

Година девета.

Књига XVII свеска 1.

АРХИВ

ЗА

ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОРГАН

Правног Факултета Универзитета Београдског

УРЕДНИЦИ:

Dr. Чедомиљ Митровић и Dr. Коста Кумануди

в. професори Универзитета

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: АДМИНИСТРАЦИЈА АРХИВА

1, Кнез Михаилова улица 1.

ANALI PFB | anali.rs

Цена: 1 динар.

САДРЖАЈ

1. свеске књ. XVII.

— 25. фебруара 1914. —

СТРАНА

I Чланци:

1. *Dr. Д. Аранђеловић*, О картелима, са правне тачке гледишта 1
2. *Dr. Душан М. Суботић*, Отпуст без казне 22
3. *Спасоје Радојичић*, Изједначење меничног права 35
4. *Dr. Велимир Бајкић*, Оснивање акционарских друштава у Србији 48

II Судска хроника:

1. О разумевању чл. 133. закона о шумама 58
2. О разумевању § 24 закона о стецишном поступку 59
3. Изјава оца оптуженог, да ће за свога сина награду бранилачку платити браниоцу, — обавезна је за суд, од Мих. Л. Стојадиновића 61
4. Казна, у случају идеалног стицаја (§ 68 казн. зак.), изриче се једна заједничка а не посебице за свако дело, од М. Л. С. 65
5. Назаренство је кажњиво по § 102. казн. зак., од М. Л. С. 67
6. Кад доцнији тестамент не важи што није по прописима закона написан, онда важи ранији ако је по закону написан и у случају да је тестатор оним доцнијим другче наређивао, од Ст. М. 69
7. У случају § 1431 Аустриског грађ. зак. (§ 902 нашег) није потребно да је прималац (поверилац) завео у заблуду даваоца (дужника) већ је довољно, да је овај био у заблуди, од Ст. М. 72

III Оцене и прикази:

- Краткиј курсъ церковнаго права православной церкви. Составилъ И. С. Бердниковъ профессоръ Казанской Духовной Академіи и Университета. Изданіе второе, заново переработанное и весьма значительно дополненное. Казань, 1913., од Dr. Н. Милаша 74

IV Белешке 77

V Нове књиге 80

Година девета.

Књига XVII свеска ?

АРХИВ

ЗА

ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОРГАН

Правног Факултета Универзитета Београдског

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомиљ Митровић и Др. Коста Кумануди

и професори Универзитета



БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: АДМИНИСТРАЦИЈА АРХИВА

1, Кнез Михаилова улица 1.

ANALI.PEB | anali.rs

Цена: 1 динар.

САДРЖАЈ

2. свеске књ. XVII.

— 25. марта 1914. —

СТРАНА

I Чланци:

1. *Dr. Тома Живановић*, Основни кривично-правни појмови у савременим пројектима кривичног законика 81
2. *Влад. Недельковић*, Прибављање и губљење стварних службености у опште 85
3. *Dr. Немања Вукићевић*, Међународни Привредни Институт у Риму 103
4. *П. М. Моравац*, Упис акција и уплата основне главнице 120

II Судска хроника:

1. По §-у 425. уговор о наслеђу на случај смрти могу закључити и друга лица а не само супрузи — §. 780. грађ. зак. и у том случају такав уговор суди се по прописима за уговоре док се уговор између супружника суди по прописима за тестаменте, од Ст. М. 136
2. Усвојитељ тестаментом не може своме посинку окрњити закони део, од Ст. М. 138
3. Кад дужник има више дугова а не зна се за који је отплату повериоцу послао онда се отплата одбија од тежег дуга по §-у 886. грађ. законика 139
4. Може ли својинар повласног добра тражити од суседа да послужно добро одржи у непромијењеном стању? од Јевте М. Поповића 140

III Административна хроника:

Ако је чиновник, који је на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда отпуштен из државне службе, у време отпуштања имао услова за пензију, има право, или да, путем жалбе Државном Савету противу указа, тражи поништај овога, или да се са потребним документима обрати Министру, на чији је предлог отпуштен, и да тражи исправку указа, од Ј. К. С. 147

IV Белешке 156

V Нове књиге 160

Година девета.

Књига XVII овека 3.

АРХИВ

ЗА

ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОРГАН

Правног факултета Универзитета Београдског

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомиљ Митровић и Др. Коста Кумануди
в. професори Универзитета



БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: АДМИНИСТРАЦИЈА АРХИВА

1, Кнез Михаилова улица 1.

ANALI PEB | anali.rs

Цена: 1 динар.

САДРЖАЈ

3. свеске књ. XVII.

— 25. априла 1914. —

СТРАНА

I Чланци:

1. *Dr. Велизар Митровић*, Менична такса — економско-правни преглед 161
2. *Dr. Тома Живановић*, Криминално-политички појам мере безбедности 172
3. *Влад. Недељковић*, Прибављање и губљење стварних службености у опште 175
4. *Dr. Свјетислав О. Ђорић*, Основна питања о Душановом Законику 190

II Судска хроника:

1. О урачунавању времена пробављеног у ропству у издржавање казне 205
2. О судском поступању при извињању и суђењу злоупотреба председника и редовних чланова епархијских духовних судова учињених у вршењу званичне судијске дужности 206
3. Деца и удова у рату погинулог официра имају право на пензију према последњој плати његовој, ма да он по овој у фонд удовачки није улагао 6 месеца, нити је толико у животу био, од Мих. Ј. Стојадиновића 207
4. О пролуђењу рада првостепеног суда при извињању кривица отпочетих код војених судова, од С. 214
5. Ко увреди свештеника за време вршења црквених обреда казни се по §-у 303, као преступ без обзира на место вршења, а не као иступ по §-у 496. крив. зак., од Ст. М. 214
6. И за моралне болове плаћа се накнада, од Ст. М. 216
7. Смртоносно повређење у § 180. ал. II кривич. зак., од Братислава Белошевића 218

III Административна хроника:

Ако је чиновник, који је на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда отпуштен из државне службе, у време отпуштања имао услова за пензију, има право, или да, путем жалбе Државном Савету противу указа, тражи поништај овога, или да се са потребним документима обрати Министру, на чији је предлог отпуштен, и да тражи исправку указа, од Јос. К. Стојановића 221
(В. наставак на трећој страни корица).

Година девета.

Њига XVII свеска 4.

АРХИВ

ЗА

ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОРГАН

Правног факултета Универзитета Београдског

УРЕДНИЦИ:

Dr. Чедомиљ Митровић и Dr. Коста Кумануди

в. професори Универзитета

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: АДМИНИСТРАЦИЈА АРХИВА

1, Кнез Михаилова улица 1.

ANALI PEB | anali.rs

Цена: 1 динар.

САДРЖАЈ

4. свеске књ. XVII.

— 28. маја 1914. —

СТРАНА

I Чланци:

1. *Dr. Нинко Перих*, Деоба приновка и приплода (§ 517. грађ. зак.) 241
2. *Dr. Тома Живановић*, Примена општих кривично-правних принципа на мере безбедности, с обзиром на савремене пројекте Кривичног Законика 252
3. *Dr. Свешислав О. Ђорих*, Основна питања о Душановом Законику 263
4. *Драг. Пејовић*, О року плаћања код меница по виђењу 279

II Прилози:

1. Задужбина Марка Стојановића, у корист развитка науке о приватном праву — Писмо о циљу и оснивању задужбине 286
2. Је ли то суд? 290
3. Рад правничког удружења 294

III Судска хроника:

1. Држава има првенствено право наплате за сав порез и прирез из депозита, који је добијен из последње и једине имовине дужникове, а не само за онај део, који долази на ту имовину, од Д. Н. С. 307
2. Општина је преча у наплати калдрмине од интабулираних поверилаца, од Ст. М. 310
3. Између оца и синова, који је по деоби са њима у заједници живота и рада остао постоји задруга од Ст. М. 311

IV Оцене и прикази:

- В. Н. Венешевичъ*, Синагога въ 50 титуловъ и другіе юридическіе сборники Јоана Схоластика. Къ древнѣйшей исторіи источниковъ права греко-восточной церкви. С.-Петербургъ 1904. г. 4^о. Стр. VII + 345, Цена 5 рубаља 314

V Белешке 316

VI Нове књиге 320

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Књига XVII.

25 фебруара 1914.

Број 1.

О КАРТЕЛИМА

СА ПРАВНЕ ТАЧКЕ ГЛЕДИШТА.

I Општа посматрања.

Слободна конкуренција у области народне привреде у опште, а нарочито у области трговине и индустрије, ма како да има повољне стране за потрошаче, често је врло незгодна па и погибаона за трговце и произвођаче у опште. Утичући на смањивање продајних цена, она их доводи често до материјалне пропасти, на име онда, кад они, у тежњи да конкуренцију сузбију, спуштају, у утакмици са својим конкурентима, цену својим производима дотле, да једва штогод и зарађују. Отуда се онда у последње време све више онажа у произвођачким круговима тенденција за организацијом произвођача, у циљу сузбијања слободне утакмице при продаји производа и одржавања цена на извесној висини, која ће произвођачима осигурати извесну зараду. Користи од организације толико су очигледне, да се, бар у привредно јаче развијеним земљама, може сматрати, да је принцип слободне, неограничене утакмице готово сасвим напуштен. Многобројне организације произвођача и подузетника најразличнијих грана народне привреде искључују конкуренцију у појединим привредним гранама и на тај начин осигуравају себи извесну зараду, али се при томе, на жалост, иде и даље, па се долази и до монополисања у изради и продаји артикала, и до пљачкања потрошача.

Различни су начини, којима се утакмица произвођача искључује или ограничава. Један од начина јесте и стварања *каршела*, о којима се може говорити посматрајући их са две тачке гледишта: *економског* и *правног*. Остављајући на страну

оно прво гледиште, задржаћемо се на овом другом, излажући у овој расправи правну структуру картела, разне системе у погледу законодавнога поступања са картелима, законске прописе нашега законодавства, који у обзир долазе, и проблем законодавнога регулисања картела.

Под *картелином* подразумева се у теорији: удруживање више самосталних произвођача, чији су интереси заједнички, у путу слободног договора, а у циљу утицања на продукцију и потрошњу артикала, средством ограничења или отклањања слободне утакмице.¹

Ако изближе расмотримо ову дефиницију, видећемо:

1) Да је картел удруживање, које чланови стварају по *својој драгој вољи*. Али то је тако само са правне тачке гледишта. Воља за ступање у картел слободно је изјављена, али често бива да на одлучивање воље утичу околности, које појединцу остављају да бира: између ступања у картел, што му омогућава колико толико напредак свога предузећа, или слободне утакмице ван картела, која често води до пропасти дотичнога предузећа. И ако се он у такој ситуацији одлучи за ступање у картел, онда се, са гледишта права, не може говорити о принуди за ступање у картел, јер ни којим законским прописом није принуђен да у картел ступи. Што су појединца *привредни* обзир нагонили на такав поступак, не може бити разлог да се говори о правној принуди. Чак и у случајевима, где је ступање у какву организацију привредника законом наређено, не може бити говора о принудном картелисању, јер се тада законом забрањује ограничавати чланове организације у одређивању цена својим производима.²

2) Да је картел удруживање, које се, као што ћемо ниже опширније видети, може појављивати у разним правним формама. Уговор, којим се картел ствара, може бити и усмено закључен, ма да то, с обзиром на важност његову, врло ретко бива. Врло се често уговара између картелисаних чланова и *уговорна* — конвенционална — *казна* за случај кад који члан

¹ В. *Rundstein*, *Das Recht der Kartelle* 1904, страна 2.

² В. чл. 102. зак. о радњама од 20. јуна 1910., у коме се вели: „Но еснафи не могу своје чланове ограничавати у одређивању цена својих производа, набавци сировина и алата, држању ученика и помоћника, отварању филијала и продаји“.

картела ради противно одредбама картелнога уговора (на пр. кад продаје по нижој цени од оне, коју је картел одредио), али ова казна није нешто битно за уговор о картелу.

3) Да је картел удруживање *самосталних* подузетника (на пр. више фабриканата штофова, више власника парних млинова, циглана и т. д.). Тиме се картел разликује од т. зв. *тирустива*, где се поједина предузећа тако рећи *утиоје* у централно предузеће, које и технички свима појединим предузећима управља, док код картела сваки картелисани подузетник сам својим предузећем управља, а картел се тиче поглавито само регулисања цена произведених артикала.

4) Да се подузетници удружују у картел када између њих постоји *заједница интереса*. Како заједница интереса најчешће постоји код подузетника једне исте привредне гране, то је онда природно да се у картел најчешће удружују сопственици једнаких или сродних предузећа (сопственици млинова, фабрика обуће, хартија и т. д.).

5) Да је крајњи циљ удруживања у картел *утицање на производњу и тржишне цене* средством ограничења или отклањања слободне утакмице. Да би се овај циљ постигао, употребљавају се од стране картела разне методе: одређивање минималних цена производима, ограничавање продукције, одређивање области за поједина картелисана предузећа, у којима само она могу робу продавати и др. Ма да поједини картели теже не само утврђивању цена за своје производе, већ често и завођењу монопола, искључујући сваку конкуренцију, ипак та тежња за монополисаним положајем није нешто битно у образовању картела, јер несумњиво има и картела, који не теже за монополисаним положајем, задовољавајући се тиме да цене својим производима одрже у разумним границама.

II Правна структура картела.

Картелима се пребацује да они, радећи на ограничењу и отклањању слободне утакмице при продаји производа, поништавају признато начело приватно-приватног поретка: *слободу уговарања*. Из тога се факта онда изводи, да је ступање у картел један правни посао, који је противан благонрављу или јавном поретку, којим се слобода уговарања гарантује. Услед тога пак правни поредак не би могао признати оба-

везну снагу уговорима о картелисању, нити би се, следствено, могла тражити судска помоћ ради испуњења тих уговора.

Међутим, кад се дубље загледа у ово питање, видеће се да се *само ступање у картел* не може сматрати као правни посао противан јавном поретку или благодонарављу. Ако апстрахујемо *поједине поскупке* картела, којима се иде на пљачкаше потрошача ударањем прекомерних цена артиклима, морамо признати да, теоријски посматрајући, и остављајући на страну позитивна законодавства, у самом акту ступања у картел у циљу ограничења слободне утакмице нема елементарна, по којима би се могло изрећи, да је то неморалан посао или посао уперен против јавног поретка. Јер слободу уговарања треба и у томе смислу схватити, да је *слободно уговорима и конкуренцију ограничавати*. И као што је свакоме слободно поправљати свој економски положај допуштеним средствима, исто је тако природно узети, да је и подузетницима слободно ограничавати саме себе, добровољно, у продукцији и одређивању цена, а у циљу отклањања своје пропасти, која им од неограничене и необуздане конкуренције прети.³ Као што сваки произвођач може сам одређивати цену својим производима, тако му се исто мора и са гледишта јавнога поретка признати право, да он, слободним пристанком на картел, сам себе ограничи и обвезе у одређивању цена својим производима.

Кад тако картели и са гледишта права могу постојати као удруживања произвођача, онда да видимо облике, у којима се они у пракси јављају и правну структуру њихову са гледишта правне теорије.

1. Код картела је за правну структуру њихову у првоме реду меродавно: да ли постоји и каква *организација картела*? С једне стране *неорганизовани* а с друге *организовани* картели. *Неорганизовани картели* појављују се у форми *уговора*, закљученог између извесног броја произвођача, којим се уговорачи обвезују на извесне радње или нерадње односно величине продукције, одређивања цене и т. д. Овакав

³ У једној пресуди немачког Царевинског Суда од 4-II-1897. вели се: „Ако су цене извесних артиклима трајно тако ниске, да њиховим произвођачима прети привредна пропаст, онда се њихово удруживање може сматрати не само као *ојравдано* вршење нагона за самоодржавањем, већ и као мера, корисна по интересе целине“.

уговор долази у групу безимених (иноминат) уговора по шеми *facio ut facias*. Код оваких неорганизованих картела немамо дакле посла са једним организованим друштвом или удружењем произвођача, које би имало своју управу или руководни орган, него се само више произвођача узајамно обвезују уговором на извесне радње или нерадње. *Форма* овога уговора најчешће је писмена, али није искључена ни усмена форма. Произвођачи дакле могу се само усмено договорити о стварању картела. Своју *санкцију* најчешће добија уговор о картелу одређивањем *уговорне* — конвенционалне — казне, коју се сваки уговорач обвезује платити, ако би, противно уговору о картелу, продавао своје производе по нижој цени од оне, која је заједнички у том уговору одређена, или би иначе противно уговору поступао. Да ли се пак плаћање ове уговорне казне може од уговорача тражити, евентуално и судским путем, зависи од тога, да ли је сам уговор о картелу, којим је казна предвиђена, пуноважан по законодавству дотичне државе. Ако је то случај, онда се уговорна казна може употребити као врло погодно средство против оног члана картела, који противно своме обећању ради. Место конвенционалне казне у пракси је уобичајено и давање кауција и обезбеђења у новцу, хартијама од вредности, меницама (са бланком приносом). Ако је картел пуноважан, онда је искључено тражити повраћај кауција и обезбеђења у случају кад се члан картела огреши о своју уговором примљену обавезу. Међу тим уговарање конвенционалне казне није битан захтев за постојање картелнога уговора: у пракси има случајева, да се код појединих картела чланови само *на часну реч* обвезују, да ће се држати прописа картелнога уговора.⁴ Па ипак и у овом случају постоји прави картел, јер они, који прекрше на се примљене обавезе картелнога уговора и тиме опште остале уговораче, одговарају за накнаду штете, наравно под претпоставком да законодавство принципијелно допушта уговоре о картелисању. Плаћање накнаде штете јесте дакле *санкција* картелнога уговора.

2. Картели се, даље, појављују и као *организоване* це-

⁴ Тако се наводи да се у картелу карлебадских цорнеланских фабрика налази овака одредба: „потписани се обвезују на часну реч да неће спуштати сада постојеће цене, да ће се овога уговора у свему придржавати, што својим потписом потврђују“.

лине. Тако кад се одреди од стране учесника заједнички циљ картелисања, кад се створе нарочити органи, који ће заступати учеснике према трећим лицима и водити над учесницима контролу, да ли се придржавају картелнога уговора, па се још, ако је потребно, одреде и улози, које ће учесници давати рада покрића заједничких трошкова. У овоме случају имамо картел у форми *организованог друштва* (ортаклука) по грађанском праву.^{5 6}

Организација картела може бити изведена и тако, да удружени произвођачи оснују заједничку продавницу својих производа, и онда су то *картели са синдикалском организацијом*. У оваком случају учесници у картелу образују друштво, па се онда између себе обвезују, да своје производе продају само преко установљене продавнице. У циљу извођења ове обвезе нарочито се регулисава организација чланова, утврђују се цене и величина продукције, при чему се установљавају и нарочити органи, који ће изводити и надзиравати посао. С овом организацијом везује се продавница, коју стварају сами учесници у картелу, и то најчешће као правно лице трговачког права (као акционарско друштво, друштво са ограниченом одговорношћу) са својим нарочитим органима. Према томе овде имамо, са правног гледишта, две организације: друштво картелисаних учесника (по грађанском праву) и продавницу као правно лице.^{7 8}

⁵ И за наше право овако би се друштво могло основати — § 723. грађ. зак. Немачки грађ. зак. у § 705 прописује: „Уговором о друштву обвезују се другари узајамно да потпомажу постизавање заједничког циља на начин, који је уговором одређен, а нарочито да даду уговорене улоге“.

⁶ Као пример оваквих картела наводи Rundstein, стр. 24. горњошлески рударски картел у циљу одржавања минималних цена. По статутима овога картела пленарни скуп свију чланова картела доноси решења обавезна за све чланове. Један се члан бира за заступање картела према трећим лицима и према појединим члановима. Скуп је у свако доба овлашћен, да преко својих повереника контролише чланове картела, да ли се придржавају одредаба картелнога уговора, а ови се обвезују ставити на расположење овим повереницима све за то потребне своје књиге, акта и закључене уговоре.

⁷ У овој форми постоји картел рајнско-вестфалских власника угљених рудника.

⁸ У немачком је праву у овом случају спорно: да ли се овакав картел има сматрати као друштво по грађанском законнику или као т. зв. правно-неспособно удружење т. ј. удружење без правне личности — § 54 немачког грађанског законика.

Нарочите је врсте организација картела у облику стварања једне продавнице, као правног лица, и засебних уговора између продавнице и свакога учесника у картелу. Произвођачи, који хоће да учествују у картелу, образују дакле једно друштво по трговачком праву (које има правну личност — на пр. акционарско друштво или друштво с ограниченом одговорношћу), па онда *сваки произвођач* закључује се дотичним друштвом равногласне уговоре, по утврђеном формулару, у том смислу да је *сву количину своје производње* дужан уступати друштву по цену коју главни скуп двруштва буде одредио.⁹ Понајчешће бива да продавница ради као *комисионар*, дакле продајући производе у своје име а за рачун својих комитената, картелисаних произвођача. Међу тим бива и то, да продавница врши продаје као њихов заступник, дакле и у име њихово, као и то, да продавница закључује послове не само у своје име него и за свој рачун, и онда се произвођачу не исплаћује добит, постигнута продајом његове робе, него он учествује, у сразмери откупљенога од њега квантума, у целокупној добити синдикатске продавнице.

И организација продавнице није једноставна. Њене послове може вршити један од картелисаних чланова. Или се некој фирми, ван картела, или каквој банци од стране картела продаја производа повери.¹⁰

III Систем апсолутних и релативних забрана картела.

Законодавства појединих држава различно се понашају према картелима. Из свега тога понашања једно се јасно види:

⁹ Нарочито је оваква врста картела доста честа појава у Аустрији због аустријског закона о удружењима (§ 4), који картелска удружења не признаје. Види *Pick, Praktische Fragen des österr. Kartellrechts* 1913., стр. 16. и сл.

¹⁰ Цигларски картел, који је до скоро постојао у Београду, конституисан је био у облику једнога *удружења, као правнога лица*, у које су ступили били *сви власници циглана* у Београду. Пословима картела руководила је управа удружења, коју су сачињавали сви картелисани власници. У канцеларији удружења дежурала су по два члана, који су администрирали пословима удружења и примали и издавали налоге власницима циглана о издавању цигларских производа. Чланови удружења нису смели сами продавати своје производе, него само преко удружења и по цени, коју је удружење одређивало. Сваки члан удружења обвезао се платити 15000 дина. као уговорну казну за случај да уради штогод противно уговору о стварању картела.

да постојећи законски прописи у појединим државама, већином донесени у времену, када картели ни приближно нису имали данашњи огромни утицај на цене производима и целокупну народну привреду, нису довољни за данашње прилике, које захтевају специјалне законске одредбе за картеле.¹¹ Односно позитивног законодавства изложиће се овде на првом месту она законодавства, која не допуштају картелисање, борећи се против њих било *казнено правним* било *цивилно-правним* средствима. Овако поступање неки писци означају као систем *апсолутних* и *релативних* забрана картела. У другим законодавствима нема оваквих забрана, већ се о картелима суди по општим приватно-правним прописима, који у главном *картеле признају*, у колико се они не огрешују о благонравље, јавни поредак и слободу рада. То пак може бити само у случајевима пљачкања и безобзирне монополске политике при продаји артикала. Кад пак ти случајеви постоје, одлучују коначно судови. По овим дакле законодавствима картели се начелно признају, те с тога могу тражити и судску заштиту, захтевати судским путем наплату конвенционалне — уговорне казне од чланова, који би противно картелном уговору радили, и у опште пуноважно закључивати уговоре са својим потрошачима. У теорији се у овом случају говори о *систему ограниченог признања картела*.¹² Израз „ограничено признање“ хоће да значи, да допуштање стварања картела није изрично исказано, да дакле учесницима у картелу увек прети опасност, да суд огласи картел за неважан због тога, што је управљен против благонравља, ако се та околност утврди. У пракси пак то готово никад не бива,¹³ али правно постоји могућност за то, којим би се судови несумњиво у конкретном случају служили.

1. Данас у Европи само још у *Француској* постоји изрична, *апсолутна забрана картела*, у којој се картелисање

¹¹ Ова се жеља за специјалним законским прописима односно картела нарочито живо осећа у Аустрији, где су, с једне стране, забрана картела од стране закона а, с друге стране, тајно картелисање изазвала потребу, да се ово питање законодавним путем регулише. Види Pick, у н. д. страна 1.

¹² Види Rundstein, у нов. делу стр. 37.

¹³ В. Pick, стр 37. који за пример наводи немачку, белгијску, талијанску и, делимично, енглеску праксу.

казни по казненом закону.¹⁴ Тако по § 419 „сви они који *уједињавањем* или *удруживањем* између главних ималаца исте робе или животних намирница теже да их не продају или да их продају само по извесној цени... казниће се затвором најмање месец дана а годину дана највише и новчаном казном од 500 до 10.000 франака...“¹⁵ За примену овога законскога прописа тражи се дакле: а) да постоји удруживање више подузетника, било у форми уговора између њих, било у организацији продавнице; међу тим ако се картел појављује у форми правнога лица трговачкога права (на пр. као акционарско друштво), онда нема кажњивости, јер, формално, нема множине учесника; б) да подузетници, који су се картелисали, морају бити „главни имаоци“ артикала; није дакле потребно, да се они сви удруже, а такође није довољно ако се *само неки* картелишу; в) да предмети картелисања буду „животне намирнице, роба, хартије или ефекти јавни — *denrées, marchandises ou effets publics*“. Под изразом „*denrées ou marchandises*“ подразумева судска пракса и нетелесна чињења (на пр. преношење робе, плаћање осигурања), а под јавним папирима и ефектима само обвезнице државних и комуналних зајмова и државом гарантованих хартија од вредности; г) да је одиста било утицања на цене од стране картела, да су се дакле цене попеле или пале.¹⁶

Међу тим и кад нема места примени § 419. код извесног картела, кад дакле нема места изрицању казне, јер не постоје све оне чињенице, које се за кажњивост траже, ипак постоји могућност, да се са гледишта грађанског права картел за неважан сматра, на име онда, ако се дотичним картелисањем вређа морал или јавни поредак, што не мора код сваког картелисања да буде. На пр. кад учесници у картелу

¹⁴ Ипак та забрана практички не значи много, јер картели потајно просперирају и у Француској, што значи да законодавац није постигао свој циљ.

¹⁵ По § 420 истог зак. казна се повећава од два месеца затвора најмање до две године највише, и новчана од хиљаду до двадесет хиљада франака, ако се у § 419 споменуте махинације тичу продаје жита, брашна, брашњавих супстанца, хлеба, вина и свеју других пића. Сем тога осуђени по овом пропису моћи ће бити стављени под полицијски надзор за време од 5 година најмање а до десет година највише, док у случају § 419. надзор може износити две до пет година.

¹⁶ Види Rundstein, стр. 40. и сл.

нису „главни имаоци“ дотичних артикала, онда нема кажњивости по § 419, али ако поступци картела вређају морал, онда он неће бити ипак по грађанском праву пуноважан.

По француском казненем законнику (§ 412) казна се¹⁷ такође изриче и у случају т. зв. *rustum de non licitando*, т. ј. уговора, којима је циљ да се искључи утакмица при лицитацијама, јавним или приватним, насилним средствима, претњама, поклонима или обећањима. Казна постиже како оне који су дали поклоне или чинили обећања тако и оне, који су то примили.¹⁸

2. Други, такође неуспешан, начин за борбу с картелима јесте систем *релативне забране картела*. Тако у *Аустрији* по закону о удруживању од 1870. Чланом 4 овога закона прописује се, да су неважни споразуми произвођача, учињени у циљу подизања цене артиклима на штету потрошача. Из овога прописа излази, да уговор о картелу не обвезује картелисане учеснике да га се придржавају; учесник, који би противно уговору радио, не може успешно бити тужен због неиспуњавања својих уговорних обвеза, јер му државна власт не признаје важност, па према томе ни нагоњен на испуњење својих уговорних обвеза. Из неважности уговора о картелу услед изричне законске забране следеће даље:

а) учесник може иступити из картела кад год хоће, без бојазни да ће морати платити уговорену за тај случај казну, или да ће због тога одговарати осталим учесницима;

б) учесник може тражити натраг евентуално плаћену уговорну казну или дату кауцију као обезбеђење да ће се придржавати картелнога уговора.

¹⁷ Затвором од 14 дана до 3 месеца и новчаном казном од 100 до 5000 франака.

¹⁸ И по нашем казн. зак. § 288 казни се у новцу до 300 талира или затвором до 6 месеци онај „ко при *јавним* од надлежне власти предузетим лицитацијама силом или претњом или подмићивањем и обећавањем друге од лицитирања одврати“. По § 501 зак. о поступку судском у грађанским парницама јавна је продаја неуредна, при којој су надметачи били у *договору*, да се само за једнога надмећу тако да правог надметања није ни било. Аналого би то исто важило и за лицитације, које би вршила приватна лица. Така продаја не би важила ни с обзиром на § 537 грађ. зак., а, према околностима, могло би постојати и кажњиво дело преваре по § 251 казн. зак.

Изгледало би из овакога држања законодавства, да је стварање картела у Аустрији готово онемогућено или да је сведено на најмању меру. Међу тим ево шта вели наведени већ аустријски писац Pick у споменутом делу на стр. 7: „И поред овог правног жигосања (т. ј. да се картели правно осуђују, не признају) успевају картели, да свој привредни утицај све више проширују, само што морају своје правне функције потпуно да извлаче испод пресуђивања државних и изборних судова; они морају на то да пазе, да скривеним правним путевима¹⁹ осигуравају своја потраживања према учесницима картела и према својим муштеријама и потрошачима; овим начином (т. ј. непризнавањем картела од стране законодавства) картели се нагоне често на уцељивање и пљачкање потрошача, што иначе не би чинили кад би им судови према учесницима картела признавали оно, што је у картелном уговору утврђено“.

3. У Немачкој у погледу картела влада *систем ограниченог признања*. Специјални законски прописи о картелима не постоје, него се о картелима суди по општим начелима приватнога права. Уговори о картелисању пуноважни су *сем* у случају кад су управљени против благонравља или јавног поретка. Према томе могућно је одрећи правну заштиту једном картелу, ако суд нађе да у извођењу картелских циљева има поступака, који су неморални. Ако је такав случај, онда картел не обвезује учеснике. У Немачкој, дакле, нема изричног законског прописа, који би картелима гарантовао сигурност егзистенције, а нема такође ни изричне заbrane картела, као у Француској и Аустрији.

Питање је сада: када се картелни уговор огрешује о морал, о благе нарави? У немачком грађ. зак. прописано је у § 138 ово: „Ништаван је правни посао, који се огрешује

¹⁹ Врло често се давањем бланко-меница од стране картелисаных учесника постиже наплата конвенционалне казне за случај, кад учесник ради противно уговору о картелу. Тада се бланко-меница пушта у саобраћај. И, ако она доспе у руке савеснога притежаоца, што врло често бива, онда менични дужник према њему не може истицати приговор, да је меницу дао картелу за сигурност испуњења својих обавеза из картелнога уговора. Он дакле меницу мора платити, дакле испунити ипак оно, што се обавезао на случај неиспуњења картелнога уговора. На тај начин ова могућност плаћања конвенционалне казне задржава учеснике у картелу и поред тога што знају да *по закону* уговор о картелу не важи.

о благонаравље (dle guten Sitten)“. Када би се овај пропис у Немачкој могао применити на картеле? У једној одлуци немачког Царевинског Суда излаже се, да су картели само онда за осуду, када циљају да створе фактички монополске цене за своје артикле и да зеленашки пљачкају потрошаче, као и онда кад и сувише ограничавају индивидуалну слободу самоопредељења појединих учесника. Само дакле у таким поступцима картела лежи „огрешење о благе нарави“. Из овога излази, да у Немачкој праве разлику између „добрих“ и „рђавих“ картела, не само у пракси него и у правосуђу.²⁰ Означење „рђав“ примењује се не на сам картел као такав, него на његове извесне поступке, који нису за одобравање, дакле: сви су картели добри и корисни,²¹ а рђави и штетни су само поједини недопуштени поступци. Услед тога не мора увек цео уговор о картелу да буде неважан, него само поједини поступци његови.²²

4. Поред Немачке има и других држава, у којима важи исти систем ограниченог признања картела. Тако на пр. у *Швајцарској*. Савезни Суд одлучно је једном приликом да картели по себи нису ни неморални ни законом забрањени, али кад картел бојкотује кога произвођача, онда суд може досудити догичноме накнаду штете.²³ У картелима се не гледа ништа неморално ни незаконито ни у Белгији ни у Италији.

IV. Картели и наше законодавство

Како стоји са картелима по нашем законодавству? Код нас пре свега треба правити разлику на оне произвођаче, који су уједињени у *примудне организације*, еснафе, и на оне, који тим организацијама не припадају (чл. 99 и 101 закона о радњама, од 1910 године). Картели еснафски уједињених произвођача неважни су у погледу одређивања цена

²⁰ Сасвим супротно гледиште заузима аустријско правосуђе. Врховни Суд сматра да делатност *свакога* картела вређа благонаравље. Види Pick, стр. 30.

²¹ Изузима се случај, кад је и само *стварање* картела по себи неморалан посао. Кад је радња самога појединца неморална и незаконита, онда је то исто, кад се више њих удруже, да те послове врше, на пр. картел трговаца с девојкама ништаван је.

²² В. Rundstein стр. 65.

²³ В. Rundstein стр. 78.

производа еснафских мајстора, у погледу набавака сировине и алата, држања ученика и помоћника, отварања филијала и продаје, јер еснафи, по чл. 102 закона о радњама, у томе не могу ограничавати своје чланове. Ма како да је скромно и корисно по чланове еснафа утврђено на пр. повишење цене артикала еснафских мајстора, ипак та тачка уговора (евентуално еснафскога статута — чл. 103 так. 4 зак. о радњама), не важи, не обвезује мајсторе, и ако су на то пристали и ако је у конкретном случају повишење цена тако незнатно, да не може бити говора о експлоатисању потрошача. Пропис чл. 102 тач. 1 став 2 јавно-правног је карактера и не може се вољом странака мењати. Последица је овакве природе тога наређења да мајстори, који су чланови еснафских организација, не могу пуноважно закључити картел ни засебним уговором између себе ван еснафа и његових статута, јер то би било изигравање закона, *in fraudem legis agere*, а то није допуштено. Судска и у опште заштита ма какве друге власти овим картелним уговорима не би се могла дати.²⁴

Што се тиче произвођача, који не припадају принудним организацијама, треба пре свега имати на уму, да у нашем законодавству, сем горе споменуте одредбе чл. 102 закона о радњама, нема прописа, који би се специјално тичали картела. Према томе и за картеле меродавни су општи прописи грађанскога и, евентуално, казненога законика.

Кад у нашем законодавству нема прописа, којима би се картели забрањивали, онда стварање картела путем слободнога уговарања између произвођача није противу јавнога поретка управљено, те је, према томе, оно с обзиром на §§ 13, 531, 538 и 21 грађ. зак. допуштено под претпоставком, да картелисање не вређа благонравље, јер „у ономе што се тиче... благонравија не може се ништа изменити вољом или уговором“.

²⁴ Исто тако био би неважан картел између кафеџија и механиџија у погледу цена за јела, пића и осталих потреба, које они у својој радњи морају имати, јер по чл. 9 уредбе о механима и кафанама полицијске власти имају право да одређују цену за ове артикле, којих се механиџије и кафеџије морају придржавати, и онда би њихов договор, да преко тих цена продају, био управљен против јавног поретка. То исто вреди и за продавце монополисаних артикала, јер и они не смеју продавати преко одређене цене.

Да ли се картелним уговором вређа благонаравље, морал? Од одговора на ово питање зависи и могућност стварања картела код нас. Ја мислим да се на ово питање не може прецизно ни позитивно ни негативно одговорити, другим речима: има уговора о картелима, који вређају морал, и према томе нису пуноважни, испуњење њихово не би се могло судским путем изнудити, а има и таквих, који нису неморални, који дакле пуноважно обвезују учеснике у картелу. С обзиром на оно, што је већ под II у овом разлагању казано, суд би имао у сваком конкретном случају да испитује, да ли је садржина картелнога уговора противу благонаравља управљена или не,²⁵ и према томе да даде или одрече судску заштиту. Полазећи са гледишта, да картелисање, у циљу ограничења необуздане утакмице и средством тога у циљу обезбеђења солидне зараде, није неморална радња, суд би имао да испита садржину уговора о картелу, па ако би нашао на пр. да је картелисању циљ *монополисање* продаје, прекомерно дизање цена и експлоатисање публице, као и прекомерно ограничење индивидуалне слободе учесника у картелу (на пр. обавезом да ни у ком случају не смеју иступити из картела), онда би тако, против благонаравља управљеном уговору, одрекао судску заштиту, иначе не.²⁶

²⁵ Питање о томе: да ли је нека радња морална или неморална има да реши самсудија; закон не одређује критеријум, по коме ће се одредити моралност једне радње. Где ће судија прети уверење о часности или нечасности извесне акције? „На првом месту судија ће бити одјек општих појмова о моралу, он ће у својим одлукама дати израза мишљењу, које сам народ има о моралности или неморалности дотичне радње. На тај начин штогод је мишљење народно о моралу више и лепше и судија ће у толико у својим одлукама бити строжија“. В. Ж. *Перић*, Утицај судије на јавни морал, 1907, стр. 14 и даље где писац, сасвим умесно, заступа мишљење, да судија има права да, као човек са вишим погледима на друштво и његове задатке, у својим одлукама о моралности неке радње даде израза својим сопственим погледима на морал.

²⁶ У картелним уговорима често се поред одредаба, које се тичу утврђивања цене, налазе и друге одредбе о регулисању међусобних односа картелисаних учесника. Настаје питање: ако су оне одредбе картелнога уговора, које се тичу утврђивања цена, неморалне, хоће ли се *цео* уговор о картелу као ништав сматрати, или само оне неморалне одредбе, а остала садржина уговора не? За аустријско право ово питање не ствара тешкоће, јер постоји пропис § 882, по коме: „ако су заједно обећане немогуће и могуће ствари, онда се могуће морају испунити, осим ако су уговорне

Али баш и кад се нађе да садржина картелнога уговора није противна благонарављу, и да је он, са тога разлога, пуноважан, ипак може такав уговор бити неважан према појединим учесницима, ако постоје претпоставке из § 537 грађ. зак. Оставићемо на страну утицај *зablуде* на важност уговора о картелу, ако је заблуде при склапању уговора било, јер у овом погледу важе начела о утицају заблуде на важност правних послова у опште. Задржаћемо се само на утицају *претње* и од ње произведенога *стравса*.

Пре свега треба се сетити, да картели, као врло моћне организације, имају ваздан пута и начина да на произвођаче ван картела врше врло велики притисак и претње у циљу да их на ступање у картел принуде (на пр. претња са спуштањем цена артиклима све догле, док се упорни противник, који не може такву конкуренцију издржати, материјално не оштети толико да мора или у картел да ступи, или да пропадне, даље забраном лифџерантима сировина да исте не смеју продавати фабрикантима ван картела, а купцима фабриката да не смеју куповати ван картела, бојкотавањем ових од стране картела и прекидањем свију пословних и кредитних веза са њима). Сад ако у овим поступцима картела има обележја за кажњиво дело принуде или изнуђавања (§§ 194 и 246 казн. зак.),²⁷ што је врло редак случај, онда је несумњиво да је ступање у картел ништавно, и такав уговор не обвезује принуђенога да у картелу остане, нити се према њему, ако иступи, могу остваривати она права, која су картелу у картелном уговору призната према појединим члано-

стране изрично поставиле услов, да се ни једна тачка уговора од друге не може одвојити“. Сличну одредбу садржи немачки грађ. зак. у § 139, у коме се вели: „Ако је један део правног посла ништав, онда је цео правни посао ништав, ако се не може узети, да би он био предузет и без ништавога дела“. У нашем законикау нема овакве одредбе, али несумњиво је и из природе уговора излази, да би исто тако имало бити и код нас. Ствар је тумачења картелнога уговора, да ли су се уговорачи хтели обвезати на уговор као целину, који је као целина пуноважан или не, или су хтели да, у случају неважности појединих тачака, остале остану у важности. Најчешће бива да је утврђивање цена артиклима главна и битна садржина картелнога уговора тако да остале тачке уговора, према главној и битној садржини његовој, немају значаја (*cum principalis causa non consistit, ne ea quidem quae sequuntur locum habent*).

²⁷ О овоме види Др. Жавановић, Основи кривичног права, Посебни Део, I стр. 78 и сл., 85 и сл.

вима. Али и у случају кад у радњама картела, које су дотичнога произвођача определиле да у картел ступи, нема горе изложеног кажњивог дела, ипак се, са гледишта грађанскога права, има утврдити да ли постоји „страшење“ (§ 537 грађ. зак.) и да ли је оно тако, да је баш оно утицало на произвођача ван картела да у картел ступи,²⁸ па ако се то утврди, онда му се мора признати право да није обвезан држати се уговора о картелу.²⁹

Ако се, према горе изложеном, нађе, да је картел пуноважан уговор, онда га се учесници морају држати, и сносити све оне последице, које уговараче постижу, кад не испуњавају пуноважан уговор. Уговарање и плаћање конвенционалне казне код уговора о картелу допуштено је и по нашем грађанском законнику (§ 546), и ако се у њему о њој не говори изрично. Такође и давање кауција и блатко меница у циљу обезбеђења испуњавања уговора.

Кад се утврди да уговор о картелу не обвезује картелисаног учесника, онда он има права захтевати повраћај дате кауције (ма у коме виду она била дата: у новцу, хартијама од вредности, меницама) и, евентуално, плаћене уговорне казне,³⁰ али све под једном претпоставком: да уговор о кар-

²⁸ Овде се нећу упуштати у разлагање под којим условима „страшење“ (претња, принуда) утичу на важност уговора и правнога посла у опште. Упућујем на А. Борђевића, Систем приватног права II, стр. 86 и сл. У § 870 аустр. грађ. зак. прописује се: „Ако је страна која прима обећање, неправедним и основаним страхом кога на уговор присилила, овај није обвезан држати се уговора. Да ли је страх био основан, пресудиће судија према околностима“.

²⁹ Шта више он би могао тражити накнаду штете од картела на основу § 800 грађ. зак. Немачки судови признавали су у оваким случајевима право на накнаду штете.

³⁰ Тужба којом се повраћај тражи може бити а) *condictio sine causa*. Пошто уговор о картелу правно не важи, онда не постоји ни правни основ, по коме би дотични учесник био дужан испунити своју обавезу и по коме би картел могао задржати оно, што је учесник према уговору дао. Тужбу своју учесник може најпогодније базирати на § 21 грађ. зак. („што је ко дужан оно дати мора“), из кога, а *contra*, излази, да оно што ко није дужан, није дужан ни дати. И ако би учесник у оваком случају платио оно што није био дужан платити, ипак овде не би се могла увек употребити *condictio indebiti*, јер по нашем законнику (§ 902) тужилац би код ове тужбе морао доказати, да се при испуњавању обавезе из картелнога уговора налазио у фактичкој или правној заблуди, а то није увек случај, међу

телу није пуноважан са другог разлога, а не са разлога што је противан благонарављу. Јер, ако је уговор о картелу неважан због тога, што је утврђено, да је управљен против благонаравља, онда, истина, картелисани уговорач није дужан држати се уговора, нити због неиспуњења уговора може бити тужен, али ни он не може тражити тужбом повраћај онога, што је, у циљу обезбеђења такога неморалнога уговора, дао. Таку тужбу суд би одбацио на основу § 99 зак. о поступку судском у грађ. парницама.³¹

V. Законодавно регулисање картела

Са данашњим стањем законодавства, које се на картеле односи, нису задовољни нигде. Моћ картела с дана у дан све више расте, и поред казнено-правних и цивилно-правних забрана. С њиховим постојањем у народној привреди мора се данас рачунати као са чињеницом, која се не може избећи. С друге стране множе се злоупотребе од стране картела на штету широких потрошачких маса, као што смо ми у Београду ових дана доживели од стране млинарског картела, а раније од цигларског картела. Отуда настаје питање: *може ли се и како путем законодавства уштити на картеле,*

тим по § 21 (дакле при тужби *condictio sine causa*) није ово потребно. Ову тужбу на основу § 21 употребиће учесник онда, ако се повраћај тиче новаца и других замењивих ствари, које су услед смеше прешле у својину картела. Међу тим ако се повраћај тиче незамењивих ствари, онда може употребити и б) *rei vindicatio*, јер својина дотичних ствари није прешла на картел, пошто му, услед неважности картелнога уговора, по коме би му ствари припале у својину, недостаје за прибављање својине пуноважан основ (§ 226 грађ. зак.). Ако би пак ствари прешле у својину трећег лица тако да их картел *in natura* не може вратити, онда је он дужан платити накнаду штете.

³¹ По нашем, дакле, праву повраћај дате кауције или плаћене уговорне казне не може се натраг тражити, јер, кад је уговор о картелу неморалан, онда би се тужба за повраћај тичала једног неморалног посла, код кога *turpitude* постоји код обе уговорне стране, и у том случају вреди правило: *in pari turpitudine melior est causa possidentis* (§ 722 грађ. зак.). Због овакве ситуације по картелисане учеснике и јесте, по нашем садашњем законодавству, тешко борити се против картела, јер ови готово увек траже да онај, који ступа у картел, при *стипулану* положи кауцију, коју онда, ако иступи, не може натраг тражити, те за то онда радије у картелу остаје. Са тога разлога потребно би било *изрично* прописати, да картелисани учесник има права натраг тражити дату кауцију, ако из картела иступи.

да они своје интересе (заштиту од необуздане утакмице) доведу у склад с интересима широких потрошачких слојева?³² Пре но што на ово питање пређем, потребно је констатовати да, у борби са картелском пљачкашком политиком у одређивању цена, административна, казнено-правна и цивилно-правна средства имају подређену улогу, као што се и у пракси чешће показало. Тежиште питања у борби с картелима лежи на *економском пољу* а не на правном (спуштање царина на артикле, које картелисани произвођачи продају, оснивање општинских и државних фабрика, стварање потрошачких задруга, спуштање тарифских ставова за превоз робе, спуштање цена артиклима из државних предузећа и набавка артикала из иностранства од стране државе, која би их са мањом ценом продавала, и т. сл.). Међу тим разлагање овога питања не улази у оквир ове расправе.

1. Утицај законодавства на картеле, као на чињеницу у привредном животу, која се *de facto* не може уклонити, мора имати тај циљ пред очима: да се, признајући картеле, постара отклонити по публичку штетне поступке појединих картела. Начело *публицитета картела* и *контроле* над њима имали би послужити као основа евентуалног закона о картелима.

Сваки уговор о картелу морао би бити писмено закључен и влашћу потврђен, а за тим уписан у *регистар картела*, који би се на пр. водио код министарства народне привреде или финансија или код првостепених судова или окружних начелстава и управе вароши Београда.³³ Без овога уписа и његовог објављивања у новинама, картел не би био признат од стране власти, а могла би се прописати и новчана казна за случај неуписивања. При упису морало би се означити: 1. име, седиште, трајање, област, циљ и капитал картела; 2. предмети и методи картелисања; 3. организација,

³² Картеле врло често образују произвођачи животних намирница, артикала, дакле, које троше сви слојеви народни. И ако се картелима допусти пљачкање потрошача, ако се дакле држава не умета, онда могу доћи у питање и *иорески приходи* државни, који ће, с осиромашавањем потрошача, све мањи бити. Држава је дакле и са тога разлога заинтересована поступцима картела.

³³ По аустријском пројекту закона о картелима чл. 5 овај регистар води се код министарства финансија.

заступање, продавница картела; 4. права и дужности картелесаних учесника; 5. ограничења учесника картела односно отуђивања својих предузећа; 6. уговорне казне за случај неиспуњења картелнога уговора од стране учесника, иступање, отказ, искључење учесника; 7. растурање, ликвидација односно обнављање картела; 8. поступање изборнога суда у споревима картелесаних учесника.³⁴ Ако поднесени податци не би били тачни или потпуни или би били противни законским прописима, уписивање не би се допустило. *Брисање из регистра*, а с тиме и *престанак важности уговора о картелу*, наступило би онда, кад би се картел добровољно растурио или одлуком власти, услед његове по опште интересе штетне делатности.

На овај би начин широка публика сазнавала о постојању и циљевима појединих картела. И ако би картелесању појединих подузетника био циљ, да ограничавањем необуздане конкуренције одржавају цене својим артиклима на висини, која би им омогућавала солидну зараду, а не неоправдано богаћење на штету публике, онда би публикацијом стварања картела и његових циљева и средстава рада оправдавали пред јавношћу свој, одиста, допуштени поступак у борби за општакак.

Право *контроле* државне власти над картелима огледало би се у праву њеном да тражи обавештења о појединим поступцима картела, да разгледа његове књиге и кореспонденцију и, евентуално, да захтева или наређује поништај појединих, по публику, штетних поступака картела.³⁵

2. *Грађанско-правним* и *казнено-правним* средствима могло би се утицати на картеле прво на тај начин, што се не би признавала правна снага картелним уговорима, који би били

³⁴ Види Rundstein стр. 106. и пројекат аустријскога закона о картелима од 1898 године, чл. 2 и 4.

³⁵ По чл. 4 аустријског законског пројекта о картелима закључке картела о утврђивању цена, количини продукције, о набављању и продаји артикала треба доставити министарству финансија у року од двадесет и четири сата после доношења закључка. Министарство финансија може забранити извођење картелнога закључка, ако би се њиме пењале цене на штету потрошача, а пењање цена не би било оправдано с обзиром на прилике и односе, који утичу на дизање цена (чл. 8). И само постојање картела може министарство забранити тако да картелни статут изгубе своју обавезну снагу за учеснике (чл. 9).

основани у циљу експлоатисања потрошача, за тим прописом, да су неважни они закључци картела, који би у истом циљу били донесени. Властима би се оставило право да цене дали је који закључак картела такве природе, у коме би се случају имало признати право учесницима, да слободно, без плаћање уговорне казне и других штетних последица по картелноме уговору, из картела могу иступити, као и да могу тражити повраћај евентуално датих кауција за обезбеђење својих обавеза по картелном уговору. *Казнено-правна средства* могла би пружити заштиту у толико, што би се прописале казне: за непријаву картела, његових статута и закључака ради уписа у картелни регистар, за учествовање у картелу, који је влашћу забрањен, за извођење картелнога закључка, који је власт забранила.⁸⁶ Нарочиту би заштиту ваљало пружити појединим подузетницима ван картела у случајевима, кад би се од стране картела претило *бојкотом* и *принудом* ако у картел не ступе или из картела иступе или буду из картела искључени. Та би заштита с једне стране могла бити у томе, да се картелисаним учесницима наметне плаћање накнаде штете дотичном подузетнику, ако би је због поступака картела према њему претрпео, а с друге стране одређивањем казне за оне, који у бојкоту или принуђавању учествују, и то и онда, кад не постоје претпоставке из § 246. нашег казн. зак. Rundstein у нав. делу стр. 117 препоручује оваку одредбу: „Ко другога спречава у вршењу слободног трговања и заната силом, претњом, изношењем на рђав глас или му злонамерно уживање те слободе сужава или онемогућава, казниће се — у колико по казненом закону не наступа строжија казна, затвором до... или новчаном казном до... Исто ће тако бити кажњен онај, ко другога наведе на ступање у картел или труст силом, претњом, изношењем на рђав глас, злонамерним ограничењем слободе трговања и заната. Покушај се казни. Осуда бива само по предлогу“.

⁸⁶ Тако по аустријском пројекту (чл. 16). По чл. 10 министарство финансија може у свако доба наредити управи картела да положи кауцију до двеста хиљада форината, с обзиром на величину картелисаних предузећа. Ова кауција одговара за испуњавање прописа закона о картелима, па и за новчане казне, које би биле изречене против управљача картела или њихових заступника.

3. Има писаца, који неће да знају за признавање картела у области права. Налазећи да сваки картел показује тенденцију да експлоатише потрошаче, они траже од државе борбу с картелима на свима линијама и свима средствима: казнено-правним, цивилно-правним, административним. На пољу грађанскога права: непризнавање обавезне снаге свима картелним уговорима, у административном погледу никакво регистравање нити контролисање картела од стране државне власти. „Картелима, са њиховим експлоататорским, некултурним тенденцијама, не треба ни мали прет пружити, са њима се не сме ни пактирати нити ма какви компромиси правити“.³⁷ Међу тим очигледно је да су овакви погледи на картеле претерани и не воде циљу, који се њима желе постићи: заштити публице од експлоатисања картела. Јер непризнавање картела гони их, из бојазни да се не растуре, да *што више* и *што брже* извуку користи од пролазнога уједињења картелисаних учесника. Због тога, у колико је постојање картела једна *нужда* данашње привредне организације, у толико је и дужност државе да их призна, а да се постара спречити или смањити њихове покушаје да експлоатишу потрошаче.

Др. Д. Аранђеловић.

³⁷ Hitschmann, Kartelle und Staatsgewalt 1897, стр. 22.

ОТПУСТ БЕЗ КАЗНЕ.

— Свршетак —

2. по немачком пројекту циљ казне није само репресија, већ генерална и специјална превенција, као самосталан циљ.

Критика налази да се отпустом без казне не постиже ни овај циљ; да је томе циљу противна ова институција, па ма се она односила и на тзв. особито лаке случаје. Јер ништа више не паралише дејство казних забрана и наређења него стављање у изглед наде, да се такве одредбе не узимају озбиљно од саме државне власти. Лака могућност помиловања највише шкоди превентивној снази казнене претње. Ми смо имали прилике, да изложимо значај помиловања и његов штетни утицај у нашем правосуђу,¹ и да докажемо колико је опасно то средство, кад се не употребљује онако како то захтева разумна криминална политика. Ово средство постаје још опасније, кад се оно из руку шефа извршне власти, ма то и делом, пренесе у руке правосуђа, па ма то било и код само извесних кривичних дела, особито лаких, како то пројекат предвиђа.

У науци је с правом истакнуто, да као најјаче превентивно средство против криминалитета служи вероватноћа примене казне. Немачки пројекат иде против те вероватноће и ствара могућност да ће се ситни криминалитет („особито лаки случаји“) умножити.

Према томе погрешно је гледиште пројекта, већ и код ситног криминалитета треба приступити кажњену, да би се на тај начин спречио тежи и опаснији криминалитет, пошто нам практично искуство показује, да некажњивост, ма у којој

¹ Смртна казна, 1908 стр. 36—41.

форми то било, подстиче на вршење кривичних дела, да дакле управо та некажљивост иде против превентивног циља казне, да спречи нов криминалитет.

3. не спори се у науци, да се казном постиже и задовољење повређеног (оштећеног) кривичним делом, и да је то такође један циљ казне, схватио се он као главни или споредни, равнодушно.

Наређења општег дела немачког пројекта, која говоре о отпусту без казне, не праве никакву разлику између кривичних дела која се извиђају по службеној дужности и оних која се казне само по приватној тужби; наређења посебног дела где је тај отпуст без казне предвиђен односе се поглавито на кривична дела, које се казне по прив. тужби.

На тај начин приватној тужби је одузет значај, чим је у руке суда, или државног оптужништва, пренето право отпуста без казне, које се не обазире на право приватнога да се казна изрекне.

Ово је питање особито важно код лаких повреда и јавних увреда, чија је истрага и по немачком праву, као и по нашем, условљена тужбом прив. тужиоца, и по пројекту, како је решено, одвешће незгодним резултатима, а наиме оном најопаснијем по правни поредак: самовласном прибављању задовољења, које му се одузима отпустом без казне против воље повређеног, ма с коликим правом суд нашао, да конкретно кривично дело представља особито лак случај, који не заслужује казну. Јер и најмања казна, само кад је изречена, служи као моћно средство за спречавање прибављања самовласног задовољења, пошто својом егзистенцијом лишава повређеног моралног ослонаца за тражење другог задовољења. С тога се ни с обзиром на заштиту овог интереса повређеног не сме допустити отпуст без казне.

По немачком пројекту, у свима случајима, где суд може отпустити без казне, услед констатације „особито лаког случаја“ може и истражна власт, налазећи већ унапред да постоји такав „особито лаки случај“ одлучити, да не отпочиње кривичну истрагу. На тај начин у основу је напуштен легални принцип гоњења кривичних дела и њему на супрот истакнут принцип опортунитета, што код ових кривичних дела, која се казне на приватну тужбу може одвести опасним последицама, ако истражна власт одузме још унапред могућност

да се пред судом обави кривични процес и дође до судске одлуке, ма каква она била.

Мотиви немачког пројекта при изради ове институције отпуста без казне сматрали су, да се основна идеја за њу налази већ и сад у позитивном праву, наиме у отпусту без казне код увреда и лаких повреда било оптуженог или и оптуженог и прив. тужиоца (као оптуженог).

Критичар овога схватања, Биркмајер,¹ вели, да је ова сличност само спољна и састоји се у томе, што и код реторзије одн. компензације као и код отпуста без казне, судија има могућност, да одустане од примене казне. Али да постоји дубља унутрашња разлика. Јер пре свега увреда и лака повреда не морају представљати особито лаке случаје, па да има места реторзији или компензацији, и што се ова мора сасвим друкче конструисати него што је то случај са отпустом без казне. У случају отпуста без казне (Absehen von Strafe) одустаје се од одмазде, која стоји у вези са кривичним делом, као у случају помиловања; у случају реторзије не одустаје се од одмазде, већ се сматра, да је учиниоцу довољна одмазда враћена повраћеном му увредом или повредом. Код реторзије одустаје закон од казне, јер је њен циљ већ испуњен, док се код отпуста без казне одустаје од казне, јер би казна у конкретном случају представљала материјалну неправичност.

Према томе ове се институције не смеју изједначити и по том основу изједначења бранити установа отпуста без казне, ако она нема других оправдања, пошто се из горње аргументације види, да су то институције разног обележја са нарочитим циљевима.

И у нашем позитивном праву ми имамо сличне одредбе у § 174. к. з. где је допуштен отпуст без казне при лаким повредама под околностима тамо предвиђеном (на име да је „злостављање или лако повређење одмах од друге стране повраћено“), и у § 215 к. з., где се вели да се „неће ни једна страна казнити“ ако је увређена страна увреду с места повратила и ако повраћена увреда није много већа од оне учињене јој. Одредба § 215 примењује се и за иступне увреде (§ 357 к. з.) и за увреде путем штампе (чл. 53. зак. о штампи).

¹ стр. 9/10.

Интересна је овде стилистична разлика између § 174 и § 215 к. з. Први говори о отпусту без казне („без казне отпустити“), а други о некажњењу кривца („неће се ни једна страна казнити“). Настаје одмах питање: да ли је то од каквог дубљег правног значаја, или се има објаснити довољном пажљивошћу у изради стилизације? Ми држимо да оба та израза имају у овим случајима исти правни значај, јер служе истом циљу: да кривац, због повраћеног му зла, не буде кажњен, и да је само омашка у стилизацији дала два супротна изражавања, што свакојачо при изради једног закона треба избегавати. Отпуст без казне као „извина од казне“ предвиђен је и у нашем пројекту код увреда (§§ 217 и 218. прве, одн. § 219. друге редакције).

4. напослетку ваља пречистити питање о томе: да ли се отпуст без казне да оправдати вишим интересима хуманости и материјалне правичности, које истичу браниоци интереса друштвене заједнице као основ овом помиловању.

У области казног права виши интереси, правилно схваћени, захтевају само то да се избегне нормална, редовна казна онде где би њена примена била неправична. Али они не захтевају, да се у опште избегне казна. То је просто једна заблуда лажног хуманизма и тежње за новачењем, која је у науци казног права последњег децениума узела тако широке размере, да прети као каква опасност за материјални опстанак правилно схваћеног казног права правичне одмазде.

Критика је у том погледу истакла друга средства, којима се, примењујући особито благе казне, за особито лаке случаје, избегава отпуст без казне. То се постиже постављањем особито малих минимума казне, или ако и то није довољно спуштањем казне и испод одређеног нормалног минимума редовне казне, до генералног минимума, при чему се у оба случаја може допустити и замена врсте казне другом блажом казном. Ако би се показало да и смањена, или и смањена и ублажена, казна, представљају *in concreto* неправедну строгост, што изгледа скоро невероватно, да у опште има таквих случаја, који би тако лаки били, а означени су као инкриминисани, онда би се могло допустити судији нарочито — особито — право ублажавања казне, које би одвело, судећи по слободној оцени, до најмање мере казне и до најблаже њене врсте. Ван те границе нема особито лаких случаја, јер је то правна обмама.

И на тај се начин постиже главни циљ казненог законика, да судија суди и осуди а не да даје помиловање, вршећи благод, која је ван делокруга његове надлежности, ма да му хуманост у границама закона служи као директива суђења при индивидуализацији казне. Али та хуманост не сме отићи у благод, која води помиловању у отпусту без казне и угрожавању на тај начин правног поретка и ауторитета државне власти.

V.

За нас је овде од особитог интереса да сазнамо, како је решено у немачком пројекту питање о покушају и његовој кажњивости, пошто то питање има тесне везе са нашим пројектом.

Немачки је пројекат у супротности са нашим пројектом. Он предвиђа *императивно* блаже кажњење покушаја, чиме је ван спора признао значај објективном елементу кривичног дела, али да би учинио крај спору између схватања објективне и субјективне теорије покушаја, он је допустио у особито лаким случајима, а то су у ствари случаји тзв. неподобног (неспособног) покушаја, некажњивост, по слободној оцени суда, чиме је хтео да одстрани неподесне консеквенце субјективне теорије, која би захтевала и у тим случајима кажњивост, која је праксом немачког царевинског суда примљена. Мотиви немачког пројекта тврде у осталом, да је пројекат стао на гледиште субјективне теорије, што није у потпуности тачно, према предњој констатацији, јер би онда било логичније, да је усвојио *факултативно* блаже кажњење покушаја, и да није допустио отпуст без казне у особито лаким случајима, у којима се испољава управо прави значај субјективне теорије која несумњиво одводи кажњивости и у особито лаким случајима.

Правилно схватање објективног значаја покушаја види се у томе баш, што се његова кажњивост предвиђа апсолутно код злочина, а изузетно само код престапа, док је искључена код иступа (претпоставка тројне деобе). Овакво се формулисање предвиђа из криминално политичких разлога, јер се претпоставља да покушај злочина увек, а престапа изузетно, вређа приватни или јавни поредак, докле је повреда покушајем код иступа правно-објективно-безначајна.

Та објективна страна покушаја јесте основно мерило за његову кажњивост. Где нема никаквог објективног остварења, не може бити говора ни о потреби кажњивости покушаја, пошто се и сам појам покушаја не да конструисати. Међутим субјективно схваћен покушај одводи кажњивости и неподобног покушаја, због чега је логичније одбацити субјективну теорију, него прибегавати отпусту без казне због неподобног покушаја, који не треба да се казни, јер нема објективне опасности, који стварно у казненом праву и служи за основицу криминалисања, а не замишљена противправна воља или физички немогућно неуспело њено остварење.

Друга особеност немачког пројекта, чиме се он знатно, код питања покушаја, разликује од нашег пројекта, састоји се у томе, што је у § 83 речено, да ће суд у особито лаким случајима, *где је то изреком допуштено*, моћи отпустити без казне, док се § 76 (који говори о покушају), допуштајући отпуст без казне код покушаја, позива на § 83, што значи, да се отпуст без казне код покушаја не допушта у опште, већ само изузетно код оних кривичних дела, где је отпуст без казне у опште допуштен и за свршено дело, а то су случаји, које смо напред већ навели.

Критичар немачког пројекта, Биркмајер,¹ пита се: да ли је са гледишта пројекта логично, што је овај отпуст без казне предвиђен само код извесних кривичних дела, и зашто тај принцип није добио генерални карактер? Зашто га ограничавати на извесна кривична дела, ако је тачно да он има право на опстанак? Ван спора је, вели он, да овај принцип сам у себи носи једно ограничење, на име да не може бити особито лаког случаја код тешких кривичних дела, а да овакво законско ограничење на извесне случаје спречава судију да код многих кривичних дела, где би постојао „особито лаки случај“, примени отпуст без казне. Он се пита зашто да се може схватити као лак случај крађа из § 272; а не може се схватити као особито лак случај крађа муниције (§ 154), крађа домаћа (§ 273 одељ. 2), помагање и прикривање (§§ 280 и 281), оштећење ствари (§ 289) и др. С тога сматра да је такво ограничење нелогично и да су разлози, што би се без таквог ограничења сувише поништио принцип

¹ стр. 35.

легалитета, неумесни, пошто се истражној власти не мора допустити право да и она не отпочиње истрагу, где је суду допуштен отпуст без казне, која установа има да служи другом циљу, а не да спречава отпочињање кривичне истраге.

Наш пројекат говори о отпусту без казне, у смислу у коме је ово питање у овој расправи третирано, само у једном случају, код покушаја (§ 55).

Наређење овога §-а садржи одредбу о томе: да се покушај у опште *може* блаже казнити него свршено дело. У томе се пројекат разликује од садашњег законика (§§ 44 и 45) и од пројекта немачког. Он дакле усваја факултативно блаже кажњење. Против овога гледишта пројекта и мотива ми смо имали раније прилику да изложимо своје гледиште.¹ Друга одлика тога наређења састоји се у овој новини: што пројекат допушта судији слободну оцену при одмеравању казне (у смислу § 60 пројекта, који допушта принцип слободне оцене), па ако вађе, да је и тако ублажена казна велика, он допушта у нарочито лаким случајима ослобођење од сваке казне. Законски текст гласи: „суд ублажава казну по својој слободној оцени (§ 60), а у нарочито лаким случајима може ослободити сваке казне“.

Мотиви пројекта нам не дају никаква објашњења о томе, шта је правни значај ове институције ослобођења од казне у нарочито лаким случајима код покушаја. Једина реченица, која то објашњава гласи у мотивима овако:

„... пројекат... даје могућност, да се с ублажењем казне иде далеко, што казну у тим случајима ублажава судија по свом нахођењу т. ј. не држећи се никаквих минимума. Сем тога, *што у нарочито лаким случајима може суд и ослободити од казне*“.²

То је све. Остаје нам да накнадно објаснимо значај ове установе у нашем пројекту.

Мотиви (стр. 202) веле, да је пројекат усвојио субјективну теорију схватања о покушају и да је стилизација текста пројекта удешена тако да отклони „све претераности ове теорије“. Несумњиво је, да се ту мисли на кажњивост безопасног (неподобног, неспособног) покушаја, која је усвојена

¹ Мотиви стр. 740.

² Мотиви стр. 202. Курсив наш.

од стране немачког царевинског суда. Мотиви веле изреком (стр. 202): „Има и таквих случаја апсолутно неподобног покушаја, који или не заслужују никакву казну, или не онолику, колика би се изрекла, кад би се ова теорија усвојила без икаква ограничења“.

Судећи по овима мотивима, ми имамо права да изведемо следеће закључке.

Отпуст без казне имао би да се примени само у оним случајима апсолутно неподобног покушаја, који не заслужује никакву казну. Такав покушај представљао би „нарочито лак случај“ у смислу § 55 пројекта. Сваки други неподобан покушај (који не би имао обележја апсолутности) морао би повући кажњивост, која би, разуме се, била знатно блажа од обичне, услед примене слободне оцене од стране суда.

Напротив из текста пројекта не може се извести овако ограничење, како га чине мотиви. Текст пројекта (§ 55 став II.) хоће у принципу блаже кажњење у свима случајима покушаја, кад је средство, којим је неко покушао извршење злочина, или предмет према коме је покушао извршење, такав, да се злочин ни таквим средствима ни према таквом предмету, ни под којим условима не би могао извршити, а у нарочито лаким случајима таквог покушуја и отпуст без казне.

Пројекат предвиђа дакле могућност релативно и апсолутно неспособних предмета и средстава кривичног дела и могућност свршеног покушаја и код једних и код других. Он само налази да се под тим околностима не може *извршити злочин*, што још не значи да се не може имати објективна последица свршеног покушаја. По томе настаје могућност да и релативно неподобан покушај представља нарочито лак случај у смислу § 55. који би повукао отпуст без казне.

У томе су дакле мотиви у супротности са текстом законског пројекта.

Даље обележје нашег пројекта састоји се у томе, што је он овај отпуст без казне ограничио не само на покушај који собом представља „нарочито лак случај“, већ захтева и да је учињен под нарочитим околностима, како су оне изложене у § 55. Он дакле не допушта отпуст без казне, код сваког особито лаког случаја покушаја, како то чини немачки пројекат, већ га

ограничава на покушаје учињене релативно и апсолутно неспособним средствима према предметима релативно или апсолутно неспособним, чиме је примена овога принципа отпуста без казне сведена на минимум.

Оваквим резултатом присталице класичног правца казненог права могу бити задовољни, јер је принцип отпуста без казне сведен на минимум, који обухвата оне случаје, за које класична школа налази, да објективно не дају маха ни за конструкцију самога појма покушаја.

На против са гледишта нове школе, која усваја субјективну теорију покушаја, а устручава се да прими консеквентне њене закључке, које је у погледу кажњивости апсолутно безбедног покушаја извео немачки царевински суд, нелогично је, што у опште усваја отпуст без казне, а кад га већ усваја, недоследно је, што га ограничава само на ову групу покушаја (неподобног) а не прошири га на сваки покушај, чим он сам собом представља особито лак случај.

Поред свега тога, што наши мотиви веле, да је пројекат усвојио субјективну теорију покушаја, ипак се види, да пројекат у основу није напустио правилно схватање објективног значаја кривичног дела, па и његовог покушаја, и послучио свуда отпуст без казне, где тај објективни значај постоји, а он постоји увек онде, где су предмет и средство кривичног дела били способни, да покушај кривичног дела претворе у свршено дело. Нигде ту нема особито лаког случаја, који би могао одвести отпусту без казне.

Ми формулишемо своје гледиште у погледу § 55. пројекта у овоме. Требало би предвидети облигаторну блажу кажњивост покушаја, како је то раније изложено у мотивима пројекта на стр. 740. и извести, слично данашњем законнику, скалу по којој се та кажњивост има кретати; допустити, као што је у пројекту предвиђено, слободну оцену суда, и на тај начин створити могућност судији, не само да смањи, већ и да ублажи казну, и спусти је по потреби до општег минимума казне, али ни у ком случају не допустити отпуст без казне, пошто и по самим мотивима он обухвата само апсолутно неподобан покушај, а ми налазимо да он не представља кривично дело. Налазимо, даље, да је паметно урађено, што се наш пројекат није угледао на немачки пројекат и није узео значај „особито лаког случаја“ онако, како

је то немачки пројекат узео, и како смо ми то напред већ изложили,¹ и тако спречио, да право помиловања из владалачких руку пређе у судијске.

VI

Против отпуста без казне говоре не само разлози, који имају основицу у казном праву, схваћеном на основици правичне одмазде, већ и разлози државно-правни и криминално-политички.

Као што је напред напоменуто, отпуст без казне има у суштини својој обележје помиловања које је пренето у судијске руке. На име судија има право да по својој слободној оцени отпусти без казне или да казни. А тако поступање са благошћу у области казног права није ништа друго до задирање у владалачко право помиловања. Истина је, да судија индивидуализујући казну врши тако рећи једну функцију која изгледа слична помиловању, јер може да смањује или ублажује казну, али та функција не одводи отпусту без казне већ опет казни, која се пропорционално одређује према величини кривике испољене у кривичном делу. Она се индивидуализује.

Биркмајер² вели у том погледу ово: „Отпуст без казне, као овлашћење које се даје судији, противно је његовом правом позиву. Судија је позван да изриче право по законима. Он је по заклетви својој обавезан, да примењује позитивно законодавство. Свакојачко да он при томе мора водити рачун о материјалној правичности, али ипак само ради тумачења и увек ради допуне законског права. Али погазити законско право у поједином случају у корист материјалне правичности то је досад било увек резервисано право суверена као носиоца судске власти у држави“.

Функција судије не сме се изједначити у друштвеном животу са функцијом владаоцем, јер то може да одведе и опасним последицама. Судство се не сме руководити осећајима, пошто оно има да се оснива само на правним наредбама и забранама. У том је погледу учињена ова лепна при-

¹ Ваља приметити, да §-у 55 пројекта прве редакције нашега пројекта, израђеног од уже комисије, одговара § 58. пројекта друге редакције израђене од шире комисије, али се они у суштини слажу, и према томе изложени мотиви важе у оба случаја.

² стр. 69.

медба: „При оцени злочина судија има пред собом човека у правном погледу, владалац пак има да се обазре на целокупну личност кривчеву и његово деловање“,¹ и према томе први да осуди, а други да помилује. Судија пак не може имати право помиловања.

Судијско право помиловања (путем отпуста без казне) има своју криминално-политичку ману у томе, што оно, услед разноликог схватања судијског у погледу кривичне одговорности у конкретном случају и генералном схватању циља казне, може да одведе самовољи у констатовану „особито лаког случаја“, и с друге стране што из истих разлога наступа неједнакост у примени правосуђа. Оба та факта одводе пак опасној последици стварања неповерења у правосуђе. Ово неповерење у правосуђе ствара се и при изрицању казне, кад разни судови разно оцењују иста кривична дела, и отуда је корисна установа виших судова, који судећи изједначају правосуђе и коригују ту неједнакост правосуђа нижих судова. Та се неједнакост суђења не може избећи, али се може ублажити. Нема пак потребе ту неједнакост поштравати отпустом без казне, где више нема могућности за поправку.

Биркмајер² лепо вели: „Сувишна судијска слободна оцена доноси собом правну несигурност, која се мора избећи у казненом праву“. Та несигурност постаје у толико већа, што је опасност од самовоље, која је у вези са помиловањем, много већа у рукама судије него у рукама владалца, где се са много већим обзирима штедљивости мора поступати.

Овим се не оспорава у основу право судије да он по слободној оцени одмерава казну, јер без тога права одмеравања није могуће изрећи казну. Само та слободна оцена мора ипак да има своје границе; она се не сме претворити у самовољу и одвести, вршећи благост, помиловању, тзв. отпусту без казне. Казна је циљ казног законика и циљ кривичног поступка. Ослобођење од казне су изузетци, и они се морају строго одвојити од случаја, који собом повлаче казну.

VII

Напоследку настаје питање о томе, да ли и истражна власт, у случајима где је суду допуштено, да окривљенога

¹ Zickler, по цитату код Биркмајера стр. 71.

² стр. 77.

отпусти без казне, може по своме нахођењу и не отпочињати истрагу или започету прекинути. Оно стоји у тесној вези са основним принципима истраге, принципом легалитета и опортунитета. Принцип легалитета наређује, да се свако кривично дело иследи и суд о њему изрекне своју одлуку, јер је суд та инстанција, која има да цени кривичност извесне радње и њену кажњивост. Истрага мора да се води у сваком случају, без обзира на његову природу и тежину, чим постоји правна могућност за отпочињање истраге, јер пропуштање подизања тужбе и вођења кривичне истраге одводи некажњивости радње законом означене као кажњиве. Напротив принцип опортунитета допушта, да се у извесним случајима где постоји на фактима основано веровање, да би тужба и истрага била неоснована и да не би одвела резултату, може одустати од тужбе и не отпочињати истрага, за што говоре разлози целисходности, да се не ствара излишан посао. По томе принципу надлежна је дакле сама истражна власт да то цени; она дакле има т. р. судску власт да отпусти без казне. Ови изузетци се сматрају као нарушавање принципа легалитета, који је иначе усвојен у кривичном поступку и захтева вођење истраге по сваком појављеном кривичном делу, у колико оно није условљено тужбом приватног тужиоца.

Мотиви немачког пројекта истичу, да је циљ § 83. пројекта, да створи могућност и самој истражној власти, да истрагу не отпочиње у оним случајима за које *постоји веровање*, да би суд окривљенога отпустио без казне. Критичари пројекта и мотива веле, да се уношењем такве одредбе (о отпусту без казне) у пројекат казненога законика, не постиже оно што се хтело, на име: да се отклони неправична строгост закона, већ се том одредбом поглавито циља на смањење посла код истражне власти, — та је одредба више процесуално-правног значаја.¹ Такав поступак пројекта означен је као штетан. Биркмајер вели: Извођење закључка, да је истражна власт у праву да одустане од истраге у случајима где постоји веровање да би суд отпустио без казне, почива на непознавању принципа легалитета,² који се састоји у томе: да о кажњивости извесног крив. дела решавају судови, а не истражна власт, која има увек да води истрагу.

¹ Биркм. стр. 88.

² Бирк. 85.

И са гледишта државно правног истражној се власти не може допустити ово право, јер оно у суштини својој садржи право аболиције. Код судске власти његова примена је мање опасна, јер се судећи може у принципу доћи до минималне кажњивости, која практично не захтева казну и одводи отпуста без казне, ма да теоријски схваћено ни овде не сме да се допусти. Али код истражне власти ово право примењено стоји у директној супротности са владалачким правом помиловања. Уставима скоро свих држава владоцу се забрањује у начелу право аболиције у неполитичким кривичним делима. Тако је и по нашем Уставу (чл. 52.). Уношење такве одредбе означено је као противуставно и за немачки пројекат.

Што се тиче нашега пројекта можемо рећи толико, да се његова примена оставља само судској власти, ако се у закону о поступку не би предвидело друкче. Полицијска одн. истражна власт морала би истрагу водити и код особито лаког случаја и предати акта суду на суђење, и суд је тек та власт, која би могла отпустити без казне. Значај таквог помиловања ипак је мањи него кад би се истражној власти допустило право те оцене, која одводи директно аболицији, што би се противило и чл. 52. нашег Устава.

Истражна одн. полицијска власт мораће по нашем пројекту да води истрагу и код апсолутно неподобног покушаја, и тек ће судска власт бити надлежна, да по основу § 55 (одн. 58) изрекне отпуст без казне.

Ово је такође једна мана пројекта, јер по схватању старе школе у том случају не би било у опште покушаја и полицијска власт не би отпочињала истрагу или би отпочету прекинула, чиме би се наравно отклонио и један излишан посао. С друге опет стране незгодно је допустити истражној власти, као што то чини немачки пројекат, да она и не отпочиње истрагу, кад постоји веровање, да до казне неће ни доћи, јер то одводи аболицији од стране извршне власти.

Према томе најбоље је избацити у опште уставову отпуста без казне из пројекта, што ми и предлажемо.

Dr. Душан М. Суботић.

ИЗЈЕДНАЧЕЊЕ МЕНИЧНОГ ПРАВА.

— СВРШЕТАК —

ГЛАВА СЕДМА

Права имаоца непримљене и неплаћене менице.

Чл. 42.

Ималац се може обратити тужбом против преносилаца, издатеља и осталих обвезника:

на дан рока плаћања, ако му меница није плаћена, и пре рока:

1. ако меница није примљена;
2. ако је отворен стечај над имањем трасата, примио он меницу или не примио; или ако овај обустави плаћања, макар та обустава и не била утврђена судском одлуком; или ако се из његовог имања није имала од куд наплата да изврши;
3. ако је отворен стечај над имањем издатеља менице у којој је назначено да се не сме поднети на пријем.

Чл. 43.

Одрицање пријема или плаћања треба утврдити јавном исправом (протестом због непријема или због неисплате).

Протест због неисплате треба да се изиште, било на дан рока плаћања менице, било једног од два радна дана који долазе одмах за тим даном.

Протест због непријема треба да се изиште у роковима који су одређени за поднашање на пријем. Ако се меница, у случају који је предвиђен у ставу 2. члана 23., поднесе први пут последњег дана рока, протест се тада може изишкати још сутра дан.

Кад је изискат протест због непријема, онда није потребно меницу подносити на исплату нити изискати протест због неисплате.

У случајима, који су предвиђени у члану 42. под 2., ималац може поднети тужбу суду тек кад трасату поднесе меницу на исплату и кад изиште протест.

У случајима, кад су предвиђени у члану 42. под 3. ималац може подићи тужбу кад поднесе решење којим је издатељу стечај отворен.

Чл. 44.

О томе да меница није примљена или плаћена ималац је дужан извести свога преносиоца и издаатеља за четири радна дана од кад је протест изискат или, у случају назначења да се наплата изврши без трошкова, од кад је меницу поднео на пријем или на исплату.

И сваки је преносилац дужан да, у року од два дана, јави своме преносиоцу за такав извештај који је он добио, назначивши имена и адресе оних који су послали раније извештаје, и тако даље идући све до издаатеља. Рок, који је напред означен, тече од кад је примљен претходни извештај.

Ако ко од преносилаца није означио своју адресу или ју је означио нечитко, онда је довољно да се извести преноситељ који стоји пред њим.

Овај извештај се може послати у ма каквом облику, па и самим простим враћањем менице. Ко шаље извештај дужан је доказати да га је послао у прописаном року.

Сматра се да је извештај послат у томе року, ако је обично писмо, којим се извештај шаље, предато пошти у реченом року.

Онај који не пошље извештај у року горе означеном, не губи због тога своја менична права; он је само одговоран за штету која је наступила услед те његове немарности, али тако да накнада те штете не може бити већа од суме на коју меница гласи.

Чл. 45.

Издаатељ или који од преносилаца може ставити у меници назначење „наплата без трошкова“, „наплата без протеста“, или ма какво друго назначење, које то исто значи,

и тиме ослободити имаоца да, ради судске наплате менице, изиште протест због непријема или због неисплате.

Ово назначење не разрешава имаоца нити да меницу поднесе у роковима за то одређеним нити да извести претходног преносиоца и издатеља. Да рокови нису одржани, о томе има да поднесе доказ онај који се на то позива против имаоца менице.

Када назначење о наплати без трошкова прибележи у меници издатељ оно вреди према свима потписницима. Ако ималац, противно томе назначењу, изиште протест, трошак ће он сам сносити. Када назначење ово стави који од преносилаца, трошкови око протеста, ако овај буде изискат, моћи ће се наплатити од свију потписника менице.

Чл. 46.

Сви они који су меницу повукли, пренели, примили или по њој јемство дали одговорни су према њеном имаоцу солидарно један за другога.

Ималац менице има право поднети тужбу против свију тих лица, посебице или свију укупно, а при том није дужан да се држи реда којим су се они обавезали.

То исто право припада и сваком потписнику који је меницу исплатио.

Тужба подигнута против једног обавезника не спречава да се туже и остали обавезници, макар они долазили после онога који је прво тужен.

Чл. 47.

Ималац менице може тражити од онога кога је тужио:

1. суму меничну у колико није примљена или плаћена, заједно са каматом, ако је ова у меници назначена;
2. камату по стопи пет од сто, рачунајући од рока плаћања;
3. трошкове учињене око протеста, око извештаја које је послао претходном преносиоцу и издатељу, а тако исто и остале трошкове;
4. комисион, који, ако није друкчије уговорено, износи једну шестину од сто главнице меничне, и никад не може прећи ту стопу.

Ако је тужба подигнута пре рока плаћања, онда ће се од меничне суме одбити есконт. Тај ће се есконт рачунати,

по избору имаоца, или по стопи званичног есконта (банчиног есконта), или по стопи пијачној која постоји на дан тужбе у месту становања имаоца менице.

Чл. 48.

Онај који плати меницу може тражити од оних који су њему одговорни:

1. Целу суму коју је он платио;
2. Пет од сто камате на ту суму, рачунајући од дана кад је платио;
3. Трошкове које је учинио;
4. Комисион на главницу менице, онолики колики је одређен у чл. 47. под бр. 4.

Чл. 49.

Сваки обвезник, против кога је тужба подигнута или против кога се она може подићи, у праву је захтевати да му се преда меница заједно са протестом и квитираним рачуном, чим положи суму коју треба платити.

Сваки преносилац који је платио меницу може прецртати свој пренос и преносе преносилаца који долазе после њега.

Чл. 50.

Ако је тужба подигнута кад је трасат меницу примио само за један њен део, онај који исплати део суме што је остао непримљен може захтевати да се та исплата прибележи на меници и да му се на њу изда признаница. Ималац је дужан, осим тога, издати му и препис менице, са потврдом да је веран оригиналу, и протест, како би он могао употребити право тражења накнаде својим претходницима.

Чл. 51.

Ко има права да тражи наплату менице може, кад год није противно назначено у меници, наплатити се средством нове менице (повратне менице), повучене на кога потписника њему одговорног, та меница мора бити недомицилирана и повучена да се плати одмах по виђењу.

Сума повратне менице обухвата, поред суме која је означена у члановима 47 и 48, још и награду посредничку и таксену марку за ту повратну меницу.

Ако је повратну меницу повукао ималац, њена се сума одређује по курсу који има меница по виђењу повучена из места плаћања прве менице на место становања обавезника на кога је повучена. Ако ли ју је пак повукао ко од преносилаца, онда јој се сума одређује по курсу који има меница по виђењу повучена из места становања издатеља повратне менице на место становања обавезника на кога је повратна меница вучена.

Чл. 52.

Кад протеку рокови одређени:
за поднашање менице по виђењу или на извесно време по виђењу,
за подизање протеста због непријема или због неисплате,
за поднашање на исплату менице која садржи назначење о наплати без трошкова,
ималац менице губи сва његова права према преносиоцима, према издатељу и према свима другим обавезницима, изузимајући само примаоца.

Ако се меница не поднесе на пријем у року који је издатељ у њој назначио, ималац губи његова права рекурса како због неисплате тако и због непријема, осем ако се из назначење види јасно да је се издатељ хтео ослободити само јемчења да ће се меница примити.

Ако се назначење: да се меница поднесе у извесном року, налази у преносу меничном, онда се тиме може користити само преносилац.

Чл. 53.

Кад се меница није могла да поднесе или се протест није могао да изиште у прописаним роковима због какве несавладљиве сметње (*случај више силе*), онда се ти рокови продужавају.

Ималац је менице дужан да, без одлагања, извести о случају више силе свога преносиоца и да тај извештај прибележи на меници или на њеном додатку стививши датум и свој потпис; за остало вреде прописи члана 44.

Кад виша сила престане, ималац треба, без одлагања, да поднесе меницу на пријем или исплату и, да, ако буде потребно изиште протест.

Ако виша сила траје више од тридесет дана по року плаћања, наплата се може тражити и без поднашања и подизања протеста.

Код менице по виђењу и на извесно време по виђењу, рок од тридесет дана тече од дана кад је ималац, и пре него што су протекли рокови за поднашање, извести преносиоца о вишој сили.

Не сматрају се као случајеви више силе догађаји који су чисто лични имаоцу менице или оном кога је он одредио да меницу поднесе или да протест изиште.

ГЛАВА ОСМА

О посредовању.

Чл. 54.

Издатељ или ко од преносиоца може у меници назначити какво лице да је прими или плати по потреби.

Меницу може, под погодбама које су ниже означене, примити или платити какво лице које посредује за ма кога њеног обавезника.

Посредник може бити какво треће лице, и сам трасат, па и лице које је већ обавезано по меници, изузимајући само примаоца.

Посредник је дужан да без одлагања, извести о своме посредовању онога за кога је посредовао.

І Пријем за част

Чл. 55.

Меница се може примити за част свакад кадгод њен ималац има права да подигне тужбу за наплату пре рока плаћања. Од овога се изузима само она меница чије је поднашање на пријем забрањено.

Ималац може да одбије пријем за част; он то може учинити и онда да га је понудио онај који је назначен да меницу прими или плати по потреби.

Ако допусти пријем, он губи право на тужбе које му пре рока плаћања припадају према обавезницима који су му одговорни.

Чл. 56.

Пријем за част треба прибележити на меници; испод њега има да се потпише посредник. У њему ће се назначити за чију је част дат, јер, ако се то не учини, сматра се да је дат за част издатеља.

Чл. 57.

Прпјемник за част обавезан је према имаоцу менице и према преносиоцима, који долазе после оног обвезника за чију је част меницу примио, исто онако као што је и овај обавезан.

Макар да је меница примљена за част, ипак онај за чију је част примљена, а тако исто и њему одговорни менични обвезници, чим положи суму означену у чл. 47., могу захтевати од имаоца да им преда меницу заједно са протестом, ако је овај изискат.

II Исплата за част

Чл. 58.

Меница се може платити за част онда кад њен ималац, било о року плаћања, било пре рока плаћања, има право да подигне тужбу за накнаду.

Исплата треба да се изврши најдаље последњег дана који је одређен за подизање протеста због неисплате.

Чл. 59.

Кад је меница примљена за част или кад је у њој когод означен да је плати по потреби, ималац је дужан, да је поднесе, у месту плаћања, свима тим лицима, и да, ако је потребно, изиште протест због неисплате најдаље првог дана иза оног који је одређен као последњи дан за подизање протеста.

Ако се протест не изиште у томе року, испадају из обавезе онај које је означено платца по потреби или за чији је рачун меница примљена, а тако исто и сви доцније преносиоци.

Чл. 60.

Платац за част треба да положи целу ону суму коју је дужан платити онај за чију част он плаћа, изузимајући само комисион предвиђен тач. 4. чл. 47..

Ако одбије ову исплату, ималац губи прато на тужбу против оних који би били ослобођени том исплатом.

Чл. 61.

Исплата за част треба да се потврди признаницом на меници, са означењем онога за чију се част плаћа. Ако се то лице не означи, сматраће се да је плаћено за издатеља.

Меница и протест, ако је овај подигнут, треба да се предаду платцу за част.

Чл. 62.

Платац за част ступа у сва права имаоца менице, како према ономе за чију је част меницу платио тако и према свима који су овоме одговорни. Али он нема права да меницу даље пренесе.

Преносиоци, који долазе после обавезника за чију је част меница плаћена, ослобођени су обавезе.

Ако има више њих који хоће да меницу плате за част, претпоставиће се онај који својом исплатом ослобођава највише обавезника. Ако се не поступи по овом правилу, платац за част, који је за то знао, губи право на накнаду према обавезницима који би били ослобођени.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Примерци и преписи менице.

I Примерци

Чл. 63.

Меница се може вући у више једнаких примерака.

Сви примерци морају се редом означити текућем бројем у самом слогу менице; што ако се не учини сматра се сваки као засебна меница.

Сваки ималац менице може захтевати да му се о његовом трошку изда више примерака, осем кад је у меници назначено да је повучена само у једном примерку. Он треба са тим тражењем да се обрати своме непосредном преносиоцу, који је дужан то да достави своме преносиоцу и тако даље идући уназад све до издатеља. Преносиоци су дужни да на новим примерцима ставе сваки свој пренос.

ANALI FEB | anali.rs

Чл. 64.

Кад се меница исплати по једном примерку, одмах престају вредети и сви остали њени примерци, макар и не било

назначено да се овом исплатом сви они поништавају. Али трасат ипак остаје обавезан по сваком примљеном примерку који му не буде натраг повраћен.

Преносилац који је пренео примерке разним лицима, а тако исто и сви доцнији преносиоци, одговорни су по свима примерцима које су они потписали и који им нису натраг враћени.

Чл. 65.

Кад се један примерак пошље на пријем, онај који је то учинио дужан је, да, при преношењу осталих примерака, на сваком назначи име лица код кога се налази овај послати примерак. То је пак лице дужно да исти преда законитом имаоцу другог примерка.

Ако оно не хтедне то учинити, ималац менице може поднети тужбу за накнаду тек онда, кад протестом утврди:

1. да примерак, који је послат на пријем, није му на захтевање издат;

2. да се пријем или исплата по другом примерку није могла добити.

II. Преписи.

Чл. 66.

Сваки ималац менице има права да од ње изда преписе.

У препису треба меницу преписати тачно од речи до речи заједно са преносима и свима другим назначењима који се налазе на њој; у њему треба назначити и то где се он свршава.

Препис се може пренети и може се на њему ставити менично јемство на исти начин и са истим дејствима као и на оригинал.

Чл. 67.

У препису треба назначити у кога се налази оригинал менице. Овај је дужан да исти преда законитом имаоцу преписа.

Ако он то не хтедне учинити, ималац менице тек ће онда моћи подићи тужбу за накнаду против оних лица који су пренели препис кад утврди протестом да му оригинал менице није на захтевање издан.

ГЛАВА ДЕСЕТА

Лажне и преправљене менице.

Чл. 68.

Лажност потписа на меници, макар то био потпис издатеља или примаоца, не утиче ниуколико на вредност осталих потписа.

Чл. 69.

Ако се текст менице преправи, они који су се на меници потписали после измене одговарају према измењеном тексту. Они пак који су меницу потписали раније, одговорни су према првобитном тексту.

ГЛАВА ЈЕДАНАЕСТА

Застарелост.

Чл. 70.

Све тражбине, које истичу из менице против примаоца, застаревају за три године, рачунајући од рока плаћања.

Тражбине имаоца менице против преносилаца и против издатеља застаревају за годину дана, рачунајући од дана протеста на време подигнутог или од рока плаћања ако се у меници налази назначење о наплати без трошкова.

Тражбине за накнаду преносилаца једног од другог и против издатеља застаревају за шест месеца, почињући од дана када је преносилац меницу платио или кад је против њега тужба подигнута.

Чл. 71.

Прекид застарелости има дејства само против оног према коме је и извршен.

ГЛАВА ДВАНАЕСТА

Општа наређења.

Чл. 72.

Ако рок плаћања меници пада на какав празник законом одређен, тада се исплата њена може захтевати тек првог

радног дана који долази за тим даном. Тако исто и све друге радње које се односе на менице, нарочито поднашање на пријем и протест, могу се предузети само раднога дана.

Када која од тих радња има да се изврши у извесном року чији последњи дан пада на законом одређени празник, тада се тај рок продужава до првог радног дана који долази одмах пошто је он протекао. Празнични дани који долазе пре последњег дана рока не узимају се у рачун при израчунавању рока.

Чл. 73.

Ни код законских ни код уговорних рокова не узима се у рачун дан од кога они полазе.

Никакви дани почека, ни законски ни судски, нису допуштени.

ГЛАВА ТРИНАЕСТА

Сукоби закона.

Чл. 74.

Способност, коју треба да има неко лице да би се могло обавезати по меници, одређује закон његове земље. Али ако тај закон огласи за надлежан закон које друге државе, онда ће се применити тај последњи закон.

Лице, које, према закону означеном у предњем ставу, није способно, биће ипак пуноважно обавезано ако је обавезу примило на земљишту државе по чијем би закону имало способност да се обавезе.

Чл. 75.

Форму меничне обавезе одређују закони државе на чијем је земљишту обавеза потписата.

Чл. 76.

Форму и рокове протеста и осталих радњи које треба предузети за вршење или за одржање меничних права, одређују закони државе на чијем је земљишту протест подигнут или поменута радња извршена.

ДЕО ДРУГИ

О сопственој меници.

Чл. 77.

Сопствена меница садржи:

1. Означење њено, које се мора унети у сам слог и изказати на језику на коме је она састављена;
2. Чисто и просто обећање да ће се платити одређена сума новаца;
3. Време кад ће се платити;
4. Место где ће исплата извршити;
5. Име онога коме или на чију наредбу треба платити;
6. Дан и место где је сопствена меница потписана;
7. Потпис онога који меницу издаје (*потписник*).

Чл. 78.

Исправа, у којој не би било ма којег од означења по бројаних у предњем члану, неће се сматрати за сопствену меницу. Од тога се изузимају једино случајеви који су одређени у ставовима што долазе.

Сопствена меница, у којој не буде назначено време плаћања, треба да се исплати одмах по виђењу.

Сопствена меница, у којој особено није означено место где ће се платити, исплатиће се где је издана, а то се место јуједно сматра и као место становања потписниковог.

Сопствена меница, у којој није назначено место где је издата, сматра се да је потписата у месту које је означено крај имена потписниковог.

Чл. 79.

Сва правила напред прописана за вучену меницу, вреде и за сопствену, у колико нису противна природи њеној, на име прописи:

- о преносу (чл. 10—19),
- о меничном јемству (чл. 29—31),
- о року плаћања (чл. 32—36),
- о плаћању (чл. 37—41),
- о тужби за накнаду због неисплате (чл. 42—49, 51—53),
- о исплати за част (чл. 54, 58—62),
- о преписима (чл. 66 и 67),

- о лажним и преправљеним меницама (чл. 68 и 69),
- о застарелости (чл. 70 и 71),
- о празничним данима, израчунавању рокова и забрани дана почека (чл. 72 и 73),
- о сукобима закона (чл. 74 и 76).

Исто тако вреде и за сопствену меницу прописи о домицилирању (чл. 4 и 26) о уговарању камате (чл. 5) о разним назначењима о суми која се има платити (чл. 6), о потпису неспособног лица (чл. 7) или лица које нема овлашћења или пређе дату му власт (чл. 8).

Чл. 80.

Потписник сопствене менице обавезан је на исти начин као и прималац вучене менице.

Сопствене менице, које се имају платити на одређено време по виђењу, треба да се поднесе на виђење потписнику у роковима који су прописани у чл. 22. Рок виђења тече од датума визе који је на меници назначен и потврђен потписом потписниковим. Ако потписник одрече да на меници стави датирану визу, онда то треба утврдити протестом (чл. 24) од чијег датума тада тече рок виђења.

Спасоје Радојичић.

ОСНИВАЊЕ АКЦИОНАРСКИХ ДРУШТАВА

У СРБИЈИ

Поводом чланка г. М. П. Моравца у „Архиву за правне и друштвене науке“ књ. 16. св. 2. о истом питању.

— СВРШЕТАК —

У *шрећу групу* постулата ставља писац оне, који и по његовом признању, нису засновани на закону, али које он изводи из министровог дискреционарног права, да одобри или одбије оснивање једног а. д.. Тако тражи он „да оснивач мора бити имућан човек, како би се уписници акција у случају потребе могли обештетити наплатом уписане своте од оснивача, односно из њихове имовине. За то онима, за које се у напред зна да немају имања, не треба дати то одобрење. Најбоље би било, кад би то имање било у непокретностима, пошто је оно најбоља гаранција за уплаћени капитал, који примају оснивачи, јер је отуђивање непокретног имања много теже и компликованије, него продаја непокретности“. Било је времена, кад су људи класифицирани по имању. Имање је било критериум не само у имовинском, већ и у социјалном и етичком погледу. Данас се нигде не поставља услов, да оснивачи имају имање и то нарочито непокретно, нити се људи више класифицирају — сем код пореских власти — по имању. На против, искуство 19. века показује нам да су они, који нису имали имања, дотерали са акционарским имањем најдаље, а да је врло често било трулежи и крахова код друштава, чији су оснивачи и органи имали врло много имања и то врло често у непокретностима. Тих примера има и у историји српских акционарских друштава, али пошто су и сувише свежи, то их нећемо помињати. Много је акционар-

ских друштава у Србији основано од људи, који нису имали имања, а нарочито не непокретнога, а која су дотерала далеко — по резултатима, који су се огледали у рачуну губитка и добитка. Имање није никаква гаранција за уплаћене улоге. Никаквим се законским прописом не може спречити пренос имања једног оснивача, који је примио један део акционарског капитала у својству оснивача акционарског друштва. Истина, да је процедура преноса код непокретних имања нешто компликованија и дужа по код покретних имања, али и сувише проста и кратка, да би могла да служи као гаранција акционарима за положен новац оснивачима.

Данас, у веку мобилних капитала, комерцијализирања привредног живота и великих техничких знања примењених у економском животу, имање није ништа, а човек је све. Даље налази г. Моравац да се странцима не би могло дати право за оснивање акционарског друштва, пошто је „претпоставка да се министар о странцима не може тако детаљно обавестити, јер се овде тиче личних особина, које се не могу јавним исправама констатовати“. Потребно је, по његовом мишљењу, да буде поред странаца неколико српских грађана или странаца настањених у Србији, чија личност и имаовина представља довољну гаранцију. У противном биће тешкоће за акционаре због тога, што ради своје уплате морају водити дуге парнице на страни и тражити извршење пресуда у исти мах у Паризу, Лондону, Бечу, Мадриду (?), или Њујорку (?). По нашем закону и странци и људи без имања имају право да оснивају а. д.

Даље вели г. Моравац, да треба обратити пажњу на занимање оснивача, с погледом на ограничену одговорност земљорадника по §. 471 грађ. судског поступка. Изгледа да је он овим хтео да каже, да сељак не може да буде оснивач акционарског друштва. Налазимо, да је и ово гледиште погрешно. §. 471 односи се на обавезе сељакове, засноване на приватно-правним актима, међутим оснивач не може никаквом приватно-правном трансакцијом да дође у обавезност према сопственицима новца, који чува. Ако у одређеном тренутку не положи новац, који је примио од уписника, учинио је кривично дело по кривичном закону и закону о акционарским друштвима, а пресуда по таквом делу извршује се код сељака, као и код осталих редова.

Мислимо дакле да §. 471 не одузима право сељаку да буде оснивач акционарског друштва.

Најзад тражи писац, да се молба, односно изјава оснивача поднесена мин. нар. привреде, овери од стране власти, да не би доцније ударили у инџар изјављујући, да нису сами потписали молбу, да они нису оснивачи и да их је други потписао. На ово имамо да приметимо, да је било времена кад су правници тражили и трудили се, да сви приватно-правни акти добију, по могућности, карактер јавне исправе. Ти назори припадају далекој прошлости. Има много година, како се појавила жеља да поступци буду кратки и усмени. Овај захтев комплицира посао око оснивања а. д. и повећава трошкове за 25. дин.

Пошто смо проучили постулате, које је поставио г. Моравец као формалне услове за оне, који желе да се обрате министарству нар. привреде с молбом, да им се одобри друштвени уговор и допусти да оснују а. д., да видимо, како би изгледало оснивање а. д. при тој пракси.

Оснивачи би били дужни, да при подношењу такве молбе мин. нар. привреде, приложе у исто време и следећа уверења:

1. надлежног судије, да нису под стечајем, такса, 25.— д.
2. иследне власти да нису под кривичном истрагом због дела учињеног из користољубља, такса . 25.— д.
3. полициске власти, да нису под истрагом за иступе, такса 25.— д.
4. старатељског судије, да нису под старатељством такса 25.— д.
5. десет крштеница, такса 12·50 д.
6. да су српски поданици, такса 25.— д.
7. општинског суда да су доброг имовног стања и да могу располагати својом имовином, такса 10.— д.
8. да нису сељаци, такса 25.— д.
9. општинског суда да нису осуђивани, такса . . . 10.— д.
10. уверење надлежне власти о истинитости потписа и изјаве, такса 25.— д.

Свега дин. 207·50 д.

Али то нису сви трошкови. За оне, који не живе у месту, где се налази надлежни окружни суд; а за уверења,

која треба добити од суда, треба урачунати путни трошак до тога места. Па онда, по пракси нашега правосуђа, за извесне ствари треба довести познаваоце. При томе треба још урачунати адвокатску и писарску награду око писања и набавке свију тих уверења, па ће изићи, да је потребно пре но што се 10 људи обрате министарству с молбом, да потроше 400—500 дин. Томе још долази такса од 100—300 дин. према томе, каква је врста посла а. д. и онда излази да је само у готовом новцу за оснивање а. д. потребно 800—1000 дин. Све то треба рескирати и оснивачи, који испуне све те услове, нису ништа сигурнији, да ће им министар дати право да оснују а. д.

И то није све! Треба имати у виду, колико се времена губи око прибављања уверења, и са колико је то тешкоћа скопчано код наших власти. Треба имати у виду односе појединих лица према општинским властима, спорост наших власти, и онда се сваки мора сложити с нама, да би овака пракса, какву предлаже г. Моравац, изишла само на једно знатно отежање *оснивања а. д.* Ми мислимо да нема никога, ко би стајао на гледишту, да се оснивање а. д. код нас треба да отежава. То мишљење не дели ни писац.

Ово погрешно и несавремено схватање улоге државне власти при оснивању а. д. у Србији последица је двеју основних грешака, које су послужиле писцу за полазну тачку. Једна је грешка економска а друга правна. Своје гледиште на улогу државних власти при оснивању а. д. карактерисао је г. Моравац у овим ставовима: „Министар не сме дати свакоме, ко му се пријави, овлашћење за оснивање друштва, док не стекне повољно уверење о његовој личности и имовном стању, па донекле и о самом карактеру и гласу његовом у грађанству. Ако би се одобрење давало без обзира на све ово, онда би се врло често дешавало, да оснивачи утаје примљен новац, а да уписници акција немају од куда да се наплате за положене суме. Уписници акција претпостављају, да је министар све ово испитао и уверивши се, да се молиоцима може поверити та радња око оснивања друштва, дао им потребно уверење“.

Ово је гледиште погрешно пре свега због тога, што, као што смо раније изложили, у Србији се готово није ни једном десило, да оснивачи утаје примљени новац и да упи-

сници акција немају од куда да се наплате за положене суме — и ако су давана одобрења за оснивање а. д. без система, без избора и готова свакоме, ко год је тражио. Друга грешка лежи у томе, што уписници у Србији никад нису претпостављали, да је министар све испитао и да се уверио да ће за акционаре потећи мед и млеко, па је тек онда одобрио рад око оснивања друштва. Ми смо раније цитирали мишљења највећих ауторитета и окорелих правника Лиона-Кана и Реноа, по коме државна власт није у стању да проучи услове а. д. и односе оснивача, тако, да би могла да огарантује акционарима њихов новац. Министар народне привреде у Србији није никад имао те амбиције, нити су то уписници од њега очекивали; али из историје а. д. у другим земљама, где је министар желео да врши ту функцију, знамо, да се то у главном завршавало поразима и разочарењима.

Најзад и ако би под утицајем оваквих разлога, какве износи г. Моравац, мин. нар. привреде једног дана пожелео, да врши ту високу функцију, која се до сада показала као неостварљива, ипак није саветно, да се поднашање уверења, која смо раније изређали, а која г. Моравац ставља као битан услов, учини обавезним при поднашању молбе. Дискреционарно право министра нар. привреде у том погледу је безгранично. Он може при проучавању питања, у конкретном случају, да тражи од оснивача разна документа и разна уверења. Оснивачи ће према томе да оцене, да ли имају рачуна и могућности, да та уверења и те доказе поднесу, или је боље, да дигну руке од оснивања. Не треба људе бацати у толике трошкове евентуално *à fond perdu*.

Има случајева, где ће министар и не тражећи никаква уверења, наћи да се из каквог непроменљивог разлога оснивачима не може одобрити оснивање друштва; у том случају је грађанима уштеђен један велики трошак.

Али ми мислимо, да ће министар нар. привреде добро да уради, да дигне руке у опште од оваких јавних исправа, ма у ком стадиуму рада око одобрења за оснивање једног а. д. Ништа се таквим исправама не може постићи.

Колико су илузорни овакови захтеви, како су та средства мало способна да оријентишу министра и пруже гаранцију акционарима, најбоље ћемо се уверити на овим примерима. Позната је ствар из живота, да се у случају, кад се

код једног лица догоде промене, које су створиле законске услове за промену његове правне способности, не предузимају одмах све оне мере, које су потребне, да се њихова умањена правна способност статуише и у службеној форми. Шта ћемо да радимо у случају, ако после поднесене молбе за одобрење оснивања а. д. девет оснивача полуде, а само један остане умно здрав и то док прими одобрење од министра нар. привреде, а одмах по том полуди и он? Имамо дакле десет полуделих оснивача. Шта да радимо за случај, где је девет оснивача извршило кривично дело, али још није утврђена ничија кривична одговорност и тек што им министар одобри правила и они отворе упис и почну да примају новац, а истражна власт утврди, да су сва десеторица саучесници у једном разбојништву, које се код нас казни смрћу? Да би распикућа дошао под старатељство, треба дуго времена да расипа. Има много распикућа, који као такви иду по земљи са неокрњеном правном способношћу и могу се појавити са свим мирно — по теорији г. Моравца — као оснивачи, упропастити уписнице, па тек, кад се отвори тим поводом кривична истрага, утврди се, да су неурачунљиви. С те тачке гледишта може се рећи, да је мало у актима од онога, што је у свету. Јавне исправе често потврђују факта, која су у противности са фактима у животу. Оне не могу да буду материјал министру, на основу кога ће он моћи да оствари онај идеалан поступак, који тражи од њега г. Моравац.

У осталом г. Моравац је и сам у овоме недоследан. Док на једном месту вели, као што смо видели, да уписници претпостављају, да је министар испитао све околности и да уписници могу спокојно приступити упису, на другом месту, тражи, да се при публикацији позива на упис акција у исто време публикују и уверења, да је малолетник еманципован и да је то изишло у „Срп. Новинама“. Нашто ће то? То је важно за министра, који има да цени, да ли оснивачи испуњавају услове по закону о а. д. Чим је министар одобрио оснивање, значи да је то проверио, а то значи, да међу оснивачима нема таквих, који не испуњавају услове по закону. Један оснивач, који је код министра доказао, да је по свима правилима еманципован малолетник, идентификује се у том погледу потпуно са сваким пунољетним грађанином и према томе је потпуно беспредметно, да се приликом позива на

упис акција публикују и документа о еманципацији малолетника.

Одавно је пала меркантилна економска политика, која је претпостављала, да је свет глупа овчица, којој је потребан тотор за сваку имовинску трансакцију. Прошло је то време, кад је држава била паметнија од свију људи, кад је она хтела да тоторише свакоме у његовом сопственом интересу. Њу налазимо само у архивама апсолутистичког времена. Не може министар да збрине све то, нити ко од њега то тражи. Најбољи је доказ тај, што у другом свету више не постоје никакве надзорне власти, које ће се бринути за све те ствари, о којима се тако нежно брине г. Моравац. Појединци умеју боље сами да цене квалитет људи и папира, а и политички је боље, да се то остави њима самим. Ако се преваре у томе, никога другог не могу кривити: ако се преваре због тога, што су се ослонили на министра, онда се министар чини одговорним, а то влади није ни најмање потребно, пошто у уставно-парламентарним земљама влада иначе одговара за сувише много ствари.

Друга грешка г. Моравца у разматрању овога питања спада у област права. Правосуђе у акционарском праву запало је у Србији у две невоље, из којих се мора што пре извући. Прва невоља лежи у томе, што је један приватно-правни спор направљен формално административним спором. Европски се правници ужасавају, кад чују, да у Србији суде административне власти овим споровима. Процедура у административним споровима разликује се битно од процедуре у грађанским парницама. Друга невоља лежи у томе, што по тим споровима суде у обема инстанцама неправници. Из министарства привреде су изишле одлуке, које су биле противне основним начелима нашег позитивног законодавства. Без сумње, да је и министарству привреде досадило, да се, услед неуког и пристрасног суђења по акционарском праву код нас, готово сваки већи спор претвара у новинарску полемику и чак у јавни скандал. Изгледа да се у најновије време појавила жеља у министарству, да се правном моменту поклати већа пажња. Наше је мишљење да тумачење закона о а. д. на начин, како је то уредио г. Моравац с одредбама о оснивању а. д. може да буде трећа и највећа невоља. Г. Моравац је, у колико можемо ми да ценимо по овом раду,

добар познавалац наших закона, чиме се економисте не могу да похвале. Али он није проучио акционарско право онако, како је то учинио са нашим позитивним законима. А на тај начин примењивати закон о а. д. допуњавати га осталим законима, а не науком и т. д. може само да погорша данашње стање. Судија по нашем закону о а. д. не сме бити прост легист, већ акционарски јурист; он мора бити правни стручњак, а не правни рутиније; не сме бити правни формалиста, већ правни уметник. Знамо из историје да су правне формалисте доводили до револуција (сељачка буна у Немачкој, сакерија) . . . *Fiat ius, pereat mundus*, овде је најопасније. Модерна се правна наука, а и велики део законодавства, ослободило формализма па је и примена закона, правосуђе, одавно пошла за животом. У доба, кад се појављује покрет слободног права, чији су постулати неостварљиви, али чија је полазна тачка потпуно образложена, наиме, да правне норме, које вежу судију, нису довољна гаранција за правично правосуђе, формализам је један анахронизам.

Као што рекосмо, правна наука тражи, да законодавство и правосуђе пођу за животом. Римско право није плод научне шпекулације, већ једна огромна збирка одлука и резултат хиљадугодишњег искуства из правног живота једнога народа, који је био обдарен у великој мери правним смислом. Са тим се истим римским правом у средњем веку дошло до великих револуција и до великих поремећаја социјалног мира, због тога, што је оно било оглашено за вечиту категорију. „Свака правна норма има само у толико право на живот, у колико је уделотворила правно осећање народа“, вели *Oberlandsgerichtsrat Dr. phil. Otto* у својој студији: „Искуство као основа законске реформе“. Постулат, да се правне норме и правосуђе саобразе искуству, проширио се последњих 20 година у Немачкој у тој мери, да се данас са свију страна тражи, да се правници упознају што више са животом, а нарочито привредним. Државни тужилац Др. Фајстенбергер вели у своме чланку, који је публикован пре три године у „*Тагу*“ под насловом „Правна вештина“ да правник мора да разуме народну привреду; та наука мора да буде важан предмет на испиту правника. Ниједан правник не може ништа корисно да уради, док не позна узајамни однос између права и привреде. Најзад да поменемо велики покрет у Прајској,

који је потпомогло само министарство правде, да се правници изображавају у приватним предузећима. Oberlandsgerichtsrat Dr. Zaharias тражи, да сваки правник зна, како је у свакодневном привредном животу, како се тамо мисли и ради. Он мора да живи у свету оних интереса и прилика, који служе као земљиште, из којих изничу парнице.

Главна мана студије г. Моравца лежи у томе, као што смо раније напоменули, што није водио рачуна о теорији акционарског права. Да је то урадио, нашао би н. пр. да у Немачкој, ниједан правник није противан томе, да члан управног одбора може бити свако лице преко 7 година. Студирајући акционарско право дошао би неизбежно на ове мисли. У Немачкој, која је много већа но Србија, где су привредни односи много компликованији, где има много више варалица и људи, који покушавају, да, помоћу преваре на пољу акционарских друштава, дођу до великог богатства, где је много већи покретни капитал и много мања интересна стопа, услед тога много већа тражња за акцијама, где је много тежа морална и имовинска цензура над оснивачима, где је оснивање друштава слободно, никаква државна власт не врши цензуру над добрим гласом оснивача. У Немачкој н. пр. нема ни тога услова да оснивачи могу располагати својом имаовином. Сваки ко је способан за радње, које спадају у делокруг рада оснивања, може бити оснивач.

Французи су последњих 50 година изгубили више од милијарде на преварама код акционарских друштава, па ипак никоме није пало на памет да тражи, да се оснивање а. друштава подвргне контроли административне, па ни судске власти. У Србији је лични контакт основица имовне цензуре чак и код наше Народне Банке.

Наш је закон о акц. друштвима један од најгорих закона у материјалном и легислаторно-техничком погледу. И једина хасна је од тога може бити, ако Мин. нар. привреде те празнине допуни искуством из живота. А искуство на пољу оснивања а. д. учи нас.

1). да министар није у стању да оцени све оно што је потребно, да се акционарима огарантује новац положен оснивачима.

2). Министар у Србији нема могућности, да самостално и без утицаја са стране изводи систематску и доследну по-

литику у том погледу. У свима демократским државама, а нарочито у Француској постоји утицај парламентарца на рад државне администрације.

3). да је веома опасно по Министра, да квалификује грађане у погледу њихове способности, да апелују на поверење капиталиста. То само ствара незадовољство, јер кад Министар једном није у стању да одбије осниваче, који по његовом уверењу заслужују то, онда је у толико горе да други пут одбије оснивање акц. друштава онима, који имају исте квалификације, али који немају оног утицаја, који су имали претходници, и

4). да у Србији, која није вршила никакве цензуре над оснивачима, и која је давала право оснивања акц. друштава свакоме, који је затражио, није било ни једне злоупотребе код оснивача, ни једне оснивачке преваре.

На основи свега овога требао је г. Моравац да дође до закључка, да се у оснивању акц. друштава код мин. привреде треба у најмању руку да одржи досадања пракса.

На крају да напоменемо, да нам изгледа одиста мало чудновато, да се теоријски стално пише и доказује у Србији како је услед незрелости света за извесне послове и малог искуства код нашег народа, потребно, да министарство врши контролу, док министар те одредбе кроз 40 година није употребио чак ни онде, где је имао сталног комесара.

Пракса, какву препоручује г. М., имала би за последицу да се увећају трошкови оснивача и акционара, да се адвокатима да прилика да зараде на стварима за које није потребно правословље, да се умноже гости у чекаоници министарства нар. привреде; а с друге стране да се покаже, како извесни могу оснивати а. д. и телефонским разговором са министарством.

Dr. Велимир Бајић.

СУДСКА ХРОНИКА

О разумевању чл. 133. закона о шумама.

Начелна одлука опште седнице Касац. Суда

Пропис чл. 133. закона о шумама о томе како треба општински суд по извршеном увиђају о горосечи да спроведе надлежној власти протокол тога увиђаја, да би се он, са рефератом шумара, подшумара или чувара шума могао узети за потпун доказ противу учиниоца дела горосече по поменутом законском пропису — неједнако је примењиван у одељењима Касационог Суда. За то Општа Седница Касационог Суда о разумевању овог законског прописа у том погледу доноси, на основи тач. 1 § 16. закона о своме устројству, ову своју *начелну одлуку*:

Тумачење се тиче става: „Овај увиђај суд општински дужан је спровести надлежној власти у року од 5 дана“.

Спровести надлежној власти у року од пет дана не значи да за тих пет дана надлежна власт мора и добити или примити тај увиђај, пошто ово примање зависи од многих случајности, те увиђај може и не бити примљен у том року баш ако би га општински суд послао и истог дана кад је увиђај учинио. Под *спровести* треба разумети, да га је општински суд дужан у року од пет дана *послати* надлежној власти. Увиђај општинског суда, о коме је реч у овом члану закона о шумама, са рефератом шумаревим, важи као *потпун* доказ (наравно ако су испуњене и друге законске погодбе за то потребне), ако га надлежна власт, којој је упућен, прими и после пет дана кад је увиђај извршен. Али ће ту снагу *потпуног доказа* изгубити, ако га општински суд пропусти послати у року од пет дана, онако исто као и ако

би доцније, а не у року од 24 сата по пријему шумарског реферата, изашао на место горосече и увиђај извршио онако како је то прописано истим чл. 133. поменутог закона.

Бр. 4238/913 г. Из опште седнице Касационог Суда 13. јануара 1914. год.

О разумевању § 24. закона о стечишном поступку.

— Начелна одлука опште седнице Касационог Суда —

Примећено је, да се пропис § 24. закона о стечишном поступку у појединим одељењима Касационог Суда неједнако примењује у погледу способности и права стечишног дужника за употребу правних средстава по јавним продајама непокретног имања његове стечишне масе.

Зато Касациони Суд, на основи тач. 1. § 16. закона о своме устројству, у општој седници својој, проучио ово питање па је о томе донео ову своју начелну одлуку:

За тачно разумевање наведеног § 24. закона о стечишном поступку у погледу истакнутог питања од пресудног је утицаја имати у виду да се у погледу правне способности свако лице може посматрати са два гледишта: са гледишта *његове способности да буде подмет* — *субјектн-права и обавезе*, односно носилац истих, и *способности за правне радње*, односно способности да може само собом заснивати правне одношаје, пробављати и вршити права и обавезе.

И код једне и код друге правне способности постоје извесна својства, која их модификују или чине, да лице не може бити носилац извесних права и обавеза, или да их не може само собом извршивати. Тако једно ограничење *у погледу способности за правне радње* је и ограничење из поменутог § 24., по коме се стечишном дужнику одузима управа са имања. То се види из § 920. грађан. законика, који говори о ограничењу стечишног дужника — презадуженога — у овом истом смислу.

Стецишни дужник, дакле, по овим законским прописима правно је неспособан и ограничен, да ма шта може предузимати у погледу управе са имања. Он не може у погледу свога имања чинити никакве уговоре, нити примати на себе ма какве обавезе. Ово се види и из § 25. закона о стечишном поступку, по коме сви уговори, закључени са стечишним

дужником и све обавезе после отвореног стечаја, немају никакве вредности у погледу имања стецишног дужника. Но и ово ограничење односи се само на уговоре и обавезе закључене са трећим лицима, а према повериоцима, до дана стечаја, јер се стецишни дужник може равнати са својим повериоцима, — § 66. закона о стец. поступку, као што може сам водити парнице, које се искључиво тичу његове личности а не и имања које чине стецишну масу — § 29. зак. о стец. пост., и као што по § 427. грађан. законика има права тестирања, јер исто не задире у интересе његових стецишних поверилаца.

Па како се свако ограничење у закону има најстроже тумачити и онако и у оном смислу узети, како је то законом наређено, а међутим употреба правних средстава од стране дужника по јавним продајама, које би се тикале стецишног имања дужниковог, нити спада у она ограничења о којима говоре § 920. грађанског законика и § 24. и 25. зак. о стец. поступку нити има везе са управом са имањем дужниковим то се има узети, да стецишни дужник, кад нарочито није лишен овога права, има права на употребу ових правних средстава по јавним продајама имања његове стецишне цене.

Ово тим пре што се по § 502. грађ. суд. пост. сваки, који је јавном продајом оштећен може тужити, а не сумњиво је да и стец. дужник може бити оштећен неиспуњењем свих формалности прописаних за јавне продаје, па како је и законска предпоставка, да су све формалности прописане за извршења у глави XVIII грађанског судског поступка, прописане у јавном интересу, интересу како дужника тако и повериоца, то се и стец. дужнику не може одрећи право, да у овом случају употребом правних средстава своје интересе штити, јер се употребом ових иде на то, да и веће власти провере правилност рада нижих власти, око продаје имања, за коју се радњу не може узети да је од штете по интересе стец. масе.

На основу свега изложенога Касациони Суд доноси ову своју начелну одлуку: *да §-ом 24. зак. о стец. поступку стецишном дужнику није одузето право употребе правних средстава по јавним продајама имања његове стецишне масе.*

Бр. 523. Из Опште Седнице Касационог Суда, 24. јануара 1914. г. у Београду.

Изјава оца оптуженог, да ће за свога сина награду бранилачку платити браниоцу, — обавезна је за суд.

— Одлука опште седнице Касационог Суда —

Чедомир, отац оптуженог Страхиње, на протоколу код суда изјавио је, да за браниоца своме сину узима Срећка адвоката и да ће му он награду платити.

Првостепени је суд по свршеном извиђењу и оцени крив. и грађанске одговорности оптуженог, за награду бранилачку казао: „Оптужени је одговоран за бранилачку награду“. Од тражења браниоца да се отац оптуженог осуди солидарно са њим да плати исту, има се одбити као од тражења неумесног и недоказаног — § 178 грађ. пост. — јер се нико не може осуђивати ни на каква плаћања која закон није предвидео а у § 325 а) тачно су набројани случајеви у којима отац мора да плати трошкове за малолетног сина где не долази и бранилачка награда. Суд је при ислеђењу и суђењу кривичних предмета строго везан прописима крив. суд. поступка, и као што § 1 истог поступка прописује, суд није овлашћен да пресудом обухвата ма која лица, која нису у улози оптуженог, приватног тужиоца, браниоца или заступника прив. тужиоца, јер би простирањем пресуде и на друга лица, суд прекорачио границе овлашћења датог му помен. закон. прописима.

„Крив. суд. поступак и ако је § 10. наредио да малолетници морају имати браниоца а § 11. прописано која лица могу бити браниоци, ниједним закон. прописом није овластио суд да може осуђивати друга лица, па ни родитеље малолетника на плаћање бранилачке награде. Напротив § 322 крив. пост. изрично каже да осуђени плаћа трошкове, у које под бр. 3. утврђује и бранилачку награду.

„Најпосле, у § 40. закона о правозаступницима, забрањено је адвокату уговорати о награди са парничаром. Ова забрана свакако се мора простирати и на родитеље малолетних. Ово тим пре што је таква обавеза очева, да плати трошак за сина — приватноправне природе, те је за расправу важности исте надлежан грађански а не кривични суд, нарочито још и стога, што такви уговори подлеже и особеној парничној такси, која се према § 296. не може при извијању крив. дела унапред одредити. Па је браниоца одбио од тра-

жења да му отац оптуженог солидарно са оптужерим плати бранилачку награду.

По жалби браниоца оптуженог, Касациони суд примедбама свог I одељења од 16. јануара 1914. год. Бр. 309. поништио је пресуду првостеп. суда, налазећи да иста не одговара закону само у колико се тиче награде браниоцу Срећку.

„Јер кад је отац оптуженога Чедомир по гласу протокола Бр. 8140 узео г. Срећка адв. за браниоца своје сину оптуж. Страхињи, и изјавио да му он — Чедомир — плати бранилачку награду, — онда тај суд није имао оправданог разлога, да овакву изјаву Чедомирову не узима у обзир, пошто се према смислу § 325 а) крив. пост. из имања оца осуђеног не могу да наплате сви кривични трошкови на које се оптужени осуђује, већ само они тамо изреком предвиђени, сем ако је отац изјавио да ће за свога оптуженог сина платити све трошкове, у које, свакако, спада и бранилачка награда.

„Отац је, као природни заступник свога малолетног сина овлашћен да одређује браниоца своје опт. сину, а његова протоколарна изјава дата браниоцу да му он плати награду и није нарочити уговор о количини награде, те да би био недопуштен по закону о правозаступницима — §§ 40—42, већ је само пристанак о плаћању награде у опше, чију величину одређује суд према показаном труду и важности предмета“.

Првостепени суд није усвојио пом. примедбе Касационог Суда, већ је дао следеће противразлоге:

1. Што нигде у крив. суд. пост. па ни у § 325 а) крив. пост. није речено да ма ко па ни отац осуђеног може дати изјаву да за оптуженог плати трошкове. То се изводи поглавито из § 322. крив. пост. где се нарочито вели „осуђени плаћа трошкове“, дакле на плаћање трошкова може се осудити само оно лице које се за кривицу суди, што се види како из помен. § 322 тако и из §§ 326, 328 и 329 кривич. пост. Једини изузетак од тога законодавац чини у § 325 а) и 330. крив. пост.; члан 8 зак. о пороти и чл. 102. зак. о шумама. Кад то постоји и кад у крив. праву и поступку нема аналогije, онда се не може ни вољом родитеља, кривичном пресудом, отац осуђивати на плаћање награде бранилачке

за свога сина. И ако по грађан. праву отац као природни заступник свога малолетног сина има право истога заступати, па следствено и браниоца му одређивати, он се ни по једном закон. пропису не може ставити на место оптуженог нити сам ни у друштву са оптуженим малолетним сином може бити кривичном пресудом осуђиван на плаћање трошкова за свога малолетног сина, које крив. поступак предвидео није.

2. Изјава оца оптуженог, да за свога сина плати бранилачку награду, не може имати никакав други карактер, до једино уговор приватно-правне природе и адвокату — браниоцу оптуженог — ништа не смета да такав уговор са оцем оптуженог закључује путем прописаним за приватно-правне послове и по осуди оптуженог тражи по том уговору досуђену награду од оца према обвези очевој, који је по § 807. грађан. зак. до извеснег доба старости детета обвезан да плати штету коју би дете учинило.

3. Кад би се стало на гледиште Касац. Суда изложено у примедбама, да се може осудити крив. пресудом отац малолетног кривца на плаћање бранилачке награде, онда би се логично морало узети, да је и отац малолетног стављен у ред осуђених, дакле криваца, а то је противно пропису § 2 казн. зак. и прописима крив. суд. пост. по коме сваком суђењу има предходити нарочито ислеђење па му се и пресуда саопштавати.

4. Сем тога настаје питање, да ли ће се осуда родитеља на плаћање бранилачке награде сматрати као грађанска осуда или кривична и при извршењу исте од стране полиц. власти да ли ће се она извршивати с обзиром на прописе § 471. грађ. пост. о заштити земљоделца или с обзиром на последњи одељак тога закон. прописа.

5. На послетку, суду је част напоменути Касац. Суду, да осуда родитеља да плаћају бранилачку награду за своју малолетну децу по њиховом пристанку, приликом изрицања кривичне пресуде, убија и ауторитет суда, јер су се баш у овом суду дешавали случајеви, да родитељи изјављују да су дали изјаву да плате трошак само у том случају, ако му син буде пуштен. Па кад им је син осуђен, онда не пристају на плаћање награде, и што ће се ако Касац. Суд остане при својем гледишту изложеном у примедбама ова обвеза плаћања распрострајети и на пунолетне синове и жене оптужене за

кривична дела, а све ово јако ће отежавати рад првостеп. суда.

На основу изложеног и разлога својих у пресуди, првостеп. је суд остао при истој.

Касац. Суд у општој седници од 11 фебруара 1914 год. Бр. 767. једногласно усвојио је примедбе свог оделења а противразлоге ужичког првостеп. суда одбацио.

*

Пракса судска, до сада била је стална у смислу мишљења, изложеног у примедбама оделења Касац. Суда.

Према томе, слободно се може рећи, да је мишљење првостеп. суда усамљено.

Разлог првостеп. суда да се „нико не може осуђивати на плаћања, која закон није предвидео“, био би на свом месту, да је у спорном питању отац оптуженог осуђен без пристанка свог. А кад то није, онда се овде има применити одредба § 13 грађан. законика — воља замењује закон. —

То, што „нигде у крив. пост. није речено да ма ко па ни отац осуђеног може дати изјаву да за оптуженог плати трошкове“, — није разлог да се воља оца оптуженог негира, из простог разлога, што то законом није забрањено нити је противно пропису речен. § 13. — Према овоме отпада разлог првостеп. суда, да се „на плаћање трошкова може осудити само оно лице које се за кривицу суди“.

О каквој аналогiji и повреди прописа § 2 казн. зак. не може бити речи, јер овде није у питању казна већ накнада бранилачке награде.

Питање о пропису § 471 грађ. пост., приликом извршења осуде по грађан. части, — засебно је и не спада у делокруг суда приликом доношења одлуке о накнади бранилачке награде. Но ако се и на то очекује одговор, ја мислим, да отац оптуженог и ако је пристао платити награду бранилачку, да се он ипак може користити правом — благодјејањем — које му даје § 471. грађ. пост.

Напоследку, и ако би се неусвајањем његовог (првостеп. суда) гледишта, — „обвеза плаћања распротрла и на пунолетне синове и жене осуђених за крив. дела“, — ипак налазим, да не би било разлога, да се спорно питање другче реши, него како га је Касац. Суд решио, кад има пристанка за плаћање.

Мих. Л. Стојадиновић.

Казна, у случају идеалног стицаја (§ 68 казн. зак.), изрече се једна заједничка а не посебице за свако дело.

— Одлука опште седнице Касационог Суда —

Живан и Радоје стављени су под суд но да се из слобде бране и то

Живан зато, што је Радоја, кад га је овај код председника општинског суда у суду узимао на одговор због извесне непослушности, — ошамарио и тиме му према лекарској сведоџби нанео лаку повреду тела а

Радоје опет зато што је том приликом, кад га је Живан хтео понова ошамарити, — ухватио за гушу и тукао те му нанео лаку повреду тела.

Првостепени суд по свршеном извињању и принетим доказима нашао је:

Да у радњи Живановој стоји дело из § 173 казн. зак. а не дело противстајања власти из § 93 казн. зак. за које је стављен под суд и Живана осудио на затвор, а

За Радоја суд је нашао: да у његовом поступку према Живану стоји дело из § 215 казн. зак. у вези § 132 истог законика. Радоје није кажњен, већ је на основу § 54 казн. зак. извињен сваке казне.

По незадовољству државног тужиоца и браниоца оптуженог Живана. Апелац. Суд је нашао:

Да у радњи оптуженог Живана стоји не само дело из § 173 казн. зак. већ и дело увреде у званичној дужности учињено казнимо по § 104 казн. законика. Како се Живан за два дела налази у идеалном стицају — § 68 казн. зак. — то га је за оба дела осудио са три месеца дана затвора. Односно оптужења Радојевог, нашао је, да је пресуда првостеп. суда на закону основана.

По жалби државног тужиоца, Касац. Суд у првом одељењу, примедбама својим од 19. маја 1910. год. Бр. 6312 нашао је, да пресуда Апелац. Суда не одговара закону: „јер кад се дело лаке телесне повреде за које опт. Живан одговара поред дела из § 104 казн. зак. извиња и суди искључиво на тужбу приватног тужиоца према § 181. истог зак. овде је Апелациони Суд погрешно кад је Живану за ова два дела одмерио заједничку казну, већ је био дужан да за свако дело особену казну изрече и ову скупи у смислу § 69.

помен. законика, како би се на тај начин избегла неодређеност осуде по дотичној пресуди, ако би наступио случај да је потребно знати која је казна за једно а која за друго дело изречена, какав би случај био ако би кривац по коме делу био ослобођен казне путем највише милости.

На основу изложеног и § 274 крив. поступка поништио је пресуду Апелац. Суда.

Апелац. Суд, другог одељења, актом од 29. маја 1910. год. Бр. 2744 није усвојио горње примедбе Касац, Суда, већ је дао ове противразлоге:

У § 68 казн. законика изрично је казато, ако једно и исто казнимо дело знаке више злочинства или преступлења у себи садржи, то ће се казнити највећом казном, која је законом за такво дело прописана.

И кад је Апелац. Суд утврдио да у радњи оптуженог Живана стоје два дела: дело из § 104. крив. зак. и дело лаке повреде тела из § 173. крив. зак. извршена у идеалном стицају и према овоме одмерио једиу казну и то за најтеже дело, онда се према томе казна за лаку повреду тела губи у казни тежег дела увреде власти, пошто друго дело лаке повреде тела само поштрава казну, те се казна не може ни подвајати за свако дело засебно.

Позивање Касац. Суда на § 69 казн. зак. по коме се за свако дело казна изриче и иста се скупе, према налажењу Апелац. Суда погрешно је, јер то се чини само у случају, кад се утврди да се оптужени налази у реалном стицају, што овде није, већ у спорном случају оптужени Живан се налази у идеалном стицају. Против оваквог налажења Касац. Суд ништа у примедбама не наводи, што значи да је се сложио са Апелационим Судом да се оптужени Живан за дело из § 104. и дело из § 173. казн. зак. налази у идеалном стицају, јер их је учинио једном радњом поред осталих захтева.

Према наведеноме и ако би приликом помиловања требало да се зна која је казна за свако од ових дела изречена, ипак Апелац. Суд не може да поступи по примедбама и да за свако ово дело засебно казну изрече, јер би то било противно закону који у § 68 казн. зак. за дела у идеалном стицају одређује једну казну, прописујући да се кривац казни највећом казном, која је законом за такво дело прописана.

Касациони Суд у општој седници својој од 17. августа 1910. год. Бр. 7875. усвојио је противразлоге Апелационог Суда и пресуду овога за снажну прогласио.¹

М. Л. С.

Назаренство је кажњиво по § 102. казн. зак.

— Одлука опште седнице Касац. Суда —

Младен и Вукадин оптужени су, што су наговарали поједине људе да из православне вере прећу у назаренство. Тиме су учинили кривицу из § 207. казн. зак.

Оптужени су признали, да су назарени. Моле се веле Богу код своје куће по правилима назаренским. Нису веле никога наговарали да преће у назаренство нити хулили православну веру.

Првостепени суд је узео да овде стоји дело из § 207 казн. зак. Кривична одговорност доказана је њиховим признањем да су назарени — нововерци — и да код својих кућа врше назаренске обреде противно правилима источно-православне цркве — § 225 крив. поступка.

По члану 18 Устава, све признате вере слободне су и стоје под заштитом закона у колико вршење њихових обреда не вређа јавни ред и морал. Назаренство није призната вера нити као таква стоји под заштитом закона.

Како се оптужени налазе у поврату, јер су за исто дело ранкје осуђивани — § 71 крив. зак., то их је осудио са по две године затвора.

Ову је осуду одобрио Апелациони Суд пресудом од 12. марта 1910. год. Бр. 1284.

Касациони Суд примедбама од 5. јуна 1910. год. Бр. 7163 поништио је пресуду Апелац. Суда из разлога:

У § 207 тач. 1. казн. зак. предвиђено је као казнимо дело јавно писмено или усмено хуљење. Како се међутим ислеђењем по овом оптужењу не утврђује, да су оптужени, вршећи богомољу по назаренским обредима чинили коју од напред поменутих радња, то суд није могао узети, да овде

¹ § 68 казн. зак. гласи: „Ако једно и исто казнимо дело знаке више злочинства или преступлења у себи садржи, то ће се казнити највећом казном, која је законом за такво дело прописана“.

стоји представљено дело казнимо по поменутом законском пропису.

Али како оптужени и сами признају, да су чланови друштва, које назаренску веру исповеда, а међу тим догме ове вере противе се правном поретку, који у данашњем друштву постоји, а испуњавање њихово спречава извршење закона и законских наредаба власти што је битно по државу и њене интересе, — онда је Апелациони Суд био дужан да оцени да ли у овој њиховој радњи не стоји дело из § 102 казн. зак., имајући у виду, да су и оптужени у томе смислу схватили ову своју нову веру, тим самим, што признају да као назарени један од њих није хтео примити пушку у српско-бугарском рату, а други да није хтео положити заклетву по извесном спору, за што су по њиховом признању осуђивани.

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, већ је 14. јуна 1910. год. Бр. 3093 дао следеће противразлоге:

Одредба § 102 казн. зак. предвиђа и казни такво друштво „које би своје сушествовање, своју целъ или своје устројење од постојећег у земљи правитељства крило, или где би за целъ и задатак имало буди какве мере прављења, које би ово у земљи предузимало као извршење закона незаконитим средствима сметало, осујећивало и обеснаживало“.

Удружење назарена, нити врши своје обреде кришом од власти кријући свој циљ и организацију, нити се може узети да је њихова организација и радња у опште управљена против јавног поретка у земљи у онаком смислу како то предвиђа одредба § 102 казн. законика, па да би се кривице оптужених *као назарена* односно као приврженика тих удружења, могла подвести под одредбу § 102 казн. зак.

То се не да извести ни из тога што је оптужени Младен признао да није хтео да прими пушку у српско-бугарском рату, а Вукадин да положи заклетву по једном спору, јер свака од ових радњи сачињава за оптужене засебну кривицу за коју су били и осуђени.

На против опште је познато, да су удружења назаренска чисто верска са једним новим правцем, који се по својим обредима и догмама разликује и противи обредима и догмама као како источне православне цркве тако и осталим признатим верама код нас. Но ако се у догмама њихове вере

налазе као конзеквенце истих и по која правила која се косе са законским одредбама, то није доказ да су та верска удружења организована противу јавног поретка у држави; њихова вера то приповеда као конзеквенце њихових верских догми и верских убеђења, али се удружења за стварање истих не служе *незаконитим* средствима са мерама којима се иде на то, да се спречава, смета, осујећује или обеснажава извршење закона, па да би њихова организација и рад могли доћи под § 102 казн. зак. они својим приповедима утичу само на верско убеђење лица.

Дакле за постојање дела из § 102 казн. зак. тражи се да учесници дотичних друштава за исповедање њихових начела или догма употребљују *незаконита и насилна* средства против извршења закона. А код назаренских друштава тих елемената нема.

Општа седница Касационог Суда од 17. августа 1910. год. Бр. 7876. одбацила је противразлоге Апелационог Суда и одржала у снази примедбе свог одељења.

По овоме, Апелациони је Суд пресудио: да се оптужени Младен и Вукадин за дело из § 102 казн. зак. казне са по три месеца затвора.

М. Л. С.

Кад доцнији тестамент не важи што није по прописима закона написан, онда важи ранији ако је по закону написан и у случају да је тестатор оним доцнијим другче наређивао.

(Одлука одељења)

Тужилац Станојло М. Станојевић из Трњана, тужио је суду Душана Урошевића и жену му Љубицу из Бабушинаца и тражио да суд пресуди: да се оба тестаментa пок. Мите Јовановића онд. од 10. Јануара 1908. писан у Пожаревцу и од 31. Октобра исте године писан у Бабушинцу којима у своју имовину туженима оставио а њему као унуку само 2000 динара униште са разлога што ни први ни други није по закону направљен.

Тужени у одговору бране важност оба тестаментa, али ако се баш узме да онај други (доцнији) од 31. Октобра не вреди за то, што га није читао сведок већ писац тестаментa

ипак остаје у снази онај први од 10. Јануара, пошто је њега тестватору сведок читао.

Првостепени пожаревачки суд пресудом својом од 13. Октобра 1910. г. Бр. 23.404. одбио је тужиоца од овог тражења са разлога што је нашао, да су оба тестамена по закону направљена.

По незадовољству тужиоцевом Апелациони Суд размотрио је горњу пресуду првостепеног суда, па је нашао да иста не одговара закону односио тестамена писаног 31. Октобра 1908. у Бабушинцу, јер њега тестватору није читао ни један од сведока тестамена него писац и стога те се тај тестамент има огласити за ништаван.

Што се тиче тестамена пок. Мите од 10. Јануара 1908. год., Апелац. Суд налази да он према § 448. грађан. зак. правно не постоји и да не може да произведе правно дејство са разлога што га је тестватор Мита заменио доцнијем тестаментом од 31. Октобра 1908. год. По граматичком и логичком тумачењу употребљених израза у § 449. грађан. зак. излази: да доцнији тестамент *по правилу* обара ранији, и да је предвиђен само један изузетак од тога, ако се у доцнијем тестаменту тестватор позива на ранији (првашњи), па и за тај изузетак законодавац предвиђа ограничење у томе, да важи само онда и онолико, колико је истоветан са тестаментом доцнијим.

Кад дакле по закону престаје апсолутна *важност* ранијег тестамена, онда се и ако доцнији тестаменат пок. Мите од 31. Октобра 1908. год. није уредан не може повратити (понова дати) законска важност његовом ранијем тестаменту од 10. Јануара 1908. год. и узети да један правни акт важи, кога више нема, што би у осталом било противно и вољи самог тестватора, који је самим тим, што је приступио прављењу *другог* тестамена манифестовао да и сам сматра, да први тестамент не постоји и да га напушта и од њега одустаје, јер кад би се противно узело, да код тестватора нема те намере о напуштању првашњег тестамена, онда прављење другог тестамена не би се дало ничим правдати:

По сваком схватању истина долази се до тога да тестватор код два тестамена, остаје без тестамена; али мора бити онако како закон наређује, нити незнање закона може коме користити.

Нигде у закону није казато, да ранији тестамент пре-стаје само у том случају, ако доцнији није уредан, него на супрот томе истакнуто је као правило апсолутна неважност ранијег тестамент.

Пошто према наведеноме ранији тестамент пок. Мите од 10. Јануара 1908. год. правно не постоји, Апелациони Суд није се ни упуштао у оцену да ли је исти начињен у зако-ној форми. Са ових разлога Апелациони Суд пресудом својом од 20. Децембра 1910. год. Бр. 6.066. пресудио је:

Да се писмени тестамент пок. Мите Јовановића од 31. Октобра 1908. год. огласи *за ништаван*.

Но по жалби тужене стране Касациони Суд примедбама свога III одељења од 2. Априла 1911. год. Бр. 4651 пони-штио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога: Кад је тужилац у тужби и на рочиштима тражио да суд као неу-редне уништи оба тестамент и то од 10. Јануара и 31. Окто-бра 1908. онда је Апелациони Суд био дужан да према §§ 304. и 305. грађ. пост. донесе своју одлуку и о вредности првог тестамент а не само о вредности оног другог, а ово у толико пре, што је у разлозима своје пресуде дао оцену и о важности првог тестамент.

Поред овога ова прва пресуда не може опстати ни са материјалне стране, јер по § 448. грађ. зак. истина доцнији тестамент обара првашњи, али то важи само онда кад у ствари постоји други тестамент.

У овом случају други тестамент не стоји. То је Апела-циони Суд својом пресудом утврдио. Према томе, тај Суд учинио је једну очевидну погрешку, кад се је позвао на на-ређења § 448. грађ. зак. где се претпоставља свечани акт онакав какав се предвиђа у §§ 429. до § 448. пом. закона. У приватном праву нема случаја, да један акт за чију се важност тражи свечана форма само за то што носи назив акта таквог (у овом случају тестамент) има исто дејство и онда, кад није задовољно све, битне захтеве, које закон за такав акт тражи. И онако исто, као што једно писмено, које носи назив „меница“ не производи менично-правна дејства ако не задовољава прописане услове докле није меница; тако исто и писмено, које носи наслов „тестамент“ а не задово-љава све битне захтеве, који су потребни за изјаву последње воље није тестамент, јер не производи никаква дејства које

закон уредним тестаментима признаје. Према томе кад је Апелациони Суд својом пресудом утврдио да спорно писмено *није тестамент*, онда му није могао признати тестаментално дејство по § 448. грађ. законика.

Усвојивши горње примедбе Касационог Суда, Апелациони је Суд пресудом својом од 21. Априла 1911. год. Бр. 2205. пресудио: Да тестамент од 31. Октобра 1908. *не важи* а од тражења да се огласи за неважећи и тестамент пок. Мите од 10. Јануара 1908. тужилачка се страна одбија као неумесног, коју је пресуду по жалби тужичевој Касациони Суд решењем својим од 7. Јуна 1911. г. Бр. 8.300 оснажио.¹

Ст. М.

У случају § 1431 Аустриског грађ. зак. (§ 902 нашег) није потребно да је прималац (поверилац) завео у заблуду даваоца (дужника) већ је довољно, да је овај био у заблуди.

Мата Р. био је осуђен заједнички са другима да плати Јосифу П. извесну суму дуга, али не солидарно јер је сваки имао да плати свој део. Кад је протекао рок исплати, поверилац Јосиф позвао је Мату да му плати дуг, и овај мислећи, да је на то плаћање осуђен солидарно са другима платио је Јосифу сав дуг. А кад је доцније сазнао, да је

¹ Примедбе Касационог Суда саобразне су закону, следовно и друга пресуда Апелационог Суда по њима изречена. Ради већег објашњења додајемо овој пресуди ово: § 713. Аустријског законика (на хрватском издању) гласи: „Каснија тврда опорука, уништује предњу опоруку, не само у обзир постављења наследника, него и гледе осталих разредба, већ ако би опоручитељ у каснијој опоруци разговетно очитовао да предња опорука има опстати са свим или од части. Овај пропис ваља и онда, ако се у каснијој опоруци поставља наследник позван само на какав део наследства. Други оставши део не припада наследницима постављеним у предњој опоруци, него прелази на наследнике законите. *Rušnov* у свом тумачењу (књ. I. стр. 158. објашњује тај пропис овако: „Што се опоруке касније тиче“, то се разумева, да ништи прву само онда, ако има све законом прописане унутарње и вањске потребштине, то јест ако је *тврда*, коју реч закон у § 713. сувишно изрично придодаје речима *Каснија опорука*; *Андра Ђорђевић* у свом делу „Наследно право“ (§ 141) вели: „Доцнији тестамент обара првашњи (§ 448) по под условом, да је тај доцнији тестамент *пуноважан*; јер тестамент који не важи правно и не постоји“. У том смислу гласи и једна одлука *Опите* седнице Касационог Суда од 16. октобра 1907. г. Бр. 10405 (*Архив* 1908. г. књ. V. стр. 562.

имао да плати само половину од целе суме дуга тражио је од Јосифа да му врати ту плаћену половину. Како овај на то није пристао, те га је тужио суду и тражио да му ту половину врати.

Тужени Јосиф одговорио је, да он није дужан ову половину да му врати, јер га он није завео у заблуду, упућујући га да ту суму тражи од осталих дужника за које је он платио.

Први и други суд судио је по захтеву тужбе, и *Цес. Кр. Врховни* Суд у Бечу пресудом својом од 10. Јануара 1910. год. Rv IX 168|8 потврдио је пресуду призовног суда са ових разлога:

Ревизијски разлог истакнут противу призивне пресуде није оправдан. И ако на име заблуда, која се је по наводу тужиоца поткрала при исплати спорног дуга, није била проузрокована од туженога, а оно би се ипак косило са изречном одредбом § 1431 (§ 902 нашег) грађ. зак. кад тужени не би био дужан да врати дуг, који је примио по заблуди тужиоца, ово тим пре што је у горњој законској одредби говор о заблуди *без икаква извузетка те не прави разлике у правцу: је ли иста била проузрокована еластитом или туђом кривацом*. Пошто су наши судови на неоспорив начин установили, да је тужилац при исплати спорног дуга био у заблуди, држећи, да је на основу пресуде 8. Декембра 1904. дужан био платити и део дуга што пада на остале дужнике, то се у овом случају има несумњиво применити одредбе § 1431 грађ. зак. те је исправно пресуђење ствари са стране призивног суда (*Мјесећник* бр. 10. 1910 год. стр. 938).

Ст. М.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Крайній курсъ церковнаго права православной церкви. Составилъ И. С. Бердниковъ, профессоръ Казанской Духовной Академіи и Университета. Изданіе второе, заново переработанное и весьма значительно дополненное. Казань, 1913. Стр. XVIII + 1443.

Књига ова представља систему православног црквеног права, а увод у ову науку издао је госп. писац 1903. године.

Књига се ограничава само на црквено право, које важи данас у Русији, а не додирује то право у осталим православним автокефалним црквама.

Као што је казано у предговору првог издања, које је изишло 1888. године, књига је ова састављена за слушаоце јуриличког факултета Казанског университета, који се спремају за односне испите. Она је дакле спомоћна књига за слушаоце университета.

Система је у књизи овака: I. Устројство цркве, и ту се говори: 1. о саставу цркве и 2. о управном устројству, најприје у древној васељенској цркви и затијем у руској цркви, и као додаток, о узајамним односима између помјесних автокефалних цркава и о устројству иновјерних конфесија у руској царевини. II. Црквена власт, и то: 1. власт учења, 2. власт свештенодјејствовања (и ту је изложено и брачно право) и 3. црквено судство. III. Имовинско право цркве, и то: 1. црквена имовина и управа том имовином и 2. средства издржавања свештенства. IV. О односима између цркве и државе. Под овим опћим насловом у овоме се дијелу излажу: 1. ти односи у римско-византијској царевини, 2. у западним европским државама и 3. у руској царевини, и под овом рубриком: о свештенству као засебном сталежу, о државној помоћи цркви средством суда, о државном положају расколника, о државном положају иновјерних конфесија и о данашњим законима о вјерској толеранцији у Русији. Сва дакле система изложена је у четири дијела. У оцјену ове системе

ја се не могу упуштати, јер мени се лично чини, да је најбоља она система, по којој сам ја изложио наше црквено право, а с којом се не подудара ова система госп. професора Бердникова. Ја сам своју систему удесио према моме схваћању црквеног организма и живота цркве. Сваки канонист има своје посебно схваћање тог организма, те га према томе и анализује и приказује. Тако је поступио и г. писац. И кад би ја сада стао да критикујем његову систему, и да јој налазим какве мане, могло би испасти, да ја намећем другима оно што се мени лично учинило најбоље; а тако што ја нијесам у праву да чиним, најмање пак једном Бердникову, чији је авторитет у науци православног црквеног права врло добро познат и признат. У својој овој системи г. писац је исцрпио сву грађу руског црквеног права, и то је доста.

Метод, којим је изложено у овој књизи свако поједино црквено правно питање, јесте историјско-догматички, и тај је метод усвојен од свих најбољих новијих канониста. При сваком поједином питању г. писац казује најприје суштину питања и тачно га формулише, и тада даје одговор на питање, приводећи односне каноне и, у колико питање захтијева, признате у цркви одредбе византијског државног законодавства и ријешења канонистичкога права, те, према намјени саме књиге, законска наређења, која важе у руској цркви. Примјер. У 174. §. он говори о браку удових свештеника, и за то питање он приводи најприје односне каноне, затијем два закона царева Јустинијана и Леона философа, тада из канонистичког права Валсамонов коментар 44. канона Василија великог, и на посљетку из рускога права одредбу Московскога сабора 1667. године и данашње државне законе о томе. На слични начин г. писац говори о сваком другом питању, увијек тачно и објективно.

При неким црквено-приватним питањима у Русији, која дубље засијецају у руски црквени живот и која би имала бити предметом одавна већ наглашеног опћег руског црквеног сабора, г. писац упушта се дубље у историју таквих питања и подробно је излаже, да би што више разјаснио та питања и пружио грађу за правилно њихово ријешење на сабору. Ово се у књизи види понајвише у посљедњем њеном дијелу, гдје је ријеч о односима између цркве и државе. Подробно и свестрано је на прим. приказано, како је некада црквена власт у Русији била слободна, како је свјетска власт поступно тежила да надвлада црквену, какву је борбу морала црквена власт да издржи са свјетском, особито за вријеме патријарха Никона, како је на посљетку црквена власт подлегла свјетској у синодалном периоду, и шта би се морало чинити, да црква у Русији добије опет она права, која јој по канонима припадају, а којих је права она данас лишена.

Овако подробно и свестрано приказују се у књизи и сва друга питања сличнога својства. А оввијем се тумачи и онај превелики простор (од 650 страна), што је у књизи посвећен оваквим питањима, и који представља неколико читавих монографија. Можда све ово не би ни спадало у уџбеник, као што је ова књига, и то би више требало законодавним консулторима, него ли дијацима, за које је ова књига састављена; али ово се може оправдати тијем, што је и сам г. писац данас законодавни консултор, и то врло активни, и што су она питања врло жива у руском друштву, и очекују да би чим прије била правилно ријешена.

При великој опширности ове књиге, која заједно са уводом износи око 1750 страна великог октава, потребит је био на крају књиге регистар предмета, о којима се говори у књизи. Такав се регистар ту и налази и удешен је по азбучном реду, а наводи најважније предмете, изостављајући мање важне, као и имена лица, која се спомињу у књизи. Да нема овога регистра, исто и да нема подробнога садржаја, који се налази у почетку књиге, доста би тешко било читаоцу да се снађе у тако огромној по количини страна књизи.

По садржају своје и по начину, како су поједина питања представљена у овој књизи, књига је врло добра, управо изврсна. Она служи на част госп. писцу; а на част је она и руској црквено-правној књижевности, која је доста оскудна у радњама о црквеном праву, упоредо са таквим радњама на западу Европе.

Др. Н. Милаш.

Б Е Л Е Ш К Е

XII Међународни Конгрес Криминалиста. Крајем августа прошле године држат је у Копенхагену XII међународни конгрес криминалиста. То је био први конгрес ове врсте у Скандинавској области. Због тешкоћа у разумевању језика северних народа мало су уопште до сада били познати на овоме пољу радови Швеђана, Норвежаца и Данаца, ма да је и међу њима било ваљаних радника на науци Кривичнога права. Зна се, на пример, да је Норвешки казнени законик од 1902. г. скренуо на се пажњу свих европских криминалиста. Тај је законик и код нас познат. Његов Општи део са Мотивима превео је на српски г. Марко Ђуричић, министар правде, и тај превод је објављен у току 1912/3 године као додатак уз „Архив“. Познати су затим норвешки закони о скитницама и просјацима. Они су се показали као најбољи закони те врсте. Од 1912. г. у Копенхагену излази часопис за Кривично право (Nordiska Tidschrift for Straffet), у коме се с дубоком студијом претресају сва савремена питања из ове науке. Овим је конгресом дата могућност европским криминалистима да се у лепој престоници Данске још ближе упознају са стањем науке и радовима својих северних колега.

Од укупног броја делегата на кон-

гресу готово $\frac{3}{4}$ су били Швеђани, Норвешци и Данци. Из других крајева било је највише до 50 представника. Од Француза био је само проф. Гарсон, из Италије — барон Гарофало, из Белгије — Жаспар. Повише је представника из Немачке, Холандије и Русије. Од Немаца да поменемо: проф. Листа, Хајмбергера, Липмана, Фрајдентала и Гетца, затим практичаре-правнике: Кронекера, Шнајхерта и Линденау. Из Холандије су били: ван-Хамел (отац и син), Вигелен, ван-Темат; из Русије: Набоков, Муравјев, Михајлов, Немировски и Љублински. Из Загреба је био проф. Шиловић, из Аустрије проф. Макаревић и један представник из Мађарске.

По резолуцији донетој на ранијем конгресу у Брислу (1910. г.) требало је за овај XII конгрес проучити питање о мерама безбедности противу опасних криваца. У току последње три године стручњаци су претресали то питање прво на састанцима националних група (француске, немачке и руске нац. групе), а затим на великом скупу Централног Одбора државног у пролеће 1912. г. у Паризу. Том приликом главна задаћа конгреса сведена је на питање о појединим категоријама опасних криваца. Предвиђене су четири категорије: 1. кривци у поврату; 2. скитнице и просјаци

3. психички поремећени и 4. кривци — алкохоличари. За сваку је групу одређен само по један референт. У програму рада, према одлуци Ц. Одбора, унето је још и питање о реформи правничког образовања и спреме судија и осталих органа, који ће имати да цене је ли кривац опасан. Тај је предмет дат на проучавање проф. Хајмбергеру из Бона.

Од три реферата само је један на конгресу претресао, и то реферат руског проф. Набокова: „О злочинцима у поврату“. Проф. Гаро из Лијона није дошао на конгрес („О скитницима и просјацима“), а реферат проф. Корнатеана из Букурешта („О алкохоличарима и умно-поремећеним злочинцима“) Централни је Одбор одбацио као слаб, те није ни изношен на претресање.

Проф. Набоков, председник руске групе криминалиста, изазвао је својим рефератом опште интересовање. Једногласно је конгрес усвојио његов појам о опасним кривцима у поврату. С особитом марљивошћу је изнео услове под којима се његов предлог може озаконити. Он је заступао мишљење противу неодређених осуда. Да ли је кривац опасан у смислу закона, по његову предлогу ценила би порота, а прецизирање мера безбедности, пошто кривац издржи главну казну, спада у надлежност нарочите комисије, коју сачињавају по један представник: суда, казеног завода и друштва. Конгрес је усвојио неодређену осуду (без максимума) за опасне кривце и у поврату.

Друго је питање: о реформи стручног образовања. У току дебате спор је сведен на реформу припреме правника-практичара у области т. зв. помоћних наука кривичног права. Бонски проф. Хајмбергер изнео је резултат до кога је он дошао извршеном анкетом по томе питању на разним

европским универзитетима. По његову реферату као помоћне науке узете су: крим. антропологија, крим. психологија, к. психијатрија, криминалистика, крим. статистика, судска медицина и познавање уређења осуђеничких завода. Ова специјална спрема могла би се захтевати само од оних свршених правника, који намеравају посветити се служби кривичног правосуђа. То би се могло постићи у виду специјалних курсева. Констатујући: да треба увести озбиљне мере за појачање професионалне припреме оних судија, којима се поверава примењивање криминалних закона, конгрес је у својој резолуцији изјавио жељу, да се та припрема врши на Универзитетима, а без штете по задаћу општег правничког образовања.

За чланове Централног Одбора изабрати су: Привс, Лист, ван-Хамел, Гаро, Розенфелд, Жаспар и Киш (последња тројица као секретари). Где ће се и када идући конгрес држати није званично објављено. По свој прилици биће у Риму 1915. зато, што је у Ц. Одбор изабрат и италијански делегат б. Гарофало. Програм рада идућег, XIII конгреса, утврдиће се накнадно.

Закон о мухамеданцима. У јулу 1912. године у Аустрији је обнародован закон, којим су и следбеници Ислама по обреду ханефитском признати за верску заједницу. Дотле мухамеданство у Аустрији није спадало у законском признате вероисповести. Могли су истина и мухамеданци вршити богослужење у својим кућама, али од стране државе није им признавано право религијске заједнице. Сада, дакле, поред осталих и мухамеданство је признато вероисповест. Законом се и следбеницима Ислама одобрава вршење богослужења, свештенства мухамеданске вере има иста права која се признају и свештенству других

вера. Такву исту правну заштиту имају: учење, институције и обичаји мухамедански. Из њиховог учења није признато само оно, што се противи позитивним законима (полигамија, роштво и т. д.). Закон се ограничава само на муслиманима *ханефитског* обреда зато, што у монархији другог обреда муслимана и нема. Карактеристично је, да је за мухамеданце и даље задржат *обавезни грађански брак*, ма да у другим приликама он важи само за оне који никакој вери не припадају. Осим тога, свештеници мухамеданске вере по овоме закону нису дужни да воде протоколе рођених, венчаних и умрлих. Све остало пак регулише се посебним прописима административне власти. И ако се признаје нека врста аутономије, држава ипак задржава себи право врховне надзорне власти.

Руски пројект о одговорности и намени за штету, коју чиновници учине у вршењу званичне дужности. У главноме два су питања: 1. Ко треба да намени штету, коју трећим лицима нанесе државни чиновник својим неправилним службеним радом: да ли лично сâм проузроковач штете или држава,

у чије је име он вршио службени посао и 2. на који начин треба извјавити предмете те врсте? Принцип одговорности државе за штету због неправилног рада њених органа има присталица у науци и усвојен је већ у многим законодавствима. Али у Русији има доста разлога због којих се тиј принцип није могао усвојити. Оскудица стручне спреме особито нижих органа административне власти и економске прилике тамошње веома би оптеретиле државну касу, па због тога је Министарство Правде остало ипак при старом принципу, по коме грађанска одговорност за неправилан рад државног службеника у званичном послу *пада само на учиниоца дела*. За извјављење ових предмета предвиђа се нарочити мешовити суд, у коме поред судија узимају учешће и административни чиновници, у колико се рад административних органа одликује неким нарочитим особинама, које се законом не могу прецизирати те правилност или неправилност извесног поступка може пре и боље учинити онај, коме је административна служба из искуства позната.

Ч. М.

НОВЕ КЊИГЕ

Букурешки уговор. Српско-црногорски споразум. Српско-грчки споразум. Издање Министарства Иностранних Дела. Београд. Стр. 98. У великој четвртини. Цена 10 динара.

Н. Силињ. Австро-Венгерски банџ. Изслѣдованіе по вопросу объ отношеніяхъ между централньимъ эмиссионнымъ банкомъ и государствомъ. Москва. 1913. г. Ц. 3 руб. (XIII+651 стр.). Писац своје излагање отпочиње од 1703. год. када је основана Banco del Giro у Вечу. Проучивши опширну специјалну литературу и прве изворе (извештаје свих банака, специјалне реферате, законске пројекте, извештаје парламентарске) он износи историју аустријске банке до данас у вези с политичком, економском и социјалном историјом Аустрије и историјом емисионог рада у другим државама. Нарочито се бави питањем валутне политике.

Милош М. Станојевић, судија Апелационог Суда. Уговор о осигурању. [Осигурања против пожара и других неких ризика. — Осигурања на живот. — Принципи. — Правознанство. — Белгијски закон о осигурањима]. Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд, 1914. год. Стр. 95. Цена 1'50.

Др. М. Миљковић, судија Апелационог Суда. О саучешћу код посебних (специјалних) кривич. дела (delicta propria). Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд. 1914. год. Стр. 39. Цена 1 динар.

Православна црква у Дубровнику у XVIII. и почетку XIX вијека. — Из биљежака о православној вјери у некадашњој Дубровачкој републици Епископа Никодима. Сарајево 1913. Стр. 42. Цена ?

Живојин М. Перић, О конзервативној политици. Говор држан на Конференцији Београђана од 5. јануара 1914. год. на којој је одлучено да се образује Конзервативна Странка. (Оштампано из „Штампе“). Београд, 1914. год. Стр. 24.

Милан Комадинић, Аграрно-правни односи Нове Србије — Један покушај њиховог решења — Београд 1914. Стр. 115. Цена 2 динара.

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомиљ Митровић и Др. Коста Кумануди
Зорина ул. 68. — Телефон 1797. Ресавска ул. 35

ВЛАСНИК:

Милић Радовановић,
професор на Универзитету

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“ — БЕОГРАД
Димитрије Гавриловић (пређе А. Станојевић)
Књагинье Љубице ул. бр. 6.

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Књига XVII.

25 марта 1914.

Број 2.

ОСНОВНИ КРИВИЧНО-ПРАВНИ ПОЈМОВИ У САВРЕМЕНИМ ПРОЈЕКТИМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА.

1. Немачки пројекат.

У § 58 овог предпројекта вели се: „Ако у закону није друкчије прописано, кажњив је само онај, који вино дела...“, у § 63: „Није кажњив онај, који је у време радње био душевно болестан, идиот или без свести, тако да је услед тога била искључена његова слободна воља...“, у § 66: „Није кажњив, ко дела у нужној одбрани...“, у § 78: „Ко извршиоца умишљајно наведе на кажњиву радњу од њега извршену, казни се као подстрекач исто као извршилац“ и у § 79: „Ко је извршиоцу умишљајно указао помоћ у злочину или преступу од њега извршеном, казни се према прописима о покушају (§ 76)“.

Као што се види, у § 78 овог пројекта означава се кривично дело као „*кажњива радња*“, из чега би се могло закључити, да се у њему сматра *виност* као елеменат у појму кривичног дела. Али из §§ 58, 63 и 66 излази, да је остављено нерешено питање, да ли је виност елеменат у појму кривичног дела, јер се у овим §§-има не каже: „Кривично дело не постоји, кад“, већ: „Није кажњив, ко“, и да се према томе израз „кажњива радња“ не мора сматрати као синоним кривичног дела схваћеног у смислу противправне, *вине*, казном угрожене радње. На тај начин је у овом предпројекту применљиво наше разликовање три основна кривично-правна појма: кривичног дела, *кривца* и казне.

И из мотива за немачки предпројекат може се извести, па је наша трихотомија основних кривично-правних појмова применљива у њему. На име у погледу саучешћа, каже се

у мотивима, предпројекат се придржава теорије о акцесорној природи истога¹. Последица је пак акцесорне природе саучешћа, *кад се и виност сматра као елемент кривичног дела*, немогућност, да се подстрекачи и помагачи казне као *подстрекачи* и *помагачи*, ако извршилац *није вин.*² Према предпројекту међутим подстрекачи и помагачи се имају и тада *казнити*³ као *подстрекачи* и *помагачи*, а појам т. зв. посредног извршиоштва се означава као погрешан и неприменљив.⁴ То пак значи, да према њему *виност није* елемент у појму кривичног дела, т. ј. да дело остаје кривично дело, и ако извршилац није вин,⁵ јер се иначе не би могло објаснити кажњавање подстрекача и помагача. Излази према томе, да је у немачком предпројекту баш наше разликовање кривичног дела и кривца као два самостална кривично-правна основна појма искључиво применљиво.

2. Противни пројекат предпројекту немачког Кривичног Закона.

Други одсек противног пројекта има наслов: „*Кажњива радња*“, а у § 13 истога се каже: „Радња је некажњива, кад извршилац у време радње због нарушења свести или

¹ „Становиште пројекта, каже се у мотивима (стр. 309), може се према томе резимирати у том смислу, да се он у науци о саучешћу потпуно придржава досадашњег права, како се је оно створило праксом Царевинског Суда, с јединим изузетком, што он, схватајући уже појам саучешћа, искључује саизвршиоштво. Он познаје према томе досадашње врсте правог саучешћа, подстрекавања и помагања, остаје при њиховој акцесорној природи и ограничава, као што је горе показано, помагање од извршиоштва према начелима т. зв. долусне теорје“.

² Да би се отклонила ова последица, створен је појам т. зв. *иссредног* (интелектуалног или фиктивног) извршиоштва, према коме се подстрекачи и помагачи сматрају тада као извршиоци. В. о овој нелогичној фикцији *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 43 П 2. И у наведеним мотивима се признаје, да је ова теорија неумесна, и да се у осталом може применити само у врло ретким случајевима из области подстрекавања (стр. 224).

³ Мотиви стр. 224.

⁴ Стр. 224.

⁵ Дефиниција „Кривично дело је вина, противправна радња“ изгледа дакле, каже и *v. Liszt* (Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft 30 250) на основу горе наведеног, да је одбачена од предпројекта. И остаје нејасно, која друга дефиниција има да дође на њено место“.

због душевне оболелости није имао способност, да увиди кажњивост свог дела или да дела сходно овом увиђању...“, у § 19: „Кажњив је само онај, ко дела противправно и вино...“, у § 25: „Није кажњива радња, која је извршена у нужној одбрани...“, у § 28: „Покушај се има казнити блажије по свршено дело...“ и у § 32: „Ко је другога умишљајно навео на злочин или преступ од њега извршен, као подстрекач казниће се, у колико не може бити кажњен као извршилац према § 30 због недостатка ког законског обележја, исто као извршилац“.

Из именованог наслова и § 13 овог пројекта могло би се закључити, да се у њему сматра виност као елеменат у појму кривичног дела. Али из §§ 19 и 32 излази, да је остављено нерешено питање, да ли је виност елеменат у појму кривичног дела, и да се према томе израз „кажњива радња“ не мора сматрати као синоним кривичног дела схваћеног у смислу „вина ...радња“. Према томе је наше разликовање три основа кривично-правна појма применљиво и у овом предпројекту. Али је необјашњиво, да се редактори овог пројекта, заступници *социолошке* школе изражавају тако, као да се не кажњава извршилац, већ радња, што излази и из §§ 25 и 28, као и из неких §§ Посебног Дела (н. пр. § 113).

3. Аустријски предпројекат.

У § 3 аустријског предпројекта каже се: „Није кажњив, ко у време дела због душевног оболења, душевне слабости или нарушења свести није имао способност, да увиди неправо свог дела или да своју вољу одреди сходно овом увиђању“, у § 13: „Ко је другога навео, да изврши какву кажњиву радњу, ко је другоме за какву кажњиву радњу речју или делом помоћ указао или обећао, да ће при делу или после истога помоћ указати, подлежи одредбама, које важе за извршиоца.“

Из § 3 излази, да је у овом предпројекту остављено нерешено питање, да ли је виност елеменат у појму кривичног дела или не. Зато израз „кажњива радња“ из § 13 не мора бити схваћен као синоним кривичног дела у смислу „вина ...радња“. Према томе је наше разликовање три основна кривично-правна појма применљиво и у овом предпројекту.

4. Швајцарски предпројекат.

У чл. 10 швајцарског предпројекта каже се: „Ако дете испод четрнаест година изврши какво дело, које је угрожено као кривично дело, против њега се неће водити кривична истрага...“ (в. и чл. 11), у чл. 14: „Ко је у време дела био душевно болестан или идиот или у својој свести тешко поремећен, неће се казнити“, и у чл. 23: „1. Ко некога умишљајно наведе на какво кривично дело, казни се као извршилац...“ Уп. још чл. 26 и 27.

Као што се види, у овом се предпројекту кривично дело не означава као „кажњива радња“, и не каже се, да кривично дело не постоји, кад извршилац није вин, већ да се извршилац не казни. Према томе је остављено нерешено питање, да ли је виност елеменат у појму кривичног дела или не. Из тога излази, да је наше разликовање три основна кривично-правна појма применљиво у овом предпројекту.

5. Српски пројекат.¹

Глава трећа овог пројекта има наслов: „Кривично дело и кривац“, а у § 49 истога каже се: „Неће се казнити, ко у време извршења дела услед душевне оболелости, бесвесности или заосталог душевног развића није био подобан, да увиди суштину и значај свог дела...“, у § 54: „Кривично дело не постоји, кад је радња извршена у нужној одбрани...“ и у § 59: „Ко другога умишљајно подстрекне на извршење каквог кривичног дела...“

Као што се види, наше разликовање три основна кривично-правна појма применљиво је у овом пројекту, пошто се у § 49 истога не каже као у § 54: „Кривично дело не постоји, кад...“, већ: „Неће се казнити, ко...“, а то излази и из наведеног наслова. Излази шта више из овога наслова и из различног начина изражавања у §§ 49 и 54, да је ово разликовање у овом пројекту оправданије него разликовање само два основна појма, кривичног дела и казне.

Др. Тома Живановић.

¹ Овај пројекат од 1912, којим је у многа места измењен предпројекат од 1910, није штампан.

ПРИБАВЉАЊЕ И ГУБЉЕЊЕ СТВАРНИХ СЛУЖБЕНОСТИ У ОПШТЕ.

— НАСТАВАК —

Тапија која по српском систему има да замени баштинске књиге, јесте исправа о праву својине на одређеном непокретном добру, коју издаје општинска власт, а потврђује полицијска и судска власт, дакле својинска исправа којом се доказује право својине, а не уговор, нити се пак под њоме има разумети уговор закључен ради преноса права својине.¹ Међутим, тапију као својинску исправу треба разумети тако, да она није апсолутно необориви доказ о својини т. ј. на кога она гласи не значи да је то лице у сваком случају и сопственик. Сопственик ће бити само тада, ако се његово материјално право поклапа са формалним. Тапија са формалне стране јавља се као последица права својине или бар као привидног права, да би се олакшало доказивање тога права, те отуда њој је задатак да констатује већ постојеће право својине, а не и да га дефинитивно утврди *erga omnes*. У недостатку баштинских књига за тапију је везана та претпоставка, да њена садржина одговара и материјалном праву, да је доиста сопственик оно лице на кога она гласи, а ко противно тврди, то мора и да докаже. У овоме је сличност

¹ Др. Л. Марковић Грађ. Пр. стр. 370; Ж. Перић Ствар. Пр. стр. 145. вели: „тапија је уговор о продаји и куповини непокретног добра који је потврђен: општин. судом, полиц. влашћу и првостепеним судом“. Као што се види гледишта Г. Перића и Г. Марковића не слажу се. По мом мишљењу налазим, да је тапија само својинска исправа која има да замени баштинске књиге, и она као таква може самостално и без сваког уговора о преносу, постојати.

између тапија и система баштинских књига у аустријском и немачком праву, јер и тамо формално право које црпе своју пуноважност из материјалног, губи своју вредност у случају његове колизије са материјалним правом. Но кад су у питању савесна трећа лица која стоје у неком правном односу са титуларом права на основу баштинских књига, формално право је у превази над материјалним. На против код нас кад су у питању трећа лица, фикција о тачности баштинских књига код тапије не постоји, већ прибавилац добра са тапијом добивеном од несопственика постаје сопственик и *erga omnes* путем одржаја тек после 10 година — § 929. гр. зак. Према томе прибавилац непокретног добра са тапијом постаће одмах сопственик само у том случају, ако је *tradens* био власник добра.¹

Систем наших тапија не може се ни изблиза сравнити са системом баштинских књига, јер код нас није обавезно за свакога сопственика, да мора имати тапију, као што је то случај уписа у баштинске књиге, те отуда могу наступити штетне последице за трећа лица, која ступају у правне односе са сопствеником који није легитимиран тапијом. Сем тога код нас може наступити случај, да два разна лица имају тапије на једно исто добро, и ако прибавилац стварних права ступи у какве правне односе са привидним сопствеником, ипак неће постати сопственик тога права, пошто га је добио од лица које га није ни имало. Овај случај код система баштинских књига није могућан, пошто се у исте као сопственик може уписати само једно лице, и ако би био случај да је то уписано лице погрешно уписано, као сопственик, трећа лица ипак не трпе штету, пошто код баштинских књига постоји фикција о непогрешности, већ та штета пада на терет држави. Најзад може наступити случај да једно исто лице прода сукцесивно своје добро двама различитим лицима, и то у оба случаја са тапијом, пошто је теоријски могуће, да на једно исто добро добије две тапије, међутим тај је случај код баштинских књига искључен.²

Но поред све ове рђаве мане тапија у недостатку ба-

¹ Др. Л. Марковић Грађ. Пр. стр. 380.

² Др. Л. Марковић: Хипотекар. Пр. стр. 71—74, Грађан. Пр. стр. 370—372. Жив. Перић Ствар. Право стр. 152—152.

штинских књига, приликом преноса права својине оне уживају донекле заштиту нашег закона.

Да би се сопственост непокретног добра пренела на друго лице, онај који исто добро преноси, мора имати тапију, па да може пренос извршити, и у случају да је нема, мора је прибавити па тек тада пренос извршити; као што изрично наређује § 292. гр. зак. и законодавно решење код тога прописа од 16. априла 1850 г. В№ 571.¹

Према томе кад је систем нашег грађанског закона такав да се право својине на непокретним добрима може прибавити само путем преноса тапије, онда је несумњиво, да сама *traditio* непокретног добра без преноса тапије не може пренети право својине.² За овај пренос тапије није довољна сама традиција већ је потребно да се исти изврши пред судом. Са оваким решењем питања о стицању права својине на непокретним добрима не слажу се сви правници. Забуну је створио пом. законодавно решење од 13. јула 1850. год. у коме се вели да: „судејска потврђења тапија и других уговора о преносу права притјажавања имају ову исту правну важност, коју и убаштињења по овим §§. законика имају“. Из овога прописа извели су закључак да за пренос својине није битан услов пренос тапије, већ да се и на основу сваког другог уговора потврђеног код суда, може тај пренос извршити. Касациони Суд у својој начелној одлуци од 13. октобра 1903. г. Бр. 4765 и О. о. с. од 3. новем. 1888. г. (Ст. Максимовић Н. Збир. I. стр. 174—176.) по захтеву Министра Правде у намери да би се постигла сагласност у српској јуриспруденцији протумачио је поменути § 292. и законодавно решење тако: „Да је значај законодавне одредбе тај, да и судски потврђени уговори о преносу својине на непокретностима подједнако утврђују право сопствености.“³ На ово гледиште стоји и

¹ Гојко Никетић Грађ. зак. стр. 176.

² Др. Л. Марковић Грађ. Пр. стр. 374. Жив. Перић Ствар. Пр. стр. 149. даље; и у расправи својој: „Куповина без тапије и интабулације непокретног имања“ Приват. право стр. 292—293 стоји на истом гледишту комбатирајући тврђење Др. Николе Крстића који тврди: „Да се код нас својина на непокретним добрима чак и *erga omnes* а не само *inter partes*, преноси фактичком предајом отуђенога добра и без преноса тапије“ стр. 286.

³ Г. Никетић: Грађ. зак. стр. 182—184, Начел. одл. Кас. Суда стр. 179—189. Г. Министар Правде писмом својим од 10-V-1903. г. Бр. 3707. третирајући питање које је изазвало тражење начелне одлуке, стоји на

Др. Живојин Спасојевић у своме чланку „Пренос непокретне имовине путем потврђеног уговора“ („Архив“ књ. XII стр. 431—464) нападајући гледиште Министра Правде и мањине. У сравнењу тапије и уговора о преносу, потврђеног код суда, он даје превагу тапији, али у недостатку тапије, он изједначава уговор са тапијом, у ком случају уговор нема за задатак да конституише право својине, већ да као пуноважни *modus acquirendi* изврши пренос права својине на новог *accipiens*-а и према трећим лицима стр. 460.).

За стицање права службености као што смо раније напоменули, важи § 342. гр. зак. Како се по томе пропису службености стварне стичу на непокретним добрима, као и сама непокретна добра, то је несумњиво потребно, да се то право упише у баштинске књиге, па тек да се сматра да је пуноважно и *inter partes* и *erga omnes*. Према томе као што смо видели за прибављање непокретних добара није довољно имати само *titulus acquirendi* и предају добара, већ је потребан формално потврђен пренос тапије на *accipiens*-а.

Питање је како је код права стварне службености. Када се скужбености прибављају као и ствари, несумњиво је да за њих има да важи постављени принципи за прибављање непокретности, пошто је службеност стварно право на непокретност, па дакле, да сам уговор и традиција права — само вршење истога, нису у стању да конституише право службености, већ се иста мора уписати и у баштинске књиге.

Уговор је код права службености *titulus* на основу ког прибавилац може да тражи судским путем упис у баштинске књиге од онога ко ту службеност уступа, и пресуда у корист

том гледишту да је правилније узети, да се пренос права својине на непокретности врши само преносом тапије стр. 182—185. На ово гледиште стоји и одвојено мишљење мањине на пом. седници стр. 188—189, но с тим, да се уговором потврђеним код суда може пренети право својине на непокретним добрима само *inter partes*. Др. Л. Марковић Грађан. Право стр. 377. противан је како гледишту већине, тако и гледишту мањине, јер се ни *inter partes* уговором не преноси право својине. Међутим Касац. Суд је још 1874. год. у својој општој седници од 1. новембра Бр. 3914. као и од 28. септем. 1867. г. Бр. 3229 (Ст. Максимовић Н. Збир. II. стр. 92—93. Ј. Н. Нач. одл. К. С. стр. 37) донео сасвим правилно решење, да се само преносом тапије потврђеним код окр. суда може пренети право својине. Ст. Максимовић о. с. Нов. Збирка књ. I. стр. 3.

тужиоца замењује формално одобрење господара послужног добра.¹

Како код нас не постоје баштинске књиге, то се стварне службености као терети на непокретним добрима имају уписати у интабулационе књиге — § 307. гр. зак., на које уписивање има да се аналого примене све оне одредбе које говоре о уписивању хипотеке.² Или приликом издања тапије на саму тапију да постоји службеност. О. о. К. С. од Ст. Максимовић Н. Збир. I. стр. 181.

Односно важности интабулац. књига по нашем грађан. закону са обзиром на трећа лица, Касац. Суд и њима придаје ону фикцију о непогрешности књига у погледу терета на непокретним добрима која постоји и по немачком и аустријском закону, те ако један терет није пренет од *primus*-а на *secundus*-а приликом преноса имања са теретом, савестан прибавилац-*tercius*, који је добио тапију без терета од *secundus*-а, неће бити одговоран за хипотеку, која је постојала на продатом добру, али не и на имену *secundus*-а, и ако није из интабулационих књига исписана, оснивајући своје мишљење на § 292. гр. зак. и законодав. решење од 13-VII 1850. г. В№ 1197. код истог параграфа.³

По т. VIII интабул. уредбе потребно је пре свега, да је лице које одобрава службеност сопственик непокрет. добра. Ово је природно последица права службености, пошто је службеност ограничење права својине, то је логично да исту може одобрити само сопственик — § 314. гр. зак.⁴

¹ Др. Л. Марковић Грађ. Право стр. 424—425.

² Др. Л. Марковић Грађ. Право стр. 425. Жив. Перии Ствар. пр. стр. 312 и Приват. пр. стр. 142—143.

³ „Архив“ књ. III стр. 69. О. о. с. од 2-ХП-1906. г. Бр. 11327. На ово гледиште стоји и Сп. Радојичић „Архив“ књ. III стр. 158. Контра овоме Др. Драг. Аранђеловић у истој расправи и Др. Л. Бакотић „Архив“ књ. III стр. 153. Касац. Суд није расправио уједно и то питање ко има штету да сноси услед погрешке интаб. протоколите или суда, нарочито у случају инсолвентности учиниоца погрешке. Код нас је усвојен принцип, да држава не одговара за погрешке које је чиновник учинио вршећи јавну власт у држави већ само у оном случају, где држава врши своје послове приватно-правног карактера преко својих чиновника. У првом случају је одговоран сам чиновник, па дакле то ће бити и код горњег случаја. О овоме опширно Др. Драг. Аранђеловић у расправи. „О одговорности државе и чиновника према трећим лицима за штету. коју чиновник учини у вршењу званич. дужности“ 1912. г.

⁴ Др. Л. Марковић хипот. пр. стр. 63.

Питање о томе, да ли је уступитељ права службености доиста и господар послужног добра, има се расправити средством тапије или у недостатку исте другим законским средствима. Принципи који важе за тачност тапије имају се и овде применити и у случају да је службеност одобрена од сопственика, иста се има исписати на захтев правог сопственика.¹

Други услов јесте да је сопственик послужног добра способно лице, пошто је службеност ограничење права својине, те је умесно тражити способност господара послужног добра за вршење правних радња којима се отуђују права.²

Трећи је услов, изрично одобрење господара послужног добра на упис права службености. То одобрење може бити или у форми писмене исправе или усмене пред судом, у ком је случају суд дужан овако усмено захтевање ставити на протокол. — Чл. VII интаб. уред. Ово се одобрење може дати и преко пуномоћника но тако, да је пуномоћник за ово изрично овлашћен. — § 613. гр. зак.³

В) Прибављање службености на основу тестаментa или кодицила.

Право стварне службености може се стећи и на основу тестаментa и кодицила, но под условом да тестамент по форми одговара законским прописима (§§ 430, 432, 433, 436 и 439. грађ. зак.

Ова одредба у закону није била потребна пошто је и тестамент један од начина изражавања своје воље. Према томе све што је речено за прибављање стварне службености путем уговора, важи и за тестаменталне службености.

Путем усменог тестаментa не може се конституисати службеност, пошто одобрење за упис службености мора бити у писменој форми. Овде се намеће питање, да ли малолетници од 15—21 год. могу одобрити службености тестаментом или не. Из чл IV интабулац. одред. види се да лица која могу да одобре службеност — хипотеку могу то учинити и у форми писменог тестаментa. Да ли то важи само за оне

¹ Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 425.

² Др. Ј. Марковић хипотек. пр. стр. 83.

³ Др. Ј. Марковић хипотекар. право стр. 91—94.

који могу пуноважно конституисати службеност, или за оне који могу пуноважно располагати својом имовином путем тестаментa? Питање треба решити тако, да и пом. малолетници могр тестаментом конституисати службеност пошто они могу тим начином пуноважно располагати својом имовином.¹

И по римском праву стварна службеност се могла прибавити путем завештања (по цивилном праву морала се бирати форма директног свечаног легата *per vindicationem*).²

Тако исто и аустријски грађ. зак. у § 480. предвиђа конституисање службености путем тестаментa. То је уступање службености у виду легата (§§ 535 и 653. а. гр. з.) и у њему се само налази основ прибављања службености, а господар послужног добра дужан је да службеност и вaспостави.³

Г) Прибављање службености на основу пресуде судске.

§ 340. грађ. зак. предвиђа и овај *titulus* за прибављање стварне службености. Пресудом судском досуђује се службеност обично при деоби имања, када се на једном делу подељеног имања досуди службеност у корист другог дела. Пресуда судска даје титулару службеност и само правни основ, а тек уписом у интабулационе књиге — *modus acquirendi* — титулар постаје прави сопственик тога права.⁴

И по римском праву службеност се могла прибавити путем пресуде судске, било да се досуди узајамна службеност, при стварној деоби имања, или било једном својина а другом само ужитак.⁵

И аустријски грађан. закон. предвиђа овај основ за прибављање стварне службености у § 480. приликом деобе имања. При томе може у деоби непокрет. имања или зграда, један деобник врло често дозволити другоме службеност за употребу свога дела н. пр. путању без које он можда никако не би могао доћи до свога имања. С тога § 842. гр. зак. и упућује судију или изабраног судију, да води рачуна о овоме као и под којим би му условима то требало дозволити.⁶

¹ Др. Л. Марковић Хипотекарно Право стр. 94—95; Гр. Пр. стр. 425.

² Sohm о. с. S. 250.

³ Stubenrauch о. с. I. B. S. 702. Rušnov о. с. I. B. S. 677.

⁴ Др. Л. Марковић Грађ. Право стр. 425—426.

⁵ Sohm о. с. S. 250.

⁶ Stubenrauch о. с. I. B. S. 702. Rušnov о. с. I. B. S. 677.

Д) Прибављање стварне службености путем застарелости (usucapio).¹

Најзад као последњи *titulus aquirendi* за прибављање стварне службености јесте застарелост (*usucapio*) предвиђен у § 340. гр. зак. Како се службеност застарелошћу прибавља онако исто како и право својине (§ 342. гр. зак.) то се сви принципи које важе за својину имају и овде применити.

За прибављање стварних службености застарелошћу потребна су ова три услова: способно лице, државина права и извесно време.

Способност лица може бити двојака: 1) или способност лица да може бити титулур права; 2) или способност потребна да једно лице може вршити правне радње, § 926 грађ. зак. изрично тражи, да лице, које жели да путем застарелости прибави стварну службеност, потребно је да има ону способност која је потребна да би се могла прибавити ствар, дакле за вршење правних радња. Премда деца старија од 7. год. и расипници; могу прибавити стварну службеност путем узукапије, јер је њихова способност ограничена у погледу вршења правних послова, којима се стварају било посредно или непосредно обавезе.² Но и лица апсолутно неспособна за вршење правних радња, а способна да буду титулари права — да имају право, могу стећи стварну службеност преко својих заступника³ јер се предпоставља да воља заступника овде подпуно замењује вољу таквих лица.⁴

Други услов јесте државина, под којом се разуме фактичко стање, фиктичка власт која посесора представља као сопственика.⁵

Код застарелости то фактичко стање предходи правном. Но како је државина могућа само код телесних ствари, по

¹ Ст. Максимовић о. с. III. 1870. стр. 56—82.

² Др. Л. Марковић Грађ. Право стр. 116. „О појму државине „Архив“ мњ: X. стр. 449.; Ј. Лончарић, докторанд права „О прибављању стварних службености застарелошћу и губитак услед неупотребе“. Бранич. год. 1906. стр. 322.

³ Ј. Лончарић, помен. расправа стр. 322. Rušnov о. с. S. 839. Stubenrauch о. с. II. V. S. 789.

⁴ Андра Ђорђевић о. с. Државина стр. 79.

⁵ Ј. Лончарић пом. распр. стр. 322. Др. Л. Марковић Грађан. Право стр. 271, А. Ђорђевић о. ц. државина стр. 13.; Жив. Перић Ствр. пр. стр. 3.

општем правилу јер је државина само један елеменат права својине, а својина може бити само на телесним стварима, та се права не могу држати, јер су она бестелесне ствари. Но правичност и целисходност налагали су, да се од овог правила одступи и призна важност државини права. То одступање састоји се у томе, што се државини права даје заштита као и државини ствари — § 199. гр. зак. II. став. и што се допушта, да државина права може путем узукапије одвести прибављању права. Према томе поред *possessio corporis* призната је и *possessio iuris-quasi possessio*.¹

Код права службености државина права — *possessio iuris*² јесте вршење права службености и ако то право постоји, онда је *quasi possessio* само примена права службености, а ако то право не постоји, онда ће *quasi possessio* после одређеног времена прибавити право службености путем застарелости, у ком је случају *quasi possessio titulus aquirendi*.

Немачки грађански закон у § 1029. признао је заштиту државини права, тиме, што даје право посесору права службености, да тужи свакога ко га у том праву узнемири, но под условом: 1. да је службеност уписана у баштинске књиге на име сопственика, и 2. да је право службености вршено бар један пут на годину дана пре узнемирења. Овде је државина права заштићена чим је службеност уписана у баштинске књиге на име сопственика у намери конституисања права службености, без обзира да ли је то право и пренето.³

Аустријски грађан. зак. у §§ 311 и 312. изрично је признао државину нетелесних ствари⁴ а §§ 339 и 344. признају посесору заштиту тој државини.⁵

¹ J. Лончарић п. распр. стр. 328.; Др. Л. Марковић Грађан. Право стр. 308—310.; А. Ђорђевић о. ц. државина стр. 135—136.; Dernburg о. с. S. 99.

² Ж. Перић Ствр. пр. стр. 318. Налази, да је посесија права немогућа, пошто је право нематеријалан предмет, већ је то апстракција, а однос између човека и апстракције невиди се, те се на основу тога не може ни констатовати неко фактичко стање. Код права службености налази, да је немогуће имати државину права ни у подпуној ни у неподпуној мери, већ да се и код државине права има у основици државина ствари, само државина особите врсте: не својинска државина, већ службена државина.

³ Dernburg о. с. S. 101.

⁴ Stubenrauch о. с. I. B. S. 414—416. Rušnov о. с. I. B. S. 451.

⁵ Stubenrauch о. с. I. B. S. 437—448. Rušnov о. с. I. B. S. 483.

Наш грађански закон такође је признао државину права бестелесних ствари у §§ 198 и 199., и то у § 198. израз „ствар“ употребљена је у ширем смислу, а у § 199. је тачно прецизирана.

Код државине права службености имамо да разликујемо двоје: правни однос (право службености) и материјални однос (посесију) између посесора и послужног добра.

Посесија права службености, као и код сваке друге државине ствари постоје два услова: 1. фактичка власт на ствари (corpus) и 2. воља уживати и држати ствар као своју (animus — § 199. гр. зак.).¹

Под corpusom код државине права службености разуме се: вршење самог тог права или се он састоји у самој послужној земљи (негативне службености) то право треба пре свега да се доиста и врши, јер сама могућност без вршења није довољна, није довољна зато, што фактичко вршење права службености одговара код прибављања државине ствари апрехензији исте, као битном услову државине ствари и 2. довољно је, да је радња која карактерише право службености извршена само један пут, па да постоји државина права службености.

У почетку ове расправе напоменули смо, да се службености деле на: афирмативне и негативне, на континуелне и дисконтинуелне. Ова подела има важности код corpus-а државине права службености.

Вршење права код афирмативних службености састоји се у самом вршењу радње н. пр. код континуелних службености кад се потребне направе за вршење права службености фактички и саграде на туђем земљишту (послужном добру): уметање греде у туђ зид, и т. д. Просте припреме, као што смо рекли нису довољне за прибављање, већ се тражи и само извршење. За дисконтинуелне службености corpus се састоји, када се фактички ма само и једанпут изврши она радња на коју нас овлашћује дотична службеност. Ни овде проста могућност вршења тих радња није довољна. Тако исто ако је за вршење тих радња потребна извесна направа н. пр. намештање канализационих цеви у туђе земљиште за одвод

¹ А. Ђорђевић о. с. државина стр. 141—146.; Ј. Лончарић пом распр. 327.; Др. Л. Марковић Грађ. право 275—277.; Жив. Перић Ствар. пр. стр. 3.

воде, није довољно само намештање тих направа, већ је потребна и фактичка употреба истих.

Код негативних службености *corpus* је много теже уочити, пошто се вршење службености не види. Вршење негативних службености састоји се у овлашћењу, да се одржи непромењено извесно стање послужног добра у корист повласног, дакле овде се вршење права службености састоји у обавези господара послужног добра, да неће ништа радити, што би иначе могао радити — дакле у *non faciendo*. Али *corpus* код негативних службености није довољно само невршење радње господара послужног добра, јер ако се то невршење појављује само као последица воље господара послужног добра, дакле, да на то невршење није нагнан ни правом нити фактичком неопходношћу тако, да би је он могао у свако доба покренути, не може бити речи о праву службености, већ је потребан и изричан пристапак господара послужног добра, да ће се уздржавати од извесних радњи, па се тако и понаша. Овај пристапак може бити изражен: 1. или у форми једностране забране господара повласног добра, којом спречава господара послужног добра у вршењу оних радња, које су противне праву службености, или у форми фактичког спречавања какве од тих радња, у ком случају државина права настаје код оба случаја, кад се друга страна подвргне тој забрани или сметњи; 2. или изрично од стране господара послужног добра било усмено или у каквом писмену.¹

За *corpus* код права службености потребно је, да постоје два добра: послужно и повласно, од којих повласно може бити свако оно, које је у саобраћају (*res in commercio*).

Animus код државине права службености састоји се у томе, што је воља онога лица које врши право службености управљена на то, да се за самог себе (у своје име) врши и ужива (§ 199. гр. зак. ал. 2) битна садржина тога права. Радња којом се врши право службености мора бити извршено у тој намери, да се за самог себе врши она материја права службености. Ово вршење права није потребно да га сам посесор врши, већ је довољно да то врши у његово име и детентор, јер посесор има посесију права и ако нема детен-

¹ А. Ђорђевић о. с. државина стр. 147—150. Ј. Лончарић пом. распр. стр. 327.

цију истог, али ако га детентор не врши у име посесора, свакако да ће то право и изгубити.

Што се тиче извршавања *animusa* код афирмативних службености проста је ствар, њу је посесору лако испољити при вршењу самога права. Међутим код негативних службености посесор мора тражити непроменљивост стања послужног добра у корист повласног, на основу своје изјављене воље, да се то непромењено стање има одржати по сили права службености.¹

Дакле *quasi possessio* — државина права службености стиче се као и права државина, стицањем: *animus*-а и *corpus*-а.

Но за узупацију стварног права службености није довољно да постоји само *animus* и *corpus*, дакле државина већ је потребно, да је државина: законита, савесна и непрекидна.*

Законита државина јесте она, која почива на правном основу, а он ће бити, тада ако постоји пуноважан *titulus aquirendi* за прибављање државине, дакле да се не оснива на самовласној вољи, нити пак да је *titulus aquirendi* такав да је законом забрањен или да у опште не важе.

Како је прибављање права службености путем одржаја изједначено са прибављањем својине на непокретним стварима, а по § 926. гр. зак. државина мора бити законита, па да може одвести узупацији то и за *quasi possessio* потребно, да је држава законита, у противном случају државина не би могла одвести узупацији.³ Према овоме је наш законо-

¹ А. Ђорђевић о. с. државина стр. 142. Ј. Лончарић пом. распр. стр. 327.

² Ј. Лончарић пом. распр. стр. 329.; Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 384—385. и Жив. Перић Ствар. Пр. 319. Ст. Максимовић Нов. Збир. књ. I. стр. 3. Одлука о. с. Кас. Суда и О. о. К. Суда стр. 64—65.

³ По аустријском праву не тражи се правни основ — законити начин за застарелост од 30. односно 40. год. § 1477. а. гр. з. *Stubenrauch* S o. с. II. 13. S. 821. & *Rusonov* о. с. S. 859. По немачком праву за прибављања ствари одржајем такође се не тражи правни основ — § 937. гр. зак. те се он не тражи ни код права службености *Dernburg* о. с. S. 359.

Такође на горе изложено гледиште стоје и Др. Ј. Марковић Грађ. Право стр. 426. у в. са 282—284.; Ј. Лончарић пом. распр. стр. 323—329.; Жив. Перић Стварно Право стр. 64—65., Жив. Перић и Др. Драг. Аранђеловић: Грађ. Суд. Поступак стр. 363. примедба под 1. Андра Ђорђевић о. с. Државина стр. 44—45.

Касац. Суд у својој одлуци опште седнице од 22. новем. 1907. г. бр. 11843. („Архив“ књ. VII. стр. 489—490. стоји на супротном гледишту

давац најчешће државине службености, где не постоји ни основ ни закон нити начин, искључиво из могућности, да се прибаве узупацијом.

Савесност државине састоји се у томе, што држалац мисли, да има једно право, кога у ствари нема, дакле да постоји фикција о постојању права, а не незнање да га немамо, да се тим правом нечини никоме материјално неправо.¹ Сама савесност јесте дакле субјективни елеменат, који зависи једино од воље посесора. Последица је овога, да један савестан држалац може постати несавестан када дозна да једно његово право не постоји, за које је мислио да га има. Према томе за прибављање стварне службености путем одржаја, питање је, да ли је потребно, да је та државина за све време посесије била савесна, или је довољно, да је она таква била у моменту прибављања. По § 207. гр. зак. изгледа, да је моменат прибављања државине пресудан за савесност, међу тим по § 203. грађ. зак, гледа се на ту субјективну страну посесора, те дакле он постаје несавестан чим је дознао да његова државина није више савесна, без обзира на то што је у моменту прибављања био савестан.

Да се за *usucapio* тражи да је државина савесна јасно се види из § 962. гр. зак. који говори о прибављању сво-

а не тражи доказивање правног основа код државине од 30. година која је одвела узупацији. На исто гледиште стоји и Ј. К. Стојановић („Архив“ књ. VII. стр. 491.) налазећи да је државина од 30. год. довољна за узупацију без обзира да ли је она правична (законита) и савесна. На исто гледиште стоји и Ст. Максимовић („Архив“ књ. VIII. стр. 161.) тврдећи да је државина од 24. год. довољна за узупацију, без обзира каква је она. Своје гледиште оснива на § 930. а. гр. зак. *in fine*. Међутим Касац. Суд. је у својој одлуци опште седнице од 20. фебр. 1912. г. Бр. 482. „Архив“ књ. XV. стр. 141.) стао понова на то гледиште, да је поред државине од 24 год. потребан и правни основ за узупацију.

Римско право је такође предвидело застарелост од 30. односно 40. год. и без основа *Sohm o. s. S. 228*

Као што се види чак ни наша јуриспруденција није сагласна у овом питању. Моје је мишљење, да је § 926. гр. зак. овде изричан, и да у сваком случају мора постојати правни основ. Намера оних, који су противни овом мишљењу, сасвим је оправдана, али све догле докле постоји изричан законски пропис, битни услов за државину, да би одвела узупацији не може се произвољно мењати.

¹ Ј. Лончарић пом. распр. 330.; Жив. Перић Стварно Право стр. 66. А Ђорђевић о с. државина стр. 46—47.; Др. Ј. Марковић Грађ. Право стр. 284—285.

јине, па како се овај параграф има применити и на службеност, то излази да и *quasi-possessio* мора бити савесна па да се може службеност прибавити застарелошћу. Овај ће услов бити испуњен тада, ако посесор докаже правни основ своје државине.¹ Овде се претпоставља да савесност постоји чим се докаже правни основ, али нетреба тако схватити, да је она тесно везана са правним основом, доказивањем правног основа није уједно доказана и савесност тако да је услед тога неборима. Она као субјективни елеменат прибавиоца, може се појавити и доцније после правног основа, и услед тога савесност се само претпоставља да постоји ако се докаже постојање правног основа а ко противно тврди, то има и да докаже § 223. гр. зак. — Дакле савесност и правни основ подпуно су одвојени елементи, који могу подпуно одвојено, независно једно од другог да постоје, законита државина не мора увек бити савесна и обратно.²

Најзад трећи услов за узупацију права службености јесте *непрекидност државине* тога права. Под непрекидношћу државине треба разумети непрестано вршење права за све време, које је потребно за узупацију — услов унет у § 926. грађ. зак.

Код континуелних службености врло је лако извести да ли постоји непрекидност државине или не, пошто се иста састоји у једном сталном односу између повласног и послужног добра. Теже је питање код дисконтинуелних службености јер се оне састоје у једном испрекиданом низу радња које карактеришу право службености. § 930. гр. зак. говори о реалним теретима (*Reallasten*) које се разликују од службености у томе што се код ових терета обавеза господара послужног добра састоји из *faciendo*, док је то код

¹ Ј. Лончарић пом. распр. стр. 330. Жив. Перић Ствар. Пр. стр. 66.

² А. Ђорђевић о. с. Државина стр. 52.; Stubenrauch о. с. I. B. S. 429. Др. Ј. Марковић Грађ. Право стр. 285.; Жив. Перић Стварно Право стр. 66—62. такође стоји на том гледишту, да се савесност претпоставља чим се докаже основ државине, но даље налази, како се пренашање својине врши у већини случајева између савесних лица путем правног основа, то услед недостатка савесности и правни основ неважи. „Не може ли посесор доказати егзистенцију основа државине, значи да је државина без основа, неправична — а апсурд би био тврдити, да је неправична државина савесна“. Дакле г. Перић стоји на супротном гледишту од оног које је горе изложено у погледу савесне и незаконите државине.

службености изрично забрањено, тражи не само одређено време за одржај, већ да се бар три пут догодило, да је господар послужног добра вршио своју обавезу. Овај параграф одговара § 1471 аустр. гр. зак., па како аустријски коментаристе¹ тумаче овај параграф тако, да се он има применити и код дисконтинуелних службености, то се ово тумачење има применити и код нас, те путем аналогije применити § 930. гр. зак. код дисконтинуелних службености тако да је потребно бар три пут вршење права службености у одређеном времену потребном за застарелост, па да се службеност прибави.²

Најтеже је питање код негативних службености, да ли се и оне могу застарелосту прибавити. Мишљења су подељена, г. Жив. Перић стоји на том гледишту³ да се негативне службености не могу прибавити застарелосту, пошто код њих није могућа ни *quasi possessio* услед тога, што је за посесију нужно да се право састоји у вршењу неке позитивне радње, па како код негативних службености нема никакве видљиве радње, која би била толерирана од стране господара послужног добра, то нема ни *quasi possessio*, тако битног услова за застарелост. У противном дошло би се до тог закључка да се право својине изгуби било целокупно или у једном свом делу неупотребом, што је немогуће.

На овом истом гледишту стоји и г. Љубомир В. Стефановић у свом чланку: „Да ли се службености *altius non tollendi* и *non aedificandi* могу прибавити одржајем“,⁴ додајући, да својеволјно уздржавање господара послужног добра од извршења извесних радња на своме добру, на које није нагнан вољом трећих лица, нити се то уздржавање појављује као одрицање права у корист трећих лица, не може створити тим лицима државину права, коју закон на основу застарелости претвара у право (стр. 51.) па кад нема тог изричног одрицања права тог уздржавања од радња било по својој вољи

¹ Stubenrauch о. с. II. Б. S. 1803. Rušnov о. с. S. 852.

² Ј. Лончарић пом. распр. стр. 331. Др. Л. Марковић Грађ. Пр. стр. 427. налази, да се радње дисконтинуелне службености морају вршити више пута, али тако, да између појединих вршења не буде толики размак, из кога би се извело, да је право напуштено. На ово гледиште стоји и Ж. Перић Ствар. Пр. стр. 323.

³ Стварно Право стр. 322.

⁴ „Архив“ књ. VIII стр. 50—58.

или вољи других лица, не може ни бити речи о quasi possessio права.

На против г. Др. Ј. Марковић¹ стоји на супротном гледишту да се и негативне службености могу путем застарелости стећи, јер се и код њих има могућности, да се конститује фактичко вршење права, на основу кога спољњег знака, по коме се може судити о вршењу права службености.

Поред непрекидности права службености потребно је још да протекне и одређено време, па да се исто право може стећи. § 929. гр. зак. предвиђа обичну застарелост од 10. год. односно 24. год. према томе, да ли је право службености уписано у баштинске књиге или није. Уписом у баштинске књиге утврђује се, да су траденс и акцепијенс покушали да конституишу право службености, а што оно није и конституисано, већ има тек застарелост да се прибави значи, да је кривица до правног основа, који није имао вредности или је законом забрањен. Упис у баштинске књиге овде је само *titulus aquirendi* без претходног *iustus titulus*-а, те упис овде има само карактер државине а не и права. Ако пак службеност није уписана, за њу је потребно 24. год. па да се застарелост прибави.

Сем ове обичне застарелости постоји и изванредна застарелост, која је уведена у корист правних лица (државе, цркве, општине, округа и т. д.) која је повећана од 10. на 12. год. односно од 24. на 36. год. § 931. г. з. а за лица која се налазе ван отаџбине без своје кривице, време застарелости се удваја — § 932. гр. зак.²

У римском праву време за застарелост било је од 10. год. за лица присутна (*inter presentes*) и 20. г. за лица одсутна (*inter absentes*).³

У аустријском праву за уписану службеност тражи се 3. године (§ 1469. гр. зак.) а за неуписану 30. год. (§ 1470. гр. зак.). Такође се предвиђа и изванредна застарелост у корист правних лица од 6. год. односно за неуписану 40. год. (§ 1472. гр. зак.). У случају да својина послужног добра пређе од лица у чију је корист установљена изванредна застарелост

¹ Грађанско Право стр. 427.

² Ј. Лончарић пом. распр. стр. 331—333.; Др. Ј. Марковић, Грађ. Пр. стр. 386—387.; Жив. Перих, Ствар. Пр. 85—91.

³ *Sohn o. c.* S. 250. у в. 227.

из § 1472. гр. зак. на друго лице које ту корист не ужива а време застарелости није још протекло, посесору је потребно да има државину још сразмерни део оног времена одређеног у корист повлашћеног лица, и обратно, па да може прибавити својину застарелошћу.¹

Под предпоставком, да посесор има државину онаку каква се тражи па да може одвести узукапији право, застарелост почиње тећи од оног времена, када је посесор почео вршити службеност у своје име. Код континуелних службености то је оно време, када је повласно добро доведено у однос права службености са послужним добром, а код дисконтинуелних кад је извршена прва радња право службености, а свршава се кад истекне потребно време, под предпоставком да је радња извршена бар три пут — § 930. гр. зак. Сем тога потребно је да време застарелости није прекинуто, т. ј. да је државина права непрекидна, јер прекид државине не може одвести циљу. Тај прекид застарелости бива тиме што је или државина постала таква да не може одвести узукапији или кад се државина изгуби. Државина неће одвести узукапији, ако посесор дозна да је његова државина незаконита, аргуменат из § 936. гр. зак. или кад господар послужног добра поднесе тужбу противу господара повласног добра за бесправно вршење права службености § 207. грађ. зак. но у случају да тужилац парницу изгуби сматра се, да прекида није ни било — §. 945. гр. зак. Губитак државине такође прекида застарелост. То је у оном случају, када је посесор изгубио својевољно *animus* државине, било изриком да ствар држи у туђе име, било да делом то призна — § 945. гр. зак., или ако предмет државине пропадне не само физички већ и правно, кад постане *res extra commercium*.

Код времена застарелости може постојати акцесија на тај начин, што ће нови посесор спојити своју посесију са посесијом свога предходника. То може бити само у том случају, ако је и једна и друга посесија била таква, да може одвести узукапији.²

Но често пута и ако је државина таква, да може одвести узукапији, и ако не постоји прекид те државине, ипак

¹ Stubenrauch о. с. II. В. S. 807. Rušnov о. с. S. 855.

² Ј. Лончарић пом. распр. стр. 333—334.; Жив. Перих Ствар. Право стр. 71—76; А. Ђорђевић о. с. стр. 253.

има случајева, да време за застарелост не тече противу извесних лица (суспензија застарелости). То су лица предвиђена у §§ 942 и 943. грађ. зак. Први пропис предвиђа лица, која због недостатка душевних сила, не могу своја права сама заступати, па ако немају заступника, застарелост у опште не тече, а ако имају, онда се ипак застарелост не може извршити пре но што протекну 2. године „после получених сила душевних“.¹ Други пропис предвиђа следећа лица: „Низмеђу супружника, као ни између деце и родитеља или тудора, докле год тај сајуз траје, не може се застарелости време започети.

Најзад застарелости нема места ни тада, када се правни поредак у земљи поремети, или кад не би било суда услед рата или кужног времена.² § 944. гр. зак. или ако је управљена противу лица, које се налази ван отаџбине на делу и корист њену, или се налази у рошству. — § 933. грађ. зак.

Кад посесор испуни све ове услове потребне за прибављање стварне службености застарелошћу, он ће бити титулар права службености тек онда, ако исто упише у баштинске књиге. Застарелошћу је прибавио *titulus aquirendi* а уписивање је *modus aquirendi* — § 342. гр. зак. Ако је службеност већ раније уписана, не мора се понова уписивати. § 946. гр. зак. вели, да титулар права службености *може* захтевати упис својих права стечена застарелошћу, треба тумачити тако, да их може уписати и без одобрења господара послужног добра а не да се службеност стечена застарелошћу прибавља и без тог уписа.³

Влад. Недељковић.

— СВРШИЛЕ СЕ —

¹ И по аустријском праву потребно је такође 2. године § 1494. грађ. зак. Rušnov о. с. S. 877.

² Ј. Лончарић пом. распр. стр. 335.; Жив. Перић Стварно Право стр. 76—81.; А. Ђорђевић о. с. стр. 253—256.

³ Ј. Лончарић пом. распр. стр. 336.; Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 427.

МЕЂУНАРОДНИ ПРИВРЕДНИ ИНСТИТУТ У РИМУ¹

1 П о с т а н а к .

Идеја о оснивању једног Међународног Привредног Института припада једном проницљивом грађанину Сев. Амер. Сједињених Држава. Давид Лубен, велики сопственик земаља у државама Far West-а Сједињених Држава, у своме привредноме активитету имао је стално да се бори за одбрану својих интереса против картелизованих друштава и трустова, од чије економске инквизиције тако дуго и непрекидно трпи амерички народ (монополисано наметање читавим областима тарифе, цене, економских и финансијских услова, наметање природе аграрне продукције). Давид Лубен, дуго проучавајући питање отпора деспотизму трустова, дошао је до закључка, да се са овом моћном организацијом економског самовлашћа може борити легалним путем полазећи од истог принципа, т. ј. стварањем једне отпорне сличне али моћне установе. У тежњи пак да произвођач буде могао да добије и осигура најлегитимнију добит свога рада, требало је задобити најлегитимнију помоћ Државе.

¹ Библиографија: *Louis Dosp: le present et l'avenir de l'Institut International d'Agriculture*, Rapport au gouvernement de la Republique Francaise p. 67. Rome 1911. *Bourgin, George: l'Institut International d'Agriculture*, Revue d'Economie politique — janvier 1912 Paris. *Müller Dr. T.: Die Bisherige Entwicklung und Tätigkeit des Internationalen Landwirtschaftsinstitut. (Bericht des Deutschen Delegierten beim Institut, wirklichen geheimen Oberregierungsrath Dr. T. Müller, für 13-te legislations periode des Reichstages 1912—1913). Berlin 1913. The International Institut of Agriculture and his Work. Rome 1913. Publications of the Bureau of Economic and Social Intelligence. Драгомановъ С. И. Международни селско-хозяйственный Институтъ. Часопис „Хозяйство“ 31 январь 1913 г. Киевъ и т. д.*

С тога, када би се успело да се на какав начин синтетишу напори земљорадника у циљу да се сајузе њихови заједнички интереси и аспирације, онда би настао један огроман преокрет у светској земљорадничкој продукцији; јер концентрисање идентичних интереса земљорадника целог света у један покретни орган имало би свој брзи резултат. Давид Лубен предузе пут Европе у циљу пропаганде да заинтересује и убеди интелектуалне и државничке кругове о замашности овог идеала. Ако пророк није имао среће у својој отаџбини, у овом случају је нашао у престоници Италије, у Риму, вечитој вароши, престоници античке, папске и модерне Италије. Наишао је на жељени одзив код владара Италије, Краља Виктора Емануила III. Краљ В. Емануел јако се заинтересова за ову идеју Лубена, и, у намери да истовремено на овај начин обнови античке аграрне традиције и у модерном Риму, узе на себе да буде материјални иницијатор идеје о остварењу једног Међународног Привредног Института у самом Риму. Краљ В. Емануел се обрати 24. јан. 1905. год., једним мотивисаним писмом Председнику Минист. Савета, Г. Ђолитију, за извршење ове идеје. Ево тога писма:

„Драги мој председниче,

Један слободан грађанин Сједињених Држава С. Америке. Г. Давид Лубен, изложио ми је са свом топлотом која обасјава искрена убеђења, једну идеју која ми се учинила сретном и добром, и коју ја такође препоручујем пажњи моје Владе.

Сеоске класе, које су у опште најмногобројније и свуда имају велики утицај на судбину нација, овако растурене међутим не могу да учине оно што би требало да побољшају разна обрађивања и да их расподеле према потреби потрошње. Оне још мање могу бранити њихове интересе на тржишту, које се за најважније производе земљишта, све више проширује док се не распростре на цео свет.

Било би дакле од највеће користи основати један Међународни Институт, који, изван сваке политичке борбе, би имао да проучава услове земљорадње у разним земљама света и који би периодично назначивао количину и каквоћу приноса, тако да би се продукција учинила лакшом, промет јефтинији и бржи, на такав начин да би цене биле што утврђеније. Делајући у сагласности са разним националним Орга-

нима установљеним у овоме смислу, он би добављао прецизне податке о условима земљорадничке радне снаге у разним земљама, тако да би се тиме могли служити емигранти као са сигурним и корисним путоказом; он би изазвао и договоре у смислу заједничке одбране против болести биљака и стоке, против којих је једна локализована мера одбране мање ефикасна; он би, најзад, обавио једну опортуну акцију на развитак сеоске кооперације, аграрног осигурања и кредита.

Благородни утицаји једног Института овог жанра, органа солидарности међу свима земљорадницима, и, тиме, моћни елеменат мира, сигурно би се умножили. Рим би био седиште достојно да му предвиди сретан почетак. Представници Држава, које би дале свој пристанак за ову идеју као и представници оних великих удружења којих је ово интерес, имали би да се само удруже, тако да би сложано ишли ауторитет Влада и слободних енергија обрађивача.

Имам чврсту наду да ће величина циља који има да се постигне триумфовати над тешкоћама предузећа.

У тој нади, мило ми је да се поново могу назвати

Ваш љубећи Вас кузен

Виктор Емануел.

Последица овог акта била је иницијатива талијанске владе код свију држава за сазив једне дипломатске међународне конференције, која би се изјаснила о опортунитету ове идеје. Конференција би сазвата и одржата под председништвом Г. Титонија ондашњег министра Спољних послова. На конференцији су биле заступљене 40 држава, које су, добрим делом за ову прилику испослале специјалне делегате, а остале су одредиле као своје делегате шефове својих политичких заступништава у Риму. Краљевину Србију је онда представљао пок. Миловановић а Црну Гору, г. ђенерал Мартиновић. Г. Титони, председавајући на првој седници конференције 20. маја 1905. год. овако оцртаваше програм: Скупити у један сноп аграрне елементе света, што боље употребити у корист свију непресушне изворе земље, које најчешће спутавају извештачене препреке; ублажити међу народима судар супротних економских интереса; побољшати, помоћу једног сретног споразума, судбину аграрних сопственика и радника и на тај начин и целокупну социјалну организацију

која ће се користити њиховим благостањем и напретком; створити једну међународну државну институцију која ће делати на остварењу овог програма, — ово је дело, ради чијег извршења владалац Италије је сазвао ову конференцију.

Једногласно је био усвојен овај програм, и остало је само да конференција приступи материјализовању ове идеје. С тога конференција приступа међународној конвенцији од 7. јуна 1905. год., која одлучује: 1. Стварање једног сталног Међународног Института Агрикултуре са седиштем у Риму; 2. Институт је државна установа у којој ће свака држава присталица имати делегате по своме избору; 3. Институт је састављен од Генералне Скупштине и Сталног Комитета; прва има највећу власт и законодавна је, а друга је њен извршни орган т. ј. стални комитет извршава одлуке и спрема предлоге за Генералну Скупштину. — Чл. 9. конвенције прецизира програм овим изразима: „Међун. Инст. Агрикултуре, у својој међународној акцији имаће да:

„а) концентрише, проучава и публикује и у најкраћем року што је то могуће статистичке, техничке и економске податке тичући се обрађивања, сточне и биљне продукције, трговине аграрних продуката и о владајућим ценама на разним тржиштима;

б) саопштава заинтересованим под истим условима радности све податке горе изложене;

в) означава надницу сеоске радне снаге;

д) учини познатим нове биљне болести, које би се појавиле ма на којој тачки глоба са обележавањем области болести, током болести и ако је могуће ефикасне лекове за сузбијање;

е) проучава питања тичући се кооперације аграрног осигурања и кредита, под свима њиховим видовима, да прикупља и публикује информације које би могле бити корисне у разним земљама организацији кооперативних дела, аграрном осигурању и кредиту.

ф) поднети у потребним моментима на усвојење владама мере за заштиту заједничких интереса земљорадника ради побољшања њихових прилика, пошто се буде предходно снабдео свима потребним средствима информације, као што су: жеље изражене на међународним конгресима или другим

аграрним конгресима науке примењене на земљорадњу, удружења, Академије, научних тела и т. д.

Институт, као државна установа, издржава се помоћу улога држава присталица, улога који је у овом смислу расподељен на пет класа. Тако, 10. чл. конвенције гласи: „број гласова којим свака држава располаже, и број јединица улога утврђени су према следећим двома прогресијама:

Групе држава	Број гласова	Јединица улога
I	5	16
II	4	8
III	3	4
IV	2	2
V	1	1

Јединица улога је од 2000—2500 динара.

Док је регулисан буџет Института, и кад је утврђена сума од 100.000 дин. за годишњи откуп своје зграде, Г. Титони саопшти конференцији, да, краљ Италије, хотећи да да и свој лични прилог за оснивање и изражавање Института, даје дефинитивно Институту на уживање сав чист приход од своја два велика имања у околини Пизе, имања која су део његове цивилне листе. Субвенција чистог прихода ова два имања достигавши 300.000 дин., и са првим квотизацијама Институт је већ могао да отпочне свој активитет. Тако овом краљевском субвенцијом се подиже одмах дивна палата Института у једном живописном крају огромног римског парка Villa Borghese и баш према Pinci-у. Палата би отворена 1908. год. и прва Генерална скупштина званичних делегата одржа се исте године у јесен, када се утврдише и основне унутрашње организације функционисања ове установе.

II Карактеристика циља.

Клаузуле конвенције додирују нарочито званични и статистички карактер међународне организације Института. Државе — учеснице, наглашавајући овај карактер нису имале у виду да констатују платонске одлуке разних приватних међународних организација, већ да званичним путем прибаве што бржу практичну вредност и стварну санкцију разних мера, рефорама и одлука. Далеко пак од тога да игнорише приватну иницијативу, Институт, на против, узима на се да

јој што више примене да (Пример: Сарадник је Института париска међународна комисија земљорадничких конгреса). Друго преимућство званичног карактера Института је у чињеници да свака држава учесник има да изврши одлуке Генералне Скупштине и Сталног Комитета. Званично својство Института проистиче нарочито из факта, што својим механизмом узима дипломатски карактер, јер су највећи број држава послове са Институтом доделиле дотичним министарствима Спољних Послова, и што добар део држава као своје сталне делегате узима шефове или чиновнике својих дипломатских агенција.

Ма да је назив Института узео специфични карактер Међ. Инст. Агрикултуре, ипак обим његове акције је и сувише простран, разностран и дубок, тако да би, по нашем схватању, он пре могао бити на нашем језику назван Међун. *Привредни Институт*, ма да га званична терминологија нашег Министарства Привреде означава са Међун. Пољопривредни Институт. Јер „проучавања и публикације статистичких техничких и економских података тичући се обрађивања и продукције као и трговине продуката и важећих цена на разним тржиштима чине неопходним проучавања и испитивања која обухватају целу националну економију једне земље. Тако исто проучавање питања тичући се аграрне кооперације, осигурања и кредита неминовно одводе испитивања социјалних и економских услова једне земље.

Програм Института је, дакле, тако простран и тако сложен, да организацији даје извештај карактер генералности и синтезе која у многоме превазилази и сам програм који му је био назначен“. (Louis Dor, делегат Француске у своме реферату француској влади стр. 24).

У својој акцији да изведе међународну солидарност свију земљорадника и да подигне у опште на све виши ступањ услове агркултуре у разним земаљама „Институт има право иницијативе и предлога“ (чл. 9.). Он дакле, као нека врста супер-националне економне власти има и може да директно утиче на разне владе и државе. Званични карактер акције Института је у толико важнији, кад се зна да је апсолутна економска независност једне државе само један идеал. Модус и елементи продукције једне земље су тако пертурбативни и релативни да једну земљу од друге не могу учинити еко-

номски независном никаква мера, никакве царине. Као људи међу собом, тако су и државе упућене једне на другу. Јер веома мали је број произвођача који су редовно у току потреба и захтева светске потрошње. Неоспорно је, дакле, да постоје и међународни аграрни интереси, ма да су они често међу собом и у супротности и у хармонији. Институту се дакле налаже мисија да ради на остварењу најделикатније од свију хармонија, а то је хармонија међународних економских интереса. Пред замашношћу овога задатка Луиџи Луцати је могао у својој најновијој књизи¹ с правом Међунар. пр. Инст. назвати „*faro mondiale della sapiezza agraria ed economica*“.

III Организација Института.

1. Генерална Скупштина и Стални Комитет.

Организација Института састоји се из два главна органа: Генерална Скупштина и Стални Комитет.

Генералну Скупштину састављају представници држава учесника. Она је врховна власт Института. Одобрава пројекте унутрашње организације, буџет издатака, контролише рачуне, утврђује своје сазиве, одлучује о проширењу званичних атрибуција Института и т. д. Сазива се сваке, или бар сваке друге године. — Стални Комитет је извршна Власт Института и има ефективну директиву ове установе. Свака влада учесник има по једног сталног делегата у Ст. Комитету, који се састаје бар једанпут сваког месеца. Ради специјалисања послова Комитет се дели на 4 стручне комисије, које се врло често састају. То су 1). *Прва комисија* (кредити, особље, материјал, рачуноводство, библиотека, библиографија, законодавство); 2). *Друга комисија* (аграрна и трговинска статистика); 3). *Трећа комисија* (аграрна техника — вегетална патологија); 4). *Четврта комисија* (надница сеоске радне снаге, кооперација, осигурање, кредит-аграрна политика). Постоји још и *Специјални Комитет*, који сачињавају председници све четири комисије, а који се бави свима специјалним проблемима унутрашње организације, функционисања и особља Института.

¹ Luigi Luzzati: *la tutela economica, giuridica e sociale della piccola proprietà* Roma 1913 стр. VI.

2. Председник, Потпредседник и Главни Секретар.

Председник има уобичајене прерогативе представљања Института, према-потписа свију његових актова са спољним светом, сазивања и управљања седницама и т. д. Садашњи Председник Института је, стални делегат Италије Маркиз Р. Капели, бивши министар спољних послова и опуномоћени министар у Бечу, садашњи потпредседник Парламента, председник географског друштва Италије и т. д. — Потпредседник га замењује у свима његовим прерогативама у његовом одсуству; садашњи потпредседник је Луј Доц, стални делегат Француске Републике.

Главни секретар је ефективни шеф Института. Он је секретар седница и радова сталног комитета, саставља записнике, помоћник је председника при руковању седницама, тини представке и рапорте сваког месеца о функционисању Института. Он је шеф свију административних и техничких секција. Извршава одлуке Сталног Комитета; он представља кандидације за сва могућа места особља Института, као и мотивисане предлоге отпуштања. Први главни секретар је био америкашки економиста Кох, а сада је Ђовани Лоренцони, бивши универзитетски проф. политичке економије.

3. Разна Одељења.

I *Одељењу Главног Секретаријата* је додељено: опште увођење и раздавање целокупне кореспонденције; примање и раздавања свију статистичких и библиографских података; експедиција; саопштавања штампи; вођење рачуна о свима потребама целокупног особља; везе Института са публиком; послови рачуноводства и благајнице; послови библиотеке — примање, обележавање, класифицирање, каталогирање, раздавање и т. д.

II *Одељење генералне статистике* бави се стручним послом целокупне светске аграрне и трговинске статистике. Ту је истраживање, централисање, класирање, упоређење, сумирање и публикавање статистичких података светске сточне и биљне продукције, расподеле и потрошње аграрних продуката, као и њихов курс, шток и цене; увози и извози, царинске таксе и т. д. Садашњи шеф овог одељења је проф. Умберто Ричи, бивши начелник министарства трговине.

III *Оделење аграрних обавештења и биљне патологије*, бави се истраживањем, издвајањем, централисањем и публикавањем обавештења са гледишта напретка аграрне технике свију земаља; справља анкете и монографије из области усавршавања сточне и биљне продукције; проучава и организује борбу против болести биљака. Сада управља овим одељењем познати немачки научник гроф Доктор Н. Кермес. Најзад,

IV *Оделењу социјалних и економских институција*, додељено је статистика и подаци тичући се организације кооперације, аграрног осигурања и кредита: надница сеоске радне снаге и аграрна политика у опште.

Сада управља овим одељењем сам Главни Секретар Института, проф. Лоренциони.

IV Активност Института.

1. Генерална Скупштина и Главни Комитет

Видели смо, у најопштијим потезима, административни активитет ова два меродавна органа Института. У своме досадашњем стручном раду, генерална скупштина је радила на унутрашњој организацији Института; организовала редовност аграрне статистике, организовала борбу против болести биљака и протекцију птица. Саобразно рапорту Г. Müller-а делегата Немачке, статистички биро информација Института од почетка 1910. год. отпочео је да редовно, сваког месеца, даје квантитативне и квалитативне податке о овим аграрним производима: жито, раж, зоб, овас, јечам, кукуруз и памук. Ради своја два месечника (*Bulletin de la Statistique Agricole* и *Bulletin de la Statistique Commerciale*), Институт се редовно обраћа министарствима земљорадње свију држава за што брже и прецизније податке: о а) периодичној констатацији категорија разних врста засејаних површина и њихових просторија, климатских услова у моменту засејавања, редовном месечном констатовању стања успеха засејаних усева као и разних феномена који су могли да утичу у позитивном или негативном смислу на стање усева; б) приближној процени жетве и вероватног приноса, на месец-два дана пре жетве дотичног усева; с) привременом и дефинитивном констатовању жетвеног приноса.

Проблем уредности и потпуности светске аграрне статистике је дао доста посла Сталном Комитету који је имао да уложи доста труда да постигне успех бар код највећег броја држава; тешко је било постићи прецизност код свију земаља, јер аграрна статистика није још уведена у свима земљама, а, ако је, то је на разним основама. Зато је Институт издао своју књигу: „L'organisation des services de la Statistique agricole dans divers pays“.

У исто време он проширује делокруг својих информација и од дотичних влада он тражи идентичне податке о свили, свиленим бубама и чаурама, шећеру, дувану, кафи, виву, винском алкохолу, маслини, зејтину, сену и стоци. У том циљу је створен други месечник Статистичког Одељења „Bulletin de la Statistique Commerciale“ који има да води рачуна о трговини, штоковима, увозу и извозу транспорту важних артикала битне и сточне продукције међународне трговине.

Институт је осим тога радио на предузимању потребних корака за један међународни званичан споразум за борбу против болести биљака. У томе смислу дела и нарочити месечник одељења за аграрне информације (Bulletin des Informations agricoles et des maladies des plantes) описујући рад у овом смислу у разним земљама у сврси вулгаризације и документације. Проучавају се и мере о заштити птица. У овој сесији Институт је одлучио о евентуалном учешћу Института у разним привредним, социјалним или чисто аграрним међународним конгресима. Најзад, између осталог, одлучио је и издавање и једног недељног библиографског гласила (Bulletin bibliographique) који сваког заинтересованог одржава редовно у току најскоријих посебних публикација или чланака из периодичних листова свију грана социјалних наука у опште а економских на по се.

Следеће сесије генералне Скупштине третирано је најпре питање о униформизацији и рапидности међународне статистике у опште а привредно-економске на по се. По овоме питању Институт је радио сагласно са Међунар. Статист. офисом у Бечу. У овом смислу израђен је један пројекат организације који је поднет свима државама. У томе Статистичко Одељење Института проширује своје анализе и класификације и на виноградарство (грожђе, муљеве, вина), свилу

(дудове, чауре и свилу), дуван, шећер (шећерна репа, трска и сам шећер) и кафу. Стални Комитет је предузео нужне мере да се код појединих држава што боље усаврши организација статистике ради што прецизнијег и што редовнијег констатовања засејаних простора, стања усева, процена приноса, како и привремених тако и дефинитивних констатација. Стат. Одељење као синтезу свога годишњег рада публикује у виду табеларних систематских прегледа свој велики годишњак *Annuaire de Statistique Internationale comparée*. Преко пак месечног билтена трговачких података (*Bulletin mensuel des renseignements commerciaux*), Стални Комитет проучава организацију *главних међународних тржишта* и њихову трговинску употребу; испитује могућност свођења на једноставне принципе податке царинске статистике о разноликости између специјалне трговине и целог транзита, као и расподеле увоза по земљама и извоза у земље одредења.

Институт је развио свој научно-истраживачки и политичко-практични рад код респективних влада за предузимање мера ради организовања *међународне аграрне метеорологије* и ради прикупљања података о *штети проузрокованој од града*, у циљу што савременијег законодавства осигурања; ради утврђења једне *међународне статистике кооператива* и т. д., ради потребних проба и њихових резултата у разним земљама *dry farming* система. О свима овим појединим делањима има специјалне публикације, које, често, као плод многостране сарадње достижу волумен од по 1000 страна.

2. Главни Секретаријат и Библиотека.

Изнели смо, укратко, замашни активитет Секретаријата са административне стране и руковање огромном кореспонденцијом. Гл. Секретаријат, између осталог, има да сваке године изда по један *Annuaire International de la Legislation Agricole*, који излази сваке године, и који даје систематски преглед свију аграрних, економских и социјалних закона донесених у току догичне године код свију држава света; ови су закони преведени са свима појединостима. Овај годишњак фаворизира прогрес аграрне и привредне политике целог света, јер привлачи пажњу парламентарних кругова на нове идеје примењене у разним другим државама; сви су закони, наређења и циркулари распоређени по земљама и по материји тако да

свако може увек наћи масу закона разних земаља по ма коме привредном, економском, социјалном, аграрном или трговинском предмету. Главни Секретаријат има 17 чиновника и помагача.

Библиотека је под дирекцијом Главног Секретаријата, ма да има засебан одсек са својим шефом. Библиотека Института има нарочиту важност, јер ако је Институт између осталог један резервоар документације, његова библиотека мора бити јединствено организована ради елаборисања идеја и радова појединих одељења. Недавно је енглеско министарство земљорадње испослало нарочитог чиновника да проучи систем организације библиотеке Института. И ако је Институт још релативно млада установа, већ броји преко 100.000 свежака из области социјалних наука на скоро свима живим језицима. У нарочитом одељењу су периодична издања где се налазе преко 3000 часописа социјалне, економске и политичке природе. Руковање и служење библиотеком је нарочито олакшано фамозним американским „*децималним системом*“ (по Mebil Dewey-у, предс. америчк. Библ. Удруж.). Институт даје на набавку нових потребних дела и докумената годишње 40.000 дин. Сваки чиновник-редактор има право да поручи које и колико хоће дела за своју употребу на рачун Института. Библиотека издаје и свој *Bulletin hebdomadaire bibliographique*, који смо споменули. Класирање издвајање и обележавање (*le derouillement*) врше узгредно чиновници свију одељења, према лингвистичној и стручној области која им је додељена. Библиотека елаборира и *Bibliographie Universelle d'Agriculture*, која је огромни класификатор у географском и историјском смислу, свију могућих предмета привреде за сваког истражиоца. — Библиотека има 1 шефа, 5 редактора, 1 преводиоца и 5 стено-дактилографа.

3. Одељење генералне статистике.

Активитет овог биро-а, као и свих осталих сем библиотеке, манифестује се ван Института: периодичним публикацијама и специјалним монографијама. Ово одељење издаје и уређује: а) *Bulletin de la Statistique agricole*, од којег свакога месеца излазе по пет издања (на франц., немачком, енглеском, талиј. и шпанском); овај билтен почевши од 1910 године даје податке о којима смо говорили. Ови су подаци

са свим поуздани, јер су добивени званичним путем од држава. Многе од земаља шаљу своје податке и телеграфски. Ту је и замашни посао унитарних означака и преобраћања разних система мера једних у друге. (У томе смислу издат је и један мали, али веома корисни ручник). Сам пак билтен држи заинтересоване у току биљне и сточне продукције. б) Одељење издаје свој годишњак *Annuaire de la Statistique agraire comparée*, који смо споменули. в) Издаје такође *Bulletin de la Statistique Commerciale* (увоз, извоз, стање видљивих штокова и стање цена). г) Најзад, издало је већ неколико најпрече потребних монографија као: „*l'organisation des services de Statistique agricole dans les divers pays*“ — *L'organisation de la Statistique douanière*. — *L'organisation des bourses du commerce*. — *Recueil des coefficients pour la conversion des poids, mesures et monnaies au systeme metrique décimal* и т. д.

4. Рад одељења аграрних обавештења и болести биљака.

Активитет овог биро-а је аграрна техника у најширем смислу речи. Овде се анализирају, проучавају и редигују све могуће новости напретка аграрне технике из свију делова света. Материјал се прпе из посебних дела и из 900 стручних часописа свију језика. У томе смислу одељење публикује свој месечни *Bulletin des Renseignements agricoles et des maladies des plantes* такође у 5 издања на пет језика (има и једно шесто издање, о трошку угарске владе, на мађарском). Поред специјалних, стручних монографија, ту су 12 рубрика специјалних области аграрне технике (производња биљака, стоке, аграрно инжињерство, законске мере за заштиту биљака, вегетална патологија и т. д.).

А овај биро издао је неколико посебних дела као: „*Organisation actuelle du service de protection contre les maladies des plantes*“ и т. д. Ради што потпуније документације и овај биро има своје архиве и стоји у сталној вези са Међунар. Библиографским биро-ом у Бриселу. Ово одељење има једног шефа, 1 шефа секције, једног глав. уредника, 18 редактора, 3 преводиоца и 4 стено-дактилографа.

5. Рад Одељења Економских и Социјалних Института.

Рад овог одељења је управљен у два правца: а) редиговање студија намењених за публикацију, и б) научна документација.

Његов месечник је „Bulletin des Institutions économiques et Sociales“, часопис од 200—250 страна, такође у 5 издања на пет језика; има својих 5 сталних рубрика (I Кооперација и Удружење. — II Осигурање. — III Кредит. — IV Аграрна политика и V Разно — Социјална акција држава у корист аграрних класа). Овде се износе и процењују сва најважнија питања и најинтересантнији актуелни проблеми аграрне политике целог света. Нарочито се место даје званичним саопштењима. Сам билтен је почео излазити крајем 1910. год. За издавања на остала четири језика сем француског, одељење има специјалне преводиоце, али у принципу сви радови треба да буду редиговани на француском. Одељење уређује и саопштења штампи (Communications à la presse) на 5 језика, која се разашилу свима главнијим листовима у свету, ради распрострањања рада овог биро-а Института.

Као специјалне монографије Одељење је до сада издало неколико књига: *Etudes monographiques sur la coopération dans divers pays.*

Assurance grêle dans quelques pays et ses problèmes (1911, 110 стр. in 4^o).

An Out-line of the European Co-operative credit Systemes. (1912. 62 стр. и т. д.)

Биро има своје *архиве* где је систематски изложена документација библиографије; а које су такође у вези са Међун. Библиографским Биром у Бриселу.

Ово одељење, има 1 шефа, 1 ш. фа секције, 29 редактора, 3 преводиоца и 4 стено-дактилографа.

6. Дописници и сарадници.

Ма да би и само особље Института по своме међународном саставу и по својим квалификацијама, било довољно да одржава цео свет у току последњих резултата научног истраживања и практичног искуства, ипак ради што веће брзине података (нарочито статист. одељења аграрне и трговинске статистике), Институт назначаваче себи дописнике за своја разна одељења. Рад се ових сарадника плаћа по 10. дин. на штампану страну. За дописнике се увек са највећом селекцијом бирају признати ауторитети дотичних материја у разним земљама.

7. Општи састав особља.

Као што се из изложеног види организација и функционисање ове установе, коју многи економисти називају „међународном економском опсерваторијом и аграрном лабораторијом“, потсећа доста на склоп једног модерног министарства. Институт, који би као једно званично супер-национално тело, био изнад 54 разних националних министарстава агркултуре имајући за идеал економно хармонизирање нација, поставио је себи као научни и практични циљ:

1. да обавештава својим функционисањем сваку земљу о привредно-аграрним приликама свију осталих држава; да помаже целокупну аграрну продукцију појединих земаља тиме што указује на оријентације производње помоћу прецизних, званичних и рапидних података целог света који утичу на цене тржишта, као и да назначује саме те цене.

2. да ради интезивно и екстензивно на усавршењу целокупне аграрне технике и

3. да ради на остварењу принципа модерне социјалне економије у циљу све бољих животних услова радних у опште а сеоских маса нарочито.

За обделавање овог широког и благородног рада, Институт чини нарочиту селекцију у избору свога чиновничког стручног особља. Тражи највеће научне и социјалне титуле државних усанова, тражи што веће полиглоте, подразумевајући ту да се француски, енглески или немачки језик морају знати перфектно; тражи стручне квалификације водећи нарочитог рачуна о томе шта је који кандидат за ово или оно место већ пре публиковао да би имао потребне гаранције редакторских способности. Сваком секретару — редактору додељен је, према језицима којима влада, извесан део света, и извесна материја која одговара његовим стручним квалификацијама. Писцу ових редова, н. пр., који је из оделења социјалних и економских институција, додељено је да ради на кооперацији, кредиту, осигурању, аграрној и трговинској политици Србије, Црне Горе, Бугарске, Хрватске, Славоније, Далмације, Словеначке, Чешке и Русије, т. ј. свих словенских земаља. Особље Института је добро награђено, али строга хијерархија унутрашњег рада је стална политика дирекције и Сталног Комитета. Дobar део особља Института је чинов-

нички привезан за политичке или економске агенције земаља дотичне народности. Радно време Института је само пре подне или до 3 часа по подне без прекида, ради континуитета рада.

У Резултати и закључак.

Према изложеном, сасвим је природно било да је Институт у замашном и плодном своме делању убрзо привукао пажњу влада држава, научних ауторитета као и заинтересованих појединаца или група привредног света. Сваки је у могућности да се користи многостраним услугама које Институт нуди државама у њиховим привредним политикама, разним привредним установама ради њиховог напретка и усавршења, појединцима у њиховим научним истраживањима и практичним искуствима. Зато се није ни чудити што је број званичног учесништва држава од 40 скочио на 54 (т. ј. скоро све светске државе).

На светску аграрну статистику Институт је извршио огроман утицај. 11 држава које нису давале цифре стања њихових усева од 1906. год. су то отпочеле према систему усвојеном од Института (Аргентина, Белгија, Чили, Данска, Тунис, Аустралија, Нови Селанд, Јапан, Угарска, Румунија, Швајцарска). Пет других држава дају своје квоте по систему Института (Бугарска, Сев. Амер. Сјед. Држава, Луксенбург, Холандија, Шведска). Италија је са свим реформисала тако исто своју аграрну статистику. Аустрија и Немачка су пак своје статистике тако реформисале да 15 и 30. сваког месеца имају цифрене и квалитативне податке свих усева. Русија је такође приступила реорганизацији своје аграрне статистике да би пружила Институту потребне податке. — Затим многе земље су, под утицајем иницијативе и принципа Института, приступиле *законима за заштиту корисних птица, организовању аграрне метеорологије, увођењу dry-farming система* у обрађивању и т. д.

Користи од акције Института често су изнели и проценили у специјалним студијама и исказима не само државни органи, научници и економисти већ и представници самог аграрног света. Тако на пр. многе државе изгласавају специјалне кредите да би се публикације Института издавале и на језицима дотичних земаља (Угарска, Чили, Португалија). Први Сверуски конгрес кооперације и народног кредита одр-

жан марта 1912., доноси резолуцију: „да се публикују на руском језику билтени Међународног Привредног Института тичући се аграрне кооперације, јер аграрна секција конгреса признаје велику корист ових билтена за напредак дела аграрне кооперације у Русији“. Специјално признање у својој резолуцији изгласала је и на своме скупу у Бадену 21-2 маја 1912 год. Међународна Федерација Кооператива (у којој учествује преко 40.000 кооператива). — Четрдесета главна скупштина Немачког Савета земљорадње (Deutscher Landwirtschaftsrat) одржана 13 и 16. фебруара 1912 год. изјављује: „Да би у најширој мери учинила преступачним немачкој агркултури неоцењиве радове Међ. Привр. Инст. у Риму, неопходно је потребно да се билтени овог Института штампају и на немачком језику“. И у томе смислу конгрес одређује нарочите кредите за сваку немачку државу и корпорацију. — Најзад, у Сједињеним Државама, Главна Скупштина National Grange-a од 16—25 нов 1910 год. изјављује своју радост, што је Међ. Пр. Инст. постао један од најглавнијих органа у служби свију земљорадничких популација. Његова научна истраживања и његове публикације од неоцењиве користи, обећавају да ће једног блиског дана учинити крај свима разоравајућим и деморалишућим спекулацијама са земљорадничким продуктима. Ми препоручујемо нашој Влади, да укаже Институту знатну потпору свога активитета, онако као што приличи највећој земљорадничкој нацији.

Dr. Немања Вукићевић.

УПИС АКЦИЈА И УПЛАТА ОСНОВНЕ ГЛАВНИЦЕ.

Основни капитал акционарског друштва увек се унапред одређује друштвеним правилима и дели на одређени број делова једнаке вредности — акције, које се пуштају на јавни упис. Према томе акционарско је друштво такво трговачко друштво које може у границама одређеног броја акција, имати неограничен број чланова, смањен за прво време обавезом оснивача да морају уписати бар по 10 акција друштва које оснивају (чл. 1, 8, и 11, закона о акц. друштвима). Одговорност чланова друштва — акционара за друштвене обавезе не иде преко номиналне вредности уписаних акција (чл. 25, 34 и 36, а одговорност акционара према самом друштву одређује се друштвеним правилима, у којима се ближе одређују последице неполагања уплата на време (чл. 24. и 35.) али никад ова одговорност не може по генералном правилу прећи номиналну вредност уписаних акција, осим за осниваче и чланове управног и надзорног одбора, јер је њихова одговорност као друштвених пуномоћника према друштву и неограничена и солидарна (чл. 11, 20, 45. и 50.).

Величина друштвеног основног капитала увек је изражена једном сумом новаца, а свака акција, као исправа, обежава њеног сопственика као члана друштва и његовог ортака. Вредност свију акција једног акционара представља суму, којом он учествује у друштвеном капиталу и границе његове максималне одговорности као акционара према друштву и његовим повериоцима.

У чланство друштва улази се уписом или куповином акција, која је у исто време као исправа представља и писмен доказ о ортачком уговору закљученом између друштва и појединих акционара (чл. 22.). Приступање друштву врши

се, и пристајак на друштвени уговор (правила) даје се уписом или куповином акције.

При *првом упису* акција (чл. 11.) уписници овај уговор закључују са оснивачима друштва или њиховим пуномоћницима; он ће важити према друштву, ако и у колико се ово буде основало и конституисало на претходном збору (чл. 12.) и обвезује само друштво тек од времена кад изабрани управни одбор прими положене уплате за друштво од оснивача и ово објави (чл. 20.), а то може бити тек по судској обзани друштвене фирме, јер се правна егзистенција друштва датира од тога дана (чл. 19.).

Ако су већ издате *привремене акције*, онда се друштву приступа куповином акција од других акционара, т. ј. пријемом права и дужности. За друштво овај пренос важи тек од дана пријаве друштву и уписа у акционарску књигу, осим ако је по правилима друштвеним важност преноса условљена пристанком друштва. За овај случај пренос према друштву важи од дана овог одобрење. Овде уговор са новим акционаром у име друштва закључује управни одбор уписом у акционарску књигу, јер га одобрењем преноса прима за члана друштва. Све ово важи и за потпуно уплаћене акције оних друштава, чије акције по правилима гласе *на име*.

Уплаћене *акције на доносиоца* прелазе на другог простом предајом из руке у руку (*brevi manu*). Ту друштво у опште са новим сопствеником акције не закључује никакав нов уговор, јер се је правилима унапред обвезало да за свога ортака призна сваког доносиоца акције (чл. 28.). Сама личност акционара је друштву потпуно индиферентна.

Један општи изузетак од свију ових правила учињен је у чл. 40. за оне акције, које су друштву депоновали чланови управног и надзорног одбора *кауцију своју*, јер су ове акције *res extra commercium* стављене ван правног саобраћаја, докле чланови управног и надзорног одбора који су их положили не буду разрешени од одговорности према друштву и не предају дужност и друштвену имаовину (тач. 1. чл. 63.).

Прва претходна уплата акција врши се још пре но што друштво фактички постоји, онда кад се у ствари још и не зна да ли ће се оно и основати. Ово претходна уплата, која се врши при саиом упису акција, одмах после Министровог одобрења за оснивање друштва и потврде пројекта друштва-

них правила, у ствари је само један саставни део обррзовања и оснивања друштва, управо постављање темеља, јер уписници акција тиме још не заснивају никаква права према друштву, које још правно и не постоји.

Уписом акције и полагањем ове претходне уплате, која не сме бити мања од 5% номиналне вредности уписаних акција, уписници акција ступају у имовно-правне односе само са оснивачима које је Министар овластио на оснивање друштва и делом дају свој пристанак на друштвена правила и ступање у чланство друштва, које се има образовати преко оснивача (§ 532. грађ. зак.).

Акционарско друштво, као што се види, јесте такво трговачко друштво код кога се у првом стадијуму још не зна ко ће све друштву приступити, и бити његов члан и ортак. Под претпоставком да ће се са оснивањем друштва успети, зна се само толико да ће чланови друштва бити сами оснивачи, јер су они по чл. 8. обавезни да упишу најмање по десет акција, а за остале се акционаре унапред не зна. Акционар по закону може бити свако лице физичко и правно које упише бар једну акцију. За саме осниваче и друштво, које се оснива, по правилу сасвим је свеједно ко ће уписати акције и приступити друштву, главно је да положи законом прописани проценат при упису. Пошто добију потребно овлашћење за оснивање друштва, оснивачи обзнањују правила и позивају јавно на упис акција. Позив овај важи за све у опште, а оснивачи тиме у исто време показују своју готовост да свакога ко се пријави, приме за члана друштва докле трају акције, које преостају пошто оснивачи, потребан број по датој обавези упишу. Уговор се закључује уписом акција и полагањем прописаног процента, а у пракси се обично своди на полагање процента од стране уписаника акција и издавање уплатне признанице од стране оснивача на примљену суму, у којој се означава и број уписаних акција.

Наш закон не наређује нарочито да уписници акција писмено и у нарочитој форми дају свој пристанак на правила и упис акција, и ако би то било потребно и корисно, те је уговорачима остављена потпуна слобода у том погледу; у већини случајева у пракси, они се никако и не обвезују према оснивачима и друштву, и ако је то врло непрактично

а често и штетно и опасно за само друштво, а нарочито за друштвене повериоце.

У пракси шта више упис акција и примање процента не врше сами оснивачи као нека целина, нити њихови пуномоћници, већ или сваки оснивач за себе, или и такозвани „повереници“, који никад немају пуномоћства оснивача, те ови не морају признати упис и уплате, које су ови повереници примили, ако до спора дође а повереници им новац нису предали. У таквој прилици одговарају уписницима сами повереници за примљене суме. Закон није ограничио уписивање акционара у погледу места и личности, али је јасно и саобразно општим прописима грађанског законика да се правни послови са законском важношћу могу закључити само са другом уговорном страном или њеним пуномоћником са специјалним пуномоћством (§§ 609, 610, 611, 613 и 614. грађ. зак.). Уписивање акција је у ствари и задуживање и закључивање ортачког уговора посматрано са стране уписника акција, као и са стране оснивача, јер уписници такве акције и оснивачи закључују тиме уговор о оснивању друштва и обвезују се, и то уписник према будућем друштву и његовим повериоцима до износа номиналне вредности уписаних акција а оснивачи солидарно и целим својим имањем за примљене уплате (чл. 1, 11, 22, 24, 25, 34, 35 и 36. закона о акц. друштвима).

Према томе строго узевши уписивање акција код „повереника“, ако та лица немају пуномоћство оснивача, не ствара никаква права уписнику акција, и с друге стране не намеће никакве обавезе оснивачима који у томе послу нису учествовали ни лично ни преко пуномоћника, већ ствара само један чисто грађански однос између уписника акције с једне и дотичног „повереника“ с друге стране, а за осниваче се рађа обавеза из тога посла тек онда ако и кад они уведу таквог уписника у списак уписаних акција, акционара и примљених уплата, који се мора пред претходни збор закључити и утврдити потписом свих оснивача, јер се само њиме може доказати да су оснивачи примили проценат, положен при упису кад је упис вршен преко „повереника“ или оснивача, који немају специјална пуномоћства оснивача.

У том моменту рађају се за таквог уписника и права која му закон признаје према оснивачима и будућем друштву.

Мучно би уписник акција, који је ове уписао преко „повереника“, који нису пуномоћници оснивача, могао доказати своја уписничка, односно акционарска права, по закону о акционарским друштвима, и одговорност оснивача за суме које је положио при упису акција, ако би се позвао на оглас објављен у новинама, а који би гласио у том смислу да оснивачи овлашћују поједина правна или физичка лица, за вршење уписа и примање законског процента, ако оснивачи то не би хтели признати, ако такав оглас није претходно пред неком влашћу признат.

Према томе ко хоће да изврши пуноважно уписивање акција и да себи загарантује пуну неограничену и солидарну обвезу оснивача за примљени проценат као и акционарска права према будућем друштву, морао би тражити пуноважну признаницу од оснивача или од њиховог пуномоћника, јер закон још не познаје осниваче као неко организовано правно лице.

Тако исто кад неко уписује акције за другога мора имати његово пуномоћство, јер га иначе не може обвезати.

Да би сам акт уписивања могао пуноважно обвезати уписника акција према будућем друштву, а посредно и према повериоцима друштвеним, требало би да се уписник свагда при упису обвезе према друштву које се оснива у законској форми: да ће уплатити номиналну вредност уписаних акција, или бар да се у законској форми призна уписником једне или више друштвених акција.

За једно ново друштво, које се оснива или је већ основано, може се тек онда рећи да је на здравим ногама, кад се за све уписнике акција може у случају порицања на суду пуноважно доказати да су они доиста уписали тај и тај број друштвених акција. Означени основни друштвени капитал, док није потпуно уписан, тек онда представља и за друштво и за његове повериоце стварност и пуну гаранцију кад су ови уписи тако извршени да се могу на суду и доказати.

И сам списак уписаних акција, акционара и положених уплата при упису, утврђен потписима свију оснивача и признат и потврђен пред надлежном влашћу није доказ о томе. Он служи само као доказ уписницима акција према оснивачима и будућем друштву, али за само друштво и друштвене повериоце он не значи још ништа кад треба доказивати обвезу

уписника акција према друштву за номиналну вредност уписаних акција, ако уписници нађу интереса да не признају да су акције уписали, а то ће бити увек кад друштво падне под стечај или ликвидира са пасивом пре потпуне уплате основног капитала.

Може се поуздано тврдити да су сва наша акционарска друштва, можда са малим изузетком, основана, а и данас се оснивају на тако несигурној основи. Што се до сад можда није десио случај да неки уписник изгуби положене уплате или да друштво и његови поверници не могу наплатити основни друштвени капитал, има се благодарити само тој околности што акционарска друштва код нас по правилу добро просперирају, и што код уписника влада повољно уверење у довољну законску заштиту, а код оснивача и „повереника“ који примају уплате лично поштење и бојазан од казни прописаних законом о акц. друштвима и општим казним закоником, као и лични интерес да се друштво оснује и отпочне рад, а да и не спомињемо као последњи разлог непознавање закона.

У нас се и у оваквим приликама као и у трговини у опште много ради и послује на лични кредит и поверење, што је добар знак за кредитну способност нашега пословног света. То је лепо и похвално и утешно, али није довољно трговачки.

Уписивање акција врши се и сад преко појединих повереника, који нису снабдевени пуномоћством, а уписник акција по правилу не потписује ништа при упису и не даје никакво писмено од руке; често га „повереник“ упише као свог пријатеља и не питајући га за пристанак, већ му како зна искамчи потребну суму за претходну уплату и изда му признаницу на исту, којом уписник може доказати само да је дотичном лицу положио извесну суму, али друштво никад не би могло копијом признанице доказати да је неко лице уписало акцију, ако оно не призна и рескира да му положене уплате пропадну.

За потпуну законску важност уписа и одржања свих права и обвеза, које уписом акција проистичу за обе стране, требало би овако поступити:

Упис врше оснивачи, пошто *под својим потписом* обзване правила и позову на упис акција.

За примање уплата, издавање уплатних признаница и упис акционара они заједнички овлашћују између себе неколико лица, која ће сваки за себе или један или више њих заједно свршавати све ове послове. Сви заједнички могу овластити једно или више физичких или правних лица изван свога круга (изван оснивача) у истом месту или разним местима за уписивање акција примање уплата и пуноважно квитирање.

Уписници акција са своје стране треба својеручно или преко нарочито овлашћеног пуномоћника да признају писмено да су и колики број акција уписали.

Списак тако уписаних акционара са означењем положених уплата потписан од свију оснивача а снабдевен признањима појединих уписника акција, потпун је доказ о тачно и законски свршеном упису, јер обавезује обе стране. То би било идеално основано акционарско друштво где се одмах зна ко су оснивачи а ко уписници акција — потоњи акционари, тек из таквих исправа могао би се комесар надзорне власти уверити да је цела друштвена главница доиста уписана, а прегледом касе може констатовати и то да је проценат по чл. 11. положен. Ако су испуњена и остала наређења чл. 12. онда се претходни збор може отворити и приступити даљем раду.

Рекли смо мало час да уписници акција при упису истих, полажући претходну уплату — проценат, закључују са оснивачима уговор о ступању у друштво под условом ако се друштво у законском року од године дана оснује и конституише. У исто време обвезују се они да у друштво ступе под условима које правила прописују, замењујући њихов нарочити заједнички уговор. Уписник прима обвезу да уплати целу номиналу уписаних акција, ако се успе са оснивањем друштва.

Оснивачи примају на се обвезу да врате уписнику акција све положене уплате ако у року од два месеца по потпуном упису друштвене главнице не сазову ваљедни збор и ако у опште у законском року (чл. 10.) не успеју да оснују друштво. За овај примљени проценат сви они одговарају неограничено и солидарно, све докле их претходни збор од ове одговорности не разреши и док изабраном управном одбору не предају примљене суме са списковима и осталим

документима (IV одељак чл. 12.), после чега за ове примљене суме одговорност прелази на управни одбор (чл. 19. и 20.), а кад управни одбор протоколише фирму код суда и суд је обзнани, а управни одбор објави да је положени новац исправно примио, заснива се прави акционарски однос између уписника и самога друштва.

Оснивачи при пријему уплата и упису акција примају према уписницима још и ту обавезу да друштву ако се оснује преко изабраног управног одбора предаду све примљене уплате и тиме им издејствују положај и права акционара основаног друштва, према коме уписници примају све обвезе акционара. До обзнане друштвене фирме, чланови друштва називају се уписницима, или уписаним акционарима (чл. 11. и 16.), а од тога момента кад друштво по чл. 19. почиње своју правну егзистенцију, они постају правим акционарима, са свима правима и обавезама према друштву које ово својство акционара собом доноси (чл. 22, 25 и 35.).

Особена функција оснивача-уписника престаје свршавањем потребних послова на претходном збору (чл. 12) и предајом примљеног процента управном одбору. После тога и оснивачи се изједначавају у правима и дужностима потпуно са осталим уписницима акција.

Поједини моменти у процесу оснивања могли би се овако карактерисати друштво је зачето давањем овлашћења за оснивање од стране надзорне власти, рођено је на претходном збору, крштено при протоколисању фирме код суда, а пунолетним постали са обзнаном друштвене фирме.

Сви уписници акција, рачунајући ту и осниваче, на претходном збору састављају по Закону једно тело, али још не правно лице. Сваки за себе они не могу никакве пуноважне послове предузимати у овоме свом својству, нити мењати правне односе засноване уписом акција. На претходном збору, ако има бар 10 уписника (лично или преко пуномоћника), чије акције представљају бар половину друштвеног капитала, они решавају и већају пуноважно и њихове одлуке донете већином гласова обвезују и све остале уписнике, који нису на збору присутни. Са отварањем претходног збора, а пошто се скупљени акционари и комесар надзорне власти увере из спискова о потпуном упису акција и положеном проценту, по чл. 11. и о томе да су присутна лица уписници

акција што одговара узајамној верификацији мандата, присутни уписници, као учасници збора, представљајући укупно сва права своја и свију одсутних уписника, као њихови законски пуномоћници, примајући потврђени пројекат правила дефинитивно закључују међусобни уговор о оснивању акционарског друштва на основици изложеној у правилима, која представљају њихов заједнички уговор.

Овај претходни збор преноси све обавезе уписника на друштво у виду права, и утврђује уписницима права према друштву, а изабрани управни одбор подноси суду пријаву за протоколисање фирме и уз њу правила потврђена од надзорне власти и примљена на претходном збору, признаје и пред влашћу сва права која уписницима припадају по правилима (друштвеном уговору), у виду обавезе за друштво, а у исто време приме све обавезе уписника које истичу из уписа акција и друштвених правила у виду права друштвених према његовим члановима — акционарима.

Уплаћивање акција врши се по правилу у готову новцу јер се и основна главница састоји из једне унапред одређене суме новаца, али има и изузетака које закон дозвољава. Тај се изузетак састоји у томе, што се по тач. 3. под м. чл. 8 и четвртом одељку чл. 12. дозвољава да улог нечији може бити и у имању или праву. Само што се отуда несме извести закључак да уложи свију чланова — уписника могу бити у другом чему, а не у новцу, јер је правило да се акције уплаћују у новцу (чл. 11, 14, 20, 24 и 26). Улог у имању или неком праву, у место у новцу, може дати само оснивач друштва, и у том случају такав се улог урачунава у главницу по вредности својој, али се ово мора означити у правилима, која потписује и тај оснивач.

У пројекту правила, који садржи прописе о упису и уплати акција, мора се означити име оснивача које такав улог даје, у чему се улог састоји као и вредност самога улога, у коју се прима. Тако исто мора се јасно обележити како ће се и на који начин таквом оснивачу куповна цена исплатити: да ли у акцијама или у новцу или у оба ова облика и колико му акција односно новаца друштво има издати односно исплатити за такав улог.

Пројекат правила садрже прелиминаре овога уговора између тога и осталих оснивача. Он је закључен условно и

важност његова зависи од одобрења Министровог при потврди правила и пристанка претходног збора. И једном и другом фактору не би се могло спорити право да такав улог прво подвргну процени и да траже доказа о томе да дотични оснивач доиста располаже правом које уступа.

Оснивачи, који руководе уписом, имају да воде рачуна о томе да таквом оснивачу остане довољан број акција, који му је правилима резервисан, и тек остатак могу ставити публици на расположење и сами уписивати.

У списку уписа акција мора се означити да је овом оснивачу уступљен на упис одређен број акција и да се по правилима сматра да је исте уплатио поменути улогом.

На претходном збору одређује се дефинитивно цена, односно број акција, које се таквоме оснивачу дају; али збор не може повишавати цену означену у правилима, већ је може са пристанком заинтересованог оснивача само смањити. Пристанак његов на то имао би се у таквом случају претходно унети у записник збора и утврдити његовим потписом приликом решавања о друштвеним правилима, па тек онда гласати о њима, јер у овом решавању заинтересовани оснивач и уписник нема право гласа, а одлука о смањивању цене или броја акција на коју он не би пристао, не би за њега била обавезна. Ако се претходни збор са тим оснивачем у овом питању о цени не сложи, онда овај начин уплате дефинитивно отпада и може се рећи да идеја о оснивању друштва на овој основи препада дефинитивно, а уписницима се положени новац враћа. Мале модификације у цени које не тангирају циљ друштва и његово предузеће не мењају, могу са пристанком заинтересованог оснивача и накнадним одобрењем Министровим ући у правила.

И овај збор решава већином гласова, али су одлуке на њему обично једногласне, јер је претпоставка да онај који не пристаје на овај начин уплате капитала, није ни уписао акције, те неће ни учествовати на збору, а на збору се може у овом погледу усвојити само нешто што је за друштво повољније мања откупна цена.

Ако се ова цена мења, Министар се мора пре накнадне потврде уверити постоји ли пуноважан пристанак заинтересованог акционара за ово. Овај се пристанак може дати лично или преко нарочитог пуномоћника са специјалним пуномоћ-

ством на збору или у надлежно овереној изјави о томе, којом се пристанак несумњиво утврђује, иначе тако измењена правила не обвезују интересованог оснивача.

Ако се смањивањем цене ослободи извесан број акција, збор се мора одложити док Министар ту измену правила не одобри и док се и оне не упишу и утврђеним процентом не уплате, или ће се рад збора прекинути, па ове ослобођене акције одмах уписати и уплатити, па то констатовати у списку уписника, а рад се може наставити тек пошто се збор и комесар увере да је и то свршено, па ће се и тај рад у записнику констатовати. Овај накнадни упис услован је и зависи од тога хоће ли Министарство одобрити измену у правилима.

Као што се види присуство тога оснивача на претходном збору није увек неопходно потребно осим ако се без њега потребни кворум у броју акционара и количини акција не може саставити. Ако збор прими правила онако како их је тај оснивач потписао и Министар одобрио, онда се његов пристанак имао унапред, а ако збор учини какве измене у погледу цене и начина њене исплате, а оснивач није присутан на збору да се одмах изјасни о своме пристанку, онда таква зборска одлука још не представља дефинитивно закључивање уговора већ само понуду једне уговарајуће стране, која без пристанка друге стране још правно не обвезује заинтересованог оснивача. Такав је уговор дефинитиван тек кад на њега пристане оснивач и Министар одобри измену правила (чл. 13.), јер уговор о оснивању акционарског друштва спада у свечане уговоре који се морају закључити писмено и садржати извесне законске одредбе, а важи тек ако га Министар Народне Привреде одобри. Према томе усмени уговор или пристанак по закону не важи и из њега могу произаћи само извесне чисто грађанске обвезе за лица која су споразум учинила и ступала у новчане односе.

Претходна уплата при упису може бити и већа од 5% номиналне вредности уписаних акција, па као максимум њен није законом ограничен може се правилима тражити и то да се цела номинална вредност акција одмах уплати оснивачима при упису акција. Таква ће се ствар ретко кад десити али није искључена. Одзив при упису и уплати акција и онда зависи само од поверења и кредита, који оснивачи ужи-

вају од озбиљности друштва и вероватног просперитета друштвеног предузећа. Прикупљене суме приликом уписа оснивачи предају изабраном управном одбору са списком уписника после претходног збора.

Ако су акције при упису уплаћене само извесним процентом номинале, онда ће се остале уплате полагати друштву после претходног збора преко управног одбора. Ова прва уплата са оном положеном при упису мора изнети бар 10% номинале.

О полагању ових сума уписницима се издају уплатне признанице на име, које се после протоколисања и обзнае друштвене фирме замењују привременим акцијама такође на име (чл. 26.).

Ако је при упису положена цела номинала, издаће се уместо тога одмах сталне акције на име или на доносиоца према томе како је правилима предвиђено (чл. 2. и 19.). Остале уплате до номинале полажу се управном одбору после обзнае друштвене фирме у року и ратама, онако како је правилима прописано (тач. 3. под в. чл. 8.).

За одоцњене уплате може се правилима предвидети и наплата интереса од акционара или друге накнаде или уговорене новчане казне, а сем тога могу се правилима одредити и случајеви у којима акционар због неполагања уплата губи сва права акционарска према друштву, или само извесна права, односно један део положених уплата. Али се акционар не може лишити својих права ако позив на уплату није бар трипут у правилима прописаном размаку времена обзнаен у службеним новинама и листу означеном за објављивање друштвених одлука по правилима, и то последњи пут бар на тридесет дана пре дана одређеног за уплату (чл. 35.). Ипак и такав акционар остаје за друштвене обавезе одговоран до номиналне вредности уписаних акција (чл. 36.).

Начин поништавања оваквих акција а објављивања друштвене одлуке о томе треба предвидети правилима, као и право и дужност друштва да на место њих изда нове акције под истим бројевима, које ће пустити на слободан упис или продати на берзи или иначе јавним надметањем. Ако се на место тих поништених акција не би издале нове акције, друштвени се капитал никад не би могао потпуно уплатити.

Правило је да се од акционара никад не може тражити више но што износи номинала уписаних акција, јер он није дужан више уплаћивати, нити његова одговорност према друштву и за друштвене обвезе иде преко ове вредности, али акционари могу пристати и то им се не може забранити (јер се тиме ничији интереси не вређају) да осим номиналне вредности при упису положе још и извесну суму на име амортизације оснивачких трошкова или чак и једну извесну суму као фундамент резервног фонда, али се то мора правилима одредити. Овим се акционари никако не штете, јер само повећавају унутрашњу вредност својих акција и стављају друштво одмах у почетку или при повећавању капитала на чвршће ноге, пошто се резервни фонд улаже у сигурне ефекте а не служи као обртни капитал. При куповини и одређивању цене друштвеним акцијама резерве играју веома важну улогу и по њима се управо и цени стабилност друштва, јер се резервним фондом непосредно не спекулише, већ он одговара у другом реду, у колико би се основни капитал исцрпео штетама на пословима правилно предузетим (чл. 80.). На плаћање овога вишка нико не може бити натеран јер закон каже да то није дужан учинити, али кад акционар при упису полажући тражену суму на име оснивачких трошкова, улога у резервни фонд и др. изврши већ ово и тражењем акција покаже вољу и пристанак да и у овоме погледу поступи по правилима друштва, које се оснива, или је раније основано, па му се капитал повећава, онда ни држава нити ико има права и интереса да се у то меша или да му то забрањује.

Кад се основни капитал и ове споредности уплате, акционари су извршили све своје обвезе према друштву и од тада имају само права према њему. Од обавеза остаје им само морална дужност да се приме избора и чланства у управном и надзорном одбору, да долазе на зборове и учествују у решавању и гласању, да му помажу саветима и својом стручном спремом, што ће чинити у своје сопственом интересу. Све те обавезе представљају у исто време и по једно право акционара.

Ништа више друштво од њих не може тражити, пошто испуне дужности које су на себе примили при упису акција по правилима. Према томе докле се акције још уплаћују не

може се повећавати њихова именита вредност, нити тражити од њих нешто више но што су при упису акција по првобитним правилима на се примили. Кад би се то дозволило, онда би се омогућиле злоупотребе са откупљивањем акција. Велики капиталисти и имаоци великог броја акција могли би номиналну вредност акција тако повећати и уплату под претњом губитка акционарских права (чл. 35.) тако убрзати, да би акционари, који су остали свој капитал ангажовали на другу страну и не желе више уносити у ово друштво, морали продати своје акције пошто по то, управо по ону цену коју одреде ти што чине већину у друштву, а они би их могли куповати и испод уплаћене вредности и ако су дотле акције имале сјајну берзанску вредност. Пошто тако покупују акције по што хоће, овакви би спекуланти могли опет изменом у правилима вратити се на старо стање или уплату одуговлачити докле хоће, јер им повећање капитала и номиналне вредности акција нису ни били потребни, већ је то било само средство да буд за што дођу до акција и сами деле све користи од друштвеног предузећа.

И сама подела капитала на кола је против закона а у исто време може бити опасна за акционаре. Ову поделу закон нити познаје нити признаје; њу је створила само пракса, као и многе друге штетне ствари у области акционарског права.

Закон о акционарским друштвима зна само за онај основни капитал друштвени, који се при оснивању друштва после потврде пројекта друштвених правила упише. Тада се по чл. 11. *сав друштвени капитал* и све акције пуштају на упис, и тек пошто се *цела основна главница* упише и одређеним процентом уплати може се сазвати предходни збор (П. одељак чл. 11.). Друштвени капитал обухвата све друштвене акције а не само један део њихов. То се види из чл. 1. и 2. закона, по коме се друштво увек оснива са главницом унапред одређеном и подељеном на акције — делове једнаке вредности, а и тач. 3. под б. чл. 8. сведочи о томе.

Према томе кад се у правилима каже да је друштвени капитал милион динара, он се сав мора одмах пустити на упис, а процентуално и уплати, пре претходног збора, а не може се делити на „кола“ и овде постепено по решењу збора или управног одбора предавати упису. Правила са таквим одредбама нису у сагласности са законом и не могу се по-

тврдити, јер је основна друштвена главница оно што се пусти на упис и упише пред претходни збор, а закон не допушта нигде делимично уплаћивање друштвеног капитала.

Баш и кад би се потврдила таква правила и такав делимични упис извршио, суд који протоколише фирму може и треба са пуно права и основа да одрече своју потврду друштвеној фирми и поред изјаве управног одбора и оверекомесарове да су ове акције уписане, кад јасно види и увери се из правила да сав друштвени капитал није уписан, већ само једно коло (тач. 2. под а. чл. 16.), јер према овоме он у последњој инстанцији цени, јесу ли при оснивању испуњени сви законски прописи. Сав рад на оснивању нема правне важности за само друштво и трећа лица докле суд не потврди пријаву друштвене фирме и не обзнани је (чл. 19.), јер тек суд освештава правну егзистенцију друштва. Пријаву фирме суд би поред тога могао одбити ако би се, на пр., оснивало друштво за трговину са стварима које су законима стављене ван промета, или за вршење послова који су немогућни или су законима забрањени (§ 538. грађ. закона), и ако би Министар правила одобрио, јер Министар има да води рачуна више о економским интересима земље и народне привреде, а оцена правне стране самог уговора припада суду. До судске потврде и обзнане друштвене фирме, оснивањем друштва засновани су само правни односи између самих оснивача међу собом, и између њих и уписника акција с друге стране, све што је дотле урађено у име друштва обвезује само оне, који су радили, дакле осниваче, па управни одбор.

Ако се допусти подела на кола, онда се друштву допушта једна незаслужена реклама са великим капиталом, који се врло често и не мисли уплаћивати.

Повећавање друштвеног капитала врши се увек издавањем нових акција, а капитал се може повећати тек кад се основна главница предвиђена правилима потпуно уплати. Број нових акција може се слагати са бројем првих акција при оснивању емитованих, али то није неопходно потребно. Друштво повећава капитал оном сумом која му још недостаје, те може издати мање или више акција, само оне морају бити од исте номиналне вредности, које и акције прве емисије, јер друштво не може имати неједнаке акције.

Допуштена је разлика између акција у толико што једна

могу гласити на доносиоца а друге на име, јер тога може бити и у једној емисији (тач. 3. под б. чл. 8.), иначе акције морају бити потпуно једнаке.

Пошто се од акционара по правилу не може ништа више тражити преко номиналне вредности акција (чл. 34.), то се не може дозволити повишавање капитала путем повећавања номиналне вредности акција преко првобитне номинале путем нових уплата. Ако се по правилима при оснивању друштва тражи од оснивача нешто више него што је номинална вредност акција, онда се за то добија његов пристанак при упису и то од сваког посебице, али уписник зна докле иде његова одговорност и према томе се опредељује хоће ли акције уписивати или неће, али кад их упише он тиме пристаје да одговара само по тадашњим правилима. Ако је пристао да већина акционара на збору одлучује о употреби уложеног његовог капитала и чисте добити, он није пристао да већина пење по својој вољи његову одговорност према друштву и за друштвене обавезе, јер је она већ по суштини самог уговора о оснивању друштва и по закону и природи акционарског друштва ограничена при оснивању друштва на улог.

Акционарска су друштва баш због тога омиљен облик трговачког друштва што се у њима унапред зна докле чланови одговарају за друштвене обавезе. Акционари знају да их увек има више но што би требало да би сви могли активно учествовати у управи друштва и његовим пословима и зато улазећи у друштво ризикују само један део своје имаовине, унапред одређен.

Ова одговорност акционара не би се, дакле, могла накнадно повећати, већ би се могла само смањити, смањивањем номиналне вредности акција, али би ово смањивање ослободило акционаре само према друштву, а за друштвене повериоце онога времена важи првобитна обавезаност акционара до првобитне номинале њихове (§ 303 а. грађ. зак.).

За смањивање номиналне вредности акција и ослобођавање од даљих уплата, потребна је свагда одлука збора о измени правила и одобрење Министра Народне Привреде, који ће се пре одобрења најпре уверити из последњег биланса да друштво може и са смањеном главницом испунити своје обавезе (чл. 90.).

СУДСКА ХРОНИКА

По §-у 425. уговор о наслеђу на случај смрти могу закључити и друга лица а не само супрузи — §. 780. грађ. зак. и у том случају такав уговор суди се по прописима за уговоре док се уговор између супружника суди по прописима за тестаменте.

(Одлука одељења)

Ово је питање расправљено у спору Миљка Милосављевића из Божевца, сестрића пок. Животе из Сиракова противу Милана Милошевића онд., којим је тражио да се уговор на случај смрти о наслеђу између Животе и туженога потврђен код неспорнога судије првостепеног пожаревачког суда 2. Децембра 1904. год. Бр. 53416. уништи, јер такве уговоре могу закључити само супрузи а не и друга лица.

По извиђају ствари првостепени Вел. Градиштански Суд нашао је: да је уговор, који тужилац тражи да се уништи по својој форми устројен и изрично обележен као уговор на случај смрти. По §. 780. грађ. зак. овакве уговоре једино могу закључивати супружници у браку и њиме одредити шта ко коме на случај даје. Кад се према томе узме да је тужени Милан неко треће лице са уговорачем пок. Животом, и да овај уговор није уговор о усиновљењу, већ уговор на случај смрти, онда исти уговор као такав не може ни опстати већ се има уништити пошто исти није закључен између супружника у браку. На основу ових разлога пресудом својом од 15. Децембра 1910. год. Бр. 24236. пресудио је: Да се уговор на случај смрти закључен између Животе Стевића из Сиракова и Милана Милошевића там. а потврђен код неспорног судије пожаревачког прв. суда 2. Децембра 1904. год. Бр. 53416. уништи.

По незадовољству туженога Апелациони Суд размотрио је акта спора и горњу пресуду па је нашао: Да ова пресуда не одговара закону. Погрешно је узео првост. суд да има места да се спорни уговор поништи као уговор на случај смрти закључен од лица која по закону не могу такве уговоре правити ослањајући се за то мишљење на одредбу §. 780. грађ. законика.

Овако гледиште првост. суда очевидно је противно у овоме конкретном случају одредби §. 425. грађ. закон. која одредба изрично предвиђа могућност закључивања и таквог уговора којим би се у опште два лица без обзира на њихове сродничке односе, један другом обавезали на случај смрти, као што је и овде случај; и у том случају наведени законски пропис наређује, да ће се такве обавезе судити по прописима за уговоре.

Ценећи дакле у смислу одредбе §. 425. грађан. закона правну природу и пуноважност спорног уговора закљученог између уговорача туженог Милана и умрлога Животе Стевића пред неспор. судијом пожар. првост. суда 2. децембра 1904. г. Бр. 53416. с обзиром на тражење тужиочево, да се поништи, Апелациони Суд налази да је спорни уговор на својој правној природи двостран теретан уговор о заједничком животу уговорача туженог Милана и умрлог Животе Стевића и на случај смрти њихове јер је њиме обухваћена смеша имања уговорача и регулисана дужност и права њихова за живота и на случај смрти, а да је по својој форми пуноважан и има вредност јавне исправе, јер је закључен пред судијом за неспорна дела §§. 531, 538, 540. грађ. зак. у вези §. 187. и 188. грађ. суд. пост.

Према овоме како спорни уговор и по својој садржини и по форми задовољава све услове потребне за закључење једног пуноважног уговора за живота и на случај смрти уговорача §. 425, 531, 538, 540. грађ. зак. у вези § 188. гр. суд. пост. то је потпун о ономе о чему гласи, то се тужилац има одбити од тражења да се поништи као од неумесног и недоказаног §. 178. грађ. суд. пост. и као страна која губи спор има платити туженом парничне трошкове §. 98. грађ. суд. пост., а таксу опет има сам да сноси чл. 12. зак. о таксама. Зато је Апелациони Суд пресудом својом од 22. фебруара 1911. год. Бр. 981. пресудио: Да се тужилац Миљко

одбије од свога тражења поништаја уговора закљученог између туженог Милана и умрлог Животе Стевића из Сиракова пред судијом за неспорна дела пожарев. првост. суда 1904. г. Бр. 53416.

По жалби тужиоца Касациони Суд решењем својим од 23. маја 1911. год. Бр. 6715. оснажио је горњу пресиду Апелационог Суда.¹

Ст. М.

Усвојитељ тестаментом не може своме посинку окрњити закони део.

(Одлука одељења)

Ово је питање расправљено по тужби Богдана и Таназија браће Стевића из Кусића, противу Николе Стевића онд. којим су тражили да се тестамент њиховог поочима Живка Стевића, којим је туженоме завештао $\frac{3}{4}$ свога имања уништи и њима све имање његово према уговору усиновљења у наслеђе досуди.

Првостепени пожаревачки суд пресудом својом од 30. Новембра 1904. год. Бр. 52942. судио је по захтеву. Но Касациони Суд по жалби туженога примедбама свога I одељења од 15. Марта 1905. г. Бр. 214. поништио је горњу пресуду са ових разлога:

Погрешно је суд узео, да пок. Живко с погледом на уговор о усиновљењу о коме је у пресуди реч, није био ни уколико властан да на случај смрти тестаментом чини расположај са својом имовином кад према §. 780. у вези са §. 10. грађ. зак. уговор на случај смрти мора да буде сачињен у форми прописаној законом за тестаменте, а међу тим уговор о усиновљењу није написан у таквој форми, те по томе он односно наслеђивања пок. Живка не може овде имати већу важност од тестаamenta Живкова пошто Живко таквим уговором, који његову вољу на случај смрти то јест о наслеђу не исказује у законој форми није лишен права да у погледу своје имовине тестира (§ 426 грађ. зак.). Та како се из уговора о усиновљењу види, да је пок. Живко тужиоца посинио, и да су обвезе које су тужиоци по том уговору на

¹ Види сличну одлуку одељења Касационог Суда од 20. фебруара 1906. г. Бр. 1001, у *Нижетићевом* грађ. законнику код §. 425.

себе примили у главноме оне које и рођеној деци на спрам родитеља пристоје, то је онда према § 143. у вези са §§ 137, 410 и 449. грађ. зак. пок. Живко био властан да само с половином своје имовине тестира пошто половина заоставштине припада тужиоцима као усињеницима по наведеним законским прописима, и суд је у овоме смислу и требао по тражењу тужиоца да донесе своју иресуду.

Првостепени пожаревачки суд усвојио је ове примедбе Касационог Суда и пресудом својом од 4. Октобра 1905. г. Бр. 43.564. досудио је половину имања тестатора Живка тужиоцима као усињеницима, а другу половину туженоме по тестаменту.

Ст. М.

Кад дужник има више дугова а не зна се за који је отплату повериоцу послао онда се отплата одбија од тежег дуга по §-у 886. грађ. законика.

(Одлука одељења)

Ово је питање расправљено по тужби Илије Спасојевића из Воилова, противу Живана Миљковића онд. којом је тражио, да суд туженога осуди, да му плати 360 динара по облигацији.

По тој тужби првостепени пожаревачки суд решењем својим од 17. Марта 1900. г. Бр. 10636. по кратком поступку осудио је туженога на плаћање, али услед изјаве истога, да је он тужиоцу издао у отплату тога дуга 170. динара по гласу поднесене његове цецуљице (признанице), суд је задржао горње осудно решење од извршења.

По извиђају ствари, суд је пресудом од 1. Септембра исте године Бр. 36.288. одбио туженога од тражења и пустио осудно решење у извршење пошто поднесена признаница не одговара пропису § 194. грађ. поступка и пошто је поверилац навео, да је он по њој ту суму примио у отплату другог дуга туженога по рачуну и од продате му њиве.

По жалби туженога Живана Касациони Суд примедбама својим од 23. Новембра 1900. г. Бр. 8633. уништио је горњу пресуду са разлога:

Кад тужилац (поверилац) Илија признаје поднесену цецуљу за своју, која гласи на отплату, а ни чим не доказује

своју одбрану, нити је у самој тој цедуљици према § 194. грађ. поступка назначио на име ког је свог примања од дужника му Живана примио ових 170. динара на име отплате, те се ова отплата не може рачунати ни за какав други уображено и недоказан дуг, него за овај који у истини постоји и за који се по § 886. грађ. законика има узети да је на тежем терету¹ од свих осталих дугова баш кад би ови и постојали пошто је за исти осуђен на плаћање.

Првостепени Суд усвојио је ове примедбе и пресудом својом од 5. Јануара 1901. г. Бр. 589. преиначио је осудно решење од 17. Марта 1900. г. Бр. 10636. по захтеву тражења туженога Живана, коју је Касациони Суд по жалби повериоца Илије решењем својим од 1. Марта 1901 г. Бр. 1921. ослажио.

Ст. М.

Може ли својинар повласног добра тражити од сусједа да послужно добро одржи у непромијењеном стању?²

Н. Ј. из П. тужио је суду М. Ш. из истог мјеста, зато што је отпочео отварање прозора на страни кућној, окренутој к лицу његове куће, тако, да ће се кроз отпочете прозоре моћи гледати унутрашњост његове куће, те ће му тим бити повријеђено право угодности. Па, како је овакво стање послужног добра постојало од прије тридесет година, те пређашњи власник, поштујући ту његову службеност, није хтио нити је, на основу мјесног обичаја, могао отворити прозоре на тој страни, тражио је: да му суд призна право службености и туженоме забрани отварање прозора.

Тужени М. Ш., у одговору и на рочишту, навео је: да је у кући направио нека одјељења која с друге стране не могу бити освијетљена. Па, како се сличне службености не могу прибавити одржајем без правног основа, јер је право својине неограничено, тражио је, да суд одбије тужитељево тражење као неосновано.

¹ Тако је кад је један дуг *тежан*, али како ће се рачунати отплата кад има више *тежких* дугова? О томе ништа не говори ни наш ни Аустријски законик а по институцији римскога права од професора *Jesafinia* књ. II стр. 75. под 3. решава се да су у том случају „*иречи стараци*“.

² Случај из градског живота у Цр. Гори.

По свршеном извиђају овога спора, првостепени суд је донио одлуку у корист тужитељеву. Мотиви су били: што је судским увиђајем утврђено, да би отварањем спорних прозора била нарушена домаћа угодност тужиочева; што је тужитељево земљиште до самог зида кућног; што је оваково стање постојало више од тридесет година; и што је у мјесту владао обичај, да се слични прозори не могу отворати. По жалби тужиочевој, највећи суд је поништио пресуду првостепеног суда и тужитељу оспорио право службености, допуштајући му да на свом земљишту може подићи зид, којим би закљонио изглед своје куће.

* * *

Сумњајући у правилност одлуке највећег суда, а налазећи да су законске одредбе, што се овога питања тиче, непотпуне, износим овај случај у сврси изазивања дискусије.

Прије но што ћу изнијети своје мишљење, како би требало ријешити спорни предмет, осврнућу се на правну теорију о службеностима.

Све службености дијеле се на стварне и личне. Стварне се, опет, дијеле на пољске и кућне, позитивне и негативне, видљиве и невидљиве, континуелне и дисконтинуелне (непрекидне и испрекидане). Неоспорно је, да се службености могу стећи истим путем, којим се задобивају и стварна права. Према томе, за стицање државине права потребно је да се стеку елементи, који су потребни за добијање државине ствари, а то су: државинска воља (*animus*) и апрехензија (*corpus*).¹ Дакле, за појам државине права тражи се, да се правац воље и апрехензиони акат потпуно поклапају.

Спорна службеност спада у негативне службености, које су у римском праву назване: *altius non tollendi et non aedificandi*. Прва службеност састоји се у спречавању власника да на свом добру може подићи зграду изнад извјесне висине; а друга у спречавању власника послужног добра, да може подићи ма какве зграде на своме добру. И у једном и другом случају, власник послужног добра обвезан је, да пропусти све оне радње којима би се стање послужног добра измијенило на штету повласног добра. У представљеном слу-

¹ Систем прив. права — А. Ђорђевић.

чају главно питање, које ваља ријешити, јест: да ли се ове службености могу стећи одржајем (*usucapio*-м)? а за тим: да ли овакве службености наређује закон (*resp.* обичај)? —

Већина признатих правника сложна је у мишљењу да се негативне службености не могу стећи одржајем. По њему, обавези власника послужног добра, да не врши извјесне радње, којима се мијења стање послужног добра, треба да одговара право имаоца службености да такве радње забрани. Али, та забрана као акат једностране воље, у сагласности с вољом власника послужног добра или нема законске санкције (није изазвана правном неопходношћу), не може имати никакву силу напрема лицу које се обвезује, јер ту нема ни уговора ни квази традиције. Гдје год се титулар једнога права уздржава од његова вршења без обзира на вољу трећег лица, а на то није правно нагнан, ту се не може говорити ни о каквој државини права, која се протијеком времена претвара у право. Дакле, и код службености *altius non tollendi* и *non aedificandi iure servitutis* састоји се у негативној радњи, т. ј., у уздржавању својинара посл. добра од вршења радњи које би биле на уштрб права власника повласног добра. Спречавање власника послужног добра у вршењу права треба да има правни основ, јер, у недостатку његову, ако би се драговољно уздржавање од вршења свога права узело као довољан разлог за застарјелост (*usucapio*), дошло би се до те аномалије, да се право својине губи неупотребом, што је противно самом духу права. „Пошто код негативних службености недостаје и државинске воље и фактичке власти, то не може бити ни ријечи о вршењу тих службености те ни о њихову стицању на основу застарелости“. Ни у преторском римском праву ове се службености нијесу могле стећи друкчије осим: уговором, поклоном, легатом и насљеђем. Ну, у римском праву постојала је још једна врста службености (*servitutis prospiciendi*), која се састојала у томе, да се одржи лијеп изглед повласном добру. Тако исто гледиште, да се негативне службености не могу стећи узупацијом, усвојено је и у Француском (Напол. кодекс) и у аустријском праву. По чл. 480. аустр. Грађ. Законика, службености се могу прибавити на основу уговора, изјаве воље странака, судске пресуде при подјели имања и застарјелости. Али, да се негативне службености не могу прибавити застарјелошћу и по

овом закону, јасно се види из § 312. у коме се вели: да се бестјелесне ствари или права задобивају употребом истих и вршењем битне садржине, а ово претпоставља државинску вољу и фактичку власт. Истина, од овога правила постоји изузетак, јер по §. 313. својинар повласног добра може одржајем стећи и службеност *altius non tillendi* и *non aedificandi*, ако само противнику достави своје тражење и овај по достави поступи; али ово је гледиште теоријски оборено као погрешно. Дакле, и по римском и француском и аустријском праву, осим послушане забране, негативне службености не могу се одржајем стећи.

Како је Србијски Грађ. Законик пријевод аустријског, то је и у њему на исти начин ово питање расправљено, с том разликом, што је изостављена одредба из §. 313. И по овом праву, у основе за задобивање службености убројава се и застарелост (§. 342). Али, према ал. 2. §. 199, за државину права тражи се и *animus et corpus*: не само *animus rem sibi habendi* већ и фактичка могућност вршења тога права. Нема сумње, дакле, да се негативне службености не могу стећи одржајем, ако не постоји правног основа (§§. 225 и 226). По §. 927. једнострани акат воље није довољан за прибављање ствари, већ је потребна подударност воље двају лица, те се такав једнострани акат не може сматрати за *titulus acquirendi*. Отуда проистиче, да се уздржавање од вршења права по обичном захтјеву или молби не може друкчије сматрати до као толерирање због сусједних или пријатељских одношаја. У §§. 335 и 336. Грађ. Зак. побројане су пољске и кућне службености, а у §. 337. негативне службености. У њему, између осталог, стоји: да власник послужног добра, ради угодности онога коме то право припада, нема права своју кућу на више подићи, нити је нижом начинити, и да не може ништа учинити, чиме би могао повласном добру свјетлост или ваздух одузети, или чиме би се могао изглед његов заклонити (§. 343). Као што се види, у овом законском пропису (а ни у осталом) није предвиђен спорни случај. Али, пошто у њему нијесу негативне службености таксативно побројане, већ само примјера ради, то се под овај пропис имају подвести и све сличне службености, те по њему и расправити.¹

¹ Овде ћемо ради јасноће навести одлуку Касационог Суда: За задобијање права службености застарелости није довољно да неко само

У §. 349. стоји: Онај коме само припада право на прозор, може само свјетлост и ваздух имати, и нема заједно право и на изглед. И зато господар служећег добра може све оно у своме добру чинити, што само свјетлост и ваздух сусједу не одузима, шта више, он може захтевати да се на такав прозор решетка метне, у колико свјетлости и ваздуху не смета јер изгледа не треба да има. Чини се, да би за расправу питања овога био веома zgodан овај пропис, али се он специјално дотиче случаја, кад неко има право да пробије прозоре на туђем зиду. Али, аналогјом се може извести, да је власнику послужног добра допуштено да на своме здању отвара прозоре без обзира на то, да ли ће тиме бити нарушена угодност сусједова. Ово је гледиште изражено и у одлуци Касационог Суда од 30. априла 1883. год., Бр. 666., а која гласи: „Подизање зграде на својој земљи са изгледом на сусједову зграду не може овај забранити. — Правила објективног права, која су снабђевена принудном силом, обиљежавају границе до којих се могу људи кретати у својим релацијама. Међу правна правила могу се уврстити и обичаји који имају на себи правни тип. Истина, има и таквих друштвених обичаја за које се не може одсудно рећи да ли су правни или друштвени обичаји. У мјесту, гдје је овај спор потекао, постоји обичај да сусјед нема права да на свом здању отвори прозоре с изгледом на сусједово двориште, а још мање с изгледом на унутрашњост његове куће, јер му се тим нарушава домаћи комодитет. Да ли и у колико овакви обичаји имају правног карактера и да ли би се на основу њих могао ријешити спорни случај, остављам читаоцима да они пресуде.

Како је ово питање рјешавано по Оп. Им. Законнику (црногорском), потребно је да се овдје дотакнем и његових одредаба, у колико се о њему говори. У чл. 144. говори се о службеностима, које сами сусједи могу установити, као: да власник сусједне куће може прелазити преко дворишта су-

опредељено време неку службеност врши, већ је нужно још да се ово вршење службености добије на закони начин према §. 926. Гр. Зак., и да поред тога још онај који службеност тражи, своје добро никако ни од чести без службености употребити не може, јер се само у том случају ограничење туђег права својане оправдава. Н. о. о. с. 1. новембра 1874. год., Бр. 2443

сједова; да му је слободно цијев свога димњака увести у сусједов димњак; да један сусјед није властан своју кућу на више подићи да тиме заступи видик сусједу и т. д. Као што се види, овај се пропис дотиче негативних службености, али се њиме не расправља постављено питање. Јасно је само то, да се ове и сличне службености могу установити сагласношћу самих сусједâ. Али, питање је, да ли треба сагласности сусједâ у погледу отварања прозора на своме здању? — По чл. 145., треба увијек да је јасно да неко допста има право послужја на нечијем добру. Кад је сумња о томе, ред је да ко тврди да тако право има, докаже којим га је законитим начином стекао (н. пр. куповином, или уговором друге врсте, кућном диобом, судском пресудом и т. д.). Значи, да све оне службености, које су у претходном члану поменуте, треба да докаже онај који хоће да се њима користи. Отуда би се могло извести, да и онај који би хтио своме сусједу забранити отварање прозора, треба да докаже да има право забране. Arg. à contrario излази, да му не може забранити, ако не постоји правног основа. По чл. 146., врсте послужја *in non faciundo*, кад се уговором стеку, треба да се у суду потврде (чл. 27. и 33.), да би имале закониту снагу, што значи да се у конкретном случају може користити правом службености само онај, који је стечену службеност у суду потврдио. Чини се, да су ове одредбе законске толико јасне, да им не треба никаква коментара? Чл. 147. говори о томе, да се „свако послужје може стећи одржајем, послѣ петнаест година непрекидне незломислене држине, основане на закониту темељу. Ако ли се не зна на којој је закон. основи послужје почело, тад ће, за одржај, требати пуних тридесет година држине без эле мисли. Значи, да се свако послужје може стећи узупацијом, па дакле и негативне службености. Триестогодишњој државини права није потребно доказивање правног основа, т. ј. не мора се доказивати, већ је само потребна незломислена држина као код стицања права влаштине. Довољно је само, да својинар повласног добра докаже савјесност. Али, да ли се може стећи негативна службеност, гдје се њено вршење ничим не манифестује, и у случају афирмативе, како ће се то сложити с општим правним принципима о неограничености права својине, на по се с начелом израженим у претходним одредбама? Да ли је законодавац хтио да одступи

од уопште усвојеног принципа о негативним службеностима? Да није у овом пропису имао у очима само позитивне службености, код којих је њихово вршење видљиво и континуелно? — По чл. 850, помеђашка угодба и права која она, за поједине прилике, сусједима даје, долази од узајамних додира и потреба које само сусједство међу сусједима ствара. По томе, закон, угађајући њихове интересе, обзиром на ред, пробитак и потпуније уживање њихових добара, наређује да, у неким приликама, сусјед због сусједа нешто претрпи, у нечем се стегне, нешто од цјелине свога права уступи што, без тих сусједских додира, не би требало да буде. Да ли спорна службеност спада у помеђашку угодбу или помеђашко послушје (чл. 851)? — Чл. 855. обухвата негативне службености називајући их послушјем забране, али ни у њему није изречно наведена спорна службеност, јер се говори, као год и у Србијском Грађ. Законнику, о забрани подизања здања изнад извјесне висине, да тиме сусједу не би био вид заступљен.

Ако пођемо од принципа да је свачије право својине неограничено и да се негативне службености не могу одржањем стећи, онда ћемо доћи до јасне солуције овога питања. У овом случају цитирана одлука највећег суда јесте потпуно законита. Али, пошто спорна службеност није нигдје изријеком поменута, питање је, да ли она не спада у помеђашку угодбу, коју закон сам наређује, те јој не треба никаквог одржаја и стицања. Да ли, пак, ово питање не би требало ријешити по одредби чл. 3. Оп. Им. Законика, који гласи: „Ако за неки особити посао или случај не буде ни у законима ни у обичајима одређена правила, ред се је владати по подобију других сличних правила (чл. 781), или пак ријешити случај по општим основама правде и правике (чл. 782)?“

И кад би поменута одлука била правилна, ја опет налазим да има један озбиљан недостатак, који се састоји у томе, што власнику послушног добра није наређено њоме, да на прозорима мора држати решетку, или ставити мутна стакла.

Износећи ово питање на јавност, надам се да ће се наћи когод да о њему коју рече. Јер, свакојак ово питање, како ја мислим, није у закону јасно ни предвиђено ни регулисано, нити је без интереса.

Јевто М. Поповић.

АДМИНИСТРАТИВНА ХРОНИКА.

Ако је чиновник, који је на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда отпуштен из државне службе, у време отпуштања имао услова за пензију, има право, или да, путем жалбе Државном Савету противу указа, тражи поништај овога, или да се са потребним документима обрати Министру, на чији је предлог отпуштен, и да тражи исправку указа.

I

Жалбе противу указа, којима се вређају законска приватна права, подносе се непосредно Државном Савету у року од 30 дана, рачунајући од дана, када је дотични указ објављен у службеним новинама.

Указом од 30. јуна 1904. године, а на основу §. 76. закона о чиновницима грађанског реда, отпуштен је из државне службе В. П., члан духовног суда епархије жичке.

Овај указ општапан је 7. јула 1904. год. у бр. 143. „Српских Новина“, и противу истог В. П. изјавио је жалбу Државном Савету, коју је предао пошти на повратни реџепис 30. септембра 1904. године.

Државни Савет нашао је, да је ова жалба изјављена и пошти предата после рока, остављеног у чл. 50. закона о пословном реду у Државном Савету, па ју је, и не упуштајући се у разматрање, на основу чл. 24. помен. закона, одлуком од 30. априла 1905. године № 3045. одбацио као неблаговремено поднесеноу.

II

Кад се после извршености указа, којим је повређено какво приватно право појединца, тражи исправка његова,

онда се расправа о правилности или неправилности тога Указа појављује као једна врста административног спора, услед чега и противу указа може бити обновљења спора код Државног Савета.

После овога, В. П. обратио се Министру просвете и црквених послова молбом, у којој је представио: како је указом од 30. јуна 1904. год. неправилно отпуштен из службе, јер је имао поред 9 година 10 месеца и 29 дана указне службе још и 6 година 5 месеца и 9 дана сталне учитељске службе, која му се, по његову мишљењу, рачуна у указну по чл. 57. закона о основним школама. С тога је молио Министра да исправи грешку у указу и да му одреди пенсију.

За доказ, да се године учитељске службе урачунавају у указне, навео је за пример проту Р. И., председника духовног суда у пенсији.

Министар је нашао, да је молилац служио као стални учитељ основне школе од 24. јула 1867. до 3. јануара 1874. године, али му се то време не може рачунати у указне године. По чл. 57. закона о основним школама од 31. децембра 1882. год. државним чиновницима заиста се рачунају у указне године и оне године проведене у сталној учитељској служби; ну тај закон молитеља није затекао у учитељској служби, нити је он непосредно из учитељске службе прешао у указну, него 3. јануара 1874. год. уважена му оставка на учитељску службу, па је тек 1894. год. постављен у указну службу.

Случај с протом Р. И. није истоветан с овим, јер кад је Р. И. пензионисан, вредео је закон од 1882. год., по коме су се заиста учитељске године урачунавале у указне. Ну и кад би био истоветан случај, не даје право молиоцу, да му се године учитељске службе урачунају, кад на то по закону нема права.

И по садашњем закону о народним школама (чл. 42.) рачунају се учитељске године службе у указну службу, али ни тиме се молилац не може користити: једно зато, што није служио као учитељ под овим законом, а друго зато, што је ово урачунавање ограничено и чини се само ономе, који због болести не могадне вршити учитељску службу.

Па пошто се, према овоме, молиоцу не рачунају у указну службу године учитељске службе, а као члан духовног суда.

провео је од 31. јула 1894. до 30. јуна 1904. године, кога је дана отпуштен из службе на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда, — то је он тога дана имао указне службе свега 9 година 10 месеца и 29 дана.

На основу свега овога, а пошто молилац није имао 10 година указне службе, да би стекао право на пензију по § 71. зак. о чиновницима грађанског реда, Министар га је, решењем од 25. маја 1905. год. Ц№ 702. одбио од тражења.

По изјављеној жалби, Државни Савет нашао је, да решење Министрово не одговара закону из ових разлога:

По чл. 48. тач. 2. закона о пословном реду у Државном Савету, административан је спор између приватних и управне власти, у случају, кад су права приватних повређена противно закону.

Право може бити повређено и Министарским решењем и Указом, који је потекао на предлог надлежног Министра, а за разматрање и једног и другог надлежан је Државни Савет по чл. 144. тач. 6. и 12. Устава.

Административан спор, на основу нових доказа, који утичу на измену стања ствари, може се по чл. 62. и 63. саветског пословника обнављати у року, који је предвиђен у чл. 61. поменутог закона.

Као што се види из акта, жалилац је, као члан духовног суда епархије жичке, указом од 30. јуна 1904., на основу § 76. зак. о чиновницима грађ. реда, отпуштен из државне службе. Он се противу тога указа жалио, али му је жалба одлуком Државног Савета од 30. априла 1905. год. № 3045. одбачена као одоцњена. Доцније, актом № 702., жалилац се обратио Министру, и на основу уверења Министарства просвете од 10. августа 1904. године П№ 12384., по коме је имао 6 година, 5 месеца и 9 дана учитељске службе, и проведених 9 година 10 месеца и 29 дана у државној служби, тражио, да се Указ о отпуштању исправи, и он, према годинама службе, стави у пензију. Ну Министар га је ожалбеним решењем одбио од тражења, са разлога, што жалитељ није непосредно из учитељске службе прешао у указну државну службу; што га закон о основним школама од 31. децембра 1882. год. није затекао у учитељској служби, те се и не може користити одредбом чл. 57. истог закона, и што се, по чл. 42. садашег закона о народним школама, учитељска служба ра-

чуна само онда, кад је учитељ због болести из учитељске службе прешао у државну службу.

Кад је жалилац поднео доказе, да је служио преко 10 година и на основу истих тражио, да се измени оно стање, које је утврђено указом којим је из службе отпуштен, онда се овде појављује питање о обновљењу спора.

И указом, као што је напред казано, могу бити повређена приватна права појединаца, против кога, по чл. 144. тач. 12. Устава, може се изјавити жалба Државном Савету, и у случају, ако се нађе да је указ неправилан, по чл. 19. и 20. саветског пословника, брани га пред Саветом надлежни Министар, који га је предложио и премапотписао, те се, на тај начин, расправа о правилности или неправилности Указа појављује као једна врста административног спора.

Према овоме, Министар је дужан био, по чл. 61., 62. и 63. саветског пословника, да се ограничи само на питање о обновљењу спора, и да оцени, да ли изнети докази *у опште* могу утицати на измену указа, па о томе да изда жалиоцу решење, а не да се упушта и у оцену питања, да ли жалилац има права, да му се године учитељске службе могу рачунати у указну службу. Јер ако се у начелу призна, да има места обновљењу, жалилац би добио право, да од дана извршности тога решења, у смислу чл. 50. и 51. саветског пословника, уложи жалбу противу указа, а Државни Савет, као једино надлежан по чл. 144. тач. 12. Устава, ценио би *посебице* поднете доказе, и с погледом на законске прописе одлучио, да ли жалилац има права, да му се и године учитељске службе рачунају, па према томе и донео своју одлуку, да ли је указ правилан или не.

С тога је одлуком од 5. јануара 1906. год. № 62. поништио ожалбено решење Министрово.

III

Кад је у питању обновљење спора, било противу Министарских решења, било противу указа, Министар има да цени само то, да ли поднети докази у опште могу утицати на измену решења или указа, а не и да посебице цени поднете доказе и одлучује о главној ствари.

Поступајући по овој одлуци Државног Савета, као обавезној за Министра, Министар је донео друго решење 20. фе-

бруара 1906. год. ЦБр. 45. и овим жалитеља понова одбио од тражења, у главном стога, што поднети докази — уверења која су приложена молби за исправку указа као доказ о проведеним годинама у служби — немају утицаја на обновљење спора и измену указа од 30. јуна 1904. год.

По изјављеној жалби, Државни Савет одлуком од 11. августа 1906. № 4369. поништио је и ово решење са ових разлога:

По чл. 62. саветског пословника обновљење административног спора допустиће се, ако онај, који обновљење тражи, поднесе доказ, који утиче на решење спора. С обзиром на овај пропис законски, као и на пропис чл. 61. и 63. помен. пословника, Државни Савет, ништећи одлуком својом од 5. јануара 1906. год. Бр. 62. решење Министра просвете и црквених послова од 25. маја 1906. год. ЦБр. 702., констатовао је: да је Министар према наведеним законским прописима био дужан, да се ограничи само на питање о обновљењу спора и да оцени: да ли изнети докази у опште могу утицати на измену указа, те о томе да изда жалитељу решење, а не да се упушта у оцену питања: да ли жалилац има права, да му се године учитељске службе могу рачунати у указну службу и т. д.

Поступајући по овој саветској одлуци, као обавезној према чл. 144. Устава, Министар је био дужан, да оцени поднесена уверења од стране жалитеља, и то: уверење Министарства просвете од 10. августа 1904. год. ПБр. 12384., којим се тврди, да је жалитељ провео у служби као сталан учитељ основне школе од 24. јула 1867. год. до 3. јануара 1874. год., и уверење истог министарства од 29. марта 1905. год. ПБр. 526. из кога се види, да су Р. И., протојереју, урачунате године сталне учитељске службе за пенсију по закону о основним школама од 1882. год. који је ступио у живот после прослужених његових година у учитељству, но који је важио у времену његовог пенсионовања као протојереја.

По оцени ових уверења, Министар је требао да даде разлоге, поткрепљене законским прописима: да ли могу ова уверења по садржини њиховој утицати на измену указа од 30. јуна 1904. год., којим је жалитељ отпуштен из државне службе на основу § 76. закона о чиновницима грађ. реда; а што се тиче питања, да ли ће се жалитељу и урачунати време, проведено у учитељској служби, у време указне службе и за пенсију, за оцену тога питања надлежан је Државни

Савет, ако би жалитељу било дозвољено обновљење овог административног спора, па се противу указа од 30. јуна 1904. год. буде жалио Државном Савету.

IV

Обновљењу спора, ако законом, по коме је спор расправљен, обновљење није забрањено, има места само онда, ако онај, који обновљење тражи, поднесе доказе, који утичу на решење спора, и изјави, да их пре није могао поднети зато, што је био у немогућности да их набави, и управна власт, код које се обновљење тражи, нађе да то у истини стоји.

На основу ове одлуке Државног Савета, Министар је донео решење од 5. новембра 1906. године Ц№ 1874. којим је жалитеља одбио од тражења обновљења спора, са ових разлога:

У чл. 58. закона о пословном реду у Државном Савету законодавац је исказао као правило: да Државни Савет не може примати у разматрање и решавање спорове, о којима је донео своју коначну одлуку, — побрајајући затим у чл. 58, 59. и 64. поменутог закона исцрпно могуће изузетке.

Један од тих изузетака је и обнављање спорова, које је могуће *само противу министарских решења у предметима административног спора* — чл. 59. закона о пословном реду у Државном Савету.

Па како по чл. 48. истог закона, административни спор постоји само онда, када је *наредбом* или *решењем* управне власти повређено право приватног, то овде, где је у питању *Указ*, према наведеноме, — без обзира је ли њиме и чије право повређено, — нема административног спора. А кад то стоји, онда — пошто се изузеци не смеју проширивати — према одредби чл. 58. и 59. саветског пословника, нема места ни обнављању овога спора, по коме је Државни Савет једном већ донео своју коначну одлуку 30. априла 1905. год. № 3045. одбацив жалбу, изјављену противу Указа, услед чега је овај постао извршан.

Ну, баш и да има места обнављању у начелу, у овом случају не би му било више места по чл. 59. закона о пословном реду у Државном Савету, јер је жалитељ, после указа, ово питање по други пут покренуо — обновио, и решењем од 4. новембра 1904. год. ПБр. 16199. понова одбијен.

Противу овога решења није се жалио и оно је постало извршно. Дакле, јасно је, да је овај спор *једанпут* обновљен, а о обновљењу и *по други пут* не може бити ни говора по чл. 59. саветског пословника.

Прелазећи даље, у смислу саветских примедба, и на оцену поднетих доказа, Министар је нашао, да ни уверење о службовању жалитеља у учитељској струци, ни уверење о регулисању пензије трећег лица, не дају жалитељу право на то, са ових разлога:

По чл. 62. саветског пословника, обнављање спора допустити се само ономе, који:

- 1., поднесе доказе од утицаја на решење спора;
- 2., изјави да их није могао раније поднети, што је био у немогућности да их набави; и
- 3., потребно је, да управна власт нађе да све ово у истини стоји.

Овде, међутим, свега тога нема, јер жалитељ не само да није испунио услов под 2., нити је ма чиме о томе уверио управну власт, код које обновљење тражи, већ, према самој садржини, поднети докази и нису такве природе. А када то стоји, онда без обзира да ли би докази били од утицаја на решење спора — што у осталом није случај — овде не достаје битни елеменат — онај из чл. 62. закона о пословном реду у Државном Савету, те се и са тога разлога не би обновљење могло допустити.

По благовремено изјављеној жалби, Државни Савет одлуком од 25. маја 1907. год. № 3656. поништио је и ово решење Министрово, износећи за то ове разлоге:

1. Одлуком Државног Савета од 5. јануара 1906. год. Бр. 62., на коју је Министар у писму своме од 3. истог месеца ЦБр. 11. пристао, расправљено је, да се на основу нових доказа може тражити обновљење спора и против указа. Та је одлука по чл. 144. тач. 6. Устава и чл. 29. саветског пословника обавезна и Министар је по њој поступио и донео друго решење од 20. фебруара 1906. год. ЦБр. 45., али је жалиоца опет одбио од тражења.

И то је решење Државни Савет поништио одлуком од 11. августа исте године № 4369. зато, што се Министар није ограничио само на питање, да ли изнети докази у опште могу утицати на измену указа, него се упустио и у оцену

питања, да ли жалилац има права по закону, да му се године учитељске службе урачунају у указну службу, за што је по чл. 144. тач. 12. Устава надлежан Државни Савет, ако се жалилац, услед добивеног обновљења, жалио буде против указа од 30. јуна 1904. године.

Према томе, разлози изнесени у ожалбеном решењу, по којима се налази, да обнављање спора не може бити против указа, него само против Министарских решења, не могу опстати, јер су противни наведеној саветској одлуци, којом је то питање дефинитивно расправљено, и по којој је као обавезној Министар већ и поступио, па се сада не може понова враћати и решавати о ономе што је већ једном расправљено.

2. Не стоји ни други разлог у решењу, да нема места обновљењу спора, по чл. 59. саветског пословника, зато што је жалилац једном тражио обновљење, па је од тога одбијен решењем од 4. новембра 1904. год. П№ 16199., против кога се није жалио, те по други пут не може тражити обновљење. Не стоји тај разлог с тога, што жалилац, као што се види из решења ПБр. 16199, није тражио обновљење спора, него да га Министар извести, колико има свега година указне службе заједно са годинама које је провео као учитељ основне школе. По томе тражењу, Министар га је предњим решењем известио, да је имао само 9 година, 10 месеца и 29 дана указне службе, које је провео као члан духовног суда, докле није указом на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда из службе отпуштен, јер му се време, које је служио као учитељ, не рачуна у указну службу по чл. 57. зак. о основним школама од 31. децембра 1882. год., што га тај закон није затекао у учитељској служби, па ни садањи закон о народним школама, и што није испунио погодбе чл. 42. истог закона.

Жалилац, као што се види, није тражио обновљење спора, те зато и нема места примени чл. 59. саветског пословника; и

3. Пристајући најзад расправи питања, које је главно по наведеним саветским одлукама, Министар је нашао, да на основу поднетих доказа нема места обнављању спора, са разлога што жалилац није по чл. 62. саветског пословника,

утврдио, да те доказе није могао раније поднети и о томе Министра уверио, и што ти докази не утичу на решење спора.

Ни ови разлози не могу остати, јер:

а) Министар је изгубио из вида, да је жалилац отпуштен из службе указом од 30. јуна 1904. год. и да о томе раније није могао знати, те да те доказе поднесе. А сам тај факт, што је оба уверења, поднета у акту № 702/905. г., на тражење жалиоца издало Министарство просвете и црквених послова, једно од 10. августа 1904. год. ПБр. 12384. а друго од 29. марта 1906. год. ЦБр. 526., потврђује, да је те доказе жалилац набавио после указа о отпуштању, и да их је поднео у року који се тражи по чл. 61. саветског пословника, јер је његов акт примљен у Министарству 25. априла 1905. год. Бр. 702., и

б) Поднета уверења потврђују, да је жалилац био учитељ основне школе 6 година 5 месеца и 9 дана и да су председнику духовног суда, проти Р. И., приликом пензионовања, године учитељске службе уважене као указне, те зато као нови докази, могу у опште утицати на решење обновљења спора. А у колико ће они посебице бити и доказ о томе, да се те године учитељске службе пре закона од 31. децембра 1882. год. и признаду жалиоцу за указне, зависи од оцене Државног Савета, ако се жалилац, услед одобреног обновљења, буде жалио против указа којим је из службе отпуштен.

* * *

Услед оваквих обавезних примедба, Министар је понова приступио оцени питања о обновљењу овог спора, па је нашао, да је жалитељ поднетим доказима: уверењем ПБр. 12384/904. и уверењем ЦБр. 526/905. испунио услов из чл. 62. саветског пословника. С тога је решењем од 30. маја 1907. год. ЦБр. 998. признао жалитељу право на обновљење овог спора.

Ј. К. С.

— СВРШИЉЕ СЕ —

Б Е Л Е Ш К Е.

Извештај Државног Савета о раду у 1913 години.

Из 1912 прешло у 1913 год. несвршених предмета	923
Примљено у 1913 години	1311
Свега је било на раду у 1913.	2234
У току 1913 год. решено је	1217
Остало на раду и прешло у 1914 годину	1017
По природи самих предмета рад се кретао овако:	
<i>Тач. 1 и 2 Чл. 144 Устава.</i>	
Примљено	22
Решено	17
Остало нерешено	5
<i>Тач. 3. Члана 144. Устава.</i>	
Примљено и решено	4
<i>По закону о уређењу округа и срез. и зак. о општинама.</i>	
Било је на раду свега предмета	647
Решено	626
Остало нерешено	21
<i>Тач. 5. Члана 144. Устава.</i>	
Примљено и нерешено предмета	1
<i>Предмета по жалбама решења појединих Министара (тач. 6, 13 и 14 Чл. 144 Устава)</i>	
Било на раду у 1913 год.	1409
Решено	419
Остало нерешено	990
<i>Тач. 8 Члана 144 Устава.</i>	
Примљено и решено	41
<i>Тач. 9 Члана 144 Устава.</i>	
Примљено и решено	40

Тачка 10 Члана 144 Устава и Члана 48 Закона о државном рачуноводству.

Примљено	3
Решено	2
Остало нерешено	1
<i>Тач. 11 Члана 144 Устава</i>	
Примљено и решено	4
<i>Тач. 12 Члана 144 Устава</i>	
Примљено и решено	24
<i>Тач. 14 Члана 144 Устава</i>	
Примљено и решено	39
Бројева по деловодном протоколу било је у 1913 години	3349
Бр. 289. Из Канцеларије Државног Савета 20 јануара 1914 години у Београду.	

Извештај о раду Касационог Суда у 1913. години

Касациони Суд у току 1913. године примио је 3145 предмета, а остало је из 1912. године 118 предмета.

Свега, дакле, Касациони Суд имао је на расправи у 1913. години 3263 предмета.

Од ових било је:

А.

За поједина одељења:

а.	
кривичних (нових)	1799
„ (осталих)	103
	Свега 1902

б.	
грађанских (нових)	1201
„ (осталих)	12
	<u>Свега 1213</u>

Б.

За Општу Седницу:

а. кривичних (нових)	16
„ (осталих)	—
б. грађанских (нових)	17
„ (осталих)	1
в. мишљење о разним питањима (нових)	1
мишљења о разним питањима (осталих)	—
г. о одговорности судија (нових)	1
„ „ „ (остал.)	2
д. о избору председ. и судија	5
ђ. одсуства судија	—
е. решења друге природе	—
	<u>Свега 43</u>

У току 1913. године расправљено је предмета и то:

1. Кривичних

У редовним седницама и за време судског одмора 1790. Од ових је:

а. оснажено:

Решења о узапћењу листова	4
„ првостепених судова	293
Пресуда државних	242
„ поротних	314
„ Апелационог Суда	318
	<u>Свега 1161</u>

б. поништено:

Решења о узапћењу листова	—
„ првостепених судова	99
Пресуда државних	81
„ поротних	56
„ Апелационог Суда	63
	<u>Свега 299</u>
в. враћено несмотрених и дато упуштава	288
г. сукоба и изузећа	51
д. враћено што не подлеже разматрању Касационог Суда	—
	<u>Свега 339</u>

2. Грађанских

У редовним седницама и за време судског одмора расправљено је свега предмета 1201. Од ових је:

А. оснажено:

1) Решења

а) првостепених судова	193.
б) Апелационог Суда	1
в) Главне Контроле	7
г) проценилачког одбора по предмету експропријације	2
	<u>Свега 193</u>

2) Пресуда

а) првостепених судова	80
б) Апелационог Суда	45
в) Главне Контроле	3
	<u>Свега 128</u>

Б. поништено:

1. Решења

а) првостепених судова	93.
б) Апелационог Суда	1
в) Главне Контроле	7
г) проценилачког одбора по предмету експропријације	—
	<u>Свега 101</u>

2. Пресуда

а) првостепених судова	56
б) Апелационог Суда	43
в) Главне Контроле	3
	<u>Свега 102</u>

В.

враћених несмотрених 512

Г.

сукоба и спречени судова 165

У општим седницама својим Касациони Суд је расправио предмета свега 43, и то:

а. *кривичних* 16, од којих су у 14 предмета одржане примедбе одељења а у 2 предмета уважени противразлози судова;

б. *грађанских* 18, од којих су у 12 предмета одржане примедбе одељења а у 6 уважени противразлози судова;

в. о одговорности судија	1
г. мишљење о разним законским прописима и начелних одлука	3
д. о избору судија и председника	5
ђ. одсуства судија	—
е. решења друге природе	—
	Свега 43

Према свему доведе наведеноме Касациони Суд је имао за расправу у прошлој 1913. години, и то без администрације, 3263 предмета, а расправљено у редовним седницама и дежурном одељењу 3000, а у Општим Седницама 43, свега 3043 предмета.

Остало је за расправу у 1914 год. предмета и то:

1.

За Општу Седницу:

а) кривичних	—
б) грађанских	2
в) мишљења о разним питањима	—
г) о одговорности судија	1
	Свега 3

2.

За поједина одељења:

а) кривичних	85
б) грађанских	23
	Свега 108

Број 1827. Из Касационог Суда 1. марта 1914. године у Београду.

Сазивање треће хашке конференције. У закључноме акту, којим је друга хашка конференција мира завршила 18 октобра 1907 свој четворомесечни рад, налази се истакнута и жеља да се после извеснога размака времена, који би био једнак ономе који је између прве и друге конференције протекао, састане трећа конференција мира да продужи и допуни рад првих двеју. У исто време увиђајући да је и њеноме угледу а и самоме послу навела штете спорост којом је посао радила, друга хашка конференција

је констатовала потребу да се најпре припреме радови треће конференције па тек онда да се она и сазове. Две године пре сазива требало би дакле нарочити одбор да се састане и да припрема поједина питања, тако да она пред конференцију изађу довољно проучена и разложена.

Како је се примакао већ рок обележен у поменутој жељи друге хашке конференције, сасвим је природно да је сада покренуто питање о сазиву нове конференције. И овога пута, као и за сазив конференције од 1907, иницијативу су узеле Сједињене Америчке Државе. Да ли ће и овога пута предлог Сједињених Држава бити прихваћен онако топло као онда, идемо да видимо; само и поред најбољега пријема, и сада ће извесно време морати протећи између узимања иницијативе и самога сазива. Рузвелт је покренуо питање 1904. а конференција се састала тек три године доцније. И сада би требало да протекну бар две године да би се посао за конференцију могао припремити. Конференција дакле веће моћи бити пре 1916 год.

Не чекајући да се образује нарочити припремни одбор, разна пацифистичка друштва су међутим у неколико махова проучавала и припремала извесна питања за трећу конференцију. У томе раду се нарочито истакла *Интерпарламентарна Унија* која је за спремање програма будуће конференције образовала десет комисија. Главнији проблеми којима би конференција по мишљењу интерпарл. уније требало да се бави јесу: стална организација конференција мира, мирно решење међународних спорова, проблеми о неутралитету, *ограничење наоружања*, поморско и ваздушно ратно право, санкције повреда ратнога права и т. д. Предлоге за будућу конференцију је

изнела и комисија интернац. бироа за мир у Берну, а „International Law association“ је 1912 образовала нарочити одбор да питање о будућој конференцији проучава. Споменућемо најзад и да је универсални конгрес мира на свом заседању августа 1913 у Хагу донео резолуцију да се свим силама ради на сазивању нове конференције и утврдио и програм којим би требало конференција да се бави.

Све су то немеродавна мишљења, пошто ће на трећој конференцији мира бити, као и на досадашњима, заступљене саме државе а не поједина приватна друштва. Али се можемо надати да ће се у тој приватној иницијативи наћи довољно грађе за званични рад и да ће трећа конференција као и њене претходнице допринети даљем регулисању међународних односа и ублажавању међународних размирица. Ако нису у стању да оснују стални мир, како би се могло од њих очекивати по погрешном им називу, конференције ипак допринесе томе миру својим радом на утврђењу и олакшању међународних односа.

Dr. M. St. H.

Законодавни рад у Енглеској за 1913 год. Прошле године је у Енглеској издато 38 општих законодавних одлука, 176 локалних и 8 приватних, од којих су 3 о отуђењу извесних непокретности, 1 одобрава уговор о закупу, а 4 се тичу развода брака. Између осталих донет је и закон о одвођењу деце из Енглеске у циљу експлоатисања (The Children Employment Abroad Act 1913). Тим законом се забрањује одводити малолетну децу

из области Сједињене Краљевине на страну у циљу нагоњења да певају, играју, представљају или да се коме показују за новац без нарочитог одобрења надлежног судије. Такво одобрење се може издати само у случају, ако родитељи или стараоци изјаве свој пристајак на то, и ако се одвођење деце врши по неком нарочито склопљеном уговору о ангажману. Пре него што судија изда своје одобрење мора се уверити: да ли је дете способно да испуни постављене му услове ангажмана; затим, да ли су предвиђене потребне мере: за чување детињег здравља, за човечно поступање и старање о њему док је на страни, а тако исто да ли је обезбеђен повратак његов у отаџбину по истеку рока ангажмана или у случају раскинућа уговора. Свакоме детету, коме одобри да иде на страну, судија мора у руке предати један примерак закљученог уговора у коме су побројани сви услови и обавезе. Одобрење се може давати на три месеца, али после се може и продужевати периодично, ако судија од конзула или из других којих извора стекне уверење да се сви услови уговора строго испуњавају. Судија има право захтевати нарочите гаранције за вршење уговора. Одобрење се може одузети у свако доба кад се деси да се уговор не извршује. Казне за повреду одредаба овога закона прописане су од 100 фунти стерлинга или тромесечног затвора до две године робије. Овај је закон ступио у живот септембра 1913. год.

Ч. М.

НОВЕ КЊИГЕ

Д-р Бож. В. Марковић, проф. Универзитета, Расправе из Кривичног поступка, Београд. Стр. 147. Цена 2-50 дин.

Д-р Д. М. Суботић, Отпуст без казне, Београд, 1914. Стр. 28. Прештампано из „Архива за правне и друштвене науке“.

Спасоје Радојичић, Изаједначено менично право (Међународна конвенција и једнаки менични закон), Београд, 1914. Стр. 34. Прештампано из „Архива за правне и друштвене науке“.

Општински зборник. [Закон о општинама, Уредбе о општинским приходима, Закон о општинским кошевицама са правилима и упутствима за његово извршење, Закон о мангупима, Закон о општинској мерини (кантарини) са правилима о његовом вршењу, Закон о панађурима и недељним пазарним данима и Закон о окружним, среским и општинским буџетима, протумачен и одлукама Одељења и Опште Седнице Касацноног Суда и Државнога Савета], средио Гојко Никетић, Београд, 1914. Стр. 367. Цена у повезу 5 дин.

Givanovitch Thomas Dr jur. Prof. in Belgrad, Ueber der Begriff der sichernden Massnahme in Strafrecht. Sonderabdruck aus der Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform, herausgegeben von Prof. Dr. med. Gustav Aschaffenburg in Köln a. Rr. 10. Jahrgang. April 1913. bis März 1914. S. 7.

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомиљ Митровић и **Др. Коста Кумануди**
Зорина ул. 68. — Телефон 1797. Ресавска ул. 35

ВЛАСНИК:

Милић Радовановић,
професор на Универзитету

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“ — БЕОГРАД

Димитрије Гавриловић (пређе А. Станојевић)

Књагиње Љубице ул. бр. 6.

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Књига XVII.

25 априла 1914.

Број 3.

МЕНИЧНА ТАКСА.

— ЕКОНОМСКО-ПРАВНИ ПРЕГЛЕД —

Са развијеним потребама државним порасла је и новчана потреба фискусова, који у модерној држави пружа своје руке поглавито а по готову и једино пореским платцима, схваћеним у најширем смислу речи. Отуда је вечита борба између фискуса и пореских обвезника; борба, која је довела до врло високе досетљивости у доскакању и на једној и на другој страни. Фискус се труди, да му извори донесу што више а порески обвезници осећајући при сваком свом и примању и издавању његову руку, која изискује профит, труде се са своје стране, да што мање даду. Нарочито се ова тежња опазила онамо где порески обвезник има да да много па је отуда и напуштена у савременој финансијској политици идеја о једној јединој порези а усвојена је многострукост пореза од стране фискуса. Констатовано је дакле, да ће порески платац лакше и поштеније дати у општу црну у облику што више пореза по мало. Ну изгледа да се и ова констатација не односи на све редове у друштву. У овој многострукости савремених пореза, које научници, пошто их је фискус усвојио, међу у системе, има класа у друштву, које нарочито тангира нека врста порезе, јер то долази од посла којим се баве. Огуда ова тежња, да ту порезу плате у што мањој суми. Финансијска мера против оваквих је новчана казна, т. ј. фискус за једну суму порезе, која је требала да се плати, наплати неколико пута већу суму — при чему казна ова треба да има поглавито застрашавајући циљ. Али изгледа да у финансијској политици ни ово није до-

вољна мера, те законодавци гдекад напуштају ове мере а дохватају се правних које су увек извесне у својој ригорозности. Новчана казна може додуше такође бити строга т. ј. може изнети онолико колико законодавац хоће, руководећи се извесним обзирима економско-политичким, социјалним, финансијским и казнено-политичким. Али се замера овој мери, што она није неизбежна, пошто се она примењује само онда, када фискалска сазна за прикривање порезе; а фискалска сазнаје или преко својих контролних органа односно потказивача или кад докуменат, на који је требало платити таксу, дође пред суд; остали пак избегли су фискалну обавезу.

Због тога многи законодавци напуштају нарочито у питању меничних такса ове и сличне мере, а прихватају се правних мера, те да би нагонили пореске платце на испуњење својих обавеза. Најјача правна мера примењена у питању меничних такса јесте неважност правне радње, као меничне и лишење притежаоца менице свих привилегија, којима се меница одликује. Наравно са гледишта фискалног ова је мера врло добра, пошто ће се слабо који менични поверилац усудити да доведе у питање своје право тражбине због уштеде на меничној такси. Али одмах морамо приметити, да менична такса као услов за важност менично правне радње као такве долази у сукоб са принципима и правним и економским. Тако у праву постоји начелно гледиште, да број формалних захтева при закључивању уговора као и при правним актима треба свести на што мању меру, како би се што већи број правних послова одржао у важности. Што се тиче баш самог меничног права постоји веома развијена агитација за једно међународно менично право у коме би се поред осталог учинило што је могуће веће упрошћавање захтева формалности.¹ У народној економији пак основни је захтев, да се меници, која има толико значаја за економно саобраћање очува и што је могуће већма олакша њена циркулација, како би она што боље вршила њене три улоге наиме средства плаћања и обрачуна, кредитног средства и средства, којим се замењује пренос металног новца. Увиђајући ово савремена законодавства, која прибегавају правним за-

¹ Данашње португалско менично право има у овом погледу само четири захтева.

прећивањима у случају неплаћања меничне таксе не слажу се међу собом.

У опште по питању меничне таксе изгледа, да би се све државе могле поделити у три групе. Тако код највећег броја културних држава менична такса, различита час према дужини рока, час према вредности менице и њеном пореклу, плаћа се у таксеним маркама. Правна санкција фискалне наредбе законодавчеве лежи у новчаној казни за оне, који је било делимично било потпуно избегавају. За пример можемо узети Немачку. По закону о меничним таксама (*Wechselstempelgesetz*) од 15 VII-1909. год. прописана пореска стопа плаћа се у таксеним маркама, које се прилепљују и поништавају на приватно издатим бланкетима. Од ове таксе ослобођене су само оне менице, које су вучене у иностранству за иностранство, као и у иностранству издана сопствене менице, ако се имају платити у иностранству. Даље оне менице, које су вучене у Немачкој ва иностранство и тамо се имају платити а по виђењу су или најдоцније десет дана од издања само тада, ако их шиље у иностранство непосредно сâм издавалац. Све остале менице подлеже такси. Ако је меница издана у више примерака онда такси подлежи онај егземплар, који је намењен циркулацији. За саму пак таксу меничну немачки је законодавац натурао одговорност солидарну свима лицима, која су учествовала у циркулацији менице. Неоспорно је, да се овим наметањем старања о плаћању таксе свима лицима из циркулације меничне, постиже врло велика гаранција, да се неће покушати избегавање ове порезе. Пошто нико неће хтети, да себе излаже евентуалној штети штедећи издаваоца менице то сама меница остаје немогућа за циркулацију све док се не плати менична такса. Ну сва санкција наредбе законодавчеве о лепљењу таксе не лежи само у овој солидарној одговорности. По § 18 неиспуњењу плаћања таксе следеће и новчана казна. Ова казна равна је педесетострукој суми таксе, која се хтела избећи. Њу плаћају не само сва лица из горе поменутог § 5 већ и домаћи маклери и под-продавци, који тргују не штемплованим меницама. Другим речима за таксу меничну одговорна су не само лица из менице већ и она лица у чијим би се рукама наша или преко чијих би руку прешла меница а професија им је посредовање

одн. трговање меницама. Ако се не може утврдити величина таксе неплаћене, плаћа се паушална казна од двадесет и пет до десет хиљада марака. Од ове казне не могу се ослободити (§ 19) ни акцептант а ни издавач, сопствене менице изговарајући се, да је меница у своје време била бланко т. ј. да је у времену акцептовања односно издавања била непотпуна на пр. у погледу суме, рока и т. д. Ну ако би се ипак утврдило, да није било намере за избегавање таксе платиће се казна до сто и педесет марака. Казне застаревају за пет година почев од истека године у којој је менични рок био; менична пак уредба постарала се, да и меницама по виђењу обичним и рочним одреди рок законски наиме од две године, у коме се морају поднети на виђење.

Ширином горњих одредаба, које обухватају све случајеве који се код менице појавити могу, а уз припомоћ великих новчаних казни постиже се управ оно што је фискусов идеал наиме, да ни једна меница не остане поштеђена од плаћања ове порезе. Ну сем ове користи од оваквог решења постављеног питања имамо и економску корист, а она се показује у томе, што се оваквим начином подизања меничне таксе најмање смета трговачком саобраћају у погледу употребе менице. Колико овај немачки систем одговара потребама трговине и захтевима правичности доказује једногласно изјашњење за овакав систем од стране чланова Антверпенског конгреса.

И ако веле критичари, да фискални интерес не може ићи никад толико далеко, да једном рђавом дужнику даде ослобођење од дуга или да једном повериоцу, који није послушан наредбама закона о таксама сасма одбаци његову тражбину — ипак постоји једна врло јака група држава, међу њима и Србија, које су на најкрући начин ово питање решиле. Као преставница те групе државе, може послужити Русија.

У чл. 86. руске меничне уредбе захтева се, да меница мора бити написана на прописном бланкету, у противном према чл. 14. меница не важи. Једино за иностране менице вреди наредба о лепљењу таксених марака. Приликом претреса овог закона било је предлагано, да се задржи ова пореза али да се њено избегавање аналого поступку већине држава, запрети само новчаним казнама а не неважношћу.

документа. На ове жеље одговорио је министар финансија, да је то застрашавање недовољно за заштиту фискалних интереса, пошто према искуству стеченом само незнатан проценат меница долази до протеста и суда. Строгост горњих захтева отишла је толико далеко, да је без важности свака меница, која се огрећује о закон о таксама, па било да меница у опште није таксирана, било да је таксирана довољно али није на прописном папиру написана било да је употребљен прописни таксени папир али од сувише ниске таксе.¹

Иста строгост у овом погледу а по питању избегавања меничне таксе налази се и у законима о таксама Италије (чл. 42. закон о таксама од 30-IX 1874.) и Шпаније (чл. 144, 146 и 147. зак. о так. од 1 I 1906.). У овим земљама дакле нештемплирана или недовољно штемплирана меница губи меничну важност. У Енглеској према 97. одсеку меничне уредбе таква меница није неважећа, али ипак њен притежањел лишен је могућности, да своју тражбину судским путем реализише. Француски законодавац нешто је блажи. Притежањел нештемповане менице губи регресно право противу индосаната, док међутим може се менично правним средствима послужити, како противу издаваоца тако и противу акцептанта, ако је меница примљена. Избегавање плаћања таксе по француском закону спречава се још и одредбом чл. 8. по којој се клаузула о ослобођењу од подизања протеста („без протеста“) на меници нетаксираној сматра као и да не постоји.

У истом циљу и у Португалији по зак. о так. од 1893. год. постоји *забрана издавања протеста* на менице недовољно таксиране. Нови закон од 1892. год. није увео никакву измену у овом погледу. Па и у Сан-Марину по закону од 1882 и 1897. год. несме нотар издати протестну исправу, па било да је постојао и случај крајње нужде. Најзад овако је исто решила ово питање и Румунија законом од 1-V 1900. год.

Међутим најидеалније решење, разуме се са чисто правног гледишта и економског, добило је ово питање у Здруженим државама Северне Америке. У тим земљама, заштит-

¹ Kaysser und Neubecker, Goldschmidts: Zeitschrift für ges. Handelsrecht 1903 B. III. S. 494.

ницама слободе саобраћења, одстрањена је свака препрека меничној циркулацији ослобођавајући менице од плаћања ма какве таксе. Ово је према томе трећи и најугоднији начин решења овог питања — само фискус је по њему лишен сваке добити.

У нас пак у историји менице све до новог закона о таксама од 1911. год. питање меничне таксе као пореза на саобраћај било је чисто финансијске природе. Употреба бланкета по закону од 1896. год. није била обавезна; меница је се могла писати и на приватним бланкетима но под условом, да се прилепи одговарајућа такса према скали означеној у закону. Прилепљена такса морала се поништити код власти пре корака чињеног код суда у циљу наплате односно обезбеђења исплате. Исто тако није било забрањено употребити и прописни бланкет мање вредности, само се у том случају имала долепити и поништити одговарајућа диференција. Ону меницу, која је била без икакве таксе или са непотпуном таксом суд није смео узимати у поступак догод се реловна такса накнадно не плати или не доплати прилепљивањем таксених марака у потребној вредности. Ну сем овога захтевала се и казнена такса, која је износила пет пута већу вредност од оне таксе, која је се хтела избећи. За ову последњу, казнену таксу, одговорни су били и издатељ и прималац менице а и остали потписници, ако их има. Стране менице биле су подвргнуте плаћању ове таксе чим се пунте у саобраћај у нашој земљи.

Па ипак и ако је било запређено новчаном казном избегавање ове таксе, наш је законодавац нашао ове одредбе у принципу за недовољне. Он се није хтео освртати на остала законодавства са системом фискалних казни и преправити односно допунити постојећи закон по угледу на та страна законодавства. Место тога наш законодавац у новом закону о таксама од 1911. год. прилази оној другој групи, која тражи и налази за много ефикасније чисто правне мере противу нетаксираних односно недовољно таксираних меница.

Одредбама овог новог закона поставља се начело употребе званично изданог бланкета. Тако по чл. 34. „за плаћање таксе по овом закону морају се употребити . . . таксене хартије оне вредности, колика је такса. Писмена са таксом

прилепљеном противно овом наређењу *немају никакве вредности* . . .“ Ова иста наредба понавља се и у чл. 40: „за оне вредности таксених марака за које постоје таксене хартије, не могу се употребити таксе, које се лепе и писмена и исправе таксиране противно овом наређењу *немају никакве вредности*, осем ако се докаже, да се ове хартије код продаваца нису могле набавити. Али на менице есконтване или заложене код новчаних завода не може се ни у ком случају такса лепити, сем случаја кад меница гласи на суму за коју менични бланкет не постоји. Менице таксиране противно овом наређењу немају законске вредности“.

Као што се из ових одредаба види наш је законодавац мал те не исто онако строг као и руски, код кога нема изузетака; он оглашава за неважеће све оне исправе меничне, које нису писане на званичном бланкету одређене таксе, изузев случај, да код продавца није било ове таксене хартије и то се докаже. Очигледно је, да је употреба менице овим одредбама отежана. Наше законодавство трговачко правно свакако застарело, садржи и иначе много захтева формалности за важност менице; свима њима додан је још један чиме је циркулација менице још већма спутана. Сваки нови притежалац менице имаће за задатак, да испита не само да ли су захтеви формалности код свих уговора на дотичној меници испуњени, већ да ли је и овај захтев из закона о таксама испуњен, пошто је и он један битни захтев за важност меничне исправе. Ну као да је највећма општећена овим захтевом способност менична уопште у циркулацији изван граница Србије ако је овде издана. У иностранству теже ће бити примана меница пореклом из Србије, а нарочито ће је одбијати они, који немају при себи нашу тарифу из закона о таксама, јер нико неће хтети, да рескира. Да ово умножаваће захтева формалности смета циркулацији менице, најбоље нам доказују хашке конференције за изједначење меничног законодавства, на којима се тражи што веће упрошћење у погледу битних захтева за постојање менице, те да би међународни саобраћај меницом био што већма олакшан.

Правно посматрано излази, да се по нашем закону о таксама ни у случају велике нужде (на пр. у рату) не би могло обићи употребљавање прописних бланкета а тако исто не би се смео употребити ни бланкет мање вредности. Другим

речима закон не признаје као извињавајућу околност ни крајњу нужду исто као ни неписменост ни заблуду. Једино одступање од ове строгости чини закон као што је горе наведено, у оном случају кад се докаже, да ове хартије са одговарајућом таксом није било код продавца. Сем овог изузетка постоји још само један, који црпемо из другог дела чл. 40. а то је случај, кад меница гласи на суму, за коју менични бланкет не постоји. Додуше овај се случај помиње тамо, где се говори о меницама есконтованим код новчаних завода, — али је он апсолутне природе, те га можемо уопштити. Па и ова два изузетка не односе се на све менице. Тако оне које су код новчаних завода есконтоване или заложене не уживају бенефицијум првог изузетка; код њихових се меница не може такса ни у ком случају лепити, дакле ни онда, кад продавац није имао бланкета одговарајуће вредности, ма се то и доказало.

После досада изложеног истичу се два питања, наиме како ће се доказивати, да продавац није имао одговарајућих бланкета и друго какве ће судбине бити тражбина, којој се одриче способност да буде менична.

Одговор на прво питање није нам дао закон о таксама већ на основи тог закона израђени правилник чл. 34. Кад извесно лице није у могућности, да за плаћање таксе употреби таксене хартије оне вредности, колико износи такса услед тога што није могло набавити код продавца, дужно је предстати надлештву, које врши продају марака, саслушати се и тражити, да му се *на писмену*, за које мора са тога разлога да употреби таксену хартију мање вредности означи да одговарајуће вредности није било код продавца. Излази дакле да се ова констатација чини у облику јавне потврде, и то на дотичној меници мање вредности.

Још од времена, када се менично писмено сматрало као главно и једино о чему треба водити рачуна — дакле форма њена, јавио се је принцип, да све изјаве односно њене форме треба да буду на самом меничном писмену, како би се одмах могло констатовати са каквим се односима има посла. При овом новом захтеву нашег законодавца, да се као битни услов за важност менице сматра и питање меничне таксе, овај принцип као што видимо није оштећен, пошто се из самог меничног писмена са долепљеном таксом даје видети правна

важност документа. На основи тога можемо рећи, да је ово питање о оправданој употреби бланкета мање вредности, и ако је оно по себи врло тегобно, ипак добило најбољу солуцију.

Каква је пак важност меничне тражбине одн. меничног писмена, кад оно изгуби свој менични класман, то је питање врло различито цењено и у науци и у пракси. Од Савињија па до наших дана у науци се са више страна покушавало, да се спасе правда, те да поверилац, нарочито онај на коме не лежи крајњи нехат не изгуби своје право бар у путу грађанског спора кад је већ изгубио могућност меничног поступања против дужника. Тако Гараис¹ вели, да једно писмено, које нема важност менице може према околностима бити сматрано за грађанску облигацију. Па и правосуђе на пр. у Немачкој нагиње овом начелу² кад је у питању меница, која не одговара захтевима формалности, док на против прејудуцирану или застарелу меницу одбацује и не признаје је за грађанску обавезу.

Код нас је у позитивном праву готово обрнут случај. Тако застарела меница по нашим законима не губи важност у апсолутном смислу већ само релативно т. ј. као меница; по § 928 под ж Грађанског Законика „менице по истеку пет година постају облигациони дугови и као такви застаревају за двадесет и четири године“. Оваква благост и предусретљивост законодавчева према немарним притежаоцима менице у толико већма одскаче што је он врло строг према онима, који не би поступили по његовим одредбама о употреби бланкета меничних. У пом. закону о таксама он поставља начело, да менице које не одговарају његовим наредбама о употреби званичних бланкета немају никакве законске вредности. Из овога излази, да се менични документ не може спустити на ниво облигације; та се према томе тражбина, која је била, односно требала бити менична не може постојећим документом доказивати; суд дакле неће узимати ни ценити као доказно средство поднету због таксе неважећу меницу.

Остаје нам још да видимо, шта ће бити са самим послом. Одговор на ово питање мора се црпети из правила о

¹ Garies: Das deutsche Handelsrecht. § 832.

² Reichsoberhandelsgericht XVIII. 188. IX. 353.

доказивању правних послова, о којима нема писмених доказа. Ми мислимо, да законодавац оглашавајући докуменат за неважећи због питања о такси, није хтео ослободити дужника од сваке одговорности. Напротив поверилац ће ипак моћи тужити дужника грађанским путем због неправедног обогатења и тада ће се послужити свим осталим доказним средствима. Ово мишљење поткрепљује и само сматрање меничних уговора у нашем законодавству. И ако строго формални уговори, те према томе независни од *causae debendi* менични уговори о издању и индосирању у нашем позитивном праву морају садржавати у себи и валутну клаузулу т. ј. потврду да је вредност примљена и у чему. Овај захтев пренесен из француског законодавства, које се наслањало на теорију консенсиуалног уговора, указује на материјално-правни однос уговарајућих странака, који је иначе ирелевантан за питање менице. Ну баш зато, што наше законодавство води рачуна о овом односу, може се тврдити, да се наплата дуга из неважеће менице због недовољне таксе може извести у путу грађанског спора а уз припомоћ других доказних средстава.

Из досада изложеног даје се извести и одговор на питање: шта ће бити у оном случају кад дужник менични плати дуг по једној меници, којој одриче важност закон о таксама. Исплаћена тражбина сматраће се за угашену јер није неважећи посао (који ће се сматрати грађанским) већ само исправа. Ако би се међутим такав платац менични хтео послужити тужбом меничном против лица њему обавезних, он то неће моћи учинити, већ ће се његовој тражбини положијати ценити са гледишта грађанског права, и у редовном спору мораће се послужити другим доказним средствима а не дотичном меницом. Тако исто и акцептант, који није добио покриће од трасанта у спору против овога неће се моћи послужити плаћеном меницом у доказивању учињене исплате већ се мора постарати за друга доказна средства.

Quid ако је менични дуг на прописном бланкету али мање вредности и та се околност не може извинити па притежалац хоће, да се послужи меницом као таквом у наплати оне мање суме којој одговара менична такса, на пр. меница је од 500 а бланкет је за суму до 200 може ли ремитент одн. индосатар тужити и тражити 200 као менични дуг? Ми налазимо, да потврдан одговор на ово питање не долази у

опреку за законом о таксама. Додуше чл. 40. вели, да такав докуменат нема никакве важности, али ми сматрамо, да се то односи на случај, када би се притежатељ хтео послужити меницом за наплату оне веће суме (у нашем примеру 500); ако се он међутим одриче ове диференције онда суд има да прими и цени меницу као такву, јер је задовољено оно што фискус хоће т. ј. да се употреби бланкет, који по својој такси одговара суми. Постављено дакле питање имало би се решити по општим принципима из Трговачког Законика, који ово допушта пошто то захтева и логика догађаја на пр. акцептант платио један део меничне суме, и тужи за остатак.

Што се тиче меничних дупликата, толико потребних за брзину меничне циркулације, мора се констатовати, да су они у неким случајевима у погледу таксе негирани као такви. Менични су дупликати као што се зна друго, треће, четврто и т. д. издање једне и исте менице, те када се један примерак плати од стране главног дужника, сматра се, да је менична обавеза испуњена. Ови се разни примерци издају или зато што је прима изгубљена или пак зато, да би меница брже циркулисала а и сигурније; наима један се примерак шиље на акцепт а други истовремено пушта у саобраћај индосирањем, или се због путне несигурности један примерак, који носи акцепт задржи у месту акцептовања код каквог пословног пријатеља и то се на секунди означи а секунда употреби за стављање индосмана. Међутим законом о таксама ТВр. 31 ставља се наредба, да по прописаној скали имају платити таксу све менице без обзира, да ли су издане у земљи или на страни ако им је плаћање у земљи, као и на менице издане у земљи, без обзира, да ли ће се платити у земљи или на страни, — а раније пак видели смо, да суд неће хтети ценити ни један уговор менични ако није написан на прописном бланкету, из чега излази, да дупликати менични морају бити написани на прописном бланкету, што значи два три и т. д. пута платити једну исту таксу. Па ипак ако се суду поднесу више примерака од једне и исте менице, од којих је један таксиран а остали не, али ти други примерци долазе, да допуне први, онда се неће ови други одбити, као непрописни већ ће се уговори на њима стављени ценити од стране суда, као да су на таксираном примерку стављени.

Dr. Велизар Митровић.

КРИМИНАЛНО-ПОЛИТИЧКИ ПОЈАМ МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ.

Из наше расправе „О правном појму мере безбедности“¹ видело се је, да се мера безбедности са гледишта свог *правног* појма *разликује квалитативно* од казне. Иста таква разлика постоји међу њима и с гледишта њиховог *криминално-политичког појма*, т. ј. оне се и с овог гледишта имају сматрати као две различне правне последице кривичног дела и кривца.

Казна се на име као правна последица кривичног дела и кривца не изриче наравно због себе саме, већ ради постигнућа каквог циља. Као свака друга државна функција и њена функција кажњавања мора имати какав циљ. Потребно је према томе, да се одреди *циљ* казне, а схватити казну с гледишта њеног циља значи схватити је с *криминално-политичког* гледишта, другим речима тада се добија њен *криминално-политички појам*. С овог гледишта казна је према нашем схватању зло, које се изриче како ради *одмазде* тако и ради *опште предохране*, која се постиже застрашивањем, и *посебне предохране*, која се према индивидуалности кривца постиже застрашивањем (код случајних криваца) или поправљањем (код криваца по стању).²

Као код казне тако се исто и код *мере безбедности* има разликовати између њеног *правног* и *криминално-политичког* појма. Какве последице има браќе ова два појма од стране осталих писаца, видело се је у претходној расправи о мерама безбедности.

С *криминално-политичког* гледишта, т. ј. с гледишта свог циља мера безбедности је, као што се види по самом

¹ В. Архив 1912. Ова наша расправа објављена је и на немачком у часопису Monatschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform за 1913/1914 год. стр. 642 и сл. под насловом: „Über den Begriff der sichern-den Massnahme im Strafrecht“.

² В. о томе *Живановић* Основи Кривичног Права, Општи Део § 92 II В 3.

њеном називу, зло, које се изриче *ради обезбеђења друштва од извршиоца* (одн. подстрекача и помагача) *кривичног дела у питању, т. ј. ради спречавања истог, да у будуће врши кривична дела.*¹ Мери безбедности је дакле искључиви циљ *предохрана* (превенција). Ова предохрана је, као што се види, *по превазходству посебна* (индивидуална), али се не може порицати, да она може посредно имати карактер *опште* (генералне) предохране. Тако лишење слободе у облику мере безбедности може утицати застрашавајући на сва лица склона вршењу кривичних дела. Посебна предохрана се постиже од разних мера безбедности на разне начине. Тако код упућивања у завод за рад, то се постиже навикавањем на рад. Код упућивања у завод за умоболне елиминисањем из друштва и евентуално лечењем и т. д.

Као што се види, *мера безбедности нема за циљ и одмазду*, те се према томе разликује од *казне* и с *криминално-политичког* гледишта. Ова се разлика може извести већ *из њеног правног појма*. Један елеменат њеног правног појма је на име околност, да се она изриче не због кривичног дела као казна, већ због опасног стања извршиоцевог манифестованог овим кривичним делом. Пошто се пак може испаштати само за оно, што је учињено, а не за једно своје психичко стање, то се већ по овоме види, да мера безбедности не може имати за циљ одмазду.

Неки писци оспоравају разлику између мере безбедности и казне и с гледишта њиховог циља, као што у опште сматрају да између њих нема разлике. То су присталице т. зв. *казне безбедности* („Sicherungsstrafe“), т. ј. присталице мишљења, да је казни циљ *обезбеђење* као и мери безбедности, а не и одмазда. Према томе било би према овим писцима разлике између казне и мере безбедности, т. ј. мера безбедности би била самосталан појам, као што вели *v. Liszt*, само у случају, кад би се као мере безбедности сматрале и мере, које се изричу пре извршења кривичног дела, н. пр. кад се напуштено дете, које још није извршило какво кривично дело, упути у завод на поправку или кад се опште опасни умоболник упути у болницу.²

¹ Уп. *Birkmeyer* Strafe und sichernde Massnahmen im Vorentwurf 18.

² *Österreichische Zeitschrift* 1 6. — Из правног појма мере безбедности датог у претходној расправи види се, да ове мере нису мере безбедности у кривично-правном смислу.

Но сем *v. Liszt*-а, који у осталом ипак чини компромисе у извесним својим радовима, ниједан други присталица т. зв. казне безбедности није отишао тако далеко, да тврди, да је казни *искључиви* циљ обезбеђење. Напротив они сматрају обезбеђење само за *главни* циљ казне, за њену *суштину* с криминално-политичког гледишта, али сматрају и одмазду (са застрашивањем, поправљањем и т. д.) као један од њених *споредних* циљева, као њено рефлексно дејство, како се неки изражавају.¹ Чим се пак признаје, да је и одмазда циљ казне, макар и узгредни, и да се према томе при одмеравању казне мора водити у неколико бар рачуна и о њој, признаје се уједно, да у погледу циља има разлике између казне и мере безбедности, т. ј. да су оне и с *криминално-политичког* гледишта две квалитативно различне правне последице кривичног дела и кривца.²

Што се пројеката тиче, у мотивима немачког пројекта се изрично наглашава, да је казни главни циљ одмазда (репресија), а превенција само узгредни, док је мери безбедности превенција *искључиви* циљ.³ У мотивима пак немачког т. зв. професорског пројекта, чији је редактор и *v. Liszt*, о томе се ништа не говори. Српски предпројекат од 1910 у опште *не предвиђа* мере безбедности за разлику од пројекта шире комисије од 1912 год., чији мотиви нису још објављени, а у којима је заступљено исто гледиште о циљу мере безбедности као и у немачким мотивима. Према швајцарском пројекту казни је, као што тврди главни редактор овог пројекта *Stooss*, главни циљ одмазда, те се према томе у погледу циља разликује од мере безбедности.⁴

Dr. Тома Живановић.

¹ Уп. *Günther* Die Idee der Wiedervergeltung III 1. Vorwort: IV и V; *Wüst* Die sichernden Massnahmen im Entwurf zu einem schweizerischen Strafgesetzbuch (1905) 135 и 137.

² Изузев наведене писце опште је мишљење, да се казна и мере безбедности разликују у погледу свог циља. В. о томе *Birkmeyer* op. cit. стр. 11 и сл.

³ Begründung zum Vorentwurf (1909) 29, 91/2, 148. Уп. *Birkmeyer* op. cit. 16 и сл.

⁴ В. *Wüst* op. cit. 139.

ПРИБАВЉАЊЕ И ГУБЉЕЊЕ СТВАРНИХ СЛУЖБЕНОСТИ У ОПШТЕ.

— СВРШЕТАК —

II.

Губљење стварних службености.

По § 387. грађ. зак. права службености престају, као што престају сва остала стварна права и обавезе, те према томе и код престанка стварне службености имамо да применимо законске прописе о престанку права својине на ствари, а специјално на непокретне ствари.

§ 302. грађ. зак. предвиђа три случаја престанка сопствености: „Сопственост ствари губи се, или кад је таква воља господара, или кад закон прописује, или кад пресуда судска тако гласи“. Даље §§ 388., 389. и 390. гр. зак. предвиђају три нарочита случаја престанка стварних службености и најзад престанак службености услед дугогодишње неупотребе (*non usus*) §§ 930. *a.* и 938. гр. зак.¹

А. Најобичнији начин престанка права службености вољом господара повласног добра бива путем уговора, сагласношћу воља обеју страна. Уговор мора бити онакав као

¹ Rusnov о. с. I. S. 597. Stubenrauch о. с. I. B. 582. и S. 746.; Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 428—431.; Жив. Перић Ствар. Пр. 316—917.; А. Ђорђевић о. с. Државина стр. 154—160. По римском праву службености су престајале: путем конфузије послужног и повласног добра, кад се својина и једног и другог добра стече у једном лицу; путем уговора између господара послужног и повласног добра, путем легата којим се титулар права службености одриче истог, и најзад неупотребом *per longum tempus* (10. односно 20. год.). Личне службености и службености становања нису се могле изгубити неупотребом *Sohn* о. с. S. 251.

што смо казали и код постанка службености. Сам уговор ни овде нема за дејство престанак службености, већ он само производи тражбено право за господара послужног добра. Да би се послужно добро ослободило права службености, потребно је да се службеност испише из баштинских књига на основу принципа, да се службености само уписом у баштинске књиге прибављају, те оне могу престати само тако, ако се из књига испишу. Ово јасно излази по § 329. гр. зак. који вели, да добро остаје за дуг одговорно све дотле, док се хипотека не испише, а да се овај пропис има применити и код службености, то смо објаснили у првом делу ове расправе. Као аргуменат тражењу исписа постоји и § 948. гр. зак. који тражи упис стварних права у баштинске књиге па да важе према трећим лицима.

Сем путем уговора службености могу престати и једностраном вољом господара повласног добра, само у том случају та воља мора бити написмено изражена, на основу које господар послужног добра може тражити испис службености из баштинских књига, или усмено пред судом, у ком случају суд има да испише службеност из баштинских књига. Најзад та воља може бити изражена и у тестаменту, у ком случају важи све оно, што смо напред рекли о прибављању службености на основу тестаента.

Било да се послужно добро ослобађа службености на основу уговора било на основу једностране воље господара повласног добра, господар повласног добра мора имати неограничено право располагања истог тако, да тим располагањем туђа права остану без штете. Ово није предвидео наш грађ. закон, али се мора усвојити по оном општем принципу, да сваки са својим правом може располагати у границама свога овлашћења. Чим је право својине оптерећено правима трећих лица, сопственик не може том својином и припадком (службеношћу) располагати неограничено по својој вољи.¹

Коментаристе аустр грађан. закона² објашњавајући § 524., који говори о губљењу права службености, наводе, да се баштински суд има уверити о одобрењу исписа службености, да ли правни основ за испис права службености потпуно

¹ На овом гледишту стоји и Касац. Суд О. о. с. од 16. децем. 1895. г. Бр. 11906. Гојко Никетић Грађ. зак. стр. 194.

² Stubenrauch о. с. I. B. S. 746. Rušnov о. с. I. B. S. 715.

постоји, нарочито у случају својеволјног одрицања права службености, да ли је тај који одобрава исто доиста и сопственик добра. Ако је повласно добро оптерећено хипотеком или правом ужитка, то се испис може одобрити само са додатком, да правне последице исписа имају да наступе у погледу права хипотеке и употребе права ужитка тек гашењем ових права (аналого § 51. зак. о баштин. књигама, који говори о испису хипотеке на којој стоји надхипотека).

Б. Престанак права службености бива и у оном случају, ако послужно добро постане *res extra commercium* или услед експропријације послужног добра за јавне употребе, у ком случају право службености престаје и без исписа из баштинских књига.¹

В. На основу пресуде судске такође се може изгубити право службености само у том случају пресуда даје сопственику основ за испис права службености и она ће бити угашена, ако се из књига фактички и испише.

Као нарочите случајеве губљења права службености наш закон предвиђа у § 388. губитак службености услед пропасти повласног или послужног добра. Ово је сасвим разумљиво, јер ако једно или друго добро пропадне онда је и сама службеност немогућна. Овај законски пропис предвиђа тај случај, да добро пропадне тако, да нема више никакве наде да ће се добро васпоставити у своје првашње или бар приближно стање, како би се могла понова службеност васпоставити, што ће у осталом случај врло ретко наступити. Но ако је пропаст ствари само делимична, то ће се право службености задржати на оном делу, који је још остао — § 346. гр. зак.

Ако се послужна ствар поврати у првашње стање, службеност понова добија своју важност, јер она код пропасти ствари није угашена, већ је само обустављена, чак кад би од пропасти ствари до њеног поновног васпостављења толико времена прошло, да би услед неупотребе истекло оно време потребно за застарелост, јер овде не може ни бити речи о каквој застарелости, пошто застарелости има места тамо, где се право могло вршити, а тај случај није овде. То обнављање послужног добра не мора бити баш тачно онако, као што је

¹ Stubenrauch o. c. I. B. S. 746.

било пре пропасти, већ је довољно да је у таком стању, да се службеност може продужити.¹ Но ако не би био тај случај н. пр. пали зид на коме се наслањала греда повласног добра, подигнут је тако слаб, да не може више издржати терет греде, то се може титулар права службености послужити посесорним или петиторним правним средством — § 386. гр. зак. у моменту када је зид почео да се зида, нарочито код зидања зграда т. зв. *novi operis nuntiatio*, и захтевати постављање добра у оно стање, како то захтева вршење његовог права, само у том случају и он мора испунити оне обавезе, које му намеће § 344. гр. зак. Ако је, пак, оправка већ извршена без икаквог приговора титулара права службености, то он може тражити да се уклоне препреке које му сметају вршењу његовог права службености ако су изводљиве, но ако би оне биле неизводљиве, или би биле скопчане са великим трудом и трошком, као што је то случај код зграда, титулар би се морао задовољити са накнадом штете, коју би претрпео услед неупотребе права службености — § 818. гр. зак., но од које би требало предходно одбити оно, што би пало на терет самог титулара службености ради одржања послужне ствари — § 344. гр. зак. Најзад, ако би пропало послужно добро, приликом свога васпостављања, претрпело потпуно преображај, онда се ту има сматрати, да се добро није ни васпоставило, пошто се потпун преображај има изједначити са пропашћу, јер ту фактички предмет не постоји више у свом ранијем облику. Овде се не чини никака разлика, да ли је ствар пропала случајно или кривицом једне или друге стране, али ће од тога зависити решење питања, да ли ће и коме због тога припасти накнада штете — §§ 800 и 808. гр. зак.

Службеност такође престаје у оном случају кад повласно добро пропадне. За делимичну пропаст и васпостављење повласног добра важи оно што је речено и за послужно добро.²

Службеност престаје и у оном случају, када се својина и послужног и повласног добра стече код једног истог лица — § 389. гр. зак. Престанак ове службености је последица принципа: *nemini res sua servit*. И ако је природа овога

¹ Rušnov o. c. I. B. S. 717.

² Stubenrauch o. c. I. B. S. 747—748.

принципа така, да се службеност услед консолидације гаси, ипак постоји изузетак и то у случају: 1) код законских службености које се понова јављају услед преласка повласног добра у својину другог лица; и 2) код службености које постоје у корист земљишта на коме постоје терети у корист трећих лица. Овај други случај је потпуно разумљив, ако се има на уму то, да често пута службености могу бити од такве важности да услед исте и цена је земљишту већа, па ако би се постављено начело о престанку службености услед консолидације усвојило без обзира на права трећих лица, та би лица могла евентуално услед тога трпети штету, а раније смо видели да права трећих лица морају остати неповређена § 910. гр. зак.¹ Аустријски грађански закон у § 526. тражи и у случају консолидације испис службености из баштинских књига, јер ако повласно добро пређе у својину другог лица оно ће имати службеност ако није исписана, пошто § 1446. гр. зак. права и обавезе уписане у јавне књиге не престају услед консолидације, ако нису из баштинских књига исписане. Ово правило предвидео је и наш законодавац у § 911. гр. зак. те се и по нашем закону и у том случају службености морају исписати.

И ако постоји правило, да су стварне службености везане за ствар тако, да са променом господара ствари и право службености прелази на новог господара, ипак је аустријски грађански законик у § 479. а по њему и наш у § 339. учинио изузетак од тога и предвидео и такве стварне службености, које су везане само за једно лице или које трају само извесно време које зависи од воље господара послужног добра. Према томе законодавац је морао предвидети и њихов престанак, те је о томе донео одредбу у § 390. гр. зак. По томе закон. пропису ако је онога право на добро који службеност дозвољава (уступа) само привремено, као што је на пр. кад је неко добио својину на ствар под извесним раскидним условом, или као што је случај код мужевљевог права уживања плодова са мизанских добара — § 766. гр. зак., које право траје дотле докле траје и брак, то по престанку ових права престаје и право службености, конституисане од стране

¹ Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 429—430.; Stubenrauch о. с. I. B. S. 748—749. Rušnov о. с. I. B. S. 718.

таког господара послужног добра, по општем правилу, да нико не може више права пренети на другога, него што сам има — § 29. гр. зак.¹ Ако је то привремено право господара послужног добра уведено у баштинске књиге, право службености престаће у овом случају без обзира, да ли је титулар права службености знао или не о тој привремености права уступитеља пошто је он био дужан да се о правима господара послужног добра тачно извести из баштинских књига, те према томе и последице те небрижљивости има да сноси — § 301. грађ. зак.

Но ако смо у присуству случаја, да привремено право господара послужног добра није уведено у баштинске књиге, тада ће право службености остати и даље, баш и ако је привремено право господара послужног добра и престало, но под условом да титулар права службености не само да није знао о привремености тога права, него ни при довољној брижљивости то није могао сазнати. Дакле у сваком случају мора постојати небрижљивост титулара права службености, па да службеност престане са престанком ограниченог права господара послужног добра. Овај случај наш грађански закон није расправио, али коментариста аустр.² грађ. закона тумачећи § 527. (који одговара нашем § 390.) дају поменуто тумачење аналогијом § 468. гр. зак. који говори о престанку залогe на заложном добру услед престанка привременог права залагачевог, па изрично тражи, да је та околност о привременом праву залагачевог била позната повериоцу или бар да ју је могао знати. Међутим наш законодавац при изради грађанског закона преводићи одредбу § 468. а гр. зак. унео је у наш § 324. само први део § 468. а други је изоставио, као што је то доцније урадио и са § 390. гр. зак. који одговара § 527. аустр. гр. зак.

Најзад § 390. гр. зак. предвиђа и тај случај, да је право службености предвиђено на извесно одређено време или под извесним раскидним условом, те службености престају чим се стекне одређено време или наступи раскидни услов.³

¹ Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 430.

² Stubenrauch о. с. I. S. 749—750. Rušnov о. с. I. B. S. 718.

³ Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 430. Ж. Перић Ствар. Пр. стр. 317.

Губитак стварне службености услед неупотребе (non usus).

Када смо напред дали дефиницију права службености, рекли смо, да је то стварно право, па да бисмо могли говорити о губитку службености услед неупотребе потребно је да видимо, како је то питање расправљено код својине, која у себи садржи потпуну правну власт на одређеној ствари.

§ 22. гр. зак. изрично вели, да се права не могу изгубити услед неупотребе, међутим § 930. а. грађ. зак. вели, да се стварна права, ма она и у јавне књиге била уписана губе, ако се за 24. год. неупотребе, или се ништа не чини за толико времена противу туђег присвајања. Како се имају ова два закон. прописа довести у сагласност и како се они имају разумети.

Тумачећи § 930. а. гр. зак. ми ћемо претходно расправити питање, да ли се тај пропис односи на сва стварна права, па дакле и на својину, пошто је и она стварно право или не, па затим да ли се односи на службеност и ако се односи, како се то има протумачити.

Принцип да се права не могу губити услед неупотребе оснива се на слободи кретања које приватно право гарантује појединцима. Када приватно право гарантује појединцима слободу кретања, онда је несумњиво, да у губљењу и прибављању права, воља појединаца у колико она није противна јавном поретку ужива потпуну аутономију, а закон код воље појединаца у приватно-правним односима јесте само зато, да ту аутономну вољу само допуни — § 13. гр. зак. Према овоме када је воља појединаца у приватно правним односима аутономна, онда појединцима стоји на вољу одрећи се или не једнога права, које је сам прибавио или му је закон дао.

Како нас овде интересује питање о томе, да ли се својина, губи услед неупотребе, то је потребно видети од каквог је обима та аутономна воља титулара права својине на само вршење тога права. Употреба права својине несумњиво је право титулара тога права да једну ствар на којој има право својине употреби по својој вољи, али да ли је то и његова дужност, и ако јесте, да ли се он може чиме казнити услед тога невршења свога права. Да смо у оцењивању питања о вршењу права јавно-правног поретка, несумњиво би било, да би невршење истих, које се невршење уједно појављује као

неиспуњавање своје јавне дужности, имало за санкцију казну, али како се у приватно-правним односима признаје вољи појединаца аутономија, јер су приватна права установљена само у корист појединаца, то онда излази, да вршење права својине није дужност, већ само један акт аутономне воље, која није потчињена закону, те дакле, да титулар права својине може исту употребити онако како он хоће, из чега излази, да се вољи титулара права да своје право неупотреби, мора дати важност, јер и невршење права јесте један случај употребе права. Услед тога што титулар права својине неће то право да употреби значи, да се он одриче оне користи које му то право може дати, а не и то, да он то право и напусти. Да ли онда у том случају треба решити да је он то право и изгубио? Ово пасивно стање титулара права ни у колико не додирује опште интересе, не тиче се јавно-правног поретка и зато целина нема ни мало разлога, да утиче на промену тога стања. Ако би се узело обратно, онда би наступио случај, да би воља титулара права била над нама, на доношење само таквих одлука, да се право употреби, а да ли ту онда има слободне воље, да ли може бити речи о некој аутономији воље, када јој се одриче негативна употреба права? Из овога излази, да се мора дати аутономија вољи, и код негативне употребе права.

Када смо признали аутономију вољи и код негативне употребе права, како се онда могу изгубити права услед неупотребе? Права се губе услед неупотребе не стога, што се то право није вршило, већ стога што је то право употребљавало извесно време неко друго лице. У томе баш и лежи тежиште овог питања — губитак права услед неупотребе. Господар права није вршио своје право, али је дозволио да то право неко други врши, да се неко други показује као титулар тога права у место правог сопственика за извесно дуже време. Овим вршењем туђег права створено је извесно фактичко стање, које су законодавци услед политичко-правних и економских разлога, услед стабилности односа у друштву и у интересу сигурнијег промета добара морали дозволити, да се ово фактичко стање под извесним условима, претвори у правно стање самим тим што постоји и што је дуго трајало, без обзира што то фактичко стање не одговара правном.

Раније смо казали, да неупотреба права ни у колико не додирује опште интересе и т. д., а да ли би онда, ако претпоставимо, да се права могу изгубити услед неупотребе, и ако нико други није то право искоришћавао, то губљење, било ма од какве користи? Застарелошћу има да се постигне извештан циљ, треба да застарелост некоме да користи. Код одржаја ствари има да се постигне за практичан живот један важан резултат: пуноважно и дефинитивно прибављање једног права, које се до тог доба само фактички и вршило. Претварање фактичког стања у правно не чини се ради неког правног принципа, већ у нарочитом интересу. Ако би се претварање извесног фактичког стања — сама неупотреба права — вршило само апстрактно без нарочито одређеног циља, тај би поступак био чудноват, нити би одговарао самој природи права. Задатак је праву да регулише односе између појединаца, и он то врши само онда када се појави озбиљна потреба за то. Шта би дакле наступило ако би се дозволио губитак права услед неупотребе? Наступио би случај, да ствар постане ничија; у приватно-правне односе умешала би се директно и држава и трећа лица истражујући, да ли се извесно право врши или не, те према томе да ли то право постоји или не, и ако не постоји да га сами присвоје, а какав би хаос услед тога наступио, о томе не треба ни говорити. Према свему овоме излази, да се § 930. гр. зак. не односи на право својине и да се оно услед просте неупотребе не може изгубити као што изрично вели § 22. гр. зак. Тек пошто се на супрот неупотреби права појави употреба истог права од стране другог лица, може бити речи о губитку права — права услед неупотребе. То право престаје тек посредним путем, што и то право путем одржаја неко друго лице прибавља, дакле губитку права својине досадашњег сопственика одговара прибављању тога права од стране досадашњег држаоца, и обратно, док један држалац не прибави право одржајем дотле право својине досадањи сопственик не може изгубити услед неупотребе.¹

¹ Ј. Лончарић пом. распр. стр. 417—420., Др. Ј. Марковић, О незастаривости права својине „Архив“ књ. XII. стр. 249—254. А. Ђорђевић о. с. I. 2. стр. 206—207. стоји такође на овоме гледишту, само он и ако се право својине не може изгубити, предвиђа застарелост својинске тужбе; о овоме нарочито опширније на стр. 249—267., Др. Драг. Аранђеловић

Што ипак неки правници стоје на том гледишту, да се и право својине може изгубити услед неупотребе на основу § 930. *a.* гр. зак. долази отуда, што аустриски коментаристи¹ тумачући § 1479. гр. зак. који одговара нашем § 930. *a.* налазе, да и ако се само право својине као таково услед неупотребе не губи, то ипак застарева својинска тужба, којом се право својине штити ако се није употребила у року од 30 година, која је узета из римског права, али то није ништа друго него опет застаривост самог права. Речи „сва права“ код § 930. *a.* гр. зак. треба тумачити тако, да се односи само на она права која су у опште застарива, а не на сва права без обзира на могућност застарелости.²

Кад смо овако утврдили, да се право својине не може изгубити на основу § 930. *a.* гр. зак. услед просте неупотребе, да видимо како је то питање решено код права службености.

Код права стварне службености ово питање није решено онако како је то код права својине, већ на против стварне се службености услед неупотребе могу изгубити и ако друго лице на супрот овом губитку не прибавља то исто право путем одржаја, као што је то случај код својине.

Расправљајући питање о губитку права својине услед неупотребе ми смо стајали на гледиште титулара права својине који је исту изгубио услед неупотребе. Међутим, да би смо објаснили ту могућност губитка стварне службености

„Архив“ књ. VIII. стр. 72. усваја код својине услед неупотребе застаривост тужбе ако се иста за 24. год. неупотреби, само у том случају тражи да је државина посесорова законита; Ј. К. Стојановић у расправи: „§ 930. *a.* гр. зак.“ говори и о застарелости права својине. „Архив“ књ. XIV. стр. 33—52. и 107—120. побijaјући мишљење Др. Л. Марковића о истом питању иде и даље од Андре Ђорђевића, па не само да усваја застарелост тужбе код својине услед неупотребе, на основу § 930. *a.* гр. зак., већ стоји и на том гледишту, да се услед застарелости тужбе губи и својина, пошто нема начина да се брани, дакле да се § 930. *a.* гр. зак. (in fine) односи и на губитак права својине услед неупотребе. Ст. Максимовић о. с. III. 1878. стр. 68. такође сматра да је застарела тужба по § 930. *a.* гр. зак. ако се својина не употреби за то време.

По римском праву такође је постојала застарелост својинске тужбе услед дуге застарелости, па не само да је тужба застарела већ је услед тога и својина застарела. Sohm о. с. S. 229.

¹ Stubenrauch о. с. II. B. S. 931. Rušnov о. с. II. B. S. 860.

² Др. Л. Марковић „Архив“ књ. XII. стр. 252. пом.: расправа.

услед неупотребе, ми се морамо ставити на гледиште господара послужног добра.

Из дефиниције права службености излази: 1. Да право службености не постоји никад као самостално право, већ увек стоји у тесној вези са туђим правом својине, и 2. Садржај права службености појављује се у ограничењу туђег права својине. Када се, дакле, има у виду ова природа права службености, онда се и губитак истога услед неупотребе има решити са обзиром на те карактерне знаке права службености.

Напред смо казали да губитак права услед неупотребе мора имати каквог циља, мора произвести извесне користи, па да има смисла да постоји. Ту намеру закона морамо логичним путем тражити код губитка права службености услед неупотребе. Циљ који се постиже јесте тај, што се господар повласног добра ослобођава извесног терета, који му је ограничавао његово право својине. Фактичко стање створено услед неупотребе права службености са гледишта послужног добра, претвара се у правно стање, јер господар послужног добра који је био фактички неограничен господар истога, постаје услед пасивности титулара права службености и правно неограничен.

Сем тога, зар би имало смисла ограничити право својине, које у општем интересу промета и благостања треба да ужива неограничено право употребе и без обзира да ли то ограничење некоме користи или не? Чим господар повласног добра не ужива право службености, значи да потреба томе праву не постоји, па зар треба дозволити да то право и без потребе и разлога неограничено траје, да не може застарети, када та застарелост доноси извесне користи? Који би то разлози били недозволити господару послужног добра, да преоре пут на својој њиви, који титулар права службености годинама не ужива?

Сви су ови разлози убедљиви о потреби губитка права службености услед неупотребе, јер се то право не губи само зато, што се не врши, већ зато што се тим невршењем даје могућност господару послужног добра, да своје право неограничено врши.¹

Губитак права службености услед неупотребе наш је

¹ Ј. Лончарић пом. распр. стр. 420—421.

законодавац предвидео у § 930. а. гр. зак. где у опште говори о губитку права услед неупотребе — сем тога предвидео је један нарочити начин губитка права службености у § 938. гр. зак.¹

§ 938. грађ. зак. предпоставља случај да се право службености губи ако се за три године не употреби услед противљења господара послужног добра.

Овај параграф треба протумачити тако, да је законодавац у њему предвидео само једну врсту губитка права службености на основу кратке застарелости, а не једно опште правило, да се службеност губи поп *usus*-ом само под условом, да постоји противљење господара послужног добра. Ово стога, што § 938. гр. зак. одговара § 1488. аустр. грађ. зак. који је изузетак од редовне застарелости, док је редовна застарелост нормирана другим законским одредбама.

По § 938. гр. зак. потребно је: 1. да се господар послужног добра противи службености и 2. да титулар права службености не врши службеност за три године. Овде противљење сопственика послужног добра изражава вољу да своју ствар ослободи од терета службености, дакле да јој поврати т. зв. *libertas rei*, под којом се слободом по римском праву разуме неограничена слобода ствари тако, да се ствар могла употребити без икаквог ограничења.

Противљење од стране господара послужног добра, било да то сам учини или преко пуномоћника, по нашем закону може бити или речју или делом — физичко противстајање — или најзад и самом тужбом *interdictum retinende possessionis*,² ако сматра да господар повласног добра врши своје право службености без правног основа те да би тиме сачувао неокрњено право државине — § 386. гр. зак.

На другом месту по § 938. гр. зак. потребно је да титулар права службености не врши своје право за три године, било сам било преко пуномоћника.³ Под невршењем овде треба разумети сваки онај акт који би одговарао вршењу права службености, те да би се на основу тога права ма каква корист прибавила из послужне ствари. Дакле, поред

¹ А. Ђорђевић о. с. I. стр. 207. предвиђа и овде застарелост права и застарелост тужбе.

² Sohm о. с. S. 239.

³ А. Ђорђевић о. с. Државина стр. 161.

невршења права службености потребно је да протекне три године рачунајући од дана када је прво противљење извршено.

Разлика између нашег грађанског закона, који је усвојио систем аустријског грађанског закона, и римског пандектног права постоји у томе, што се по нашем закону, да би се изгубило право службености услед неупотребе, не тражи, да се противљење господара послужног добра састоји у вршењу једне позитивне радње на послужној ствари, која би била супротност праву службености, дакле потпуно и неограничено вршење права својине — *usucapio libertatis*, већ је био довољан *non usus* и противљење вршењу права службености, па да се службеност услед неупотребе изгуби, док је по римском праву за тај губитак права била неопходно потребна *usucapio libertatis* — видљива употреба ствари у смислу противном праву службености, а нарочито код негативних кућних службености, као што је на пр. *altius non tolendi*.¹

За остале начине престанка права службености услед неупотребе — *non usus*-а има се применити § 930. а. гр. зак. по коме је потребно 24. год. да протекне па да право на службеност престане.

Код континуелних службености лако је одредити дан почетка застарелости, то је управо онај моменат кад је извршена радња противна праву службености н. пр. уклоњена греда од стране господара повласног добра за послужне ствари, или сама испала. Ако је ово било познато господару повласног добра, онда застарелост почиње тећи од момента извршене радње, у противном од дана када је он за исту сазнао. Ово је фактичко питање које ће суд у сваком конкретном случају решити.

Што се тиче дисконтинуелних службености, и код њих имамо да применимо аналогијом § 930. гр. зак. као што смо то чинили и код прибављања стварних службености. Дакле потребно је да је било бар три могућности да се дисконтинуелне службености могу вршити, па да наступи почетак току застарелости. Ако су биле само две могућности, рок за застарелост неће почети тећи све дотле, док и та трећа могућност не наступи. Овако се тумачење мора дати § 930. гр.

¹ Sohm o. c. S. 251.

зак. зато, што и аустриске коментаристе,¹ тумачећи § 1484. гр. зак. који изрично овај случај расправља, даје напред изложено тумачење. Међутим код дисконтинуалних службености по § 938. гр. зак. рок за застарелост тече од прве могућности кад се право могло употребити — § 1488. а. гр. зак.² те се тако има и код нас разумети § 938. гр. зак.

Односно негативних службености по § 930. а. гр. зак. *in fine* као што смо напред рекли, не тражи се *usucapio libertatis* — потпуно неограничена употреба ствари, већ је довољно неупотребу негативних службености утврдити позитивним чињеницама, које суд у сваком конкретном случају има да цени. Јер ако би се узело да је потребна *usucapio libertatis*, онда би била довољна застарелост од 3 године из § 938. гр. зак. пошто би овде *usucapius libertatis* било опште противљење делом од стране господара послужног добра праву службености.³

Прекид застарелости код губитка права службености услед неупотребе јесте сваки акт, који је управљен на вршење саме службености, било од стране самог титулара било од стране његовог пуномоћника.

Односно суспензије застарелости важи и овде све оно, што смо рекли и код прибављања службености застарелости.

Дејство губитка права службености услед неупотребе састоји се у томе, што господар послужног добра не мора више трпети оне радње господара повласног добра, које је он могао на основу права службености вршити, и друго: сам може да врши оне радње као господар добра, које раније услед права службености није смео предузимати, и у случају спора може истаћи приговор: застарелост услед неупотребе (*exceptio temporis*).

Најзад, да би престанак права службености имао важности и наспрам трећих лица, било да она наступи услед застарелости, било којим другим начином, господар послужног добра мора на основу § 947., службеност исписати из ба-штинских књига (интабулационих), јер услед немписиса трећа

¹ Stubenrauch о. с. II. В. S. 821. Rušnov о. с. II. В. S. 869.

² Stubenrauch о. с. II. В. S. 826. „ „ „ „ „ S. 873.

³ Др. Ј. Марковић Грађ. Пр. стр. 431.; Андра Ђорђевић о. с. Државина стр. 157. стоји на супротном гледишту, да је и по нашем закону по § 930. а. гр. зак. за негативне службености потребно *usucapio libertatis*.

лица, која би као савесни следбеници ступили у права господара повласног добра, у чију је корист постајало право службености, не могу тим неисписом трпети штету § 948. гр. зак.¹ Према томе, речи: „*може*“ у § 947. гр. зак. треба дати онакав исти значај, који смо дали и код § 946. гр. зак. јер се то исто тумачење даје и § 1500. аустр. гр. зак. у в. са §§ 350. и 469. ист. зак.²

Како тужба господара послужног добра ради одбијања права службености или господара повласног добра ради доказивања постајања права службености може бити предмет уписа у баштинске књиге по аустр. закону³ то се и исписових тужби господара повласног добра, има по §§ 69. и 71. у в. са § 65. аустр. општег закона о баштинским књигама, мора из баштинских књига такође исписати.

Влад. Недељковић.

¹ Г. Лончарић пом. распр. стр. 430.

² Stubenrauch о. с. II. B. S. 845. Rušnov о. с. II. B. S. 886.

³ Stubenrauch о. с. I. B. S. 746.

ОСНОВНА ПИТАЊА О ДУШАНОВОМ ЗАКОНИКУ.

Душановом Законику као споменику старога српскога права, који у себи садржи драгоцени материјал за испитивање унутрашње организације Србије у XIV веку и за карактеристику унутрашње радње оснивача српскога царства, обрађана је велика пажња у науци. На њему су чинили испитивања научари свих словенских народа, услед чега је и постао велики број чланака и расправа. Нарочито је значајним радовима Шафарика, Мађејевског, Палацког, Крстића, Мајкова, Зигеља, Новаковића и др. био положен основ за испитивање овог споменика. Јачи, пак, успех у његовом познавању показао се тек од оног времена, када је познати слависта Флорински, професор у Кијеву, публиковао своје велико дело: „Памятники законодательной дѣятельности Душана, Кијево. 1888.

Дело Флоринскога је изазвало један читав низ радова. То је и најбољи доказ, од колике је оно важности за српску историјско-правну литературу. Оно је допринело разјашњењу многих питања и довело научна испитивања до веома важних резултата. У том делу је писац објавио четири до тада непозната текста законика; уз то је дао један упоредни и критички преглед свих до тада познатих рукописа, и најзад је покушао, да реши питање односно редакције Законика. Своју студију он сматра само као један припреман посао за критичко издање Законика. Ово дело је дало повода једној врло важној рецензији проф. Зигеља, коју је 1890. год. на захтев Руске Академије Наука публиковао под називом: „О сочинении Памятника законодательной дѣятельности Душана“, СПБ. 1890. У овој је рецензији као некадањи издавалац овог правног споменика признао потпуно филолошку страну овога

дела, али је с правног гледишта изразио и неколико одвојених мишљења. Пре него што је Флорински остварио своју жељу, да да критичко издање Законика, што је у своме цитираном делу био обећао, учинио је то српски научар Стојан Новаковић. Он је 1898. год. издао критички Душанов Законик, и то са текстом и свима варијантима из двадесет њему познатих рукописа, коментаром, списком капитула и азбучним садржајем имена и термина за текстове и коментаром. Овоме издању је написао један опширнији предговор. Новаковићево се дело ослања делимично на рад Флоринскога, као што и сâм Флорински примећује у својој рецензији: Критичко-библиографски преглед новијих дела за испитивање Словенства, у „Извѣстia“ Кијевског Универзитета, 1898. Новаковићево издање Законика је изазвало рецензију Флоринскога. У њој се рецензент задовољава са издањем текста Новаковића и изражава жељу, да се приреди једно критичко издање свих српских превода и извода из грчких правних књига, које се јављају заједно са Душановим Закоником. Међутим, Новаковић је, који је још пре публикације дела Флоринскога имао пред очима везу Законика са грчким правним књигама, успео после дугогодишњег рада, да публикује једно дело о средњовековном византијском праву у српском преводу: „Матије Властара Синтагмат“, Београд 1908. Тај је споменик прво издао у потпуном тексту, а потом (по Флоринском) и у скраћеном. У предговору овога важнога дела писац је изложио у неколико капитула све оно, што се односи на његово ближе познавање. Важно је и мишљење Зигељево о овом издању у Јурид. библиографији, 1908., а нарочито је интересантна паралела, коју он чини о ширењу права римскога и византијскога у Европи. Најзад је пре кратког времена поводом издања Новаковићева о Душановом Законику публиковао чувени историк, бечки проф. Dr. K. Јиречек једну важну расправу: *Das Gesetzbuch des serbischen Saren St. Dušan* (Archiv für slavische Philologie, св. XXII 1900). У овој се расправи чине разматрања, која су достојна нарочите пажње, јер бацају више научне светлости на многа питања, о којима су дотле постојала разноврсна мишљења. Главни део ове расправе чини онај одељак, у коме се говори о старо-српском судском уређењу, и као таква чини један важан прилог за историју српскога права. Проф. Јиречеку

српска историјска литература дугује благодарност и за многе друге важне радове. Што се тиче политичке историје Срба, ваља као нарочито значајан рад напоменути Јиречеково дело „Geschichte der Serben“ (1911., немачко и српско издање). Као допуњу му, која је важна и за правне историје, треба истаћи монографију Јиречекову, *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, Studien zur Kulturgeschichte des 13 bis 15 Jahrhunderts*, која је изашла у *Denkschrift der Wiener Akademie der Wissenschaften*.

Осим ових радова, који расправљају о Законику у целини, постоји још један читав низ расправа о појединим питањима. Уз то се третира Душанов Законик у свима већим радовима на словенском праву, и то у делима признатих словенских научара: Хубе-а, Богшића, Херм. Јиречека, Маћевскога, Воцела, Собестијанскога, Миклошића, Кадлеца, Новаковића, Мијушковића, А. Јовановића, Мијатовића и др.

Као што се види из овог кратког прегледа, литература је о Душановом Законику доста богата, али је ипак поред свега тога један велики број тамних и нерешених питања. Од свих тих питања изабрали смо неколико важнијих за наше излагање. За сада ћемо их изложити овим редом: I. *Постанак, територијална важност и судбина Душановог Законика*; II. *Систем Законика*; III. *Однос између византијског и српског права с нарочитим погледом на Душанов Законик*; IV. *Извори Душановог Законика* и V. *Садржај Душановог Законика*.

I

О времену постанка Душановог Законика, као и његовој судбини после пропасти српскога царства, постојала су разна мишљења научара. Флорински је био први, који је изнео мишљење, противно Зигељу и Новаковићу, да је Душанов Законик донет у целини на сабору 1349 год., и да су доцније чињене само допуне, које су од истога владоца потицале. По његовом мишљењу су на томе сабору добили санкцију и још два законика византијског порекла: Синтагма Матије Властара и т. зв. Јустинијанови закони. О постанку ових законских збирки, као и о њиховој улози у српском правном животу средњег века говорићемо више и детаљније. Овде ћемо само узгредно напоменути, да су по мишљењу Флоринскога првобитно оба та законика византијског поре-

кла заједно са Душановим Закоником чинили једну целину. И ако Зигељ и Новаковић иницијативу за превођење Синтагмата придају цару Душану, ипак се не слажу са мишљењем Флоринскога, да су сва три закона добили санкцију на истом сабору. Овакво мишљење Флоринскога се не може усвојити из простог разлога, јер се ничим не потврђује. И ако околности, које он наводи, да се све три правне књиге јављају у доцнијим рукописима готово увек заједно, и то правни кодекси византијског порекла на првоме месту, могу дати повода мишљењу, ипак се из тога не може закључак изводити, да се Душанов Законик треба као њихова допуна да сматра. Та околност је чисто спољне природе, која ни у колико не објашњава есенцију питања. Ну, и ако је немогуће изводити онакав закључак, какав већ чини проф. Флорински, немогуће је шта више и приступити једном таквом мишљењу. Флорински се и сам слаже са мишљењем, које је пољски правни историк Хубе пре њега већ изразио, да се постанак т. зв. Јустинијанових закона односи на време пре XIV века (Памјатници, 489). То је Хубе доказивао правним терминима, који се налазе у овој законској збирци, а којима није могло бити места у српском језику XIV века. То су све термини грчкога порекла (номик = *νομικος*, прикиа = *προικος*, диатаксис = *διατάξις*), који су у време Душаново били замењени словенским изразима. Отуда је и потекло Хубеово мишљење, да је бар један део текста овога закона морао постати у времену пре XIV века, у коме налазимо технички српски језик знатно више усавршен и правне појмове боље развијене. (О значењу ргава римскога Беч, 1869). Ако ово мишљење усвојимо као тачно, с којим се и Флорински слаже, онда збиља не бисмо имали дубљег разлога, да верујемо, да је ова законска збирка добила санкцију на томе сабору (1349), када је она већ пре тога имала своју законску важност.

Пошто смо овде, само потпуности ради, додирнули питање о односу Душановог Законика према грчким правним књигама, вратићемо се опет, да нагласимо неоснованост претпоставке: да је основ Законнику положен на сабору 1349. г. и да доцније није било никаквих саборских допуна. На ово мишљење долазимо и другим путем, кад испитамо побуде, које су покретале творца Законика на његово доношење. Осим тога ово мишљење можемо стећи и на основу законских од-

редаба у оба дела, које контрадицирају, а услед тога онемогућавају и претпоставку за њихово једновремено доношење. Из садржине законских наређења можемо изводити, да је законодавац имао намеру подићи религиозни и морални ниво живота духовништва и целога народа, и спречити ширење католицизма и јеретиштва. Отуда и видимо, да законодавац, говорећи о побудама, из којих се законик издаје, наређује у чл. 1., да се пре свега религија узме у обзир. Затим се нижу још 38 чланова, који су већим делом верске садржине. У тим су одредбама следеће мисли садржане: да срца Срба, која су била наклоњена прастарим националним обичајима, који нису више духу времена одговарали, јер су у њима били трагови незнабоштва, хришћанству обрате; затим да моћ духовништва утврди, да регулише односе у цркви и односе духовништва према световној власти, и да јој већи значај прида, него што је дотле имала. Разлог доношењу Законика је био и тај, да се њоме олакшају и обезбеде трговачке везе, како у земљи, тако и са суседним државама. Србија је у оно време заузимала угледан положај међу осталим европским државама и стајала са њима у различним односима. Ове је односе регулисавала уговорима. Нарочито је важно истаћи трговачке уговоре, које је српска држава за све време њеног постојања закључивала са Дубровником и млетачком републиком, који су били у оно време важни трговачки центри. Услед ових трговачких односа су и многе одредбе унете у Законик. То су одредбе, којима се страним трговцима зајемчава слобода трговине у царству (чл. 118—122), одредбе, којима се саксонским рударима дају извесне привилегије и њихови односи уређују. Нарочито је Душана покретала и побуда, да укине извесне злоупотребе у управи и судству и ограничи насилност племства и побољша положај ниже класе. А пред свима овим државним задацима се истицала потреба, да се земљи прибави јавна безбедност, и да се све уклони, што би нарушавало јавни поредак у царству. „... по землѣхъ-же и градовехъ, яко да не оумножить се въ дрѣжавѣ царствіа нашего некоемъ злоба и злое оухыштреніе и лоукавое ненавидѣніе, нѣ паче да поживемъ въ вѣсакои тихост и безмльвнѣмъ житію и въ православнѣи вѣры житіи съ в' семи люд'ми царства нашего, малимъ-же и великимъ, и получимъ царство небесно въ боудоуште онемъ вѣдѣ, аминь“, вели се

у једном сачуваном предговору Раковачког рукописа, који нам даје објашњење о постанку Законика и мотивира његово доношење. Отуда и видимо, да је кривично право у Законику најбоље садржином заступљено, и да обухвата највећи број чланова.

Али и поред све те тежње, да се у Законик унесу што потпуније одредбе, које би савршено обезбеђивале јавни поредак, ипак законодавац, било да није хтео или није могао, није успео дотаћи се главних узрока, који су положај државе у опасност доводили. Услед тога су ти недостаци Законика произвели незадовољство међу обичним светом и изазвали неизмерно растење разбојништва, крађе, убијства и насиља сваке врсте. Цео низ додатака и нарочитих допуна потекао је из потребе, да се то зло ограничи. Оне су усвојене на другом сабору 1354.

Ну, до овога резултата се може доћи, као што смо напоменули, и по смислу законских одредаба из оба дела, које потпуно онемогућавају претпоставку њиховог једновременог доношења. Несумњиву потврду за тај навод налазимо у вези чл. 105 с једне стране и чл. 171 и 172 с друге стране. Чланом 105 предвиђа Законик случајеве, да цареви поклони и уступци дођу у сукоб са одредбама законским. За такве случајеве је била прописана у Законику ревизија царева, који је имао да одлучи о даљој примени и коначном решењу спорне свари. Напротив су у чл. 171 и 172 ревизија и коначна одлука царева биле укинуте. Дакле, у сваком случају колизије између царева наредбе и његовог Законика, ова прва би (по чл. 171 и 172) остала без примене. Исту потврду налазимо и у члану 124, упоређеном са чланом 187. У тим члановима се говори о повластицама и привилегијама даним градовима, а наређује се, да се привилегије учињене грчким градовима пре окупације (чл. 124) и привилегије дане српским градовима пре овога Законика не могу мењати (чл. 137). Оба ова члана пружају такође доказа о томе, да нису могли бити на истом сабору донети, пошто би било нелогично, да се они при једновременом доношењу излажу одвојено. Све ово до сада наведено, дакле, потврђује мишљење да је законодавна радња Душанова била извршена на два сабора, и то у оним годинама, које су у рукописима датирани — 1349 и 1354.

Друго питање о Душановом Законику јесте његова важност у територијалном погледу, као и време трајања његове важности. Из законских одредаба, као и из примене њихове постаје јасно, да Законик у територијалном погледу није имао никаква ограничења. Он је имао своју важност не само у областима старе српске државе, већ и у ново-освојеним крајевима византијским. Истина о овоме не налазимо никаква изрична наређења у Законику, али ипак стичемо ово мишљење на основу појединих одредаба, у којима се несумњиво изражава ова његова неограничена територијална важност (чл. 145). Осим тога, Душанов је Законик у персоналном погледу имао законске важности не само за српске држављане, већ и за сва лица, која су се налазила на српској територији. Сви случајеви из области кривичнога права, приватног права и т. д. учињени на српској територији, налазили су своје решење у овом Законику.

Много је тамније и од свога решења удаљеније, а по свом значају истакнутије питање о судбини Душановог Законика после пропасти српскога царства. Несумњиво је, да је Душанов Законик за све време постојања старе српске државе био у важности. А с разлогом се може мислити, да је он после пропасти и даље остао као основа српскога правнога живота све до постанка нове државе. То посведочава најбоље велики број нађених рукописа и разноврсних рецензија, које су у току времена постајале. Томе треба још додати, да су извесни рукописи (као на пр. Раванички из XVII века) поред другојачије редакције извесних чланова, имају и неке сасвим нове одредбе, па шта више и такве, које нису могле одговарати фактичким односима Душановог времена. Све те измене и допуне у доцнијим рукописима, као и њихов постанак, стављају нас пред питање, чему су оне могле да служе? Проф. Зигел је мишљења, да је тај Законик изгубио своју важност готово одмах после смрти његова творца. Али је ипак поврх свега тога и даље имао велику важност као дело знаменитога српскога цара, као мила успомена народа на његову славну прошлост, као чувар обичаја и навика, ма да и недовољно формулованих, као и некојих религиозних и моралних правила. Та околност и јесте по његовом мишљењу, прави узрок, да је он био преписиван, и да је његов текст обнављан у доцнијим рукописима, а ни-

како, пак, зато, као што се обично мисли, да је имао трајну правну силу. Али овакво мишљење проф. Зигелја, и ако објашњава само обнављање Законика, ипак није довољно да објасни оне измене и допуне, које су у Законику у току времена местимично чињене. Законске одредбе Раваничког кодекса о атентату и агитацијама противу цара оправдавају мишљење, да су оне морале имати извесан практичан циљ. Па и однос новог завојевача према новим поданицима у неколико је објашњење овога питања. Нарочито његова толеранција у верском погледу, као и слаба способност за организовање власти, учвршћују нас још више у томе уверењу. Као освајачи Турци су били страховити, али су ипак задржавали старо стање, и радо прилагођавали правним установама потчињених народа. То нас још већма уверава, да је обнављање рукописа овога споменика морало имати извеснога практичнога разлога. Ипак, мислимо, да решење овога питања потребује дата, која ће се моћи тек онда открити, када се нађени рукописи боље испитају, а нарочито, када се буде бацило више научне светлости на период правног развоја у времену после пропасти старе српске државе, који је још увек у потпуној тами.

II

Распоред чланова у Законику (систем). — Од нарочите је важности питање о распореду чланова у Законику. Цела је садржина Законика, као што смо напоменули, подељена у чланове. Сваки члан има свој наслов, али је сумњиво, да су ови наслови једновремено са Закономиком постали, пошто они врло често не одговарају садржини. Према томе може се са разлогом мислити, да је ово дело доцнијих преписивача, који су без познавања предмета, који су преписивали, наслове по своме нахођењу стављали. И не само да се садржина не подудара са њиховим насловима, већ се они налазе и тако поређани, да с обзиром на место, на које су стављени, на први поглед не показују никакав систематски ред. То је и дало повода многим испитивачима овога споменика, да из ближе испитају сродство међу појединим члановима, и да на тај начин у оној несрећености одредаба нађу извесну ближу везу, на основу које би цео Законик представљао извешан систем. Мишљења се појединих научара, истина, у по-

јединоштима у решењу овога питања разилазе, али се ипак готово сва у томе слажу, да се у Законнику може наћи извештај систем, пошто су његове веће групе чланова везане сродством главнога предмета, око кога се ређају.

На ред чланова у Законнику су први обратили пажњу Крстић и руски историк Мајков. Крстић је био први, који је у својим „Разматрањима о Душановом Законнику“ (Гласник друштва српске словесности, св. VI, стр. 104) изнео мишљење, да је Душанов Законик несистематски сређена збирка, и да се без икакве унутрашње везе ређају чланови закона најразноврсније садржине. Новаковић је био такође мишљења, да у Законнику нема система. За то је био покушао, у своме првом издању Законика (1870) да на основу данашњег система права, групира чланове, који се односе на државно право, административно право, кривично право и т. д. Интересантно је, да Новаковић још увек мисли, да је Законик без система, ма да се није прецизно изразио (Законик, стр. 12, 1898). Мајков је био први, који је приметио, да се у оном општем распореду чланова може наћи извештај ред, јер се најпре говори о духовништву, за тим о црквеним, грађанским, кривичним и најзад о судским стварима (Историја српског народа стр. 56).

Најоснованије, пак, мишљење до сада о систему Законика је дао проф. Зигел. Томе мишљењу је дао израза у своме издању Законика (Законикъ Стефана Душана СПб. 1872.) и у раније цитираној рецензији дела Флоринскога, као и у његовим предавањима, која је држао о словенској правној историји на Универзитету у Оксфорду (Slovanske pravo, Праг 1911, превод са енглеског Lectures on slavonic law, Лондон, 1902). На првом месту се Зигел не слаже са мишљењем, да у Законнику нема система. За то наводи разлог, да један законски кодекс, који је под утицајем извесних потреба постао, и правна наређења, која су у њему садржана и по којима се један народ дуги низ година управљао, несумњиво су морала бити сређена сходно овим потребама у извештај систем. Мишљење, пак, Мајкова не сматра као тачно, јер противу њега говори сама садржина Законика. У Законнику је један читав низ одредаба, које је немогуће уредити по наведеном систему Мајкова. За то је Зигел покушао да самостално реши питање о систему Законика. Он је изнео

мишљење, да је у првобитном делу Законика из год. 1349, узимајући за основицу најпоузданији рукопис Призренски, чланове могуће у следеће групе поделити: а) црквено право, чл. 1—36; б) световњаци и њихов друштвени положај, чл. 37—72; в) имовинско право, чл. 73—83; г) кривично право и кривични поступак, чл. 84—112; д) уставно право, чл. 113—136.

Углед за овакав распоред чланова налази проф. Зигел у средњовековним грчким правним књигама: Прохирону, Еклоги, и т. д., које такође почињу своје излагање са црквеним правом и завршују са ратним правом. Што се тиче другог дела Законика (од 1354) мисли Зигел, да у њему нема нарочитога система т. ј. да је његов систем одређен првим делом коме се он има као допуна да сматра. С мишљењем Зигелевим о постојању система у Законику од 1349 г. слаже се и проф. Јиречек, и налази, да чак и онај део, који по Зигелу садржи допуне из год. 1354 показује извесне трагове групирања (*Das Gesetzbuch*, 156—157). На супрот Зигелу држи проф. Јиречек за врло вероватно, да су при састављању Законика као углед служили не толико систематски уређени номоканони Византинаца са њиховим световним правом, колико статуту градова на обалама Јадранскога Мора, који су и у грвницама Србије били познати.

Ми такође полазимо са гледишта, да је извеснога реда и система морало бити у Законику. Систематизирање је, у опште узев, једна произвољна ствар и зависи од тога, шта је узето за основ сређивања материјала. Осим тога је тај основ и једна релативна ствар, која зависи од потреба, које су га изазвале, као и других околности. Ваља нарочито нагласити, да се Душанов Законик није сачувао у оригиналу, већ у преписима, који се разликују по броју чланова. Ова околност довољно потврђује да су, извесне промене и у том погледу морале наступити. Али ипак оне нису тако изведене да је првобитни систем био напуштен, и да се он у Законику не може утврдити. Систем постаје нарочито јасан, када се напусте мисли данашњег времена и пренесе у време постанка Законика, а нарочито када се узму у обзир оне околности и побуде, које су га створиле.

Србија је била у Душаново време једна сталешка држава са строго раздељеним сталезима. Целокупно се ста-

новништво делило, у опште узев, у две главне групе, у једну привилегирану и једну непривилегирану. У прву су групу долазили: духовништво, које је било подељено на више и ниже, и племство, од кога је било једно више племство (властела) и једно ниже (властелчићи). Друга група становништва је била непривилегирана у Законику себри названа. Под именом себри се је разумевало све становништво, које није припадало сталезу властеле. Према томе би се тај назив себри могао и негативно обележити: невластела. Привилегирани сталези су уживали у староме српском царству нарочита права, којих је непривилегирано становништво било лишено. Најважније право привилегиране класе се састојало у узимању учешћа на саборима, на којима су доношени закони, и у опште у свима државним пословима. Они су, дакле, представљали са царем законодавну власт оног времена. Па и на сабору, на коме је Законик добио санкцију, учествовало је све свештенство и племство. То се види из увода Законика, у коме се вели, да је Законик донет од православног сабора, на коме су били присутни сви митрополити и све свештенство, више и ниже, и све племство. Обе привилегиране класе су се на сабору природно појавиле са готовим до извесне мере јасно формулисаним постулатима и захтевали су једновремено такве привилегије, какве су већ уживали на основу ранијих повеља. У исто су се доба оба сталеза трудила, да себе издигну изнад масе обичног света, и да себи према њој, у колико је могуће било један више независан и угледан положај да заузму. А како су они у држави били решавајући фактори, то су они у Законику истакли своје захтеве на првоме месту (чл. 1—36, и 36—72 по Зигељевом систему).

Што се тиче реда других чланова, мислимо да су на њихов распоред имали утицаја не унутрашњи, већ напротив сасвим спољни узроци. Сам је случај хтео, да су они баш у овоме а не другоме реду сложени. Али се и у овој групи одредаба примећује она основна идеја творца Законика, из које је постало статуирање извесних главних тачака, око којих се поједине групе чланова нижу. После проширења српске територије заузимањем многобројних грчких провинција сасвим се је природно показала потреба, да се тако проширено царство постави на једну сасвим стабилну основу, како би

се могло оспособити за једну правилну функцију, коју је имало у овој новој форми да врши. Ова се потреба могла најлакше подмирити увођењем новог правног поретка. И до времена окупације су, истина, ове ново освојене провинције имале своје право. Али баш та околност, да је дотле важеће грчко-римско право у многоме одступало од правних погледа нових освајача, на које је разлике Зигељ умесно указао у својој рецензији, велимо баш ова околност је и изазвала потребу, да се домаће право кодифицира и да се тако целокупном правном поретку у царству да једнообразно обележје. Ова се потреба показала нарочито у приватном праву. Требало је регулисати не само приватно-правне односе између самих сопственика, већ и њихове односе према ново-уведеном правном поретку. Нарочито је требало регулисати имовинско-правне односе, да би се тиме олакшао приватан саобраћај. Требало је право својине регулисати, даље, шта ће у будуће важити као доказ у споровима око својине, као и закон, по коме се имају ови спорови да расправљају и т. д. Ова је потреба изазвала једну читаву групу чланова, који садрже само најглавније одредбе о имовинско-правним односима (чл. 73—83 по Зигељевом систему).

Из оне основне идеје, да увећано царство мора имати сигурну базу, како би могло у новој улози одговорити предстојећим задацима, јавила се и потреба, да се у земљи загарантује јавна безбедност и да се све уклони, што би у царству нарушавало јавни поредак. Горе цитирани предговор Раковачког рукописа даје нам посве јасно објашњење, колико је било стало српском законодавцу, да се отклони свако зло, које би општи мир у држави нарушавало. Отуда и видимо, да је кривично право у Законику веома богато садржином заступљено, и да највећи број чланова обухвата, У томе се праву могу јасно видети и оне диференције, које су постојале између домаћега важећега права и грчких правних погледа. Нар. опште јемство (заједничка одговорност) једна установа, која је била врло добро позната свим словенским народима оног времена, а о којој и у Законику налазимо многобројне одредбе, стоји у суштој супротности са основним принципима византијског права. Те су диференције природно, изазвале потребу, да се у кривичном праву до-

несу законске одредбе, које би одговарале домаћим словенским правним погледима.

Најзад, из оне основне идеје о реорганизирању увећанога царства је потекла потреба, да се унесу у Законик одредбе, које се односе на регулисање међународних односа. Као што смо раније напоменули, Србија је у оно време заузимала угледан положај међу осталим европским државама и стајала са њима у разним односима. То је био повод, да су многе законске одредбе унете у Законик, које се тичу регулисања трговинских односа са суседним државама. Међу њима су прво место заузимали Дубровник и млетачка република. То су одредбе, којима се страним трговцима зајемчава слобода трговине у царству (чл. 118—122). На завршетку у Законнику има још неколико наређења, која се тичу војске и војне управе, и с њима се завршава први део Законика од 1349. г.

Из свега овога излагања се види, да чланови у Законнику показују известан распоред, и да Законик представља потпуно одређену целину. Неки су чланови у њему, истина, при редакцији нетачно поређани, али се ипак у томе с обзиром на време постанка, које није познавало данашњи систем права и кодификацију у данашњем смислу, не може одвећ тачности захтевати. Из напред изложенога постаје јасно и то, да при састављању Законика и одређивању његовог система, нису могле као углед служити грчке правне књиге, које наводи проф. Зигељ. Доказ је за то околност, што је између социјалних и политичких односа у српској држави и византијскоме царству било принципиелних разлика. Србија је била у Душаново време, као што је напоменуто, једна сталешка држава, што се не може утврдити у византијском царству, пошто тамо није било класних разлика. Византијска држава као и њено право били су продужење римскога царства и римскога права, чије је политичко и друштвено уређење почивало на принципу индивидуализма. Овај је принцип противан свакој сталешкој организацији. С обзиром на ову важну разлику и видимо, да у грчким правним књигама сталешки односи нису били регулисани тако великим бројем одредаба, као што је то био случај у Душановом Законнику. Та околност баш говори противу мишљење, да су грчке правне књиге служиле као углед при саставу Законика. Ако ли,

пак, одредбе законске у њиховом распореду показују извесне сличности са грчким правним књигама, мислимо, да је то само резултат потреба једне уређене државе. Али ипак треба нагласити, да те одредбе црну свој постанак не само из местних словенско-српских назора него су оне и плод утицаја византијских појмова, чему треба још додати и елементе са Запада. Мишљење, пак, проф. Јиречека, да су при састављању Законика вероватно као углед служили статуту градова на обалама Јадранскога Мора, не бисмо могли као сасвим доказано усвојити. За то нам је разлог навод, који је проф. Кадлец истакао у своме приказу горе поменуте расправе Јиречекове (у часопису *Sborník věd právnických a statistických*, 1900, Праг). Он умесно примећује, да је до сада публикован само један део ових статута. А осим тога, што и најважнији статут за упоређење са Законом цара Душана — Будвански — садржи само грађанско право.

Ово излагање о Душановом Законику доводи нас непосредно пред једно друго питање о карактеристици Законика, које је, мислимо, сада лако решити. Душанов Законик посматрати као кодекс грађанског права, немогуће је, пошто грађански закони не чине његову главну садржину. Шта више је мало таквих закона, а нису ни на једном месту групирани. Мишљење, пак, које је Леонтовић први изнео, а Зитељ усвојио, да је Законик нека врста судско-административних устава, дакле дело, у коме се од прилике као у другим словенским правним кодексима (Рускаја Правда, Винодолски закон) цела садржина односи на суд и правду, мислимо, ипак, да се с обзиром на нашу горе изнесену мотивацију система Законика, не може као тачно усвојити. Једно по својим разлозима интересантно и до извесног степена тачно јесте мишљење нашег недавно упокојеног професора словенскога права Др. Д. Мијушковића (у часопису *Српски књижевни преглед*, 1895). По њему би требао Душанов Законик да представља неку врсту сталешког устава, који је постао по жељи царевој са тежњом, да се фиксирањем сталешких привилегија стане на пут њиховом безграничном растењу. Ипак, не бисмо могли ни ово мишљење као потпуно тачно усвојити, из простог разлога, што група одредаба о сталешким чини само један део Законика. Према томе би се, по овом мишљењу, према једној групи одредаба одређивао ка-

рактар целом кодексу. Што се нас тиче, ми смо такође мишљења, да је Законик једна врста устава средњовековне српске државе, једна земаљска уредба. Тим уставом је имао, по нашем мишљењу, његов творац за циљ, да положи основ новој увећаној држави, са тежњом, да је на тај начин оспособи за један успешан живот. У томе се и истиче, мислимо, оригиналност и величина духа Душанова, а и важност овог Законика. Овај устав, ова земаљска уредба није постала по жељи народа или ма које класе, већ из једне чисто државне потребе. Та се потреба састојала у томе, да се основне идеје за целокупан правни и државни живот написмено ставе, и да се тако увеличано царство централизира. Шта је могло иначе оне разноврсне националне елементе, који су ушли у састав тако рећи новостворенога царства јаче да веже у једну целину? Само право, један виши општи закон.

Dr. Светислав О. Ђорић.

— НАСТАВИЋЕ СЕ —

СУДСКА ХРОНИКА

О урачунавању времена пробављеног у ропству у издржавању казне.

— Одлука Опште Седнице Касационог Суда —

Касациони Суд на основи тач. 2. §. 16. закона о своме устројству, у својој општој седници проучно је питање, изнето писмом Господина Министра Правде од 22. фебруара 1914. год. Бр. 3816, па је мишљења: *да се лицима, која су се налазила на издржању које од казни лишења слободе — тач. 2, 3 и 7 § 12. Казненог Законика, у вези са § 23. истога законика, и која су, као таква, допала ројства непријатељске државе, време пробављено у ропству има урачунати у издржавање казне.*

Ово зато, што се за прекид издржавања казне претпоставља пуштање у слободу, а одвођење у ропство то не само није него представља за заробљенога још и веће зло него што је редовно издржавање казне лишења слободе. Одвођење у ропство лица које је започело издржавање казне има се урачунати према трајању ропства у казну, аналого и пропису § 177. крив. суд. пост., по коме би се и лицу, које би било пуштено кући на лечење под стражом, рачунало, по § 23. Казненог Законика, ово време у казну, ако је пресуда већ била изречена, или ако би се при изрицању казне нашло да има места примени § 64. Казненог Законика.

Бр. 1633. Из опште седнице Касационог Суда 4. марта 1914. год. у Београду.

О судском поступању при извиђању и суђењу злоупотреба председника и редовних чланова епархијских духовних судова учињених у вршењу званичне судијске дужности.

— Одлука Опште Седнице Касационог Суда —

Касациони Суд на основи тач. 2. § 16. закона о своме устројству, у својој општој седници проучио је питање, изнето писмом Господина Министра Правде од 10. фебруара 1914. год. Бр. 2916, па је мишљења:

да се, према чл. 106. закона о црквеним властима, на председнике и редовне чланове епархијских духовних судова — у погледу поступка за извиђање и суђење њихових злоупотреба — кривица — учињених у вршењу званичне судијске дужности, имају применити они исти законски прописи, који у том погледу важе за судије грађанских судова. Према овоме тужбе противу њих могу подизати како приватна лица, која су оштећена, тако и Министар Просвете и Црквених Послова, под чијим надзором стоје духовни судови — чл. 189. Устава — Касационом Суду, који — као и за судије грађанских судова по чл. 35. закона о судијама — има да реши има ли места давању под суд и, у случају да нађе да овоме има места, да одреди суд који ће судити.

Председници и редовни чланови епархијских судова као и судије грађанских судова не могу, дакле, бити тужени за свој судијски рад без одобрења Касационог Суда — III став чл. 157. Устава.

Ово своје мишљење Касациони Суд заснива како на наређењу члана 190. Устава, по коме црквене власти суде свештенике *само за кривице учињене у свештеничким дужностима*, тако и на наређењу већ наведеног чл. 106. закона о црквеним властима, у коме изречно стоји прописано, да председници и редовни чланови епархијских духовних судова имају сва права судија грађанских судова, па како и у последњем ставу чл. 189. Устава стоји да се уређење црквених власти прописује законом, а у закону „о црквеним властима“, нигде није прописан друкчији поступак за суђење председника и редовних чланова епархијских судова за њихов судијски рад, то се из свега овога има извести да у овом погледу и за њих важе прописи закона о судијама грађанских судова, с обзиром још нарочито на став III чл.

184. закона о црквеним властима, по коме законском наређењу црквене власти не могу казнити судије оба суда (епархијског и Вел. Дух. Суда) одлучењем од звања судијског.

Бр. 1193. Из опште седнице Касационог Суда 4. марта 1914. год. у Београду.

Деца и удова у рату погинулог официра имају право на пензију према последњој плати његовој, ма да он по овој у фонд удовички није улагао 6 месеца, нити је толико у животу био.

— Одлука Опште Седнице Касац. Суда —

Милеса удова пок. Милана Мамуровића, бив. војног капетана, тражила је да се њој и њеној малолетној деци до суди пензија по чл. 17 б) зак. о пенз. фонду за удовице и децу умрлих чиновника, пошто је њен муж Милан, као капетан I класе, погинуо у садањем рату. За доказ свог тражења поднела је писмена документа.

Државни правобранилац признао је тужитељци Милеси и њеној деци право на пензију по чл. 17 б) зак. о пен. фонду и то према плати Милановој као плати капетана II класе, пошто као капетан I кл. није улагао у фонд удовички 6 месеци по члану 16 а) помен. закона.

Првостепени је суд досудио тужитељци и њеној деци право на пензију и то према последњој плати Милановој као плати капетана I класе, са разлога:

Поднетим исправама молиља је доказала своје право на пензију, која јој припада из фонда удовице и деце умрлих чиновника. Како је државни правобранилац признао удови право на пензију по чл. 17 б) зак. о пенз. фонду, — то се удови Милеси и њеној малолетној деци, Надежди и Олги, пензија има досудити с погледом и на овај члан а на терет државне касе.

Приговор тужене стране, да се пензија не може одредити према плати капетана I класе, јер улагање у фонд на ту плату није вршено 6 месеци, не може се примити, јер се одредба чл. 16 а) зак. о пенз. фонду у томе погледу на овај случај не може применити.

Одредба чл. 17 б) помен. зак. има изузетан положај. Она је постављена да обухвати узроке који се нормално не јављају

у вршењу службе, и да за те узроке ризик за штету, коју ти узроци повлаче, пренесе на државу.

Такав положај ове одредбе повлачи ове две консеквенце: да је она постављена у корист фонда да издвоји исплату штете из фонда за узроке, који су изван уобичајене нормале, која је послужила као база за материјалну страну фонда. Да се услед те карактерне црте ових узрока испуњење оних терета улагача који непосредно утичу на материјалну страну фонда, не може тражити у корист државе. У ред ових терета постављена је одредба чл. 16 а) зак. о пенз. фонду, по којој улагање треба да је вршено 6 месеци на плату, коју је улагач уживао у време смрти и према којој се плати количина пензије његовој породици одређује. Та одредба стоји у непосредној вези са материјалном страном фонда јер, по чл. 5. истог закона, редовни улози улагача улазе у састав прихода које служе као буџетска основа за исплату пензије породицама умрлих улагача.

Према овоме суд налази, да се одредба чл. 16 а) зак. о пенз. фонду, у погледу шестомесечног улагања, не може применити на случај из чл. 17 б) истог закона, јер се пензија за случајеве предвиђене овом одредбом исплаћује на терет државне благајне и за то приходи фонда од редовних улога из чл. 16 а) истог закона не долазе у питање и не ремете материјалну страну фонда, пошто штете, које смрт улагача повлачи, не падају на фонд и немају никакав утицај на буџетску страну његову.

Суд дакле констатује да се одредба чл. 16 а) зак. о пенз. фонду узима у обзир, кад се пензије досуђују из фонда и када падају на терет фонда. Да би се примена њена извршила и за узроке из чл. 17 б) која повлачи исплату од стране државе, потребно је да то изрично постави. Кад то није учињено, онда се у корист државе не може одредба чл. 16 а) применити, јер она искључиво у корист фонда и његове буџетске подлоге постоји. Сем овога, да се примена ове одредбе из чл. 16 а) не односи на случај из чл. 17 б) показује и сам текст њен, јер се по чл. 17 б) породицама оваквих улагача признаје још 5 година улагања, а таква корист обухвата и шестомесечно улагање до смрти, кад би се узело да је и такво улагање требало бити испуњено.

Према овоме, тужба се има задовољити и пензија досудити на плату, коју је у време смрти улагач Милан Мамуровић имао — чл. 16 а) I одељак зак. о пенз. фонду, — а све према прорачуну Управе Фондова у суми од 825 дин. годишње, или месечно по 68 дин. и 75 пара, почев од 23. октобра 1912. год. и још за пет година по чл. 17 б) зак. о пенз. фонду, па све док не наступи који случај предвиђен чл. 19. помен. закона.

Наводи државног правобраниоца, да удова нема право на пензију према плати капетана I класе, са горњих разлога, не могу се примити.

Ову је пресуду, по незадовољству државног правобраниоца, Апелац. Суд одобрио пресудом од 16. децембра 1913. год. Бр. 2178. Двојица судије били су мишљења: да тужилачка страна нема право на пензију према плати капетана I класе већ друге класе, по чл. а) зак. о пенз. фонду.

По жалби државног правобраниоца, Касац. Суд примедбама свог III одељења од 12. фебруара 1914. год. Бр. 1197. поништио је пресуду Апелац. Суда из следећих разлога:

Кад се из уверења Министарства Војног, као јавне исправе, види да је пок. Мамуровић добио чин капетана I класе 20. октобра 1912. год. од кога дана па до дана његове смрти, 22. октобра 1912. год., није протекло 6 месеци, колико се према чл. 16 а) зак. о пенз. фонду тражи да је улагао у пензиони фонд, онда се тражење тужилачке стране да јој суд досуди пензију према плати капетана I класе појављује као неумесно — §. 178. грађ. пост. —, јер пок. Мамуровић на ту плату није улагао у пензиони фонд шест месеци, као што се то по горе наведеном закону тражи, нити је повремено у току од 6 месеци и могао уложити, јер од дана унапређења за капетана I класе није ни живео 6 месеци. Према томе, суд је погрешно, што је у жалбеној пресуди досудио удови Милеси и њеној малолетној деци пензију према плати капетана I класе.

Гледиште суда, да се одредба чл. 16 а) помен. зак. о шестомесечном улагању не може применити у случају када се пензија одређује према чл. 17. б) истог закона, не може опстати. Супротно гледиште: да се и у овом случају има применити одредба из чл. 16 а) помен. зак. има потврде у самом тексту члана 17 б) истог закона, који гласи: поро-

дици оних улагача, који би погинули... издаваће се пензија *по одредбама овога закона* из овог фонда, а на терет државне благајне. Дакле закон изрично наређује да ће се пензија издавати по одредбама помен. зак. о пенз. фонду, што значи даље да се све одредбе које утичу како на прибављање права на пензију у основи, тако и у количини па дакле и одредба из чл. а) помен. зак. о шестомесечном улагању имају се применити и у случају кад се пензија досуђује по чл. 17 б) помен. закона.

Разлагања суда у разлозима ожалбене пресуде о неважности одредбе из чл. 16 а) у овом случају имају против себе, баш противно узимању суда, и опште признато начело: да се изузеци имају најстриктније тумачити. И кад се према горе изложеном све одредбе које утичу на прибављање права на пензију имају применити и у случају када се пензија досуђује по чл. 17 б) помен. зак., — онда би законодавац био дужан изриком истаћи неважност прописа у чл. 16 а) помен. зак. о шестомесечном улагању. Кад он то није учинио, значи да се и у овом случају одредба из чл. 16 а) о шестомесечном улагању има применити.

Наводи суда у разлозима жалбене пресуде, да примени одредбе чл. 16 а) о шестомесечном улагању нема места, када је у питању пензија по чл. 17 б), јер ова пензија пада на терет државне благајне и да у том случају отпада главни разлог за њено постојање, а то је заштита материјалне стране фонда, и ако имају свог законодавног оправдања *de lege ferenda*, — немају законског ослоња по садашњем закону о пенз. фонду за децу и удову умрлих чиновника, те не могу ни послужити као основица за једну одлуку суда, којом се једној парничној страни признаје право, које јој друга парнична страна оспорава на основу јасних позитивних законских прописа.

Апелација Суд није усвојио поменуте примедбе Касац. Суда, но је 22. фебруара 1914. год. Бр. 852. дао следеће противразлоге:

Што је законом о пензионском фонду за удовице и децу умрлих чиновника установљен нарочити пензионски фонд за осигурање уживања удовице и деце упокојених чиновника — чл. 1, који је сасвим одвојен од сваке установе државне, који је самостална правна личност — чл. 2., који само стоји

под надзором Министра Народне Привреде и прегледу Главне Контроле — чл. 3. и који има за његово постојање само приходе и дотације, које му редовно сами чиновници пружају за његово постојање — чл. 5. овога закона — одакле се и издаје удовицама и деци пензија, према чл. 16 и 16 а) с погледом на чл. 17 истог закона.

По поменутом законском наређењу у чл. 16. стоји: да пензију задобијају удовице и деца, ако су улагачи, од којих они доводе право, улагали редовно у овај фонд 10 година улога или су пуних 5 година редовно улагали, па у току шесте године уложили за других 5 година улог, иначе ако овако нису урадили, онда немају право на пензију, већ на повраћај улога са интересом. Овако стоји стање по закону за редовне прилике.

Законодавац, имајући намере да обезбеди удовице и децу умрлих улагача, чија је смрт наступила не под редовним приликама већ под нередовним, под околностима, које су скопчане са преданошћу према служби и држави, са опасношћу по живот, који они за поредак државни губе, — хтео је да удовицама и деци оваквих улагача пружи, као нарочито државно признање, своју државну помоћ, коју није хтео да изједначи са оном коју би ови имали у редовним приликама од својих уштеђевина, те је тога ради установио чл. 17 б), по коме је, изузетно од општих наређења у закону о пензионом фонду удовица и деце, признао право на пензију удовицама и деци оних улагача, који иначе не би у редовним приликама имали право на пензију; јер по овом законском пропису признао је право на пензију удовицама и деци и оних улагача, који нису ништа скоро уложили у пензиони фонд, што се јасно види из последњег одељка помен. чл. 17 б) у коме се вели: ако и са 5 година, које им се признају, имају 10 година, сматраће се, да имају пуних 10 година, дакле значи: улагач стекао право да буде улагач овога фонда и ако није ништа уложио у исти, а погине или умре у служби државе за јавни поредак, — удовица и деца његова имају права на пензију као и оних улагача, који су испунили дужности улагача по чл. 16 овога закона.

Кад овако стоји по закону и када је законодавац плаћање ове пензије ставио на терет државе а не на терет фонда, као засебне установе, онда не може постојати противно гле-

диште гледишту овога суда, да се у оваквим случајевима за улагаче поменуте у чл. 17 б) има такође при одмеравању пензије водити рачуна о улозима на плаћање које су улагачи имали у време смрти или погибије.

Апелациони Суд не може усвојити ни гледиште Касац. Суда према речима у чл. 17 б): „издаваће се пензија по одредбама овога закона из овога фонда“, као да се ове речи имају односити и на то, да су и овакви улагачи дужни улагати према последњој плати најмање 6 месеца, већ налази да се ове речи односе само на то: да ће количина пензије према броју година бити онолика и у оној размери, како је то предвиђено у чл. 17 за пензије из пензионог фонда. Дакле, није се хтело да понавља оно, што је усвојено из закона о пензионом фонду и за ове изузетне прилике.

Да је правилно схватање Апелац. Суда у овоме, Апелациони Суд, поред наведенога, изводи то и из тога што је „улагање од шест месеца“ предвиђено одмах после чл. 16 у чл. 16 а), који говори о пензији улагача под редовним приликама а не и после чл. 17 б). Јер да је противну намеру законодавац имао, т. ј. да је хтео да и улагачи из чл. 17 б) буду оптерећени чл. 16 а), он би без сумње одредбу чл. 17 б) ставио пре одредбе чл. 16 а), а не као што је то учинио, те је тиме целокупно наређење чл. 17 б) ставио засебно, одвојено од општег правила у чл. 16, па и терет по овој изузетној одредби ставља у дужност држави за плаћање.

Кад је овде случај са пензијом улагача официра, Апелациони Суд слободан је овде поменути и следеће: По закону о устројству војске, одређено је тачно време, за које може који официр да добије наредни чин. Али у чл. 19. тога закона предвиђено је, да се у случају рата чиновници могу добијати без обзира на време проведено у једноме чину, ако се дотични покаже достојан за унапређење. Према овом ступи: неко у рат као капетан II класе. За време рата у року од 3—4 месеца добије чин капетана I класе. У овоме чину проведе један месец, буде произведен за мајора због показаних заслуга и храбрости и по том производству после 20 дана погине у рату. Настаје питање на коју би плату породица оваквог јунака добила пензију, кад он није улагао 6 месеца ни на плату капетана I класе нити на плату мајора?

Апелациони Суд налази, да би се пензија породице

оваквог улагача рачунала — одмерила — према плати мајора, како са напред наведених разлога, тако и по правди и правници, јер се не да ни замислити да је законодавац имао какву другу намеру но ту, да му одликујући га, даје на знање, да води рачуна и о његовој породици, коју ће изузетно наградити за његове заслуге. Међутим по схватању Ш одељења Касац. Суда о примени чл. 17 б) овде би имала пензија да се одреди према плати капетана II класе.

На основу изложеног и разлога у пресуди првостеп. суда, Апелац. Суд је остао при својој пресуди.

Касациони Суд у општој седници од 4 марта 1914 год. Бр. 1768 одбацио је примедбе свог одељења и пресуду Апелац. Суда оснажио.

*

Спорно питање, раније неједнако је расправљено. Навешћу само један пример.

Апелациони Суд пресудом од 17 септембра 1913. Бр. 1288 задовољио је тужбу односно чл. 17 б) а одбио тужилачку страну од тражења, да јој се пензија одреди према последњој плати такође капетана I класе по члану 16 а) с тога, што погинули капетан није улагао 6 месеца у удовички фонд, јер је за капетана прве класе добио 14 јануара 1913 а у рату погинуо 29 истог месеца, дакле после 15 дана од унапређења.

Пресуду ову оснажио је Касац. Суд решењем од 28 октобра 1913 Бр. 2645.

Допуна члана 16 а) (од 27 јануара 1900 год.) потекла је свакако из оправданих разлога. Јер је пре тога било случаја, да је неки чиновник, наравно у редовним приликама, налазећи се у болести, — добијао класу на 2—3 дана пред смрт, не по иницијативи дотичног Министра, већ утицајем са стране. Да би се дакле избегле такве могуће неправилности (да ко добије незаслужену класу), следовала је поменута допуна, која се (као што је Апелац. Суд горе лепо разложио) може однети само на редовне прилике а не и на случај, кад чиновник вршећи ратну службу погине или умре.

После горње одлуке Опште Седнице Касац. Суда, против које су били само три судије, може се сматрати, да је ово питање утврђено и да више неће бити спорно. Тиме је овој ствари указана заслужена пажња и правда потпуно задовољена.

Мих. Л. Стојадиновић.

**О продужењу рада првостепеног суда при извиђању кривица
отпочетих код војених судова.**

Кад првостепени суд, услед наређене демобилизације војске, прими акта ислеђења од војног суда, не спорећи за се надлежност, — онда он не треба да доноси решење остављању или неостављању оптуженог под суд, пошто је то војни суд раније као онда надлежан учинио, већ има да продужи рад без обзира на то, што неко дело долази и у надлежност поротног суда. — *Одлука опште седнице Касац. Суда* од 11 фебруара 1914. Бр. 1089 и Бр. 1182 и од 27 марта 1914 Бр. 2470.

С.

**Ко увреди свештеника за време вршења црквених обреда
казни се по §-у 303, као преступ без обзира на место вршења, а не као иступ по §-у 496. крив. зак.¹**

Кр. државно одвјетништво у М. оптужило је суду трговца А. К. из Ст. што је дана 18. Јануара 1908. год. кад је свештеник Ђ. носећи крст дошао пред његов дућан са ђацима: С., који је звонио и П., који је носио бакрачић са освећеном водом, сви обучени у црквено одело да освети богојављенску водицу изговорио ове погрдне речи: „марш напоље, мени тога не треба, може доћи и слуга његов да свети водицу“, а за тим изгурао једнога од дечака кроз врата напоље, дакле јавно и пред више људи увредио свештеника законито признате цркве, кад је исти извршивао религиозну службу грчко источне цркве, те да је тиме учинио кривицу кажњиву по §-у 303. крив. зак.

Кр. *Судбени* стол у М. осудио је оптуженога због тога за прекршај §. 496. крив. зак. на три дана затвора „уваживши да је свештеник Ђ. био још на улици додуше у одежди, али не у вршењу религиозне службе, већ ходајући из куће у кућу да освети богојављенску водицу укућанима, који одржавају тај црквени обичај и желе, да им се водица свети, но да у часу обављања тога чина, по положају места на коме се налазио, није свештеник био дужан да одежду црквену на себи има и да још није почео обављати обреда.

¹ §. 207. под б. односно §. 365. тачка 1. нашег кривичног законика.

када би тек одежду обући имао“, те према томе да овде не стоји дело из §-а 303. крив. зак.

Противу те пресуде поднело је државно одвјетништво ништавну жалбу наводећи у истој између осталог: „Нема сумње да је свештеник извршавао један акт религиозни, кад је ишао од куће до куће да свети водицу. А са извршавањем те религиозне службе нужно је скопчано, да буде непрестано у свечаном црквеном оделу, јер је немогуће, да он то одело полазећи од куће до куће непрестано скида и облачи.

Кр. стол *Седморице* (као Касациони Суд) поништио је горњу пресуду и осудио А. према тужби на казну строгог затвора од 14 дана.

У разложима те осуде од 6. Фебруара 1909. г. Бр. 525. навео је у главноме следеће:

Што се пак тиче класификације инкриминираног кажвог чина, то исту напада и државно одвјетништво ништавном жалбом наводећи, да се је имао инкриминирани чин квалификовати као преступ §-а 303. крив. зак. јер свештеник, док је у одежди, налази се у служби те нема сумње, да је свештеник Ђ. идући тада од куће до куће да освети водицу извршавао чин религиозни, а за извршавање тога чина нужно је скопчано да буде непрестано у свечаном оделу. Па пошто је понашање оптуженога том приликом било непристојно, то се у том чину стичу сви услови за преступ из §-а 303. крив. зак. Према томе жалба Кр. Државног одвјетништва основана је, те не стоји разлог пресуднога суда да се свештеник Ђ. у време изречених погрдних речи није налазио у вршењу религиозне службе, што није започео обављати религиозни обред, ма да је тада у прописној за тај чин одежди био обучен.

Под речима у §-у 303.: „када извршује службу Божију“ (а по нашем у §. 207. б. „приликом њиховог чинодејствовања или рада или и изван места њихове дужности но у смотрењу ове“) има се схватити не само оно време када свештеник законом признате цркве обавља извесан религиозни чин, већ и оно кратко време, кад свештеник у прописном црквеном оделу иде да религиозну службу обавља и кад се од ње враћа, дакле све дотле, док се свештеник указује јавности као службеник вере с обзиром на извршавање религиозних обреда.

Према реченом инкриминирани чин има се квалификовати као преступ из §. 303. а не као иступ из §. 496. крив. зак. у ком се правцу изјашњава и пракса *Врховног Бечког Суда* по одлукама од 14. Јуна 1896 г. Бр. 8064. и од 4. Јуна 1879 г. Бр. 1341. (*Мјесећник* 1909 г. стр. 476).

Ст. М.

И за моралне болове плаћа се накнада.

У спору М. противу Д. Которски Суд изрекао је пресуду. 4. Априла 1902. г. под Бр. 1902/6 којом одбија тужитељицу од тражења, да јој тужени плати 600 круна за претрпљену срамоту тиме, што ју је 7. Августа 1901. г. покушао силовати и тиме углед за удају умањено.

Разлози, на којима је суд основао ову своју пресуду у овоме су: Истина тужитељица је извршно пресудом судбенога стола од 23. Августа 1901. г. Бр. 421. доказала да је тужени осуђен због покушаја силовања над њом, али ни чим није доказала да је она при том збиља претрпела какову штету у телу, како то претпостављају §§. 1325 и 1326 грађ. зак. напротив сведоџбом лекарском доказано је да она није претрпела никакве а најмање телесне повреде.¹

Што се пак моралних (душевних) болова тиче они нису у новцу процењиви а тако исто ни срамота за коју оштету тражи. А пошто она од туженога није полно употребљена, то јој се у то име не би могла ни досудити накнада ни зато, што у смислу §. 1328. не припада накнада ни заведеној женској, која постане матером, због умањена изгледа за удају.

По незадовољству тужитељичином противу те пресуде, Кр. *Бански Стол* пресудом својом од 2. Јула 1902. г. Бр. 12.887. преиначио је пресуду првога суда и осудио туженога да плати тужитељици за претрпљене душевне болове по судском умотрењу 200 круна из следећих разлога:

¹ „По §-у 1325. грађ. зак. није потребно да услед телесне повреде остану видљиви знакова, јер болови нису условљени спољним знаковима и јер је оштета за претрпљене болове само еквивалент претрпљених болова. Ако је оптужени ради недостатка тачности потребних спољних знакова ослобођен од тужбе противу телесне повреде по § 411 крив. зак. онда може повређени крај свега тога по § 490. тражити оштету за претрпљене болове“ (одлука Врховнога Бечкога Суда од 17. Августа 1879. год. Бр. 7512 у издању грађ. зак. од *Сјевеца-Рушинова* код § 1325 коју и *Рушинов* наводи у свом *Тумачењу* грађ. зак. књ. II. стр. 707.).

Првостепени суд одбио је тужитељицу од тражења нарочито за то што душевни бол није у новцу процењив и што приликом покушаног над њом силовања није задобила никакве телесне повреде. Но то мишљење није исправно, јер не налази ослонца у закону. По §-у 1325. (§. 820. нашег) грађ. зак. не прави се разлика између болова психичких и физичких, те се дакле међу штете имају убројати и психички болови, који могу бити много осетљивији од болова физичких као што је овде случај где је 13-годишња тужитељица у очајној борби противу 20-годишњег бруталног (суровог) тужиоца ради одбране неоскрвљености свога тела и свога поштења осећала и осећа бојазан, *да је обезбашћена у очима јавнога мњења, да је изложена и омражена пред својим суселанима* (§. 1330. Аустр. §. 822. нашег) зак. и тиме да јој је *умањена нада за удају* — аналогија §. 1326.¹

Што се тиче физичких болова, ови нису условљени спољашним знаковима. Међутим, несумњиво је, да је тужитељица при таком снажном отпору да би осујетила изведење силовања морала претрпети и телесне болове. Због тога тужитељица има право на одштету по §. 1295. (§. 800 нашег) грађ. зак. Но како је она тражила превисоку одштету с обзиром на свој и туженога сељачки ред то јој се иста своди по умерењу судском на горњу цифру.

По жалби туженога ову је пресуду одобрио Кр. Стол *Седморнице* одлуком својом од 20. Децембра 1902. год. Бр. 4088.² из „*Мјесећника*“.

Ст. М.

¹ § 1326 (*по Аранђеловићу* „ако је повређено лице услед злостављања нагрђено остало, онда се мора особито ако је то *женско* лице, према овој околности у толико имати обзира, у колико се њоме може осујетити *боља будућност* повређеног лица“. (Није унесен у наш законик).

² Овакав случај није био пред нашим судовима, судећи по томе што га не налазимо ни у нашим *Збиркама* ни у *Никетићевом* грађанском законнику. Међутим, ни наш ни Аустриски о том случају није *јасан*, у осталом закону је и немогуће да исцрпно предвиди случаје, његова је задаћа да постави *општа* начела о праву и дужностима, остављајући судији да та начела примени на конкретне случаје, који не би били јасни, или за које никако нема прописа (§§ 8 и 10 грађ. зак.). Због тога и видимо код овога случаја, да је *Бански* Стол њега решио помоћу аналогије §-а 1326. и на темељу општих начела о накнађивању штете и, како ми мислимо, добро га је решио, јер како рече „болови морални могу бити много осетљивији од болова физичких“ шта више они су и *трајнији*.

Смртоносно повређење у § 180. ал. II кривич. зак.

Једно погрешно мишљење првостепеног суда.

Димитрије Ивковић, из Лопужње, оптужен је лесковачком првост. суду зато, што није опрезно држао пса који уједа, већ је овај напао дете Н. Н-а, и ово је бежећи од телесних напора и душевних афеката напрасно умрло, — те је тиме учинио дело из § 180 ал II кр. зак.

Лесковачки првост. суд је решењем својим од 3. септембра 1912. год. Бр. 27.872, пустио оптуженог испод суђења, нашавши да не стоји ово дело, а са ових разлога:

„За постојање овог дела потребно је да се утврде — телесне повреде услед којих је смрт наступила. Међутим лекарском секцијом није утврђено да је пок. Тома умро услед физичких телесних повреда, већ је истом секцијом утврђено да је пок. Тома умро природном смрћу, и да је непосредни узрок смрти у овом конкретном случају *парализа срца*, као последица јаког телесног напора и душевне афекције. Према томе, како пок. Тома није умро од физичких телесних повреда, то овде и не постоји дело казнимо § 180 крив. зак...“

По жалби државног тужиоца, Касац. Суд је примедбама свог I одељења од 29. новембра 1912 год. Бр. 12156 поништио ово решење првостепеног суда са ових врло умесних разлога:

„Погрешно суд узима, да се под телесним повређењем, услед којег је смрт наступила, по II ставу § 180 крив. зак. имају разумети само физичке — спољашње повреде по телу.

По том законском пропису под повредом тела као органа има се разумети свака против-правна радња, којом се иде против животних функција тела, па ма и не било на самом месту спољашњих трагова од тога, онако исто као што и дело убиства из § 154. казн. зак. постоји у свакој против-правној радњи, због које човек живот губи „без обзира на начин и средства којима је то учињено“.

Тужбом се представља да је пок. Тома умро од страха, који му је задан нападом пса опт. Димитрија, и извиђај овог дела имао се кретати у том правцу, што би се извиђало да ли би пок. Тома умро и да тога напада није било, као и да

ли је тај напад она радња, која је и изазвала парализу срца, која је према лекарском мишљењу под 2.) узрок смрти.

Из тога излази да се лекарско мишљење под 1.) да је пок. Тома умро природном смрћу није могло узети као апсолутно т. ј. без обзира на ислеђене околности, јер је баш то, да ли је пок. Тома умро природном или насилном смрћу, предмет судског извиђаја, и ту оцену је имао да учини лекар — вештак, већ суд, заснивајући је на објективном нахоу општега прегледа леша пок. Томе, утврђеном на протоколу секције и ислеђеним околностима.

У том циљу суд је требао да вештачко-лекарско мишљење оцени, упоређујући га са свима ислеђеним околностима, и ако нађе да је оно непотпуно и да се по њему још не да несумњиво утврдити, да ли је смрт наступила баш услед напада пса који је произвео афекцију — страх, који је и по лекарском мишљењу узрок парализе срца, или је ова наступила независно од оног напада пса, — онда је суд требало да тражи да вештак — лекар своје дато мишљење попуни, а по потреби и од других вештака изиште ново потпуно вештачко мишљење — § 5, 51, и 60. кривич. суд. пост.

Суд у овом случају треба да има у виду и то, да је може бити каква органска мана, која би била константована у протоколу секције, могла заиста припомоћи наступању смрти као последици услед страха од напада пса, па да опет та околност не искључује постојање дела из § 180. II става каз. зак.“

Ове примедбе лепо показују колико је нетачно мишљење првостепеног суда о смислу речи „смртоносно повредила“ у § 180. ал. II кривич. зак.. Несумњиво је, да се ова одредба има применити не само онда, кад је повреда „опасна“, већ и тада кад би ко био *убијен* од животиње, јер се ту помиње и „смртоносна“ повреда.¹ А кад је тако, онда је равнодушна околност да ли је повређени умро од физичких повреда, или је — да се тако изразимо — смрт проузрокована *психичким* путем. Према овоме лекарско мишљење је јасно: смрт је у толико *природно* наступила, у колико на организму, па ни-

ANALI PFB | anali.rs

¹ Тома Живановић: Кривично Право Посебни Део св. I стр. 43.

ерцу, нема патолошких промена од каквог инсулта. А да је, пак, смрт наступила од парализе срца услед напора и страха, који је произвео напад пса, то тврди и лекар у протоколу секције, и првостепени суд у свом решењу. Разуме се, као што се то у осталом и у примедбама Касационог Суда тврди, да та околност, што је може бити каква органска мана припомогла наступању смрти, — без утицаја на постојање дела из § 180. al. II крив. зак. Најзад, према оваквом мишљењу суда, врло мало би био заштићен живот човечји, те и са тог разлога не би се могло одобрити ово мишљење првостепеног суда.

Братислав Ђелошевић.

АДМИНИСТРАТИВНА ХРОНИКА.

Ако је чиновник, који је на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда отпуштен из државне службе, у време отпуштања имао услова за пензију, има право, или да, путем жалбе Државном Савету противу указа, тражи поништај овога, или да се са потребним документима обрати Министру, на чији је предлог отпуштен, и да тражи исправку указа.

— СВРШЕТАК —

V.

Ако Министар саветску одлуку о поништају указа не усвоји, дужан је изнети ствар пред Министарски Савет, који, ако се не сложи са гледиштем Државног Савета, може или доставити Савету написмено своје противразлоге, или, било цео, било преко неких својих чланова, састати се са члановима Државног Савета, ради међусобног објашњења, после чега Државни Савет поново приступа решавању, али при овоме немају права гласа и Министри, који су државни саветници, јер одељак III. чл. 19. закона о пословном реду у Државном Савету стоји у опреци са Уставом.

На основу овог решења Министровог, жалитељ је изјавио жалбу Државном Савету и молио, да се указ о његовом отпуштању из државне службе поништи као неправилан и незаконит, пошто је у време отпуштања имао више од 10 година указне службе, а сем тога, што по чл. 106. закона о црквеним властима председници и редовни чланови епархијских духовних судова имају права судија грађанских првостепених судова, те да је по тој законској одредби и он био као судија *сталан* и без доказане кривице није могао бити отпуштен.

Државни Савет претходно је нашао, да је жалилац на време поднео жалбу у смислу чл. 50. и 51. саветског пословника, јер решење Министра просвете и црквених послова од 30. маја 1907. године ЦБр. 998., којим му је допуштено обновљење, примио је 11. јуна 1907. год. а жалбу је предао пошти на повратни реџепис 26. истог месеца.

Прелазећи на оцену главне ствари, Савет је нашао, да је жалбени указ од 30. јуна 1904. год., којим је жалилац као члан духовног суда епархије жичке, на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда, отпуштен из службе, неправилан и противан закону, са ових разлога:

По указу од 31. јула 1894. год. жалилац је постављен за члана духовног суда епархије жичке и до 30. јуна 1904. године, кога је дана из службе отпуштен, служио је 9 година 10 месеца и 29 дана. А по гласу уверења Министарства просвете и црквених послова од 10. августа 1904. год. ПБр. 12384. пре тога служио је као стални учитељ основне школе 6 година 5 месеца и 9 дана, и то од 24. јула 1867. до 3. јануара 1874. године, када је разрешен од дужности по својој молби.

По чл. 57. закона о основним школама од 31. децембра 1882. године, сталним учитељима основних школа, кад пређу у грађанску службу и постану државни чиновници, године учитељске службе рачунају се у указне године, те се по томе и жалиоцу године учитељске службе рачунају у указне, на шта је стекао права још онда, кад је постао члан духовног суда, јер тада је био у важности закон од 31. децембра 1882. године.

Не мења ни у колико ствар, што жалилац није био учитељ за време тога закона, јер чл. 57. поменутог закона има ретроактивно дејство и распростире се на све случајеве, како раније, тако и дасније, јер је жалилац постао државни чиновник за време, докле је поменути закон био у важности.

Тако су исто по гласу уверења Министарства просвете од 29. марта 1905. год. ЦБр. 526., које је са осталим, као што се види из решења од 30. маја 1907. год. ЦБр. 998., узето за основ обновљења, и протојереју Р. И. године сталне учитељске службе, по чл. 57. закона о основним школама, признате у указну службу решењем од 26. новембра 1888. ЦБр. 1446., јер и он је служио као учитељ раније, а за председника конзи-

сторије постављен је 11. фебруара 1879. године и служио је до 29. септембра 1888. год., када је пензионисан, те је имао председничке службе само 9 година 7 месеца и 18 дана, а за указну службу до 13 година, 10 месеца и 3 дана, колико му је признато за пензију, урачунате су му године сталне учитељске службе.

Државни чиновници, по § 71. закона о чиновницима грађанског реда, задобијају право на пензију кад наврше 10 година службе. И како је жалилац до дана жалбеног указа од 30. јуна 1904. год. са учитељском службом и службом члана духовног суда имао више од 10 година службе, то није могао бити отпуштен из службе на основу § 76. помен. закона о чиновницима грађ. реда, кад је стекао право на пензију, коју он и тражи.

Сем тога, по чл. 106. закона о црквеним властима од 27. априла 1896. год. (Збор. 46. стр. 515.) председници и редовни чланови епархијских духовних судова имају сва права судија грађанских првостепених судова. Смисао је тога законског прописа, као што је Народна Скупштина одлучила, да су и судије духовних судова независни као и судије првостепених грађанских судова — чл. 157. садашег Устава (в. стенографске белешке Народне Скупштине за 1890. год. стр. 4835—4837. и стр. 4879.). По томе, жалилац, и да није имао 10 година државне службе, није могао бити као судија жалбеним указом отпуштен из службе.

С тога је Државни Савет, а на основу чл. 20. свог пословника, ради објашњења и решења по овом предмету, позвао Министра на саветски састанак који ће бити 7. јуна 1908. године.

На овом састанку, у присуству Министра просвете и црквених послова, узет је у претрес овај предмет, па Министар, пошто је саслушао саветско посматрање, изјавио је: да не може усвојити саветско мишљење, не зато што би налазио да је указ правилан, већ с тога, што тај указ сад не може бити предмет спора и саветске оцене.

По јасном и изричном пропису чл. 51. саветског пословника, жалбе противу указа подnose се у року од 30 дана од дана кад је указ објављен у службеним новинама. Жалитељ жалбу није био поднео у том року, те му је саветском одлуком од 30. априла 1905. год. № 3045. жалба одбачена као

неблаговремена. Тим је тај спор завршен и Државни Савет, према чл. 58. помен. закона, не може сад, после 4 године, понова улазити у оцену спора о коме је већ донео одлуку.

Што се тиче обновљења овога спора, налази, да за то нема ослонца у закону, јер се прописи чл. 59—63. саветског пословника односе само на административне спорове противу Министарских решења, а не и противу указа.

Државни Савет, а на основу чл. 19. свог пословника, узео је у оцену и ове разлоге и објашњења, па је остао при првом свом посматрању, да је жалбени указ неправилан са напред наведених разлога. С тога је донео одлуку 28. октобра 1908. год. № 3045. да овај указ не важи, и ову одлуку, на основу чл. 19. саветског пословника, саопштио Министру на даљи надлежни поступак.

Не могући да усвоји ову саветску одлуку, Министар је, на основу одељка III. чл. 19. закона о пословном реду у Државном Савету, изнео, у законом року, ствар пред Министарски Савет и предложио му, да изволи упутити Државном Савету следеће противразлоге:

„Према одредбама тач. 6. и 12. чл. 144. Устава; тач. 1. и 2. чл. 5. закона о уређењу Државног Савета; чл. 19. и 20., одељка III. и IV. чл. 26., одељка II. и III. чл. 29., а нарочито према прописима чл. 48. и 51. закона о пословном реду у Државном Савету, спорови по указу разликују се од административних спорова, т. ј. спорова по решењима министарским (управних власти), а у чл. 59. изречно се наређује, да *само* против министарских решења у предметима административног спора може бити обновљења.

Према томе не сме се допустити, да се ово изречно правило, противно духу самог закона, проширује и на спорове противу указа, које је законодавац нарочито од административних спорова издвојио.

Међутим, кад се остави на страну разлог који не допушта обновљење спора по указу, и кад се гледа на предмет који је сад на решењу пред Државним Саветом, онда се тај предмет појављује у таком облику, да Савет има сад по жалби из 1908. године да решава о указу, који је објављен још 1904. године. Таква жалба је по чл. 51. саветског пословника *неблаговремена*, и по чл. 24. истог закона има се *одбацити*“.

Министарски Савет на својој седници од 13. новембра 1908. год. усвојио је овај предлог, те је Министар писмом од 13. новембра 1908. г. ЦБр. 2078. послао Држ. Савету, у смислу одељка III. чл. 19. саветског пословника, ове противразлоге Министарског Савета, с молбом, да Државни Савет изволи даље по наведеном законском пропису поступити, како би се по овоме предмету донела коначна одлука.

Државни Савет нашао је, да је потребно најпре расправити питање о томе: да ли одељак III. чл. 19. закона о пословном реду у Државном Савету од 31. јануара 1902. год. не стоји у опреци са Уставом од 3. јуна 1903. год., према његовом чл. 201., у колико се њиме одређује, да Министри, који су на тај положај дошли као државни саветници, могу гласати и решавати у Савету.

Узимајући у оцену то питање, Државни Савет је нашао, да та одредба одиста стоји у опреци са Уставом, који је доцније постао од закона о пословном реду у Државном Савету, и то са ових разлога:

Државни Савет, који по чл. 140 Устава састављају само државни саветници, дужан је да ради оне послове, који су побројани у чл. 144. Устава. У те послове долази и да по тач. 12. помен. члана расматра и решава по жалбама противу указа, којима се вређају приватна права, као што је случај овде.

Министри су, по чл. 38. и 135. Устава, највиши одговорни органи извршне власти Краљеве, и сви скупа састављају Министарски Савет, који по чл. 131. стоји на врху државне службе. Они, као највиши органи државне власти, могу вршити само ту власт, а ни у коме случају, док су на томе положају, не могу вршити и функцију држав. саветника. То се види из другог одељка чл. 141. Устава, који гласи: *„ако државни саветник постане Министар, његово се место не попуњава; а кад престане бити Министар, он се враћа у Савет на своје место“*.

Ова уставна одредба јасно потврђује, да саветник, кад постане Министар, докле је на томе положају, губи функцију државног саветника, која му се враћа тек онда, кад престане бити Министар, и кад се врати на своје место у Државни Савет. По томе предња одредба саветског пословника, која привремено враћа функцију државних саветника Министрима, који су то постали као државни саветници, и одобрава да

могу гласати и решавати, у случају кад Министарски Савет даде своје противразлоге на одлуку Државног Савета, којим се указ оглашава да не важи, — противна је и духу и наведеним одредбама Устава, јер Устав ни једном својом одредбом то не допушта, нити предвиђа такав састав Државног Савета за решавање.

Сем тога, правно је начело, које је усвојено и у нашем законодавству, да онај, који је интересован у каквој ствари, или је унапред дао своје мишљење, не може о њој решавати.

У овом предмету Министри, државни саветници, унапред су у противразлозима дали своје мишљење, и тиме се са ресорним Министром ангажовали као партија противу одлуке Државног Савета, те и по томе они не би могли решавати о овој ствари.

Са наведених разлога, Државни Савет донео је претходно одлуку, да о противразлозима по овом предмету, које је дао Министарски Савет, могу решавати само државни саветници, а не и Министри, који су то постали као државни саветници.

Прелазећи на оцену противразлога, Државни Савет је нашао, да исти не могу опстати, са ових разлога:

1., Питање о поновљењу расправљено је завршном одлуком Државног Савета од 25. маја 1907. г. № 3656, која је обавезна за Министра по чл 144. тач. 6. Устава и чл. 29. саветског пословника, и Министар је решењем својим од 30. маја исте године № 998 одлучио, да има места поновљењу, те се о томе не може више решавати по чл. 58. саветског пословника;

2., Жалба, коју је жалилац уложио противу указа, на време је поднесена по чл. 50. и 51. саветског пословника, јер је, добивеним поновљењем, обновљен рок за жалбу по одлуци Државног Савета од 5. јануара 1906. год. № 62.; и

3., По тој жалби Државни Савет у два маха, одлукама од 13. маја и 28. октобра 1908. г. № 3045., одлучио је, да је ожалбени указ, са разлога у њима изнетим, неправилан.

С тога је Државни Савет, остајући и сада при ранијим одлукама, на основу чл. 144. тач. 12. Устава и чл. 26. саветског пословника, донео одлуку 13. марта 1909. год. № 1335. да жалбени указ од 30. јуна 1904. год., о отпуштању жалитељевом, не важи.

VI.

Кад чиновник, који је, на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда, отпуштен из државне службе, тражи да се овај указ о отпуштању замени другим, којим ће се ставити у стање покоја, па се то и учини, онда се сматра да је он стављен у пензију онога дана, кога је био датиран указ о отпуштању.

На основу ове одлуке Државног Савета, указ од 30. јуна 1904. год., којим је жалитељ отпуштен из државне службе, замењен је указом од 11. јуна 1909. год., којим је жалитељ, на основу § 70. закона о чиновницима грађанског реда, стављен у стање покоја, с пензијом која му припада по годинама службе.

Противу овог указа жалитељ је изјавио жалбу Државном Савету, и у њој навео, да је исти неправилан, јер му се њиме у године службе рачунају само оне, које је до отпуста провео, а не и време од отпуста па до жалбеног указа, а сем тога, што није ни могао бити стављен у пензију, пошто је, као члан духовног суда, био сталан, а пристанак за пензионисање није дао.

Државни Савет нашао је, да жалбени указ не одговара закону са ових разлога:

Решењем Државног Савета од 13. марта 1909. год. № 1335., на основу тач. 12. чл. 144. Устава и чл. 19. и 29. саветског пословника, указ од 30. јуна 1904. год. оглашен је да не важи са два разлога:

а) што је жалитељ имао преко десет година указне службе, те по § 76. закона о чиновницима грађанског реда није могао бити отпуштен из службе, јер је по § 71. истог закона стекао право на пензију; и

б) што су и судије епархијских духовних судова по чл. 106. закона о црквеним властима независни, као и судије грађанских првостепених судова, и не могу бити отпуштени, и ако нису навршили 10 година службе (в. стенограф. белешке Народне Скупштине за 1890. год. стр. 4835—37 и 4879).

Поништајем тога указа остао је у снази указ од 31. јула 1894. год., којим је жалитељ постављен за члана духовног суда епархије жичке, са свима правима, која му припадају као активном чиновнику по §§ 1. и 2. закона о чиновницима

грађанског реда, и којих може бити лишен само на начин, који је прописан у § 29. истог закона.

Жалбеним указом од 11. јуна 1909. године замењен је указ од 30. јуна 1904. год., који је одлуком Државног Савета поништен, и жалитељ у место отпуштања из службе стављен у пенсију на основу § 70. закона о чинов. грађ. реда, те је тиме у погледу прекида службе остало оно исто дејство, које је било по указу од 30. јуна 1904. године.

Само се оно, што постоји, може замењивати, те по томе указ од 30. јуна 1904. год., који је поништен, није се могао жалбеним указом заменити. Место поништеног указа остао је у снази указ од 31. јула 1894. год., по коме је жалитељ остао активни чиновник све до дана док се не пенсioniше.

Указ о пенсioniсању, по § 68. закона о чиновницима грађ. реда, може имати своја правна дејства само унапред, те стога жалбени указ не може опстати, јер му се даје повратно дејство.

Навод пак жалитељев, да по чл. 106. закона о црквеним властима, с погледом на чл. 157. Устава, није могао бити без свога пристанка пенсioniсан, неумесан је и без вредности, јер је у ранијој жалби, коју је изјавио Државном Савету противу указа од 30. јуна 1904. године, тражио да се стави у пенсију.

На саветском састанку од 9. марта 1910. год., Министар, пошто је саслушао саветско посматрање, изјавио је, да га не може усвојити.

Право владе, да, у интересу државне службе, из ове уклања поједине чиновнике, неоспорно је. Она то чини или на основу § 76., или на основу § 70. закона о чиновницима грађ. реда. И у једном и у другом случају чиновник се отпушта, само што у овом другом случају добија пенсију, као неку накнаду за дотадашњу службу.

Закон, дакле, оставља искључиво влади да цени, кад и кога чиновника треба из државне службе уклонити. Спора може бити само у томе, да ли је који чиновник, који је већ стекао право на пенсију, отпуштен без ове накнаде. Због тога се и жалитељ обратио са жалбом Државном Савету, тражећи једино и искључиво, да се указ о отпуштању замени другим,

којим ће бити стављен у пензију, на коју је у време отпуштања био стекао права, а овим је то и учињено.¹

Гледиште Државног Савета, по коме би се неке рачунало у активну службу и оно време, које је ван ове провео, нема ослоња у закону, па се то не може признати ни жалиоцу, у толико мање, што је он сам одмах, по разрешењу од дужности, сматрао, да је прекинуо све везе са државном службом и предузео послове, које, као активни чиновник, не би могао радити.

После овога, Државни Савет поново је узео у оцену овај предмет, па је нашао, да је жалбени указ правилан. С тога је одлуком од 9. марта 1910. године № 1917. одбацио жалбу као неумесну.

Јос. К. Стојановић.

¹ Дакле, као што се види, Савет је прво своје гледиште (које је заступао и раније у одлуци од 5. августа 1905. год. № 4977. — в. „Збирка одлука Државног Савета“ I део стр. 158.) напустио и усвојио посматрање Министрово само с тога, што је жалилац и у свом тражењу код Министра, и у свима жалбама, изјављеним Државном Савету противу решења Министрових и указа од 30. јуна 1904. године, тражио *једино и искључиво*, да се тај указ, о отпуштању, замени другим, којим би, с обзиром на године службе, био стављен у пензију. Како је овим указом, од 11. јуна 1909. год., то и учињено, јер је њиме замењен указ од 30. јуна 1904. год., то, следствено, Државни Савет, по накнадно измењеном тражењу жалночевом *тек* у жалби противу овог указа (од 11. јуна 1904. г.) — да му се и време од 30. јуна 1904. год. па до 11. јуна 1909. године урачуна у време проведено у служби и за пензију — није му могао ово признати, пошто би на тај начин сада решавао о ономе, што жалитељ раније није ни тражио.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Niemecki kodex handlowy z. d. 10. maja 1897. z. uwzgiędnieniem ustaw uzupelniających, на пољски језик превео и издао Тадеус Зборовски, судски саветник окр. суда у Иноврацлаву.

Име г. Зборовскога у пољској правној литератури веома је добро познато. Он је многим својим радовима обогатио пољску литературу. Сматрамо за дужност, да упознамо и наш правнички научни свет са овим научником пољским, који се већ дуже времена бави и правом југословенских народа. Овај превод његов је за нас од двојаког интереса, прво, што је то превод једнога законскога кодекса, који је добро познат и нашим правницима, и друго, што се и ми као Словени можемо радовати, да је заслугом вредног г. Зборовског омогућено народу пољском да се упозна са законима страног порекла на своме матерњем језику. У неколико речи ћемо пропратити историју и садржину овога законика, затим ћемо дати своју оцелу и о његовом пољском преводу.

Немачки је трговачки законик постао на седницама изасланика свију влада немачких држава у Нирибергу и Хамбургу (1858—1861), а по том је публикован као „allgemeines deutsches Handelsgesetzbuch“. Ова је публикација извршена помоћу партикуларног законодавства на тај начин, што му је свака држава по сили свога суверенитета дала санкцију. Са оснивањем „Norddeutscher Bund-a“ добио је обавезну силу за све државе тога савеза (1869), и најзад за целу немачку царевину (1871). Од 1. октобра 1872 његова је важност била проширена и на ново освојене провинције Елзаса и Лотрингије. Овај првобитни законик, који је од 1871 био регулатор трговачких односа у целој царевини претрпео је извесне измене у току времена услед издавања нових закона, који су с њим стајали у вези. Нарочито је доношење општег немачког грађанскога законика имало за последицу велике измене. Оне су и биле узрок његовом другом издању, које је после законодавног одобрења било публиковано 10. маја 1897.

Битна разлика између ова два издања се истиче у њиховој примени. Данашње трговачко право не прави разлику између трговачких послова, који по својој природи имају тај карактер, као н. пр. куповина, трампа и т. д., и оних послова трговаца, чији је циљ само потпомагање трговине, и који се у трговини сматрају као акцесорни послови н. пр. послови комисионара, трговачког посредника и т. д. Трговачко право посматра све те послове подједнако као трговачке, а лица, која их по своме занимању воде као трговце. Ново издање од 1897 узима, да сви ови послови вреде као трговачки само онда, ако их трговци у своме трговачкоме својству закључују. Дакле, по новом издању се само послови трговаца сматрају као трговачки (§ 343). Овај законик познаје само субјективне или релативне трговачке послове на основу трговачкога својства правног субјекта, који их закључује; раније, пак, издање (од 1861 одн. 1869) сматрало је извесне послове н. пр. шпекулативну куповину и продају, пренос на води и т. д. увек, дакле и онда, кад их је закључио нетрговац, да вреде као трговачки послови. Дакле, старије издање је познавало објективне или апсолутне трговачке послове, који се по њиховој садржини имају као такви да сматрају.

Према томе је немачко трговачко право у привичку искључиво за трговце. Али и то није без изузетка.

а) пошто се као трговци сматрају и они нетрговци, који су своју радњу на начин трговаца уредили, ако су они — на што су обавезни, изузимајући Landwirte и Forstwirte своју фирму у трговачки регистар завели,

б) пошто се одредбе о трговачким пословима по правилу примењују на обе уговарајуће стране, и ако је њихов посао само за једну страну трговачки посао (§ 345).

Цела садржина законика подељена је у четири дела. У првом се делу говори о трговцима т. ј. о лицима, која имају учешћа у трговачком саобраћају, и о целокупном уређењу, које за њих постоји, и то 1) о трговцима; 2) о трговачком регистру; 3) о трговачкој фирми; 4) о трговачким књигама; 5) о прокури и трговачком пуномоћству; 6) о трговачким помоћницима и ученицима; 7) о трговачким агентима; 8) о трговачким посредницима. У другом су делу изложене одредбе о трговачким друштвима: 1) о јавном ортаклуку; 2) о командитном друштву; 3) о акционарским друштвима; 4) о командитном друштву на акције; 5) о друштву за почесне спекулације. Трећи део садржи одредбе о трговачким пословима: 1) опште прописе; 2) о трговачкој куповини; 3) о комисиону; 4) о шпедитерским пословима; 5) о сместишту; 6) о фрахту; 7) о преносу добара и лица железницама. И најзад у последњем се делу говори о поморској трговини.

Немачки трговачки законик по своме саставу не показује сасвим савршени правни систем. Ново издање од 1897. је у

томе погледу још више удаљено, него оно што је дотле било у важности. Много више је у трговачким стварима субсидијерно у важности немачки грађански законик, тако да се за трговачки законик може рећи, да у суштини садржи само измене и доцуне грађ. законика. То се јасно види из оних одредаба о јавном ортаклуку, трговачкој куповини, и из оних општих прописа о трговачким пословима. За то се у свима оним случајевима, о којима није друкчије прописано у тргов. законика или његовом уводном закону (Einführungsgesetz) примењују одредбе немачког грађ. законика. Ово се изречно наглашује у чл. 2. трг. законика.

Превод г. Зборовскога садржи све измене, које су у законика у току времена од његова издавања учињене. Према томе он нам пружа кодексе најновијег немачког трговачкога законодавства у пољском тексту. У преводу су преводиоци биле остављене велике тешкоће, које је он својим одличним правним знањем могао савладати. Нарочито је требало строго техничким терминима у немачком оригиналу наћи одговарајуће изразе у пољском језику. Уз то је у немачком оригиналу и велики број страних израза, које је преводилац такође умео прилагодити пољском преводу. За ту сврху му је послужила богата литература, нарочито дела: пољски превод друге књиге францускога трговачког законика (Петроград 1876) пољски превод осмог титула II. дела пруског провинцијалног права (Познањ 1826), Енциклопедија Глогера и Оргелбранда и др. Као нарочито помоћно средство за објашњење појединих израза служио је преводиоцу Бобриков немачки речник (Лајпциг 1850.).

Дело заслужује сваку пажњу. Једино би се могло желети, да је г. преводилац, који већ располаже одличном правном спремом, израдио и коментар овом делу, када је оно намењено практичној употреби.

Dr. С. О. Ђ.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА ЗА 1912.

(Мјесећник, Юридически Прегледъ, Економистъ, Дело, Полицијски Гласник, Полиција)

Анонимус: А-Угарска и турски порази. — Der oest. Volkswirt — Екон. 136; Аустрijске банке у служби индустријском кредиту — Екон. 99; Бугарска спољна трговина — Екон. 143; Десетак у Турској — Екон. 179; Државни приходи од непосредних пореза и трошарине за месец август 1912. г. — Екон. 109; Дугови ратујућих држава — Екон. 127; Европско ефективно и новчано тржиште и рат — Екон. 124; Закон о минималној надници у Енглеској — Екон. 13; Закон о мераторијуму и правилник за његово извршење — Екон. 130; Закон о радњама против стручне наставе Екон. 112; Закон о осигуравајућим друштвима — Екон. 14; Закон о чеку за Босну и Херцеговину — Екон. 15; Законске одредбе о основном капиталу акционарских друштава и њихова примена — Екон. 61; Извештај о раду и стању индустрије у 1911 години — Екон. 32; Индустрија у Угарској — Екон. 117; Италијанска и а-угарска политика на албанском приморју — Екон. 173; Кратки преглед београдског Казненог Завода за 1911. — Пол. 227, 256, 327; Кретање интересне стопе — Екон. 95; О легитимацијама српских и бугарских поданика — Пол. 313, 345; Mahlverkehr у Француској — Екон. 115; Међународно новчано тржиште — Екон. 24; Наша индустрија у прошлој години — Екон. 13; Нов румунски закон о потпомагању домаће индустрије — Екон. 45; Нови ратни кредити у Турској — Екон. 148; Новчано тржиште у јулу — Екон. 109; О надлежности берзанског суда — Екон. 99; О румунском билансу плаћања — Екон. 62; О члану 6. тач. 8. закона о општој царинској тарифи — Екон. 131; Осигурање живота у 1911. — Екон. 100; Осигурање против беспослице у Енглеској — Екон. 46; Оснивање руских трговинских агенција у иностранству — Екон. 115; Питање о шећеру — Екон. 27; Платни биланс краљевине Италије — Екон. 168; Поштанске штедионице у Угарској — Екон. 96; Привредни Савет и страна акционарска друштва — Екон. 147; Примена закона о мераторијуму — Екон. 180; Приходи и расходи ратујућих држава — Екон. 142; Пројекат новог меничног законика — Екон. 29; Резолуција XVII Земљорадничког конгреса — Екон. 167; Скривене резерве код банака — Екон. 142; Стање Народне Банке — Екон. 10, 26, 43, 58, 78, 97, 110, 129, 144, 160, 109, 126, 142, 178; Суд Добрих Људи — Екон. 13; Рајски казнени заводи — Пол. 373; Трговачки информациони биро у Румунији — Екон. 115; Треба ли полиција да води какву евиденцију о удружењима и клубовима — Пол. 213; Чл. 32. закона о уређењу државног рачуноводства — Екон.

115; Чување отисака — Пол. 358; У колико је правничка спрема потребна нашем полицајском кадру — Пол. 418; Уплата акција — Екон. 147; Упоредни преглед плата и пензија жандарма у Србији и седам других држава — Пол. 224; Управа Фондова у 1911. — Екон. 10; Уступање Италије из Бриселске Конвенције — Екон. 158; Утицај итало-турског рата на привредни живот у Италији — Екон. 130; Шта све утиче на успешно одржавање јавне сигурности — Пол. 181. — **А. М.:** Како је полиција вршила изборе — Пол. 350. — **Аврамовић Ј. Сима** Др.: Наличје штрајкова — Екон. 113; Суд Добрих Људи — Екон. 72. — **Алипчић Ђ. Д.:** Леш — Пол. Гл. 3, 11; Криминалитет у Србији у 1911 години — Пол. Гл. 172; Полицијска техника Пол. Гл. 372, 378; Реорганизација полиције — Пол. Гл. 1, 9, 18; Трагови ногу и руку у кривичним истрагама — Пол. Гл. 97, 106, 114, 123, 130, 138, 147, 154, 163, 170; Француски криминалисти о пројекту нашег казненог законика — Пол. Гл. 349, 357. — **Апостолов А.:** Кредитирането и правата на кредиторитѣ — Юр. Пр. 257, 563. — **Аранџеловић Драг.** Др.: Кратко суђење по писменим исправама — Пол. Гл. 297, 305; Суђење пред изборним судом — Пол. Гл. 267, 274, 281, 290. — **Аранџеловић Жив.:** Још једна лепа мера за одржавање јавне безбедности — Пол. 151. — **Б. Ч.:** Шта треба нашој жандармерији — Пол. 113. — **Бамбековъ:** По вѣпроса за кредитирането — Юр. Пр. 391. — **Барбаръ А.:** Къмъ вѣпроса за римската правна основа на завѣтитѣ у насъ — Юр. Пр. 550; Надлежачи промѣни въ търговския законъ — Юр. Пр. 432. — **Braum F.:** О опѣнском nametu — Мјес. I 875, 993; књ. II 55. — **Brezinščak M.:** Nešto o problemu administrativnog postupka — Мјес. II 334, 418, 501. — **В.:** О сировођењу криваца — Пол. 163. **Вогазли К. Д.:** Нѣкои отъ очебнежитѣ нерационалности въ зак. за тугюна — Юр. Пр. 428. — **Войнниковъ М.:** Законъ и судия — Юр. Пр. 368. — **Вълчановъ Х.:** Тричленно дѣление на правото — Юр. Пр. 546. — **Вукићевић Немања** Др.: Економска ориентација међународне политике — Екон. 55. — **Ганчевъ П.:** По чл. 15. отъ закона за заповѣдното судопроизводство — Юр. Пр. 167. — **Гринберг К.** (реферат од Др. Ј. Дедијера): Аграрно питање у Босни — Дело, књ. LXIII, 131. — **Д.:** Две одлуке Државног Савета — Пол. 103; Накнада штете учињене смрћу или телесном повредом на железници — Пол. 33; Распис А. Н. 4921. од 23.-VII-1870. — Пол. 356. — **Данић Р. Данило:** Порезивање акционарских друштава — Екон. 121, 136. — **Димитровъ В.:** Кои лица да будеат избрани за настойници — Юр. Пр. 396. — **Димитровъ П.:** Нѣколко юридически бѣлѣжки по тълкуването на чл. 747—751 отъ търговския законъ — Юр. Пр. 452. — **Домусчиевъ В.:** Отъ кога почва да тече давността за нарушенията на закона за данѣка вѣрху занятията Юр. Пр. 253. — **Dr.:** Конгрес Српско-Угарског комитета за економско зближење — Дело књ. LXIII 298. — **Ђ. Ј.:** Државна трошарина — Екон. 79; О продужењу привилегије Француске Народне Банке — Екон. 42; Потребна статистичких података — Екон. 43; Привременни резултати рачунске 1911 год. — Екон. 26; Пушачи и државне финансије — Екон. 97; Резервни Фонд у Бугарској — Екон. 84. — **Ђ. Ј. Др.:** О варирању есконтних стопа — Екон. 77; О чековима с ознаком — Екон. 143. — **Ђ. Јев. Др.:** Резултат рачунске 1911 године — Екон. 93. — **Ђермановић М. Рад.:** Једна рѣшава пракса при истрагама — Пол. 111. — **Ђончић Јев. Др.:** Државна готовина — Екон. 19, 35. — **Ђуринчић С. М.:** Белешке из судске праксе по кривичним делима

- критичко излагање — Пол. Гл. 137, 146, 153, 162, 169, 177, 185, 194, 201, 209, 218, 234, 241. — **Живановић Тома** Др.: О испућима — Пол. Гл. 329, 339, 346, 356, 363, 371; О појму исправе у кривичном праву — Пол. Гл. 33, 41, 49, 58, 65, 73, 81; Подржавање (јатаковање) — Пол. Гл. 113, 122, 129. — **И-въ. И.**: Учаснето на женскиа полъ въ прѣступността въ Германия — Юр. Пр. 319. — **Извештај** привредних инспектора — Екон. 132. — **Ј. Ј. Д.**: Несавесност противу привреде — Пол. 197. — **Ј. М.** Др.: Главна Државна Благајница — Екон. 11. — **Јанковић С. Вел.** Др.: Привредна инспекција (на страни и код нас) — Екон. 117. — **Ј. Т. М.** Др.: Руковаоци прихода и расхода — Екон. 110. — **Јовановић Живо:** Правна природа општинских власти — Дело, књ. LXIII 117, 281; Социологија и друштвена солидарност — Дело, књ. LXIV. 439; Социализам и реформистичка философија од Алфреда Фујеа — Дело, књ. LXIV, 124. — **Јовановић М.** Др.: Исплата извучених обвезница за амортизовање по нашим државним зајмовима — Екон. 74. — **Јовски М. Душан:** О црногорској полицији — Пол. 1. — **Јоцић Љ.**: Из наших закона — Пол. 8, 192, 347, 348; О прекорачењу власти — Пол. 374, 403, 440. — **К. Ј. Ср.** Др.: Закон о радњама против стручне наставе — Екон. 112; Индустирија пива у Србији — Екон. 128, 144; Употреба деце у Индустирији — Екон. 130; Млинарска индустрија у Србији — Екон. 82. — **К. Х. Д.** Др.: Наше државне хартије на страним берзама — Екон. 58, 144. — **Калајџић С. Дим.**: Испућна самовлашћа — Пол. Гл. 26. — **Коначки М. Стев.**: Један за данашње време штетан законски пропис — Пол. 409; Ко је председник среског одбора — Пол. 162. — **Kolbe J.**: О казненој новели за Bosnu и Herzegovinu — Мјес., књ. I 888. — **Колер Јозеф** (с немачког др. Ј. М.): Социологија и правна философија — Дело, књ. LXII 41. — **Kostić M.**: Alkohol, kriminalitet i pravo — Мјес., књ. II 97, 289, 385, 481. — **Košutić:** Posmrtnе i pripomoćne задруге — Мјес., књ. I 97. — **Крашковић С.**: Зрачни лијет и право Мјес., књ. II, 1, 135, 305, 396, 494. — **Кузмановић Ј. Александар:** О грађанству — с погледом на позитивне прописе српских закона — Пол. Гл. 66, 74, 82, 89; О екстрадицији криваца — с погледом на позитивне прописе српских закона — Пол. Гл. 186, 195, 202, 210, 219, 225. — **Крстић Д. Внт.**: Жандарми и јавна безбедност у селима — Пол. 356; Азил за пљачкице — Пол. 67. — **Кужељ Ј. др. Сретен:** Један поглед на радничко питање и раднички покрет у Србији — Дело, књ. LXIV, 269; Организација привредне инспекције у Србији — Екон. 156. **А.** (саопштио по Сл. Јовановићу): О бирократији под уставобранитељима — Дело, књ. LXII, 87. — **А. Др.**: Производња угља у 1911. год. — Екон. 60. — **Лазаревић Јов.**: Стање државних прихода и расхода на дан 31.-VII-1912. — Екон. 160. — **Lanović M.**: Нашке конвенције о џенидбеном праву и наші закони — Мјес., књ. I, 429, 868, 877, књ. II, 31. — **Laubat** (превео Милош Станојевић); Криза репресије — Пол. Гл. 115, 124, 131, 139, 148, 156, 164, 171, 179. — **Ленар** Др. (Превео Д. Ђ. Алмпић): Криптографија у полицијској техници — Пол. Гл. 330; Међународни речник личног описа — Пол. Гл. 307; Научна полиција и полицијска техника — Пол. Гл. 315; Проналажење криваца помоћу отсаса прегију — Пол. Гл. 364. — **Лончарић Јован** Др.: Интереси А.-Угарске у Турској — Екон. 171; Преимућство јадранског пристаништа над јегејским — Екон. 165. — **М. Б.**: Србија и А.-Угарска — Екон. 149. — **М. К. Б.**: Опет о нашој жандармерији — Пол. 48. — **М. А.** Др.: Законско регулисање ми-

нималне наднице у Енглеској — Дело, књ. LXIII 137. — **Малиновъ Н.**: По въпроса за издаване прѣписи отъ болничкитѣ листове — Юр. Пр. 188. — **Шамуловъ С.**: По счетоводството въ окружнатѣ судилица — Юр. Пр. 179. — **Марновић Богдан** Др.: Земљораднички кредит — Екон. 85; Проблем српске трговине — Екон. 153, 186. — **Марновић Л.** Др.: Суд Добрих Људи — Дело, књ. ЉXIII, 297. — **Миленковић Ј. М.**: Економски интереси Немачке на Балкану — Екон. 190; Француска и њени економски интереси на Балкану — Екон. 174. — **Miler E.**: Gumplovićeva socijalna filozofija — Мјес., књ. I, 401, 845; Kriminalno-antropološki laboratorij — Мјес., књ. II, 185. — **Milić J.**: Novi jedan zakon na području pomorskog privatnog prava — Мјес., књ. II, 344, 444. — **Миловшевић Ђ. Б.**: Спољна трговина Србије у 1911 год. — Екон. 163. — **Мирновъ Д. Т.**: Дѣтскитѣ судилица — Юр. Пр. 145. — **Mohorić F.**: O правном значају присилне управе — Мјес., књ. I, 963; Izvrtzba na patentne pravice — Мјес., књ. II, 164. — **Mogan J.**: Fins de recevoir u nasem pomorskom pravu — Мјес., књ. II, 46. — **Николић Душан**: Државина код извршења — Пол. Гл. 323. — **Николић Д.**: Дужност старешине — Пол. 219. — **Новачковић Мита**: О мучењу — Пол. 472; Отписци од прстију и бертијонажа — Пол. 220. — **Нордау Макс** (с немачког Т. Марковића): О слободи штампе — Дело, књ. LVII, 26. — **Обулијер М.**: Право градјена — Мјес., књ. II, 424, 514. — **П.**: О полицијском надзору — Пол. 382. — **П. М.**: Два нови законопроекта: сразмѣрно прѣдставителство и административно правосудие — Юр. Пр. 39. — **П. М. Д.** Др.: Сиромаштво — Екон. 138; Уговор о трговини и пловидби између Црне Горе и А-Угарске — Екон. 15. — **Перић М. Жив.**: Задружно наследно право по грађанском законнику Краљевине Србије — Пол. Гл. 337, 345, 354, 361, 370; О Српском Сенату — Дело, књ. LXIII, 200. — **Перић Нинко**: О злоупотреби права — Дело, LXII, 381. — **Поповићевъ М.**: Сключаването договоръ за испълнение на решенијата между Вългария и Сърбија — Юр. Пр. 361. **Поповић Ј. Вој.**: Ручни албуми криваца — Пол. 253. **Поповић Радован**: Један нов порески облик: немачки закон о порезу на прираштај вредности — Дело, књ. LXIII, 460. — **Првуловић Л. М.**: Модерна полиција — Пол. 371, 406; Париска полицијска префектура — Пол. 42, 78; Хапшење криваца — Пол. 465. — **Р. М.**: Европско ефектно и новчано тржиште и рат — Екон. 124; Кредитна ограничења у А-Угарској — Екон. 128; Народна Банка и политика девиза — Екон. 128; О покрету валоризације — Екон. 145; Скривене резерве код банака — Екон. 142; Улози код новчаних завода у доба политичких криза — Екон. 108; Новчанична Банка и рат — Екон. 176. — **Р. М.** Др.: Народна Банка у 1911 год. — Екон. 9. — **Радосављевић М.** Др.: О децентрализацији радње код новчаничних банака — Екон. 105, 149. — **Раје А. Р.** (с франц. Д. Ђ. Алимџић): Професионални злочинци — Пол. Гл. 178, 187, 196, 203, 212, 227, 227; Разбјјање каса — Пол. Гл. 324; Убиства — Пол. Гл. 275, 282, 292, 298, 306, 315. — **Румунски** статистички годишњак — Екон. 116. — **С.**: Стање спољне трговине Грчке у 1910 год. — Екон. 194. — **С. М. Ур.** Др.: Неколико података о кретању увоза и извоза у Данској — Екон. 29. — **С. У.**: Индустија дувана у Сјед. Амер. Државама — Екон. 116. — **С. И.**: Административно правосудие и законопроект за административното правосудие у насъ — Юр. Пр. 226. — **Симеоновъ**: Надлежеше ли е едно измѣнение на закона за судебнитѣ пристави — Юр. Пр. 584. — **Соколовски Л.**: По народното сто-

пакство — Юр. Пр. 588. — **Ст. Г. Др.** (превео Др. М. Р.): Аустро-угарска балканска политика — Екон. 118. — **Ст. Н.:** Извештај трговачке коморе за 1911 — Екон. 31; Привредни Савет и страна акционарска друштва — Екон. 147. — **Стајнџ М. Ур. Др.:** Поглед на производњу дувана у Србији 1911. — Екон. 3. — **Станаревић Н.:** Беогр. банке у 1911. — Екон. 21, 38, 51. — **Станојевић М. М.:** Дело самовлашћа из § 195. казн. зак. постоји кад оптужени, чија је стока ухваћена у штети, сам исту пусти из општинског обора, и ако пољски чувар, који је стоку ухватио није био на дужност заклет — Пол. Гл. 242; Добро владање као олакшавана околност из т. 4. § 59. казн. закона — Пол. Гл. 220, 226, 235; Заблуда или нехаг? — Пол. Гл. 313; Кривице општинских часника због повреде приватних права — Пол. Гл. 341, 348; О кривицама општинских часника због повреде приватних права — Пол. Гл. 256, 257; Судови за децу — Пол. Гл. 266. — **Стање** касене готовине и државних прихода за I тромесече — Екон. 12. **Стенциленд Чарлс** (саопштио В. В.): Развитак политичких странака у Сједињеним Државама — Дело, књ. LXII, 215. **Стоиновџ В.:** Судилиштата за дѣца — Юр. Пр. 425. — **Стојадиновић М. М. Др.:** Економски узроци српско-турског рата — Дело, књ. LXV, 178; Немачке војне реформе и царевинске финансије — Дело, књ. LXIII, 133; Управа Фондова у 1911 г. — Дело, књ. LXIII, 293. — **Стојановић Коста:** Излаз Србије на Јадранско Море — Екон. 149; Неколико важнијих привредно-финансијских закона — Екон. 49, 70; Осигурање чиновничко — Екон. 161, 133. — **Стоикс Е. Др.** (превео Д. Ђ. Алимпић): Полицијске школе — Пол. Гл. 236, 243. — **Strohhal К.:** Закон vinodolski — Мјес. књ. I, 240, 443, 882; Примјена закона — Мјес., књ. II, 187. — **Т. М.:** Турски државни дуг — Екон. 192. — **Т. М. Др.:** Пензије удовица и деце умрлих чиновника — Екон. 145; Трговина А-Угарске са балканским државама — Екон. 127; Трговачки биланс А-Угарске — Екон. 30; Члан 3. закона о радњама — Екон. 47; Члан 14. закона о општој царинској тарифи — Екон. 115; Члан 3. закона о радњама — Екон. 47; Активни текући рачуни код Народне Банке — Екон. 57. — **Т. Н. М.:** О Циганима скитачима и крадљивцима — Пол. 200. — **Тодоровић Б. Бран.:** Благајнички записи Извозне Банке — Екон. 159; Српске државне картије на страним берзама — Екон. 6. — **Тодоровић М. Др.:** А-Угарска политика на Јадранском Приморју — Екон. 181; Јадранско пристаниште — Екон. 157; Мораторијум — Екон. 105; Наши трговачки путови — Екон. 154; Новопазарска железница — Екон. 167; I повећање контингента сребрних новчаница — Екон. 102; Премија за ратни ризик — Екон. 121; Пристаниште у Прахову — Екон. 1. — **Тривунац Р. Душ.:** У служби јавне сигурности — Пол. 364. — **Тројанов Т.:** Владѣбне и сѣвладѣбне отъ глед на точка на наказателно право — Юр. Пр. 519. — **Friedlanders Hugo** (превео М. Петровић): Иатересантни кривични процеси — Пол. Гл. 3. — **Хаджиевџ Т.:** Прѣвшање на власт — Юр. Пр. 381. — **Хаџи-Костић Драгољуб Др.:** Закон о вавредним кредитима у 1912 г. и државна готовина — Екон. 124, 140. — **Христић Н. М.:** Закон о сеоским дућанима — Екон. 83. — **Шанло Ф.:** Социологија и правна филозофија — Дело, књ. LXV, 158. — **Silović Ј.:** Medjunarodno uređjenje izručbe zločinaca — Мјес., књ. I, 35, 138, 224; Kriminalitet i pučka prosvjeta — Мјес., књ. I, 243. — **Vošnjak В.:** Preblem državnog gospodovanja — Мјес., књ. I, 941.

БЕЛЕШКЕ.

Архијерејски Сабор о уговору усиновљења између таста и зета. — Начело: да таст може усинити зета, утврђено је одлукама *опитних* седница Касационог Суда од 29. Децембра 1907. год. бр. 13642, 21. феб. 1908. год. бр. 1422, и од 14. Јуна 1911. год. бр. 8348. Да ли су одлуке Касационога или противразлози Апелационога Суда на закону основани за будућност је излишно то да овде расматрамо по ономе што ћемо сад овде навести. После ових одлука *црква* је устала противу потврђења оваких уговора, што нам је и дало повода да ово напишемо. Духовни Суд расписом својим од 2. Дек. 1909. год. бр. 11370 објавио је свештенству следећу одлуку Архијерејскога Сабора: „*ниједан свештеник да се не усуди вршити обред усиновљења нити уговор потврђивати, ако таст усиније зета, јер је то противно члану 50—51 крмичије*“. Разуме се да од тога расписа свештеници не потписују више такве уговоре те судови у будуће — као што рекосмо — неће имати више прилике да о њима суде. Излажући ову одлуку Архијерејскога Сабора овде, ми је поздрављамо као корисну јер се њоме јаче заштићује наслеђе мушкој и женској деци усвојитеља, а овим поводом да пођемо даље. Узимање туђе деце под своје творевина је Римскога права и сврха му је, да се онима, који немају своје деце омогући да их усвојењем добију а да би се сачувало за потомство име усвојитеља. Аустријски законик по тој

теорији Римскога права допушта усиновљење само онда, кад ко нема своје деце, а наш нема тога ограничења; он допушта човеку или жени да покрај једнога свога мушкога детета могу узети колико хоће туђе мушке деце, или покрај своје шесторо женске деце да могу узети из белога света једно туђе мушко дете, те је питање, шта нам ови случајеви казују? Први случај казује нам да ће оно шесторо туђе мушке деце делити имовину усвојитеља са њим рођеним, а други нам случај казује да ће оно мушко дете из белога света наравно као мушки потомак искључити из наслеђа оно шесторо женске деце усвојитеља и онда је питање: где је сигурност законском наслеђивању?

Према овоме, кад је црквена власт стала на пут усиновљењима између таста и зета, онда нека то буде потстрек нашем законодавству, да што пре, не чекајући на нов закон, забрани усиновљења свима који имају своје брачне деце без обзира на њихов пол.

Ст. Максимовић.

Уредба Правничког Факултета. Указом од 15 марта 1914. год. који је обнародован у „Српским Новинама“ од 19. марта исте године одредбе досадашње Уредбе, које говоре о дипломском испиту, и то чл. 11—16 замењене су новим одредбама које сада овако гласе:

Члан 11.

Дипломски се испит полаже из свих предмета побројаних у члану 3.

Члан 12.

Испити се полажу по групама. У I групу долазе ови предмети: Римско право; Енциклопедија права и Црквено право; у II групу: Историја Словенских права и Историја Срба у XIX веку; у III групу: Народна Економија; Економна Политика; Наука о финансијама и Статистика; у IV групу: Кривично Право (опште и посебно); Кривични Судски Поступак и Судска Медицина; у V групу: Опште Државно Право са Српским Уставним Правом; Административно Право и Међународно Јавно Право; у VI групу: Грађанско Право и Грађански Суд. Поступак; у VII групу: Трговачко и Менично Право; Стечајно Право и Међународно Приватно Право.

Члан 13.

Кандидати се могу пријавити за испит из једне групе, пошто су слушали све предмете дотичне групе. Докле год кандидат не положи испит из ниже групе, не може се пријавити за испит из више групе. О истом испитном року може се пријавити за испит само из једне групе, али, изузетно, они кандидати, који буду хтели могу се истог испитног рока пријавити за испите последње две групе, VI и VII.

Ако кандидат падне на испиту из једне групе, може се идућег испитног рока пријавити не само за поновни испит из те групе, већ и за испит из оне групе, која је за њоме на реду.

Члан 14.

Испит се за сваку групу полаже пред комисијом предметних наставника. Ни у ком случају комисија се не може састојати од мање него од два члана. Кандидат добија онолико оцена колико има предмета у групи. Ако из једног предмета добије слабу оцену, мора поновити испит из целе групе.

Члан 15.

Кандидати, који се пријаве за испит

из IV и за испит VI групе, имаће претходно да положи један писмени испит из тог испитног рока. Код IV групе, тај се испит састоји у решењу једног практичног случаја из Кривичног Права, а код VI групе, у решењу једног практичног случаја из Грађанског Права. Кандидатима се оставља два сахата времена и допушта употреба законских текстова, под надзором једног наставника.

Члан 16.

Задатак с писменог испита оцењује испитна комисија с дотичне групе; у случају равне поделе гласова, ствар се износи на решење Факултетском Савету. Место оцене бележи се на сваком задатку: „положио“ или „није положио“. Ако кандидат не положи писмени испит, он се не пушта ни на усмени испит дотичне групе. Ако падне на усменом испиту, пошто је писмени испит положио, дужан је поновити само усмени испит. Онај кандидат, који би се на писменом испиту користио скривеним белешкама или делима, туђим концептима, или саветима, биће одмах удаљен с испита. У том случају он ће се моћи јавити понова на испите тек после годину дана. Ако се тај случај код истог кандидата понови, тај се кандидат одмах удаљује с испита и противу њега се подноси оптужба Универзитетском Суду.

Члан 16. а)

Ученици, који се затеку у првој или другој години, кад се ова Уредба изда подвргавају се њеним прописима. Они ученици, који се затеку у трећој години, полагаће предмете I, II и III групе по старој Уредби, т. ј., сваки за себе, а предмете из осталих група по новој Уредби. Ученици, које ова уредба затече у првој или другој, или трећој години, могу, изузетно од чл. 13., полагати о једном испитном року и више група, држећи се онога реда

у полагању испита, који је предвиђен чл. 12. Они ученици, које ова Уредба затече у четвртој години или као апсолвиране правнике, полагаће испите по старој Уредби, али место завршног дипломског испита, имаће да положи један писмени испит из Кривичног Права и један писмени испит из Грађанског Права по прописима нове Уредбе. Они ученици, који су положили писмени део завршног дипломског испита по старој Уредби, а нису положили усмени део, ослободиће се једнога од два писмена испита по решењу Факултетскога Савета.

Конгрес представника руских завода за васпитање и поправку малолетника. По реду девети конгрес представника за поправку малолетника, (на коме ће узети учешће и представници разних

колонија, друштва, која су заводе ове врсте основала, друштва за заштиту деце и других лица, која су свој труд посветила принудном васпитавању како теоријском тако и практичном) држаће се у Москви 14—19-ог маја ове године. За програм рада овога конгреса служиће читав низ разних питања и података спремљених од стране сталнога одбора. Најважније по своме значењу биће питање о практичким последицама примене новог руског закона од 1909. год. о заводима за васпитање и поправку малолетника и план за даљи рад у циљу усавршавања ових завода. Добро би било за нашу нову уставову ове врсте „Дом за малолетнике“ кад би се могао послати нарочити изасланик на овај конгрес.

НОВЕ КЊИГЕ

Гојко Никетић, Трговачки Законик и Стецкини поступак Краљевине Србије, протумачени одлукама опште седнице и одељења Касационог Суда са додатком: Устројства трговачког суда; Закона о заштити фабричких и трговачких жигова; Закона о заштити мустара и модела; Правила за извршење ових закона; Декларација, Конвенција и Погодба за заштиту књижевне, уметничке и индустријске својине; Закона о сеоским дућанима; Закона о јавним берзама; Статута и узанса Београдске берзе; Уредбе о превозу путника и робе; Закона о повластицама новчаним заводима; Закона о акционарским друштвима; Закона о радњама и Рударског Законика. Београд, 1914. Издање трговине Маричића и Јанковића. Страна IX + 129 + CCCLXXV. Цена 9 динара.

Д-р М. А. Тодоровић, секретар Министарства Нар. Привреде, *Стољашња трговина присаједињених области*, Београд 1914. Стр. 68. Цена 1·20 дин.

Бран. Б. Тодоровић, проф. Срп. Краљ. Трг. Академије, директор Женске Трговачке Школе, *Наука о трговини*. Друго илустровано издање. Београд 1914. Стр. 208. Цена 4 динара.

Ото Бауер, *Скупоћа*, Један увод у економну политику социјалне демократије, превео Душан Поповић. Београд. 1914. Стр. 135. Цена 1 динар.

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомиљ Митровић и **Др. Коста Кумануди**
Зорина ул. 68. — Телефон 1797. Ресавска ул. 35

ВЛАСНИК:

Милић Радовановић,
професор на Универзитету

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“ — БЕОГРАД
Димитрије Гавриловић (пређе А. Станојевић)
Књагиње Љубице ул. бр. 6.

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Књига XVII.

25 маја 1914.

Број 4.

ДЕОБА ПРИНОВКА И ПРИПЛОДА

(§ 517. ГРАЂ. ЗАК.).

Сваког дана у судској пракси се постављају врло интересантна питања из области задружног права, питања довољно не регулисана нашим законодавством, а међутим још довољно необрађена и у нашој правној литератури, и ако се може рећи да је задружно право у нашој грађанској правној литератури најобрађенија област.¹ Са развитком социјалног живота очигледно је да се задружни односи све више компликују, па према томе врло често је тешко, ако не и немогуће те нове односе, плод новог доба, укалупити и подвести све под оно неколико норми законских (§§ 507—529. грађ. зак.) које су писане за доба пре седамдесет година, када су се и законици радили на брзу руку и без довољно студија, а када је и друштвени живот био простији и неразвијенији. Отуда се сваким даном све веће и веће тешкоће појављују за интерпретаторе и примениоце закона при решавању појединих питања из области задружног права, питања која нам сам живот намеће. Повећи број тешкоћа имамо приликом примене § 517. грађ. зак. који говори о деоби приновка и приплода у задрузи. Задруга је једна мала хуманитарна установа, у којој раде сви за једног и један за све. Правило је да се у задрузи не гледа: да ли је који задругар радио више или мање, да ли је који био богал и у опште неспособан за рад; сви чланови задруге раде заједно: колико ко може, али све што теку, целој задрузи теку. „Што је год имања и до-

¹ Мислимо на бриљантно дело г. Жив. Перића, проф. Универзитета „Задружно право“, од којег су изашле три књиге, а г. професор нам обећава ускоро и остале две.

бара у задрузи, није једнога, но је свију; и што год који у задрузи прибави, није себи но свима је прибавио“ — § 508. грађ. зак. Законодавац је оставио одрешене руке задругарима да се деле, ако већ нису задовољни радом својих сазадругара (§§ 527 и 512. грађ. зак.), али док се деоба не изврши основни је принцип да задруга ради као једно тело, једно биће, и њена је тековина заједничка тековина свих чланова задруге. То је основни принцип, јасно и прецизно изречен у поменутом § 508. грађ. зак. и о њему се мора стално водити рачуна при решавању појединих спорних питања из задружног права. „Задруга је једна целина са циљевима и моралним и економским“.¹

Али, као свако правило, тако и ово мора трпети извесна ограничења. Грађански је законик на неколико места нагласио тенденцију оступања од горњег правила. Такав је н. пр. § 509. грађ. зак.: „Ствари неке које на потребу и послугу једноме искључиво служе, принадлеже искључиво ономе“. Такве су ствари, закон даље помиње, одело, накит, простирка сопствена и т. д. Тако исто § 511. пом. зак. вели: „Што је ко у задрузи живећи, но од задруге удаљен својим трудом или срећом и случајем себи прибавио, оно ће остати само његово“. У реду тих оступања од општег постављеног правила: да у задрузи сви теку за једног и један за све, законодавац је морао оступити и у случају кад је у питању деоба задружног приплода и принова. Законодавац није могао ставити на равну ногу одрасле чланове задружне, који раде и привређују и децу малу чије је привређивање од мале вредности, или пак ништа и не привређују. Законодавац је морао водити рачуна бар у неколико о радној снази појединих задругара. Од општега правила да „не прави разлику између вредних и нерадних задругара, између способних и неспособних“,² законодавац је оступио само кад је реч о деци до 15 година и отсутним члановима задруге. О њима говори § 517. грађ. зак., који гласи: „Деца мушка у задрузи живећа после навршене 15 године добијају раван део са осталим пунолетним и ожењеним задругарима у свему приновку и приплоду од оног времена; разумевају се наравно она, која су у кући била и припомагала“.

¹ Ж. *Перић*: loc. cit. књ. II. стр. 3.

² Ж. *Перић*: loc. cit. књ. III. стр. 31.

У овој законској одредби реч је дакле о *приновку* и приплоду. Да би једно лице у задрузи имало право да учествује у деоби приновка, потребно је: а) да је то лице *мушко*, б) да је у доба кад је неко имање приновљено имало *15 година*, с) да је *у кући било* и д) *припомагало*.

1). Шта је све *приновак* и приплод није тешко одредити; то је свака имовинска корист, свако повећање имања задружног било радом задругара, било случајно (добитак на класној лутрији). Да видимо како би се имао схватити један овакав случај. На земљишту, које једна задруга има од старина, подигне она виноград. Ту су земљу наследила два брата, који су били сами у задрузи и према томе она би им у случају деобе припала по пола; у доба кад се подиже виноград један од браће је остао нежењен, а други има два пунолетна сина, тиме хоћемо да кажемо да је у главном и у већем делу заслуга ових синова жењеног брата што је земља преобраћена у виноград и према томе у вредности добила. Да ли се и сад земљиште ово има сматрати као старина и при деоби поделити виноград на два дела негирајући потпуно рад пунолетних синова једног брата, чијим је трудом и радом виноград и подигнут зато, што то није принов? Да се ма који део винограда додели и овим, синовима једнога брата, изгледа отежава и § 281. грађ. зак., који гласи: „... ако својим сађеницама туђу земљу засадиш нису твоје, но онога, чија је земља“. Знајући да је земља ова задружна старина и да се у случају деобе има делити на два дела могло би изгледати да је виноград засађен на *туђем* земљишту и да виноград припада ономе чија је и земља т. ј. да се он подели на два дела као старина. Ми бисмо били противни оваквом решењу, јер би се увећана вредност земљишту подизањем винограда морала узети као принов и у крајњем случају лицима мушким преко 15 година у задрузи морала би се дати накнада. Ништа у задрузи од смешаног имања није за извесне чланове њене „туђе“ имање, те би морало испасти сасвим из комбинације решавање овога случаја по наведеном § 281. грађ. зак. Па кад § 517. води рачуна при деоби приновка о радној снази задругара, не би се смела негирати та радна снага у пом. случају два пунолетна сина једнога брата. Обрато решење би се противило и опште постављеном принципу у § 508. гр. зак.: да све што се стече

и заради, то је стечено целој задрузи, а у овде постављеном примеру у том би се случају један брат неправедно користио радом пунолетних задругара, који немају права у деоби земљишта. У пракси, при деоби сеоских задруга, имамо примера чак да се иде дотле при деоби, да земља, као мања вредност, уступа винограду и да се цео виноград са земљиштем заједно дели као принов међ задругарима. Сличан је случај ако је на земљишту посађена башта или шума. Не би се смело само узети у обзир повећање вредности имању услед других околности, а не радом задруге. Н. пр. то што је једна земља вредила 400 дин. ха. па се годинама самим развојем економског стања народног њена вредност попела на 1000 дин. ха. не би се ово могло узети као принов, те да у деоби те земље узму због тога удела и они чланови задруге који иначе не би имали право на саму земљу као старину. Али и ако је једна земља старина у задрузи морало би се узети као принов речни нанос (§ 265. грађ. зак.), којим би се та земља повећала. Јер док се задруга не подели дотле је све имање задружно заједничка својина задруге, а ово је једна тековина случајна као кад би задруга добила на лутрији извесну суму новца. Исти је случај са приплодом од домаће стоке (§ 260. грађ. зак.); у осталом § 517. изрично помиње право учешћа задругара у деоби приплода, и ако та стока произлази од оне, коју је задруга имала у доба када ови задругари нису имали 15 година.

2). У деоби приновка учествују само *мушка* лица. И ако је ово врло често неправда јер на селу нарочито женскиње раде чак и пољске радове као и мушки а сем тога женскиње ма какву врсту рада отправљало оно ипак има у великом заслуге за напредак једне задруге, јер и оно ради и привређује, ипак је законодавац изрично искључио женскиње из права на деобу приновка и приплода. Ту је првенствено био разлог одржања задруге. „Ако би се девојкама признао део у приновку, вели г. Ж. Перић, оне би тај део могле са собом, кад се удаду однети, што је већ извесно дељење и крњење задруге. Међутим мушкима се може сасвим признати удео у приновку и приплоду без икакве бојазни, пошто они остају у задрузи. Исто то што и за девојке важи и за удате жене, које би као удовице, или распуштенице могле

такође свој део у приновку и приплоду одвојити и собом однети“.¹

3). Лице, које хоће да учествује у деоби приновка и приплода, треба да је у доба, кад је извесно добро приновљено, *имало 15 година*. Као и свака претпоставка, тако и ова о вредности радне снаге задругара може бити кад када нетачна, али је она потребна и најприближнија је истини. Само да напоменемо да би један задругар учествовао у деоби једног имања и ако је оно прибављено онда кад он није имао 15 година, само ако је то имање исплаћено пошто је он навршио 15 година новцем који је доцније стечен, као што опет не би могао делити принов и ако има 15 година ако је принов набављен новцем који је стајао као задружна готовина из ранијег доба (н. пр. новац је био у банци на приплоду).

Питање је да ли ће мушка деца једног умрлог задругара имати каквог удела у принову кад она још немају 15 година, али је тај принов стечен и тиме што се обрађивало и њихово имање? Н. пр. у задрузи су била два брата; један од њих умре и остави два сина од 5 и 7 година. После пет година задруга је приновила једно имање. Отац ове деце је умро и није дочекао да узме удела у принову; деца тек имају 10 и 12 година, а деле се од стрица. Да ли се сад њима може одрећи свако учешће у деоби приновљеног имања зато што немају 15 година? Ми мислимо да не би. Принов није стечен радом ове деце, то је тачно; али је и њихова очевина обрађивана и принов је могао доћи само тако што се њихов стриц користио обрадом целог задружног имања. Поменути § 517. је само изузетак од општег правила у § 508. грађ. зак., а изузетке треба најуже тумачити. Шта је хтео § 517? Да је отац ове деце жив, закон је хтео да се овај приновак подели на два дела (њихов отац и стриц), али деца да немају никаквог права на принов, јер нису привређивала по законској претпоставци пошто закон сматра да само деца преко 15 година привређују. Али кад отац није жив, не сме се негирати потпуно тај факт што је стриц ове деце искоришћавао у обрађивању и имање својих синоваца, и ако не због њиховог рада, а оно због тога што је и њихово имање обрађивано и отуда стриц могао стећи принов, мора им се при-

¹ loc. cit. I књ. стр. 31.

знати извесно право у деоби приновка. Само како им се то право не признаје због њиховог рада, то им се не би могло признати право на два дела у приновку већ би им се имао дати укупно један део, онако како би се дао њиховом оцу. Свако друго решење било би неправедно богаћење стрица на штету деце, која немају 15 година, решење противно идеји § 902. грађ. зак.

4.) Четврти услов за задругара да би могао учествовати у деоби приновка јесте: да је задрузи *притомагао*. Закон није изближе одредио у чему би се састојало то припомагање, и нама изгледа, да ове речи немају никаквог значаја. Ми смо већ рекли, а с тим, видели смо, прилазимо гледишту г. Жив. Перића, да се приликом деобе задруге не гледа ко је, како и колико радио и привређивао. Г. Перић вели: „...и ако је, у увећању и унапређењу задружног имања, изван задругар, који се одликовао вредноћом и способношћу имао много више заслуге него други задругари опет ће он, у деоби приновка и приплода бити раван са осталим задругарима, далеко мање вредним или мање способним.“¹ Довољно је да је члан задруге био у задружној кући и када је задруга трпела једног таквог члана, који није радио или што није хтео, или што није могао (богаљ, болестан и т. д.) она му не би могла спорити ни право на деобу приновка. Кад задруга не мери величину рада: ко је више, а ко мање радио, не може ценити ни то: да ли је неко радио; или није радио. Најзад ако би се овом услову и хтео дати неки значај ипак би се морало узети да је сваки ко је био у кући заиста радио и припомагао, јер је довољно да је радио ма шта и (чувао стоку, носио ручак раденицима у поље, или чак седио чувао кућу) па да се може узети да је и он „припомагао“ и да има права на деобу приновка и приплода.

5.) Најзад да би један члан задруге имао право на деобу приновка потребно је да је *био у кући*. Сасвим природно. Ако је законодавац поставио општи принцип: да све што је неко у задрузи стекао није себи но свима задругарима стекао, он ипак није могао ићи у крајност и дозволити да задружну тековину вредних и предузимљивих задругара деле и они задругари који би отишли из задруге било на занат,

¹ loc. cit. III. књ. стр. 31.

школовање и т. д. и продужили живот и рад за себе, а нису ни у чему помагали задрузи да дође до те тековине. Закон истина каже да је потребно да је неки члан само „био у кући“, па да има право на деобу приновка и плода, јер претпоставља да је сваки онај који је био у кући, да је он и привређивао. Да ли је пак он заиста привређивао или не, видели смо, о томе се не може водити рачуна. Али сад настаје питање: како треба разумети речи законске „био у кући.“ Први и обичан појам тих речи је да је неко становао у кући, живео *стално* и *непрекидно* у задружној кући. Тако је и обично. Али није редак случај да се неко привремено удаљи из задруге и извесно време проведе ван ње, да ли у сваком таквом случају и увек такав задругар губи право на приновак за то време стечени? Задругар је нпр. ради лечења био дуже време ван задруге, или је служио војску, или је био народни посланик или је члан сеоске задруге био у ратарској школи, у намери да се врати по свршеном школовању у задругу и т. д. У свима тим случајевима, изгледа, задругар је био *ван куће*, па да ли би му се могло одузети право на деобу приновка и приплода? Ми мислимо да не би. За појам задруге потребно је да између сродника постоји смеша имања и „заједнички живот“ (§ 507. грађ. зак.); овај § 507. гласи: „Задруга је онде где је смеша заједничког живота и имања....“ па ипак опште је мишљење да није потребно да сазадругари стално живе заједнички, па да би се између њих одржала задруга. Г. Жив. Перић је опширно и исцрпно у своме пом. делу доказао да речи законске „заједничког живота“ не треба буквално схватити и да задруга постоји и онда када задругари одвојено живе. Задружни се однос не прекида тиме што је један члан на краћем или дужем осуствовању. Г. Перић вели: „На основу ових законских наређења као и на основу *општега духа*¹ нашег законодавства о задрузи, рећићемо, на првом месту, да осуство краће и на одређено време не прекида задружни однос између отсутника и осталих задругара. Нпр. бављење задругара у војсци... или задругар је одвојен од задруге због школовања... и т. д.“² Али ако постоји задружни однос пи-

¹ Курзив је наш

² loc. cit. I. књ. стр. 116.

тађе је ипак: да ли би осутни чланови имали право на приновак и приплод стечен у задрузи за време њихова одсуства; неко може бити задругар, али немати права на приновак, па према томе ово друго питање не решава се оним првим. Г. Перић завршавајући горе изнети цитат вели: „О чему може бити речи, то је о његовом праву на принов и приплод.“ Изгледа нам да г. професор није категоричан у том погледу да осутни чланови губе ово право. Ми се слажемо с тим да им се то право може спорити и да о том њиховом праву може бити речи, али не мислимо да ће ти задругари увек, и по самом факту одсуствовања из задруге изгубити право на принов, већ се мора водити рачуна о томе: како су они и зашто, у ком циљу, за неко време напустили задругу. Пре свега из § 513. види се да „онај који би самовољно без сагласија задружног кућу оставио, и за годину дана повратио се и кућу потпомагао неби, губи право на сав приплод за време одсуства добивени.“ Као што се види није довољно да је неко живео ван задруге, па да му задруга спори право на принов, већ је потребно да је он напустио задругу *самовољно* и *без сагласија* задружног. Па чак и тада задржава овај члан то право за годину дана. Из § 511. грађ. зак. види се да „што је ко у задрузи живећи, но од задруге удаљен својим трудом или срећом и случајем себи прибавио, оно ће остати његово само, ако се он само с тим задовољи, а од свог смесничког дела одступи.“ Ова је законска одредба објашњена законодавним решењем од 7. фебруара 1847. год. тако да се ове речи „од свог смесничког дела одступи“ разумеју „од смесничког дела у *приновку*, који је за то време, докле је он одсуствовао, на задружном имању добивен, одступи.“ Као што се види и задругар који је *од задруге удаљен* има право на принов задружни, јер пом. § 511. прописује разлог из којег се то право губи; да би неко могао изгубити извесно право и од њега „одступити,“ потребно је прво да га има. И када закон вели да онај који је од задруге удаљен хоће да задржи за себе оно што је својим трудом прибавио, мора се одрећи свога права на принов задружни, онда значи да тај и такав задругар има право на овај приновак.¹ Да осутни чланови имају право на приновак задружни види се из

¹ Под којим условима видећемо мало ниже.

§ 512. грађ. зак., јер ту се вели: „Који се одели... па на своју руку радити почне... нема никаква права... на добитак или плодове смесничког добра.“ Као што се види није довољно да је неко чак за себе радити почео па да губи право на принов, већ је потребно да је се он *оделио*. Тек деоба раскида како задружни однос међу задругарима тако и деобу задружног стеченог принова и приплода. Али није могуће ићи овим низом идеја до краја и не водити ни мало рачуна о пом. одредби законској из § 517. по коме је потребно да би неко имао право на принов, да је он *био у кући*. Али зато ми морамо ипак водити рачуна о конкретном случају и признати некоме право на принов или му га не признати према приликама и разлозима, који су били повод осуствовању задругара. И ми ово изводимо како на основу изнетих законских прописа тако и на основу *духа* нашег законодавства.

Тако ако је један члан задруге био народни посланик и био ван куће, он неће изгубити право на приновак који је задруга стекла за време његова одсуства; тако исто ако је он био у војсци или је сеоска задруга послала свог члана да сврши ратарску школу и да се врати у задругу, не би се овоме могло одрећи право на принов за време школовања, јер пре свега овај члан није напустио кућу без „сагласија“ задружног (§ 513, г. з.), а после тога овај задругар има намеру да прибави стручну спрему, а то ће бити од користи целој задрузи. Разуме се ако је овај члан по свршеној ратарској школи ступио у државну службу, он онда не би могао тражити и учешћа у деоби задружног приновка за време његовог школовања.

Шта ће бити у случају ако је један члан задруге отишао на занат? Питање је лако, ако се цела задруга бави тим занатом, па је тај члан отишао ради стручне спреме с тим да се врати у задругу, којој ће користити својим знањем и спремом. Тај случај исти као кад сеоска задруга пошље једног члана да сврши ратарску школу; он би имао право на приновак задружни за време његовог школовања, јер грађански законик није замишљао да су могуће задруге само на селу, које би се бавиле ратарским пословима, већ има задруга, мада ређе, и у вароши, које обављају друге послове. Али питање је теже ако члан сеоске задруге која се бави ратарским послом, оде на какав занат. Јер ако је он отишао

на занат *и продужио рад за себе*, онда и ако изгледа да по § 511. он може учествовати у деоби задружног приновка ако приложи задрузи оно што је он стекао, ипак ми мислимо да он не би имао право на приновак из задружног имања, ако то задруга не пристане, јер он није *био у кући* и јер он може ништа и не приновити и онда нема шта да да задрузи у компензацију. Али ако је се он по изученом занату вратио у кућу и занат продужио у кући, па је своју зараду улагао у задругу, онда значи да између њега и задруге не само да постоји задружни однос, већ и заједница рада, па разуме се и деоба приновка и приплода како за време заједничког живљења, тако и за време док је он био на изучавању заната. Он се може бавити другим послом а не којим остали чланови задруге; нигде у закону не пише да сви чланови задруге морају радити исте послове. Главно је да задругари живе заједно и што који заради улаже у задругу, као заједничку тековину, па да постоји задружни однос између њих и правдеобе приновка за све чланове задруге. Ми имамо на селима случајева у новије доба да један задругар изучи машински занат да би лети ишао уз вршаће машине, по изученом занату врати се кући и живи у задрузи, али посао му је тај да оправља ове машине; имамо сељака који су изучили коларски занат и вратили се у задругу продужујући овај рад. Не би се смело рећи да њима не припада право на принов и за доба док су били ван куће само ако су они са знањем и пристанком задруге отишли тај занат да изуче и у намери да се врате у задругу и продуже заједнички живот и рад. Њихов будући рад можда доноси задрузи више прихода, можда и мање, али то је споредна ствар јер смо већ једном рекли да се у задрузи не мери колико је ко зарадио, па да му се према томе и награда у принову додели.

Ми мислимо да је исти случај ако је неко отишао на школовање у намери да по по свршеном школовању продужи ипак рад са задругом; не би му се могло одузети право на приновак који је задруга стекла за то време док је он био на школовању, јер пре свега, претпостављамо, он је отишао са пристанком задруге, он је се вратио у ову и продужио заједнички рад, а после тога он је можда својим знањем и својом спремом подигао и ојачао задругине послове, чега неби било да је он остао прост нешколован њен члан. По-

слати једног свог члана на школовање значи исто што и болесног послати на лечење. Од оваквог нашег тумачења закона нема никакве опасности за задругу; задрузи је остало увек њено право, да, ако неће да сноси ове последице онога општег принципа, солидаристичке идеје, на којој почива задруга, тражи деобу и пре но што се ова питања поставе. Не учини ли она то а недати право лицима на школовању да учествују у деоби приновка и приплода за време школовања стеченом, значи да би задруга могла врло често експлоатисати положај својих млађих чланова шиљући их по школама и занатима, па кад се ови врате, онда да им задруга оспори сав принов и ако овај принов није само плод рада осталих чланова, већ је он стечен и на имању отсутних чланова.

Dr. Нинко Перић

ПРИМЕНА ОПШТИХ КРИВИЧНО-ПРАВНИХ ПРИНЦИПА НА МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ

с обзиром на савремене пројекте Кривичног Законика
од Dr. Томе Живановића

У претходној нашој расправи о правном појму мере безбедности утврђено је, да су *казна* и *мера безбедности* две *квалитативно различне* правне последице кривичног дела и кривца и изнет је наш појам мере безбедности, из чије се анализе види, у чему лежи разлика између ње и казне. Из тога излази, да се на мере безбедности не могу применити оне одредбе општег дела пројеката, у којима се помиње само казна, а не и мере безбедности. Тако се не може применити на мере безбедности, о којима је реч у 2. глави српског пројекта Кривичног Законика, н. пр. § 61 овог пројекта, у коме се говори о ублажавним околностима, пошто се у њему помиње само казна.

Но већ и из саме суштине мере безбедности истиче, да се на њу не могу применити сви општи кривично-правни принципи, који важе за казну. Тако видело се је, да за примену мера безбедности није потребно, као за примену казни, да је извршилац кривичног дела кривац, т. ј. да је вин и да испуњује објективне личне услове кривичне одговорности; и да се оне изричу због опасног стања извршиоцевог манифестованог кривичним делом, а не због овог дела као казна. Према томе принцип одмеравања казне с обзиром на виност извршиоцеву не би се наравно могао применити на мере безбедности. Али ипак има општих кривично-правних принципа, чија потпуна или делимична примена на мере безбедности није ни мало у противности са суштином ових мера, и које је уместо применити и на њих. О овим принципима кио и

о онима, који се не могу применити на мере безбедности, биће говора у следећем излагању.

1. Пошто мера безбедности није казна, то принцип, да кривац може бити *кажњен* само *једанпут* за кривично дело, не важи у погледу казне и мере безбедности. Другим речима:

а) Кривац може поред осуде на какву казну бити осуђен и на коју меру безбедности било од истог органа државне власти било од другог, који би за то био надлежан. Тако за какво кривично дело, чије извршење има за узрок прекомерно уживање алкохолних пића, кривац може бити осуђен поред казне лишења слободе и на упућивање у завод за лечење од пијанства.

б) Кривац би могао за исто кривично дело бити осуђен на две или више мера безбедности и ако се оне све састоје у лишењу слободе. Тако за какво кривично дело, чије извршење има за узрок скитничење и прекомерно уживање алкохолних пића, кривац би могао бити осуђен на упућивање не само у завод за рад него и у завод за лечење од пијанства. То ће наравно обично бити излишно, пошто се дужим бављењем у заводу за рад лечи и пијанство.

2. Принцип *poena maior absorbet minorem* за идеални стицај кривичних дела и принцип изрицања једне укупне казне за случај реалног стицаја кривичних дела не може важити у погледу мера безбедности. Они су принципи на име постављени зато, што би примена свих казни једне поред друге за кривична дела у стицају представљала за кривца веће зло, него кад би он те казне издржао са извесним размацима времена између једне и друге, те одмазда не би била праведна, а праведна одмазда је циљ казни. Овај разлог не важи међутим, кад је у питању примена мера безбедности, пошто њима није циљ одмазда. Њихов је заједнички циљ, као што се је видело, обезбеђење друштва од криминалитета, и пошто свака од њих има свој засебан циљ, којим се има постићи онај заједнички, то се оне ради постигнућа свог заједничког циља морају све применити.¹

О овоме се је водило рачуна у свима пројектима Кривичног Законика. Тако чл. 56. швајцарског пројекта има наслов: „Стицај казни лишења слободе“, а у § 66. и 67. срп-

¹ Уп. *Birkmeyer* 35, *Wüst*, 171/2.

ског пројекта се такође помињу само казне лишења слободе. У § 90. немачког званичног пројекта се изрично вели за случај идеалног стицаја, да се мере безбедности морају или могу изрећи, кад су оне прописане или допуштене у коме од повређених закона,¹ а у § 91. ал. 4. истог прој. вели се, да ова одредба §-а 90. важи и за случај реалног стицаја. У § 90. немачког пројекта се чак вели, што је у осталом нужна последица различности мера безбедности од казне, да се код идеалног стицаја при одређивању, који закон прописује најтежу казну, мере безбедности неће узимати у обзир. Ове одредбе §§-а 90. и 91. немачког званичног пројекта о мерама безбедности у случају идеалног и реалног стицаја усвојене су и §§ 99. и 100. немачког т. зв. професорског пројекта. У § 67. ал. 2 аустријског пројекта се вели изрично, да се мере безбедности прописане поред које казне лишења слободе примењују, „и кад су прописане само за једно кривично дело.“

3. Основи ништења државног права на казну.

а) *Застарелост*. — Кад протече извесно време од дана изрицања пресуде, којом је побегли извршилац кривичног дела осуђен на коју меру безбедности, и он за то време није извршио какво кривично дело, које повлачи примену исте мере безбедности, онда постоји вероватноћа, да је престало осуђениково стање опасности, које је служило као правни основ изрицања дотичне мере безбедности, те би примена оне мере безбедности била тада нецелисходна. Та је вероватноћа у толико већа, у колико је више времена протекло од изрицања оне пресуде. Умесно је према томе, да се установа *застарелости* примени и на мере безбедности, т. ј. да држава губи право на примену досуђене мере безбедности, кад протече извесно време од дана пресуде.²

¹ § 90. гласи: „Verletzt eine Handlung mehrere Strafgesetze, so ist die Strafe aus dem Gesetze zu bestimmen, das die schwerste Strafe, bei ungleichen Strafarten die schwerste Strafart androht. Nebenstrafen und sichernde Massnahmen sind hierbei nicht zu berücksichtigen. Auf sie muss oder kann erkannt werden, wenn sie in einem der verletzten Gesetze vorgeschrieben oder zugelassen sind.“

² Уп. Begründung 407, где се наводи као разлог за застарелост мера безбедности могућност, да се је осуђени било поправио или излечио, било постао непоправљив или неизлечив.

Истина могуће је, да се осуђеник није поправио или излечио за време одређено за застарелост, и то је разлог, због кога су неки против застарелости мера безбедности.¹ Из тога разлога предлаже *Wüst* на место принципа застарелости, која, вели он, не одговара суштини мере безбедности, принцип *отпадања мере безбедности при отпадању њеног основа*. Према њему се дакле досуђена мера безбедности има применити, ма колико дуго времена протекло од изрицања исте, ако њен правни основ није отпао, т. ј. ако се осуђеник није поправио или излечио, и обрнуто не може се применити ма колико мало времена протекло од изрицања исте, ако је њен правни основ отпао.² Примедба ових писаца није основана. И ако се на име осуђеник за време застарелости није поправио или излечио, и ако је на пр. и даље остао нерадник, или пијанац, ипак постоји вероватноћа, да ова његова стања нису опасна у смислу кривичном, кад за то време није извршио какво кривично дело, које стоји у узрочној вези с његовом склоношћу к нераду или пијанству. Истина је, да је у овом случају могућно, да су ова његова стања кривично опасна, али као што се мере безбедности не могу применити против пијанаца или нерадника зато, што би постојала могућност, да због тог стања изврше какво кривично дело, тако исто не би било праведно применити после дужег времена од изрицања пресуде неизвршену меру безбедности зато, што постоји могућност, да ће осуђеник извршити кривично дело, и ако га он за то време није извршио, и ако дакле објективно изгледа, да он није више кривично опасан.

Пошто су мере безбедности квалитативно различне последице кривичног дела од казне, то се могућност застарелости истих треба у Законику нарочито да нагласи. Сем тога застарелост мера безбедности мора се нарочитим одредбама друкчије да одреди, јер је време застарелости казне одређено различно према врсти (тежини) и величини исте, док су све мере безбедности с једне стране исте тежине, пошто се састоје у подједнаком лишењу слободе, а с друге је ве-

¹ В. и. пр. *Wüst* op. cit. 194 и сл.

² Op. cit. 196. Критикујући швајцарски пројекат од 1903., он предлаже у овом смислу следећи члан: „Мере безбедности престају или отпадају, кад је њихов циљ постигнут, тако исто кад извршилац умре или неизлечимо душевно оболи или кад буде помилован.“

личина њихова неодређена, јер зависи у ствари од тога, да ли се је осуђени поправио или излечио, (ма да је одређен у савременим пројектима максимум).

С обзиром на то, што су све мере безбедности исте тежине, и што је њихово трајање неодређено, умесно је, да се за све њих одреди један исти рок застарелости. С обзиром пак на то, да оне немају као казна за циљ и одмазду, тај рок треба да је краћи. Тако је и учињено у неким савременим пројектима. На име у немачком званичном пројекту говори се о застарелости мера безбедности у § 97. al. 2, у коме се оне означавају заједничким именом „остала у овом закону предвиђена лишења слободе (§ 42., 43., 65. и 310.),“ и где је одређен рок застарелости од 3 године.¹ У т. зв. професорском пројекту говори о застарелости мера безбедности у § 107. al. 2, где се оне означавају истим заједничким именом, и где им се одређује свима исти рок застарелости. У (првом) швајцарском пројекту од 1903. год. говори се о застарелости мера безбедности у чл. 56, где је предвиђен за све њих рок застарелости од 5 год.²

Међутим према *Wüst-y* рок застарелости не може бити исти, већ за неке мере безбедности треба да је дужи, за друге краћи с обзиром на природу правног основа њиховог изрицања.³ Ово је гледиште усвојено у швајцарском пројекту од 1908 год. У њему су одређени *разни* рокови застарелости и они су доста дуги. На име о интернирању у заводе за чување извршилаца кривичних дела из навике, говори се у чл. 31. и у al. 5 истог прописан је за ову меру безбедности рок застарелости од двадесет и пет година; о интернирању развратника и леђиваца у заводе за васпитање на рад говори се у чл. 32. и у al. 8 истог прописан је за ову меру безбедности

¹ „Die übrigen in diesem Gesetze vorgesehenen Freiheitsentziehungen (§§ 42., 43., 65., und 310) verjähren in drei Jahren.“

² У мотивима званичног немачког пројекта се образложава краћи, трогодишњи рок тиме, што је у њему усвојено у § 98. ст. 3, да у случају прекидања нова застарелост се завршава ипак, кад је протечено време два пут дуже од првобитног рока, док се према швајцарском пројекту (члан 56. § 3. ст. 2 она завршава, кад је протечено време један и по пута дуже од првобитног рока застарелости. В. Begründung Allg. Т. § 97. прим. 1.

³ Op. cit. 195.

рок застарелости од пет подина; о интернирању пијанаца из навике у заводе за лечење од пијанства говори се у чл. 33. и у ал. 4 истога прописан је за ову меру безбедности рок застарелости од пет година.

Аустријски пак пројекат Кривичног Законика не садржи одредбе о застарелости мера безбедности као ни о застарелости казне, што је остављено за будући пројекат Кривичног Судског Поступка. Што се српског другог пројекта тиче, у њему је случајно пропуштено, да се регулише питање о застарелости мера безбедности, те изгледа, као да су према њему ове мере незастариме. Зато се ова празнина мора по-
пунити.

Што се тиче прекидања и обустављања застарелости, за мере безбедности треба да важи исто што и за казне. Но спорно је, да ли у опште треба признати прекидање застарелости казне и мере безбедности. Тако у немачком званичном предпројекту застарелост казне и мере безбедности се прекида сваком радњом управљеном на извршење истих од стране власти, која је за извршење надлежна (§ 98. ал. 2), у швајцарском пројекту од 1908 се признаје прекидање застарелости казне (чл. 60. ст. 2: „сваком радњом управљеном на извршење“), али не и застарелости мере безбедности. Напротив у немачком т. зв. професорском предпројекту не признаје се прекидање застарелости ни код казне ни код мере безбедности (§ 106. ал. 2 и § 109.: „Прекидању застарелости нема места“). Што се тиче пак обустављања застарелости, оно је признато у оба немачка пројекта (§ 99. зван. прој. и § 109. т. зв. проф. пр.). Према њима се застарелост мере безбедности обуставља, док је извршење сходно §§ 31. и 38. bis 41. зв. пр. одн. § 62., 92.—94. проф. пр. немогуће или док се казна лишења слободе или мера безбедности извршује.

Што се тиче застарелости истраге или кривичног дела, она наравно има да тече и онда, кад се против извршиоца могу применити само мере безбедности. Није дакле потребно, да се то нарочито истиче у закону, и ни у једном од предпројекта није у осталом то учињено.

б) *Смрт*. — Смрт осуђеног треба се наравно да сматра као основ ништења државног права на меру безбедности, пошто се све мере безбедности састоје у лишењу слободе за

разлику од казне, која може бити и новчана. Пошто се ово по себи разуме, није потребно, да се у Кривичном Законику то нарочито наглашава, и тако је поступљено у свим пројектима. Тако један од ових предпројеката, на име швајцарски говори у чл. 58. изрично о смрти као основу ништења државног права на *казну*, не помињући мере безбедности.¹

в) *Помиловање*. — Пошто је правни однос мера безбедности осуђениково стање опасности, изгледа на први поглед да не треба признати код ових мера помиловање, како би се избегло, да буду враћени у друштво опасна лица. Али овакво решење било би неумесно, јер неки од оних разлога, који говоре у прилог установе помиловања код казне, важе и за мере безбедности.²

Од пројеката говори само швајцарски изрично о помиловању, али у чл. 58. истога помиње се само казна, из чега излази, да овај пројекат не признаје помиловање код мера безбедности.

г) *Стварно кајање*. — Разлози, који говоре у прилог установе стварног кајања као основа ништења државног права на казну, важе и за мере безбедности, које би се имале применити код тих кривичних дела. У пројектима се међутим помиње код тих кривичних дела само казна, а не и мере безбедности. Тако швајцарски пројекат у чл. 215 al. 2, немачки професорски § 201. al. 3.

4. Судско одмеравање казне.

Суд одмерава казне између законом одређеног минимума и максимума према тежини кривичног дела и виности с обзиром на постојеће олакшавне и отежавне околности. Овај се принцип одмеравања казне не може применити на мере безбедности. Пре свега оне се не могу одмеравати према тежини кривичног дела зато, што њихов правни основ није извршено кривично дело, већ стање опасности манифестовано тим кривичним делом, те се имају одмеравати према тежини овог стања опасности; као и зато, што њихов циљ није и домазда, већ обезбеђење друштва, а колико треба да траје мера безбедности ради овог обезбеђења, независно је

¹ *Wüst* op. cit. 182. критикује ово, велели, да смрт треба означити изрично и као основ ништења државног права на мере безбедности.

² Тако и *Wüst* op. cit. 183/4.

од тежине кривичног дела. Оне се не могу одмераваати према тежини виности зато, што њихов циљ није и одмазда, већ само обезбеђење друштва, а колико треба да траје мера безбедности ради овог обезбеђења, не зависи од тежине кривично-правне виности, већ искључиво од величине опасности, која прети друштву од лица у питању; као и зато, што се мере безбедности могу изрицати и против оних, који нису вини, н. пр. против душевно оболелих. Оне се најзад не могу изрицати према олакшавним и отежавним околностима за казне предвиђеним зато, што од ових околности зависи само тежина виности, а мере безбедности се не одмеравају према тежини виности, већ према тежини стања опасности лица у питању.¹

Исто је гледиште наравно морало бити заступљено и у пројектима. Тако у 2. глави 3. одсека швајцарског предпројекта говори се само о судском одмеравању *казне*, не помињући мере безбедности, што значи, да ту наведене олакшавне и отежавне околности и у опште принципи одмеравања казне не важе за мере безбедности. Исто тако у 8. одсеку немачког званичног, 6. одсеку немачког професорског, 3. одсеку 3. главе аустријског предпројекта и 6. глави српског пројекта. И из појединих чланова ових пројеката, где је реч о мерама безбедности, види се јасно, да се мере безбедности имају одмераваати само према величини стања опасности.

5. Урачунавање притвора у казну.

Притвор се под извесним условима урачунава у досуђену, казну пошто је по својој природи сличан казни. Било би међутим неумесно, да се принцип урачунавања притвора примени и на мере безбедности, пошто њима није циљ одмазда, већ искључиво обезбеђење друштва од опасног лица, поступањем с њиме на начин, који одговара природи његовог стања опасности, а за време притвора се не води ни мало рачуна о овој потреби обезбеђења друштва.² Ово важи чак и за меру безбедности интернирања повратника, пошто се и она не састоји у простом лишењу слободе као притвор, већ у принудном навикавању осуђеног на рад у нарочитом заводу.

¹ Уп. о овоме *Wüst* op. cit. 167 и сл.

² Уп. *Wüst* op. cit. 172 и сл., наводећи као разлог своју погрешну поставку, да мере безбедности нису зло као казне и у ствари притвор (173).

Исто је гледиште заступљено и у пројектима. Тако ал. 1 чл. 57. швајцарског пројекта гласи: „Истражни притвор може се урачунати осуђенику сасвим или делимично у казну.“ Помиње се дакле само *казна*. Исто тако у § 65. српског пројекта (од 1910), § 71. аустријског § 91. немачког професорског пројекта и § 86. немачког званичног пројекта.

6. Урачунавање бављења у болници у казну.

Осуђенику се време проведено у болници урачунава у казну лишења слободе, пошто је он и за време боловања у ствари лишен слободе. Према неким законодавствима пак, где спада и наше, и бављење у болници се сматра као издржавање казне. Било би међутим противно криминално-политичком појму мера безбедности, да се бављење у болници урачунава у њих, пошто њима није циљ и одмазда, већ искључиво обезбеђење друштва навикавањем на рад, лечењем од пијанства или душевне поремећености, а бављење у болници нема ове циљеве. Интерес обезбеђења друштва захтева дакле, да се бављење у болници не урачунава у досуђену меру безбедности.

Истина има две мере безбедности, чији се циљеви у неколико остварују и бављењем у болници. То су интернирање у заводу за лечење од пијанства и у заводу за чување повратника. У болници се осуђенику не дају алкохолна пића, те се тако од истог одвикава, а такође је ту и од друштва одвојен, те је ово од њега заштићено. Али се ипак ови циљеви мера безбедности у питању само узгред и непотпуно остварују у болници, те према томе само поменути заводи дају јамство да ће друштво бити обезбеђено од алкохоличара одн. повратника у питању.¹

У чл. 57. ал. 2 швајцарског пројекта говори се изрично о урачунавању у казну бављења у болници.² Но ту се помиње само казна, те излази, да је овај пројекат усвојио горње гледиште, т. ј. према њему се бављење у болници не урачунава у меру безбедности.

¹ Уп. о овоме *Wüst* op. cit. 179/180. Према њему би требало урачунавати бављење у болници код ових двеју мера безбедности.

² „Осуђенику, вели се у овој ал. који је упућен у завод за лечење и негу, бављење у заводу урачунава се у казну.“

7. Условна осуда.

Условна осуда се примењује према кривцима случајним, који су први пут извршили кривично дело, а према чијем се карактеру као и мотивима и околностима, под којима су дело извршили, може закључити, да неће више вршити кривична дела. Из наведених претпоставки за примену условне осуде излази, да би била неумесна условна осуда на коју меру безбедности. Пошто се на име мере безбедности изричу ради обезбеђења друштва од лица, чије се опасно стање манифестовало извршеним кривичним делом, за овако лице се не може закључити, да неће више вршити кривична дела, те према томе не постоји разлог за условну осуду.¹

Исто је гледиште заступљено у српском и швајцарском пројекту, који једини предвиђају условну осуду. Они говоре само о условној осуди на какву казну, и то швајцарски у чл. 61, а српски у §§ 70—74.

8. Условни отпуст.

Установа условног отпуста није противна природи мера безбедности. Разлог, који говори за примену исте на казну, постоји и за ове мере. Могуће је на име, да се осуђеник поправио пре истека досуђене му мере безбедности, те би било бесциљно држати га и даље. Према *Wüst-y* међутим, условни отпуст се не би могао применити на мере безбедности интернирања у заводе за лечење и чување, већ само на меру безбедности интернирања у завод за навикавање на рад.² Он то образлажује тиме, што се, вели, код првих мера безбедности за разлику од друге може са сигурношћу утврдити од лекара, да ли се је осуђеник поправио или не, пошто то испитивање има медицинску, дакле научну подлогу, те ако би се утврдило, да је се поправио, онда га треба дефинитивно отпустити, а не условно. Но овај његов разлог није основан, јер наведено испитивање по правилу не може довести до поузданог закључка, већ се тек на основу живота осуђениковог по изласку из завода има да утврди, да ли је закључак лекарски био тачан.

Претпоставке, под којима се има допуштати условни отпуст, не могу бити исте код свих мера безбедности. Свака

¹ Тако и *Wüst* op. cit. 187/8.

² Op. cit. 189.

од ових мера има свој засебни, специјални циљ, те се с обзиром на исти имају одређивати поменуте претпоставке, и пошто су они различни код разних мера безбедности, то и те претпоставке морају бити различне.

Наше гледиште заступљено је и у пројектима. Они допуштају с једне стране условни отпуст и код интернирања у завод за лечење и чување. С друге стране пак сви пројекти су одредили друкчије претпоставке за примену условног отпуста код разних мера безбедности, говорећи о овоме отпусту код сваке мере засебно.

ОСНОВНА ПИТАЊА О ДУШАНОВОМ ЗАКОНИКУ.

III.

Нарочито важно питање, које је у последње време јако интересовало многе словенске правне историке и византиологе, а о коме разноврсна мишљења постоје, јесте: о значају византијског права у старој српској држави и односу Душановога Законика, према византијским правним зборницима у српскоме тексту. Несумњива је за данас ствар, да су југословенска племена, међу којима су Срби претежан део чинили, још одмах по доласку у данашње земље, почела, по самом географском положају, постепено улазити у сферу духовног живота византијске империје. Једна нарочита појава, која је отворила широм врата тој културној струји Византије, било је увођење хришћанства. То је био фактор који је временом извршио преображај над целокупном самородном културом, не само Срба него и свих јужних Словена, која је носила на себи незнабожачко обележје.¹

Примање хришћанства из Византије имало је и својих последица. Те последице имају свог нарочитог видљивог трага у области права. Право је као што је познато једна страна целокупне народне културе. Према томе и оно је било изложено утицајима, који су из Византије долазили. Ти су утицаји у области права били нарочито јаки. О томе имамо факта без икакве сумњивости. Дакле, са пријемом хришћанства почиње код Срба да хвата корена и византијско право, као једна страна целокупне византијске културе. Ова рецепција византијског права јасна је на свима обла-

¹ Упор. С. Ђорђић, Постанак домаћих компилација византијског права код православних Словена, у Архиву за правне и друштвене науке, св. 2 април 1910.

стима ондашњег српскога права. Нарочито је византијско црквено право било јако реципирано у старој српској држави. Томе није чудити се, кад се зна да је Византија, која је дала веру Србији, била пред очима са целокупним благом црквене књижевности. Исти је случај и са кривичним правом. Ако испитамо област ондашњег кривичнога права, у његовим појединим деловима, увидећемо, да на тој области пада у очи византијски систем кривичних дела и казни нарочито телесне казне (одсецање носа, руку, језика итд.) Па и идеја о држави и њеном уређењу је дошла вероватно под утицајем византијским. Византија је представљала једну чврсто-централизовану државу, која је све своје односе регулисавала добро развијеним правом. Ко себи српску државу тако централизовану представи, и предочи оне њене тесне односе, са некадашњом Византијом, тај ће бити склон да се јаким разлогом усвоји мишљење, да је таква централизација могла Србима као углед само под утицајем византијским доћи.¹

Пошто смо само констатовали факат, да су српска племена, живећи дуги низ векова (од друге половине VII в.), у подунавским крајевима византијске државе, природно услед тога морала по самом том свом положају стајати и под заштитом и утицајем њиховога права и установа, потврдићемо тај навод доказима. Несумњиву потврду зато налазимо у законским збиркама византијског порекла, које ћемо сад изложити.

Ну, да бисмо целу ову ствар могли јасније представити, мислимо да је потребно, пре свега, обратити пажњу на судбину римског права, које је стајало у тесној вези са развићем српскога права и његовом судбином, као и на постанак оних збирки византијско-грчкога права, које су као извор служиле оним правним зборницима у српскоме тексту. Ми се нећемо овде упуштати у излагање оног првобитног римског права, које је од времена деобе (V столећа) римске царевине на источну и западну престало да егзистира као један живи орган, јер то за нас нема непосредног значаја. Ми ћемо на овом месту пропратити само право, које се на истоку као продужење римскога права за све време постајања старе Византије задржало. Ваља одмах приметити, да то право, и ако

¹ Упор. С. Борн, Verbrechen und Strafen im Gesetzbucho des serbischen Zaren St. Dušan, у немачком часопису „Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, XXX Bd. стр. 358—360.

је продужење римскога права, ипак представља само један несавршени, закржљали продукт свога претходника. Узрок је томе по све јасан, кад се испита његова генеза. Полазећи од Јустијана, чије је законодавство кулминациона тачка у развоју римскога права, nailазимо на неколико околности, које су важне за карактеристику његовога права и за објашњење његовога односа према ново створеним зборницима у византијскоме царству. Познате су услуге, које је учинио Јустинијан уз припомоћ својих великих правника и државника римскоме законодавству и правној науци као кодификатор и као творац многих правних институција и најзад као просветни и практични реформатор. Ну сви плодови генијалног правног духа Јустинијановог, који и данас служе као база целокупном европском законодавству, нису могли бити дуга века у византијској империји. Разлог је томе сасвим појмљив. Јустинијанове правне творевине подешене за више културно друштво, нису могле задовољити потребе мање правно развијених елемената — словенских племена — која су почела улазити у састав источнога римскога царства. Та племена, имајући сасвим другу прошлост, а при том и другу висину душевног развића, нису могла конципирати византијске правне идеје. То је и био, мислимо, прави узрок да је Јустинијаново право губило све више од свога значаја и да се оно почело прилагођавати несавршеним правним односима племена, која су почела силом и снагом задобијати у царству све већи значај. Та промена добија свога израза и у самој форми: назив римско право замењује се именом византијско право.¹

¹ Цахарије фон Лингентал и некоји руски писци су били први, који су увидели ову промену у римскоме законодавству. Они су приметили, да су извесни обичаји који су се до данас сачували у реформаторскоме законодавству Исауриске династије, били потпуно непознати Римскоме праву. Тако на пр. земљоделски закони (*νομοι γεωργικοι*) говоре о имовинској заједници, која је била обичном појавом код свих словенских племена онога времена. Из тога се може са разлогом изводити, да је та правна форма дошла са Словенима на Балканско Полуострво и ушла у законодавство Исауриске династије. Ну ово питање се још ни до данас не може сматрати за решено. Ипак ваља напоменути да је оно изазвало код грчких и словенских научара различита гледишта на реформаторски покрет за време Исауриске династије. Грчки писци, међу којима прво место заузима професор Папаригопуло, објашњавају ту велику друштвену

После једне овакво опште примедбе о односу грчко-римскога права према праву српских племена, прећићемо на излагање византијских правних збирки, које су плод те узајамне мешавине словенског и византијског елемента. Све те збирке имају значаја не само у српском правном животу, већ и у целокупном словенском православном свету. Од свих тих законских збирки византијског права нарочиту важност заслужују за право православних словенских народа у опште и специјално за историју српскога права оне, које су издане за време Исауриске династије. Међу њима прво место заузима Еклога, која је издана половином VIII века од царава Лава Исауриског и Константина Копронима. Издавање ове законске збирке је имало онај исти циљ који и остале збирке тога времена. То се види и из самога предговора у коме се износи побуда за њено издавање. Услед великога мноштва закона, које је услед тога било већ тешко разумети, осећала се природно у Византији потреба, за издавањем једног таквог кодекса, који би могао бити приступачан ширим

појаву интелектуалном моћи грчкога народа. Руски, пак, научари налазе узрока тој појави у великом утицају словенскога елемента и њихових обичаја, о чему се морало водити рачуна у византијској империји, пошто су они у царству представљали претежан део. Они су својим испитивањима утврдили да се у византијским законским збиркама налази мноштво словенских елемената и изнели мишљење да су најважнији делови Еклогe узети из словенског обичајног права. Осим тога они изводе, да су „земљоделски закони“ проста кодификација словенских обичаја. Најзад они су мишљења, да су „суседска права“ (*πρωτικες*) новеле Константина Порфирогенита из године 922. и доцнијих новела умали као главни задатак да заштите словенску заједницу од распада. Међу руским писцима су се нарочито истакли на овом пољу испитивања професор Васиљевски у својим радовима, које је публиковао у журналу Мин. Просвете 1878. и 1879. године. Веома важан чланак о овоме предмету је дао и професор Успенски у истом часопису (1883). Ова се питања истина не могу сматрати за дефинитивно решена, али су ипак ова два призната словенска научара; пружили много важних података професору Цахарију, који је, расправљајући о истом предмету у својој историји грчко-римскога права (*Geschichte des griechisch römischen Rechtes* 3. Auflage, Berlin 1892), објашњавао само право, не улазећи у испитивање његовог порекла. Осим тога они су доказали и важан утицај словенског елемента на развој византијско-политичког и друштвеног живота. Најзад важно је истаћи једно одвојено мишљење руског научара Б. Папченка, који не примећује никакве словенске утицаје у земљоделским законима (Извешће Руског Археолошког Института IX, 1904 године).

слојевима друштвеним, а нарочито онима, који су били удаљени од престонице. Дакле дотадање законодавство због своје огромности и финоће, није могло задовољити потребе мање — културно развијених словенских племена — услед тога и постала је Еклога. Ово у осталом најбоље посведочава и сам обим и садржина ове законске збирке. Целокупан правни материјал Еклоге је тако оскудан, да је он збиља и најбоље огледало друштва, у коме је ова законска збирка имала важности.

Друга збирка византијских закона, важна за излагање и објашњење утицаја византијског права у старој српској држави, јесу такозвани „земљоделски закони (*νομοι γεωργικοι*). Њихово издавање је имало онај исти циљ који и Еклоге. Они су били одређени, као што и само име показује да уреде односе између сопственика земље и становништва, које је било на тој земљи настањено; уз њих се налазе некоје одредбе кривично-правне природе, које стоје у тесној вези са земљорадничким односима, које су имале да регулишу. Ова се је законска збирка сачувала у великом броју рукописа са разним изменама, које су у развоју доба чињене. Та је околност управо доказ о њеној стварној потреби.

Једна нарочита збирка, која се после једног читавог века јавила у византијском царству као реакција Еклоги, јесте закон цара Василија I, који је познат под именом Прохирона (*Προχίρος νομος*). Ова законска збирка имала је за задатак да учини потребне исправке у Еклоги, којој су чињене велике замерке због њене доброту права. Осим тога је Прохирон имао да регулише и оне нове односе, који су се у току времена после издања Еклоге почели стварати у ондашњем друштву. Услед тога Прохирон излаже законе готово у оном истом реду, у коме су били Еклоги поређани.¹

Поред законских збирки световнога права нарочито су у византијској држави биле распрострањене и збирке црквенога права. Ове збирке имају нарочитог значаја за историју права српскога народа. Њихов је значај на првом месту у томе, што су то били први кодекси, који су почели улазити у правну употребу у старој српској држави, а осим тога, што

¹ О свима овим законским збиркама упор. Zachariae v. Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechtes, 1892. Berlin.

су то збирке, које поред црквено-правне садржине имају и читав низ одредаба световног карактера. Према томе потпуности ради, и од значаја би било истаћи на овом месту оне црквено-правне збирке, које су имале важности и утицаја не само у српском правном животу средњег века, већ и у целокупном православном словенском свету. Ово заједничко излагање је потребно нарочито с тога, што је њихово ширење било сасвим слободно у свима православним словенским земљама, тако, да им се ни место постанка не може потпуно тачно да одреди.

Сви словенски народи, који су били у додиру са Византијом, представљали су једну духовну, религиозну целину, пошто су се развијали под једним заједничким условом византијском културом, којој је било тежиште у вери. И услед тога, што је целокупна византијска култура носила на себи верски карактер, и приватан живот и целокупно друштвено уређење носили на себи хришћанско обележје, услед тога постаје појмљиво, што је код Словена тај византијски утицај деловао посредством свештенства. Свештенство је било класа, која је имала своје нарочито уређење и своје црквено право, које су источни Словени још одмах са пријемом хришћанства почели примати. Овоме је опет допринела нарочито та околност, што се духовништво служило живим језиком — словенским — приступачним целом народу, на који су биле превођене разне књиге, верске и правне збирке. Законници, којима су се служили, били су црквени номоканони византијскога порекла.

Ну има једна основна разлика између Византије и православних Словена у њиховим погледима на законе. У Византију је дошло хришћанство са стране, у њој су већ постојали државни закони, те су се према томе и црквени закони разликовали од грађанских. На супрот томе имамо, да су закони код православних Словена долазили са вером, и да су их прво свештеници предавали народу, те је услед тога и пастушила мешавина између световних и црквених закона. За то су прве њихове правне збирке садржавале не само законске одредбе верске садржине, већ и прописе за односе међу световним лицима. Први такав закон са мешовитим карактером био је номоканон (црквено-световни закон), који је саставио Јован Схвластик око 550 година, а претпо-

ставља се, да га је превео Св. Методије. Употреба овога превода је прво учињена у Панонији, где се још за живота Тирила и Методија почиње један превод таквог црквено-световног законика. Тај је номоканон звани Јована Схоластика доцније преведен на стари бугарски језик, где је носио име Крмчија или Крмчаја.

Поред тзв. Схоластиковог номоканона био је у употреби код словенског православног света и један други номоканон са XIV титула. Мислило се дуго, да му је творац знаменити цариградски патријарх Фотије, због чега се и називао фотијев номоканон. Ну, испитивањима је доказано, да је из ранијег времена, а да је у време фотијево био само допуњен. Сумњиво је чак, да је у томе допуњавању и учествовао патријарх Фотије. Тај номоканон са XIV титула је познат у два редакцијама: једна је из прве половине VIII века, а по свој прилици је дело цариградског патријарха Сергија, или каквог духовног лица, које је под његовим упутством радило; друга, пак, је извршена у год. 883. Руски византинист А. Павлов доказао је у своме делу Первоначальный славяно-русский номоканонъ, да су у Русији од самог почетка хришћанства били познати у словенском преводу оба грчка номоканона, или како су се у словенском преводу називали законоправилници, законоправила, а доцније Крмчија књига: тзв. Синагога Јована Схоластика (578) са 50 титула, која је дошла у Русију из Бугарске у готовом преводу, и тзв. Синтагма са XIV титула, која је названа фотијевим номоканом (овде треба разликовати једну редакцију фотијевску и другу предфотијевску). Ова друга је тек за време Јарослава I. у Русији била преведена, а због тога и име добила словенско-руска крмчија.

Ну, поред ових кодекса су била распрострањена међу православним Словенима и таква издања грчких црквених канона, која су била снабдевена коментаром. Још у XI и XII столећу су били они првобитни црквени канони у грчком тексту неразумљиви, услед чега је настала потреба, да се напишу објашњења. Од тих тумача грчких канона нарочито су име стекли неколико грчких канониста, особито Јован Зонара и Алексије Аристин. Коментар Аристинов и Зонарин превео је 1225 год. српски архијепископ Свети Сава. Овај превод је био у употреби не само у Србији, већ и у Бугарској и у Русији, а од по-

четка XIII века изгледа да је био главно законско дело за све православне Словене. Тај српски превод Зонариног дела, који се назива и једним именом Зонара, преписан је био за Русију са бугарског, по налогу деспота бугарскога Јакова Светислава а по жељи рускога митрополита Кирила II. у год. 1274. Та српска редакција назива се у Русији обично Рјзанска Крмчија по најстаријем рукопису за рјзанску катедралу из XIII века. Спајањем словенско-руске редакције са редакцијом српском постала је у Русији нова врста рукописа тзв. Крмчаја Софијске редакције, која се као и други рукописи ширила по Русији.

Међу свима овим словенским преводима грчких номоканона могу се, дакле, разликовати три типа:

а) Први тип, а једновремено и најстарији словенски превод номоканона представљао би превод св. Методија, који је израђен према номоканону Јована Схоластика са 50 титула. Овај номоканон, који је био прво преведен (између 865 и 885) за Словене у Панонији, прешао је доцније са словенским књигама у Бугарску, где се даље шарио.

б) Други тип је крмчија са XIV титула (прва редакција пре фотијевог времена), чији је оригинал израђен вероватно једновремено са Схоластиковим Номоканоном. Та крмчија, која је по мишљењу професора А. Павлова, требала да буде израђена за време Јарослава I, била је јако распрострањена у Русији.

в) Најзад трећи тип крмчије је она, коју је св. Сава превео за употребу српске цркве, а која је доцније прешла у Бугарску и Русију. Оваковом великом ширењу ове крмчије, изгледа, да је допринела околност, што је то био превод дела, које је и у Византији било највише цењено. Тај тип је превод другог, у време фотијево, допуњеног номоканона са XIV титула. Уз овај номоканон налази се још и извод Јустинијанових новела у 87 глава и *Προχειρος νόμος* цара Василија Македонца, који у српскоме преводу носи име градски закон. Тај исти текст градскога закона из светосавскога номоканона налази се и у руским номоканонима или крмчијама.

Тако су међу православним Словенима постали први писани законици, који су садржавали поред црквених, и византијске грађанске законе. Великој распрострањености тога византијског односно црквенога права припомогла

је нарочито и околност, што је то право било ширено у форми, свету приступачној — словенском језику. Та је околност била узрок и рецепције световнога права код православних Словена.

После једнога краткога прегледа законодавних дела византијскога права, можемо лако прећи на плодове правничке радње Срба у старој српској држави. Рекли смо напред, да су први културни зраци долазили Србима заједно са хришћанством. Услед тога и видимо, да се је прва рецепција права састојала у увођењу законских збирки црквено-световног карактера. То су били номоканони, који су се одмах са оснивањем старе српске државе почели преводити на српски језик за црквену употребу, и који су своју важност одржали за све време њеног постојања. Они су садржавали поред црквенога права и византијске световне законе.

Поред номоканона су били у старој српској држави у употреби и други кодекси закона византијскога порекла. Нарочито је био распрострањен Прохирон цара Василија I. из год. 870, који је у српском преводу познат под именом градски закон. Великој распрострањености овога кодекса у старој српској држави, мислимо, био је онај исти разлог, који и издању његовога оригинала у византијском царству. Напоменули смо, да је првобитно издање Прохирона имало за задатак, да замени Еклогу, којој се приговарало за доброту њепога права, а осим тога да се обазре на промене, које су се почеле по мало уносити у ондашње друштво, а које Еклога због њене несавршености није могла задовољити. А како је у оно доба, Прохирон био важеће право а уз то и веома цењено законско дело у старој Византији, то ништа природно није било, него што је српски законодавац изабрао баш тај предмет за свој превод. Овај кодекс, који се налази у српским рукописима заједно са номоканонима, цитира се на неким местима и у Душановом Законику (по мишљењу Зигеља), а тиме се потврђује и његова трајна важност у старој српској држави.

Нарочито је велику важност имало византијско право у време цара Душана. Тај навод најбоље потврђују збирке закона византијског порекла, које су се јављале у Душаново време, као и целокупно државно уређење са управом и судством, које је носило на себи византијски карактер. На то мишљење можемо доћи и на основу развијене византијске

правне терминологије у српскоме правноме језику Душановог времена. Према свему могло би се рећи, да се је утицај Византије осећао у старој српској држави много јаче но у ма којој другој словенској земљи, и да је византијски правац мишљења у време Душаново нарочито преовлађивао. Византијски је утицај био нарочито јак и у бугарској држави IX века за владе цара Симеуна. У то се време обично и увршћују преводи византијских закона Еклоге, тзв. земљоделских закона, као и Прохирона. Али ипак та правничка литература, која садржи само просте преводе и компилације са извора грчких, није, мислимо, могла имати тако велики значај у старој бугарској држави, пошто се она имала прилагодити једноме полуварварскоме народу, који је недавно био обраћен у хришћанство. Ти су преводи и компилације тако несретно изведени, да из времена после Симеуна немамо никаквих правних споменика, који би уздизали правни живот Бугара. Та околност и изазива у нама мишљење, да је сва правничка радња Симеунова била семе на неродном земљишту, у коме није могло ни мало корена ухватити. Али ипак је доба Симеуново имало једну узгредну важност за Србе и цео словенски православни свет. У то је време грчка литература, рачунајући у њу и правничку, најпре била учињена приступачном православним Словенима; тамо су била нагомилана литерарна блага, која су столећима снабдевала живот православних земаља Србије, Румуније и Русије. Сва та интересантна правничка литература није била до сада довољно испитана, пошто, изгледа, да су се неки рукописи изгубили, а други можда још нису објављени. Осим тога је тешко и одредити земље, у којима су они постали, да ли су Србији или Бугарској, или најзад то нису прости преводи с грчкога језика. Али има две законске збирке, за које можемо са сигурношћу претпостављати, да су дело српских правника, а које су нарочиту важност имале за време цара Душана. То су тзв. Јустинијанови закони и Синтагма Матије Властара у скраћеном тексту. Обе ове збирке имају нарочиту важност за правни живот Срба и карактеристику Душановог времена и с тога, што оне представљају прве домаће компилације византијског права у старој српској држави.¹ Важно

¹ Уд. С. Ђорић, Постапак домаћих компилација византијскога права код православних Словена у Архиву за правне и друштвене науке св. за април 1909.

је напоменути, да ни једна од ових збирки није нађена у рукописима из Душановог времена. Али се ипак обе у рукописима готово, увек јављају заједно са Душановим Законом, једна околност, која је дала повода разноврсним питањима која ћемо ниже додирнути.

Прва законска збирка, која се у рукописима налази готово увек заједно са Законом, а показује знатне измене византијских закона у циљу, да се прилагоде српским односима онога времена, носи наслов: „Благовѣрнаго и Христолюбиваго цара Јустинијана законъ о записаниј“. Ну, и ако ова законска збирка носи име Јустинијаново, ипак је данас јасно, да то нису Јустинијанове установе, већ само прерада Јустинијановог материјала према духу и појмовима времена, у коме је она постала. Овакових појава било је и у византијском царству, у коме су извесне збирке (на пр. *νμοι ηιοσυμοι*) везиване за високо цењено име Јустинијаново, да би могле добити само већи значај. Збирка тзв. Јустинијанових закона се у старим српским рукописима јавља у двојакome тексту: у једном ширем и једном скраћеном. Скраћени је текст, по мишљењу Зигеља, једина збирка плод правничке радње српских правника. Она броји 33 чланова по Ходошком рукопису, који је чешки историк П. Ј. Шафарик први објавио, а по мишљењу његовом у *Рamatku drevniho pisemnictvi Jiho-slovanuiv* писан год. 1390. Цела садржина ове збирке у скраћеном тексту је сређена у девет рубрика са насловом закон, а говоре о имовинским правима удоваца и удовица, о миру, о очевој власти и дужностима малолетника, затим о куповини и продаји, о праву откупа, о закупу земље и о односима, који из тога произилазе; по том о залози, о тестаменту, о прељуби, о крађи у цркви, о сведочењу по кривичним делима и најзад о сведочењу у цивилним стварима. Што се тиче карактера ове законске збирке, он је за данас потпуно одређен, пошто су њени извори већим делом испитани. То је српска компилација састављена из разних збирки византијскога права, у којој је материјал римско-византијски а прерада српска. Извори су, пак, овој законској збирци у српском скраћеном тексту, по мишљењу Хубеа, извесне одредбе Еклоге цара Лава и Константина Копронима, за тим сеоски закони, најзад новела из год. 922. Константина Порфирогенита. Ово компилирање постаје посве јасно, када се

одредбе ове српске компилације упореде са одговарајућим одредбама њених извора. Из њих се види, да су извесне одредбе верна репродукција оригинала, друге, пак, са малим изменама, које су изазване потребама месних и личних односа. Из садржине ове законске збирке као и извора, из којих је она приљена, може се изводити, да је њен постанак из времена пре Душана. На то указују, као што смо већ горе напоменули, грчки термини (номик, прикија итд.) употребљени у овој законској збирци, који према испитивању Хубеовом, нису могли бити у употреби код Срба XIV века. Употреба ових термина јасно сведочи о постанку ове збирке, пошто у времену Душановом налазимо српски језик много савршенији и правне појмове боље развијене, када су и наведени термини били већ замењени изразима у српском значењу. Шири редакција ове законске збирке, у погледу садржине и времена постанка, није до сада довољно испитана због недостатка позитивне материје.

Друга законска збирка византијскога порекла из Душановога времена у српскоме преводу јесте Синтагма Матије Властара, који је живео у 14. веку. Оригинал ове збирке је састављен 1335. године редом азбучним у циљу лакшег тражења. Као и збирка тзв. Јустинијанових закона и Синтагма је сачувана у ширем и краћем тексту. Шири текст је један систематски уређен кодекс световних и црквених закона из Душановог времена (1347—1348), краћи, пак, који је само извод из оригинала, по мишљењу Новаковића, из времена после Душана (1402—1427), односи се у главnome на световне законе. Властарова Синтагма изгледа, да је имала велику важност у опште у православноме свету. Она је на крају XV столећа (1498) била преведена на ново-грчки језик, а у XVII столећу и на руски. Али је много раније обратила на себе пажњу у Србији, где је брзо после њенога издавања била преведена и на српски језик, после чега је приређен и њен извод. Од половине XIV века су ову збирку употребљавали као главну приручну књигу духовници, судије и у опште правници на грчко-словенском југу. Ова се збирка у српском тексту сачувала у многим рукописима. Неки од тих рукописа садржавају потпуни текст, који одговара грчком оригиналу, други, пак, пружају сасвим скраћени текст, а по негде и измењени. Потпуни се текст обично налази у руко-

писима сам са истим додацима, који се јављају и у српским рукбписима. На против скраћени се текст јавља по правину заједно са Душановим Закономом и са тзв. Јустинијановим законима и другим додацима. Но има рукописа, где се Синтагма јавља и без Душановог Законака. Важно је напоменути да се скраћени текст Синтагме не налази нигде у грчким рукописима. Према томе он припада искључиво српској правној литератури. То је компилација, израђена на основи потпунога старог грчкога превода Синтагмата са употребом на неким местима и грчкога оригинала. Постанак скраћенога издања Синтагмата имао је по мишљењу Флоринскога и Новаковића практичан циљ. Та се збирка, дакле, употребљавала код српских судова онога времена као и Душанов Законик. Скраћена је Синтагма, по мишљењу Флоринскога, усвојена у исто доба са Душановим законом на сабору 1349. када је и њена првобитна садржина била сведена на непотпуну трећину. У скраћеном су тексту Синтагмата били готово искључиво примљени, као што је Флорински то приметио, цивилни закони, од којих је веома мало изостављено. На супрот томе је из канонскога дела потпуног Синтагмата узето веома мало. У томе скраћеном тексту су изостављене готово све капитуле, и чланови, који се тичу предмета и питања специјално канонскога или строго црквенога и религиозно-моралнога карактера.¹

Обе ове законске збирке, Синтагма Матије Властара и тзв. Јустинијанови закони у скраћеном тексту, као што је напоменуто, налазе се у старим српским рукописима, заједно са Душановим законом. Ова околност је дала повода многим испитивачима ових споменика, да њихов однос изближе одреде. Ну у томе се питању мишљења разилазе. По истраживањима професора Флоринскога у његовом већ поменутом делу, треба Душанов Законик с обзиром на околност, што се стари рукописи Законака увек јављају са српским компилацијама византијских закона, само као један не тако велики део целогa кодекса српских закона посматрати (Памя-

¹ Нарочито важну студију о Синтагмату Матије Властара је публикаовао српски научар Ст. Новаковић под насловом Матије Властара Синтагмат, коју је издала Српска Краљевска Академија 1908. године. Важно је и мишљење Зигељево о овоме издању у Јурид бибблиографији број 5. Јарослав, 1908.

тници стр. 16). Главну садржину у овоме кодексу, мисли Флорински, чине српске редакције скраћене Синтагме Матије Властара и тзв. Јустинијанових закона. У потврду тога говори околност, што се они увек налазе на првоме месту (стр. 287). На тај начин би Душанов Законик био само једна допуна страног византијског права. Осим тога, Флорински тврди, противно мишљењу, да је Душанов Законик издан на два сабора (1349 и 1354) дакле, да је основ Законнику положен 1349 и да су доцније само допуне местимично чињене, које су од истога владоца произиласиле (стр. 16, 286, 287). Свакако су обе ове компилације византијских закона добиле санкцију на томе сабору 1349 и са Закоником у један кодекс унесене. Али ипак, мисли, да се постанак ових компилација односи на раније време.

Зигељ се у својој рецензији о делу Флоринскомово никако не слаже са мишљењем, да су ове три законоке збирке: Душанов Законик, скраћена Синтагма и тзв. Јустинијанови закони могле представљати једну целину, у којој би још ове збирке византијскога права чиниле главни део. Као доказ томе тврђењу наводи професор Зигељ разноврсне противуречности између Законика и скраћене Синтагме и доказује, немогућност, да су Закони и Синтагма једновремено могли имати важности. Између Законика, пак, и скраћенога текста Јустинијанових закона, налази Зигељ такође диференције, али су оне, у целини узев, сасвим незнатне. Као што се у Ческој и Пољској у прошлим столећима развила правна литература са полувластичним карактером (*Ordo iudicii terrae*, *Tovačovska kniha*) исто је тако, по Зигељу, постала и правна литература на словенском југу. У ову се категорију правне литературе морају уврстити и скраћена Синтагма и тзв. Јустинијанови закони. По Зигељу су обе ове збирке постале иницијативом Душановом, који их није посматрао као законе, већ као дела, која су била за српске правнике веома поучна. Од свих грчких законика у српском тексту, мисли Зигељ, да је Прохирон, који је унет у српски помоканон и који се у неким члановима Законика цитира (како пише у законуу светихъ отъць) био једини, који је поред Законика остао у важности (Законикъ, страна 99, 100). Новаковић је прво изашао са мишљењем, да се Душанов Законик у рукописима увек јавља као прилог преводима ви-

зантијских законика, и да се према томе законодавна радња Душанова има да сматра као дело од исправака и допуна византијским законима. Од овога мишљења, на које су тек доцније дошли сасвим самосталним путем руски научари Флорински и Павлов, Новаковић је одступио и једну другу оцену изразио. По његовом садашњем мишљењу, Душанов се Законик не може да сматра као прилог оним правним списима, са којима се он обично у једном кодексу јавља, већ је он један самосталан споменик српскога световнога законодавства, и то односно оних потреба у старој српској држави, о којима римско-византијски закони нису имали никаквих одредаба (Синтагма стр. XXIX). Околност, пак, што се Душанов Законик налази са Синтагмом и тзв. Јустинијановим законима у једној књизи, која при том није оригинал; не значи још, као што мисли Новаковић, да је он и допуна овим списима, пошто се постанак сваке ове збирке самосталним путем објашњава. У осталом није било ни потребно, Синтагму у Законик уносити, и нарочито је промулгирати, пошто је она као званична књига имала важности (Душанов законик стр. XLI). Ови су делови копирани више због сличности њихове садржине са Закоником и према томе се, њихова веза објашњава чисто спољним разлозима. Најзад пружа податке, на супрот Зигељевом мишљењу да Законик и Синтагма нису могли једновремено имати важности, о употреби Властарове Синтагме код српских судова (Синтагма стр. 16).

Најзад, проф. Јиречек у својој горе поменутој расправи о Душановом Законику третира питање о његовом односу према преводима грчких правних књига. Он, истина, није, с обзиром на литературу, која о овоме питању постоји своје тачно мишљење изразио, али, ипак, изгледа, да се ни са једним досада наведеним мишљењем по овом питању не слаже. Примећујући на што је већ и Зигељ указао, да се Душанов Законик са својим наређењима, у главном, у области кривичнога права разликује од византијског права, додаје уместо, да у Законику нису ни приватно-правна питања регулисана (Das Gesetzbuch, стр. 156, 159, 160), а осим тога и питања из области кривичнога права (страна 161, 162). Цивилно а и кривично право су били регулисани делом византијским законодавством, нарочито Прохионом, који је садржан у по-

моканону, и који је поред Законика од свих грчких правних збирки у српском тексту највише био у употреби. Што се тиче Синтагме Матије Властара, која је, упоређена са Прохионом и номоканоном, пружала веома мало новог материјала, била је, по његовом мишљењу, само азбучни кључ за обе те књиге. Говорећи о Синтагми, не дели мишљење Флоринскога, али се ипак не види, да ли стоји и на гледишту Зигелјевог, по коме би ова збирка имала полузваничан карактер. Да су тзв. Јустинијанови закони били важеће право у Србији, пружа проф. Јиричек доказ исправама, ма да се у томе није прецизно изразио, какву су важност имали ови закони. Исто тако не даје одговор ни на питање, зашто се сва три споменика заједно налазе у старим рукописима. Интересантно је мишљење проф. Јиричека о употреби ових византијских законским збирки поред Душановог Законика. По њему је највиша дужност била дворског судије као и судија које је цар постављао, да познају Законик и да га се држе. Судије, пак, световних и духовних господарских судова на-против са њиховим већим делом приватно-правним делокругом, били су упућени више на преводе грчких правних књига (стр. 157).

Као што се види, сва се мишљења слажу у томе, да су грчке правне књиге у српскоме тексту биле у важности, а разликују се само у одговору на питање, каква им је важност била: да ли су оне имале важност закона као акт законодавности, или су то биле само збирке са полузваничним карактером. Пошто су проф. Јиричек и Новаковић пружили неоспорне доказе, да су Синтагма и тзв. Јустинијанови закони имали силу закона, то се може и ово питање о њиховој важности без обзира на њихов карактер као решено да сматра.

Др. Светислав О. Ђорић.

О РОКУ ПЛАЋАЊА КОД МЕНИЦА ПО ВИЂЕЊУ

У циљу да се у менични промет не увуче несигурност а донекле не спречи и сама, тако корисна, улога менице у промету, било је потребно, када се почело кодифицирати менично право, да се у самом закону поброје битни саставци основне менице који састављају законски облик или форму менице. Тиме руковођен и наш је законодавац у § 80. трг. законика побројао све битне саставке менице. Недостатак ма кога од тих битних саставака на меничном писмену повлачи за собом, по самом закону, не само неважност основне менице, него и неважност свију меничних изјашњења — § 81 трг. зак. Један од тих битних саставака основне менице јесте и *време кад ће се меница исплатити* (скаденца) — тач. 4. § 80. трг. зак. Означење рока плаћања оснажава меници моћ циркулације у промету а сем тога даје могућности притежаатељу менице да зна: кад треба предузети дилigentне радње, потребне ради остварења и одржања меничних права.

Неки менични законици означење рока плаћања не сматрају као битни, већ као факултативни, саставак менични (на пр. белгијски чл. 2, скандинавски § 3, енглески § 10). Ипак и по тим законима, ако се незначи у меничном писмену рок плаћања, онда се таква меница сматра као меница по виђењу и за такву меницу важе сва законска наређења која се односе на меницу по виђењу. Услед оваквог сматрања таквих меница рок плаћања менице ипак није опредељен. Он је одређен, ако не изрично а оно прећутно према начелу: *quod sine die debetur, statim debetur*.

Али није нам циљ овде говорити о року плаћања код меница у опште.¹ Циљ нам је да укратко изложимо који се

¹ Ипак ћемо овде навести једно питање које наш трговачки законик није тако добро расветлио. Питање је: да ли је трасант ограничен

дан код меница по виђењу (чистих и рочних), по нашем трговачком законуку, узима као почетак рока, *terminus a quo*, од којег почиње тећи време одређено за исплату менице.

Законски прописи који се односе на менице по виђењу доста су нејасни, тако да правнику-почетнику треба доста времена да преврће законик и тумачи поједине његове одредбе, које се односе на менице по виђењу, па тек да добије јасан појам о њима. У томе изучавању помоћиће му много, на сваки начин, поједини радови из области меничнога права, којима је наша правна литература релативно најбогатија, али, ма како се све то прочитало и простудирало, опет, све због нејасности и неоппирности и оно мало законских прописа, њему ће о меницама по виђењу остати бледа слика, биће нешто што му смета да их у суштини разуме. Ово важи нарочито кад је реч о почетном року плаћања код рочних меница по виђењу.

І Чиста меница по виђењу.

1. Који се дан код чистих меница по виђењу, по нашем трговач. законуку, узима као почетни рок од којег почиње тећи време одређено за исплату менице? Колико има смисла постављено питање и како на њега треба одговорити, може се видети тек кад се да дефиниција чисте менице по виђењу. Чиста меница по виђењу је она, којој је

законом у означавању рока или дана плаћања менице? Другим речима: да ли су оних пет начина за означање рока плаћања из § 99. трг. зак. наведени само као примери а никако као искључиви начини за означавање овога рока, поред којих не би могли постојати и други неки начини? Начин којим се означаје време кад ће се меница платити, истина може бити различит, али зато ипак то означање времена плаћања не сме бити како се коме свиди. Зато трговач. законик у § 99. изрично и одређује како се може означити време, када се има меница платити. С једне стране да би се избегла ма кава неодређеност, коју менични односи у опште никако не трпе, а с друге стране опет због свих оних привилегија, које уживају менични односи, наш законодавац, као и сви други, за важност сваке меничне обавезе тражи да се она да у облику и на начин унапред тачно прописан. У томе тачном одређивању и саме словне форме сваке меничне обвезе, у томе скучавању свих меничних саставака у уске законске форме, у оној неразличитој независности ма које меничне обвезе од начина у којем је она исказана, — закон налази јемство за ону солидност и исправност коју меница мора имати. Ти су разлози руководили законодавца да

рок плаћања *одмах по виђењу* тј. чим је притежатељ покаже трасату. Код ових меница, дакле, за полазну тачку рока узима се дан њихове *презентације* трасату тј. дан виђења менице. Наш трговач. законик о одређивању тога рока овако прописује: „Меница којој је термин плаћања одмах по виђењу, мора се платити *чим се покаже*“. — § 100. Речи из овога закон. прописа „мора се платити чим се покаже“, услед своје нејасности и непрецизности, и стварају тешкоћу у овом питању. Притежатељ овакве менице може ову показати трасату у разним циљевима. Под показивањем се разуме поднашање оригиналне менице или меничних сурогата, самих или заједно за другим исправама на којима се заснива менично потраживање (курсна листа, повратни рачун, повратна меница итд.), са захтевом презентанта да презентат стави на меницу извесно изјашњење или да даде обезбеђење или да исплату изврши или да, као чувар, изда акцент-примерак или оригиналну меницу. Па на који се циљ притежатеља менице мисли кад хоће да обележи полазна тачка рока за исплату менице? Управо, кад је, према § 100., притежатељ меницу *показао*? И ако се показивање менице трасату (одн.

пропише § 80. Уносећи у тај пропис све битне меничне саставке, па међу њих и рок плаћања менице — т. 4., не може се никако предоставити да је законодавац оставио трасанта неограничена у бирању начина како ће одредити рок плаћања менице. Да би т. 4. § 80. објаснио он је прописао § 99. као његову неопходну допуну. У потврду оваквог резоновања може се навести и ово. Трговач. законик у § 80. т. 2. поставља као правило: меница мора садржавати и суму новаца која се има платити. Да би то правило објаснио и допунио он у истој т. 4. наставља: „сума мора бити писменима и у слогу (тексту) менице написана.“ Дакле, означење њено ван текста у ма коме виду или у тексту или цифрама, не вреди и сматра се као да није ни означена. Санкцију пак неозначенога меничне суме прописује § 81. трг. зак. Као год што је законодавац правило из § 80. т. 4. меница мора садржавати и суму новаца која се има платити, одмах објаснио речима: „Сума мора бити писменима и у слогу (тексту) менице написана,“ исто је тако он правило из т. 4. § 80. меница мора садржавати време кад ће се исплатити, објаснио §-ом 99, прописујући у њему начине означавања меничног рока плаћања. Сва је разлика у томе што је т. 2. § 80. објаснио одмах а т. 4. § 80, доцније, §-ом 99. Зато сваки други начин опредељивања меничног рока плаћања, различит од начина изнетих у § 99., повлачи за собом ништавост менице.

Међу нашим правним писцима меничног права, који су се опширније овим питањем бавили ово мишљење не дели Мил. Туцаковић (Менично право, стр. 136). Он мисли да су начини у § 99. наведени само као

трасанту сопствене менице) може вршити и у коме другом циљу, а не само у циљу исплате, мора се, према дефиницији чисте менице по виђењу а и према потреби коју она треба да задовољи, узети да је притежатељ меницу показао у смислу § 100. само онда ако ју је поднео *у циљу исплате*. Према овоме полазна тачка рока за исплату чисте менице по виђењу јесте *презентирање менице на исплату*. Али то је у исто време, бар по правилу, и крајња тачка тога рока, пошто се чиста меница по виђењу треба да исплати одмах чим се покаже.

2. Може ли се акт презентације на исплату заменити каквим другим актом притежатеља менице, а специјално може ли се заменити тужбом за наплату? Ово је питање у науци меничног права спорно. Једни тврде да може јер веле да је у самом томе акту, што је тужба подигнута, садржана и воља притежатеља менице да се определи дан приспелости меничне исплате, који још није наступио; ако је пак у питању рочна меница по виђењу тада ће се, по мишљењу ових правника, дан подигнуте тужбе сматрати као *terminus a quo*. Други

примери, а никако као искључиви начини за опредељивање рока плаћања У потврду свога мишљења г. Туцаковић наводи §§ 136. и 144. трг. законика где се вели да се меница може издати са налогом да се плати и *на обично време по виђењу*, а тај се начин и не предвиђа у § 99. Међутим, кад се рок плаћања менице определи са речима „на обично време по виђењу“ то по § 96. у в. § 103. трг. зак. не значи ништа друго него „на 15 дана по виђењу.“ Дакле, таква меница је рочна меница по виђењу, коју § 99. изрично предвиђа.

Кад поменуемо узео меницу, онда да и о њој, на овом месту, кажемо неколико речи. То је она меница у којој је рок плаћања опредељен по узансу, обичају, по коме се плаћају менице у месту где меница има да се плати. У прво време на многим местима, чим се почео ширити промет с меницама, развио се и обичај који је опредељивао када се имају платити менице трасиране са другог места на то место. Како су често настајале препирке око тога, које је место меродавно за одређивање тога уобичајеног рока: место издања или место плаћања, а тиме се ишло на штету меничном промету, то су сви новији менични законици одбацили узео меницу. Од позитивних закона допуштају узео меницу закон белгијски од 1872 год., закон француски (чл. 129. и 132.) и сви они законици којима је француски законик служио за основицу. Услед тога допушта ову врсту менице и наш закон у § 103. У самој ствари по свима овим законима ове менице нису узео менице јер им рок исплате не одређује обичај места плаћања или издања већ сам закон. Зато и јесте називање ових меница као узео меница *contradictio in termino*.

пак мисле да подизање тужбе није презентација оригиналне менице на исплату и да се одређивањем рока плаћања у чистој меници по виђењу, са речима: одмах по виђењу, или другим којим изразом са истим значењем, специјално мисли да се меница плати кад буде презентирана на исплату, а трасат има чекати на ову презентацију.

Ово друго мишљење има превагу над првим не само зато, што је презентација менице на исплату акт посве различан од подизања тужбе, већ и с тога, што су са презентацијом спојене друге последице а са тужбом опет друге, те менични притежатељ, кад би се и примило прво мишљење као тачно, ако и са подигнутом тужбом буди с којег разлога не би добио исплату, не би могао меницу протестовати без посебне презентације, а без протеста не може бити ни говора о регресу. Заменили, дакле, презентацију ради исплате са тужбом, значи одрећи се права на регрес.

Ово исто важи и за наш трговачки законик, једно с тога што је и по њему презентација менице услов за протест због неисплате и овај је опет услов за регресну тужбу, те се она са пуним својим дејством не може ни подићи без протеста одн. без презентације на исплату; а друго и с тога што је трговачки законик у § 100., и ако не баш тако јасно, одредио само презентацију на исплату као акт којим се одређује рок приспелости ове менице за исплату.

3. Ако се узме као тачно да је притежатељ менице ову *показао* у смислу § 100. трг. зак. само онда кад је поднесе ради исплате, питање је: може ли се чиста меница по виђењу покасати тразату и у коме другом циљу, а специјално да ли му се она може поднети и ради пријема? Ово је питање у науци спорно. Једни веле да презентација на пријем овакве менице нема правога смисла, јер се она може поднети и на исплату.¹ Други, напротив, мисле да је то могуће и да има смисла пошто пријем и исплата не падају у исто време. Чиста меница по виђењу мора се платити чим се поднесе на исплату па зато закон и не забрањује притежатељу такве менице да је и на пријем поднесе у циљу да се увери хоће ли је трасат, онда кад је буде поднео ради исплате и испла-

¹ в. Emil Hoffmann, Ausführung Erläuterung der allgemeinen deutschen Wechselordnung стр. 275.

тити, јер пријем односно непријем показате му каква је и колика готовост трасата да меницу плати. Ако је трасат не прими он може изискати протест због непријема и на основу њега тражити обезбеђење — §§ 89. и 90. трг. зак. После свега тога он је може и на исплату поднети и ако ову не добије и протест због неисплате подићи ради одржања свога права на регрес. (в. Heinrich Thöl, Das Wechselrecht стр. 161; А. Ђорђевић, Менично право стр. 257; Ђ. Несторовић, Менично право стр. 120; Dr. Fr. Vrbanić, Mjenbeni zakon стр. 236).¹

Према овоме застарелост овакве менице не почиње тећи од дана кад је меница акцептанту поднета на пријем већ тек од дана кад је протест због неисплате подигнут или кад га је требало подићи — § 167. трг. зак. Ако пак овако акцептирана меница не буде поднета и на исплату ни за време законом одређених рокова из § 136. трг. зак. онда застарелост према акцептанту такве менице почиње тећи од дана кад ти рокови истеку. Ако је или од трасанта или од којег индосанта одређен краћи или дужи рок од онога из § 136. и тада застарелост према акцептанту такве менице почиње тећи од дана, кад законски рок из § 136. истече, дакле, као да од трасанта одн. индосанта рок за исплату није ни одређен. (Vrbanić, op. cit. стр. 313).

4. Пошто је код чисте менице по виђењу само дан презентације исте на исплату меродаван за одређивање рока исплате такве менице, питање је: ако таква меница буде без успеха поднета на исплату па се ипак не изиште протест

¹ Не буде ли чиста меница по виђењу поднета и на исплату и у случају неисплате протест изискат у роковима из § 136. трг. зак. рачунајући од дана издања, или, ако је у меници од стране трасанта или индосанта одређен други рок, у тим роковима, онда њен притежатељ губи сва права (и право регреса на обезбеђење и право регреса на исплату) — § 144. трг. зак. према преноситељима, па и према трасанту, ако овај докаже да је у томе року био снабдео трасата са покрићем — § 146. трг. зак. Будући да закон у § 144. спомиње само преноситеље (а у § 146. условно и трасанта) питање је; које последице у овом случају настају према акцептанту, ако је чиста меница по виђењу примљена? Такав акцептант остао је ипак, као и по другим меницама које нису менице по виђењу менично обвезан. Обавеза акцептантова, онако како је одређена у § 91. трг. зак., овим се не мења и он остаје менично обвезан без обзира на то да ли је исплата тражена и протест благовремено изискат, све док његова обвеза не застари.

због неисплате, да ли се она може и доцније, а пре но што истече законски (§ 136) или у меници, од трасанта или индосанта, означени рок, понова поднети на исплату, и ако се и тада не успе, протест подићи? Има правника који тврде да притежатељ такве менице није више властан да ту презентацију обнавља. Он је био само овлашћен да је *кад хоће*, у међувремену од издања па до истека последњег дана одређеног рока, на исплату поднесе, али, чим ју је једном већ поднео на исплату сматра се: да се тај потестативан услов испунио и да је тиме уједно и дан плаћања коначно утврђен. (в. А. Ђарђевић, ор. cit. стр. 141).

Али овакво резонување нема ослоња у § 136. трг. зак., јер се по овом закон. пропису меница мора поднети на исплату под претњом последица из § 144. трг. зак., пре но што истече или законом или од трасанта или индосанта одређени рок, тако да се изискатим протестом због неисплате, ма и последњег дана тога рока, задржавају у обавези регресни дужници. Притежатељу менице, која је за време трајања тога рока поднесена, без успеха, на исплату а није изискат протест због неисплате, не може се одржати право да и по други пут, а пре истека речених рокова, поднесе меницу на исплату јер се тиме ни мало не вређају права ни трасанта ни индосаната, који могу захтевати само то да се подношење на исплату обави пре но што истече то време. Сем тога и у случају меничног спора, притежатељу такве менице не би се могао истаћи приговор да није изискао протест због неисплате одмах после првог подношења на исплату, јер се из менице не види да је она била већ једанпут подношена на исплату и да није протестована, пошто се време приспелости менице за исплату у случају кад се она без успеха поднесе на исплату, може установити само протестом због неисплате, а он овде, претпостављамо, није изискат.

Драг. Пејовић
писар Шаб. Прв. Суда.

— НАСТАВИТЕ СЕ —

ЗАДУЖБИНА МАРКА СТОЈАНОВИЋА
у корист развитка науке о приватном праву
— Писмо о циљу и оснивању задужбине —

Господину Министру Просвете и Црквених Послова

Сваке године, у априлу, сећам се три априлска дана као своја. Априла 15-ог рођен сам; 23-ћег ми је слава; а 4-ога постао сам адвокат и ставио се у службу праву.

Ове године сетио сам се данашњег, 15-ог априлског дана, са особитом побожношћу. Данас сам навршио онај број година од рођења који по Светом Писму стоји као обичан пун број година живота човекова на земљи. Рођен сам у Шапцу, 15-ог априла 1844, и тако ми је данас, 15-ог априла 1914, пуних 70 година.

Из захвалности Богу, који је био милостив одржати ме доведе у животу и здрављу, и који моје труде у животу није оставио ненаграђене у мени и у мојој кући — хоћу, у напуњеној 70-ој години живота а у 45-ој службе праву, да учиним, у границама своје могућности, једно дело, које, мислим, да ће њему бити угодно, и ако је и сувише малено. Хоћу тим делом да се одужим и људима за њихова добра која су они мени у животу учинили — хоћу да њихова добра барем у којој мери пређу преко мене и на оне, који ће после нас на свет долазити, и то да пређу путем, који је мени био одређен и којим сам ја ишао.

Ово дело учинићу на корист науке о српском језику и о приватном праву. Ја сам у животу имао задовољство, у учењу особиту пажњу поклањати најпре

речи или језику, тој великој алатци којом је Бог човека обдарио, и као Србин поклањати пажњу језику српском. Па онда ми је, готово по чудесном случају, језик српски учинио, да сам уз њега с истом пажњом почео учити и приватно право, у једном времену до којег никад нисам ни спремао се ни мислио да право учим. И напослетку ми је отуда дошла награда, од које одвајам један део на ово дело.

Радо бих казао, и како налазим да су ми који људи у животу добра унинили (а радо, и како су ми се у добра претворила и сама зла, која су ми који други људи хтели учинити). Радо бих казао, како је код мене дошло до учења српског језика и како ме је српски језик довео до учења приватног права (а радо, и како сам и код свег учења српског језика и приватног права, одавно видео да сам ипак од обојега мало научио). Радо бих казао, и како се свакад с радошћу сећам, да никад ни с ким, коме сам радио, нисам имао спора ни речи о награди, од које сада одвајам један део на ово дело. Али то би све за овај акт било много; и ја се још бојим, да не буде више но што треба и ово што ћу и без тога рећи.

*

Дело које на корист науке о српском језику и о приватном праву хоћу да учиним, било би моја задужбина са оваким одредбама:

1. За потпомагање науке о српском језику и о приватном праву оснивам задужбину, под својим именом, и прилажем у њу двадесет хиљада динара у злату.

2. Новчана главница ове моје задужбине држаће се свагда на интересу код установе у земљи, код које се кад буде налазило највише безбедности. За сада је то Управа Фондова. Зато сам и ја њој предао садашњу главницу ове задужбине.

3. Сав годишњи интерес, по истеку сваке године о Св. Сави, издаваће се на два темата, по пола, двојици ђака на Универзитету у Српској Престоници, који темате израде. Један темат биће из српског језика, а један из приватног права.

4. Да ли ће који темат заслуживати ову награду,

цениће они који буду ценили и остале темате. Томе само могу додати: да желим, да се из ове задужбине, без обзира и на што друго, награђују само добри ученички радови.

5. Ако којих година не би било пријављених темата, или ако пријављени не би награду заслуживали, интерес за те године предаваће се главници и као главница и остајати.

6. То све да буде тако на свагда.

7. Задужбином ће управљати Управа реченог Универзитета.

*

Неће, мислим, бити на одмет, ако после тих одредаба испишем још и ово као неку врсту додатка или објашњења:

У тачки 2-ој рекао сам, како сам „садашњу“ главницу предао Управи Фондова. Из тога се види, како мислим да главница може бити и друкчија од садашње, а то је да може бити и већа. А да може бити и већа, мислим не само по томе што се, у недостатку темата за награду, интерес придаје главници, него и што је моја жеља, ако буде још живота и здравља и прилике допусте, да и још што овој задужбини приложим. Ја желим добар рад и да радник од награде за њ има користи ради даљег рада.

По тачки 3-ој, сав годишњи интерес даје се на два темата. Па да би се још и о првом Св. Сави, 1915, ако и тада буде темата за награду, могли и ти темати наградити пуним интересом од целе ове 1914. ја ћу у том случају за ову 1914. домирити колико још буде требало до пуног годишњег интереса (а годишњи интерес на садашњу главницу код Управе Фондова износи хиљаду динара).

По тачки 5-ој, кад не буде темата, или их не буде за награду, интерес се придаје главници и као главница остаје. Неће сметати ако кажем, да ће то бити и у случају кад би био само један темат за награду. Тада ће се тај један темат и наградити половином интереса, а друга половина интереса придаће се главници и као главница остати.

Ово придавање интереса главници кад нема темата за награду, налазим да је свакојако ствар корисна; а кад пријављени темати нису за награду, још је то ствар и двојако праведна. Јер најпре је право, да се не награђује рад који није добар и није за награду. А затим је право, да се после добар рад може и боље наградити.

Мера награде за један темат нека ни у ком случају не буде ни већа ни мања од половине годишњег интереса. Само ако би главница ове задужбине којим било случајем (или што бих ја у њу још приложио, или од придавања интереса или и друкчије како) порасла толико да би годишњег интереса доносила више од две хиљаде динара; нека је онда одатле највећа награда на један темат по хиљаду динара. Вишкови (са својим даљим приплодом) нека се чувају, и кад од њих постане кака већа сума, која би по приликама које би тада владале, била довољна за награду каквог бољег научног дела из српског језика, онда нека се на ту награду и употреби. (Под „вишковима“ разумем како вишкове преко ове хиљаде, тако и саме ове хиљаде, једну или обе, које не би биле издане на темате што темата не би било за награду; а под „бољим научним делом“ разумем добра дела признатих научењака).

*

Прилажући овде и књижицу на коју је Управи Фондова положена наведена сума од двадесет хиљада динара у злату, молим Господина Министра Просвете и Црквених Послова да би учинио што је потребно да ова моја жеља ступи у живот. И молим да би Господин Министар за то унапред примио моју захвалност и веровао у моје свагдашње поштовање.

15. априла 1914. год.
у Београду

Марко Стојановић

ANALI PFB | anali.rs

ЈЕ ЛИ ТО СУД?

„Политика“ је донела уводни чланак под горњим насловом у своме бр. 3692 од 24. априла тек. год.

Поред изнетих факата, да се у судовима извиђа и суди без потпуног колегиума и државног тужиоца, „Политика“ је у горњем чланку изнела и то : да док народ има високи појам о правди, утврђујући то својом изреком правда држи земљу и градове, дотле су његове школоване судије судове свеле на ниво једног чиновничког бироа, у коме се послови отаљавају, колико да се изгура до краја месеца, кад се има примити плата. Оваква квалификација судова и судија баца врло рђаву сенку на наше судове и њихове судије, ма да то не стоји у истини.

Познато је, да судови у Србији и по своме устројству и законима, које имају да примењују, далеко одстоје од тога, да могу чисто послужити својој сврси и ономе, што је народ овековечно у својој изреци правда држи земљу и градове.

Док судови у Француској, Немачкој и Енглеској имају чисто судску власт по надлежности подељену на судове својих категорија, дотле судови у Србији имају да обављају по закону о устројству првостепених судова све послове: извиђања, решавања и суђења кривичних, грађанских, трговачких, стечишних, жиговинских, депозитних, неспорних и купилних предмета као и предмета по конвенцијама, а поред тога потврде тапија и других исправа, одобравање и решавање: интабулација, прибележака, забрана, обустава, притвора и задржања дужника с пута, решавања о уредности јавних продаја, општинских пресуда и решења и најзад сву администрацију, која са овим пословима стоји у вези, као и руковање судском касом.

Развијањем уставности и политичких права српских грађана целокупно јавно мњење и народно представништво налазећи гаранције једино у судовима, мало по мало проширили су надлежност првостепених судова и пренели на њих и друге послове по специјалним законима, а на име: извиђање и суђење кривица чиновничких и других јавних органа у смислу чл. 28. устава; решавање предмета злонамерних поништаја туђих ствари, крађа и паљевина; решавање по потврдама гласачких спискова за општинске часнике и народне представнике, уписивања и брисања гласача и потврде кандидатских листа; решавање по предметима пензија чиновничких, учитељских и свештеничких удовица и њихове сирочади; решавање по предметима земљорадничких задруга; решавање по предметима ликвидацији и зак. о акционарским друштвима; решавање предмета о потпори инвалида; решавање и суђење по иступним кривицама; решавање по закону о радњама, јавним путевима и водама; извиђање и кажњавање по закону о таксама, општинама и избора народних посланика, а поред свега овога и целокупну администрацију око ових предмета. Међутим, поједина министарства ставила су на терет судовима и вођење статистике вођење задружних, таксених и жиговинских регистара и доношење потребних извешћа по овим стварима, као и одређивање појединих судија за испите општинских писара и других лица.

Кад се све ово узме у обзир, данашњи првостепени судови у Србији имају функцију: судске, извршне, административне, фискалне и политичке власти, што је сасвим противно и уставу и подели власти, јер судови треба да функционишу само као чисто судска власт.

Да претресемо мало и то: да ли је требало јавно мњење и народно представништво да тражи гаранције само у судовима у погледу политичких, административних и других закона? По нашем мишљењу ово није требало да буде, јер се тиме дошло до тога, да су судови претрпани и да су постали политичка тела, пошто треба знати, да готово целокупну изборну акцију, у суштини, воде сада општински и првостепени судови, а тиме дато народу могућности, да већ с тога, чисто политичког, гледишта не гледа на судове са њим поштовањем, како би то требало.

При доношењу закона увек је требало обратити пажњу, да се и поједине функције по њима предају лицима, која у њима воде главну радњу, или створити органе за ове, који би их могли исто тако са гаранцијом одправљати, као и судови. Зар пензије није могла решавати Управа Фондова, инвалиду Министарство Војно, а само спорна питања да суде судови? Зар питања о земљорадничким задругама, није могао решавати Главни Савез, који би на тај начин могао вршити и правилнију контролу? Зар потврде спискова и кандидатских листа и других радњи око њих нису могли расправљати у сваком округу тела, састављена од председника, или чланова окружних одбора свих политичких странака, и зар не би то била највећа гаранција? Зар трговачке и занатске коморе не би могле расправљати све ствари у погледу закона о радњама, жигова и др.? Зар се за радње из закона о таксама и остале статистичке ствари не би при сваком суду могао поставити по један млађи чиновник, нарочито за те послове? Зар не би требало размислити, да се чл. 28. Устава укине, нарочито сада, када се тражи ревизија његова и за све да буду надлежне опште изследне власти, као и раније? Јер, ко год је до сада пратио тужбе противу јавних органа пред судовима, могао је се уверити, да је то један од најтежих, а сада и најпретрпанији судски посао, и народу дато маха, да власти и њихове представнике излаже трзавицама, а тиме подрива онај ауторитет, који свака власт треба да има. Зар за неспорне ствари не би могли бити нотари, као у Француској и на истој основи? итд. итд.

Као год што је јавно мњење и народно представништво набацало судовима и оне послове, за које нису позвани, тако исто треба да се постара и да их са судова скине. Оваквим пак, радом судова и дотерало је се дотле, да су судови све друго, само не судска власт и да су сви други послови пречи од онога, што је најпрече; јер поред краткоће рокова, у којима судови имају да доносе одлуке, предвиђене су и казне за неизвршење.

Узевши у обзир оволики размер судских послова, сваки је прекор Господину Министру Правде и судијама неправедан и требало би тражити пута и начина, да се са судија скину послови, који не спадају чисто у надлежност судске власти. Јер, не само што се тиме уди добром гласу судова.

и судија, већ се код судског особља осећа малаксалост, услед претрпаности послова, а да и не говоримо, да за стручно образовање не остаје ни мало времена. Према томе, да ли је и оправдано, да официри, професори, инжењери и други чиновници имају права на пуну пензију са 30 и 35 год. службе а судско особље тек после 40? Кад се хоће правда, она не сме изгледати скупа, па с тога са судова треба скинути оне послове, који му не спадају у надлежност, или за остале при сваком првостепеном суду поставити већи број судија и другог особља, како би се могао образовати нарочити колегиум за друге послове, а да за чисто извињање и суђење, кривичних и грађанских предмета, према потреби, постоје потпуни колегиуми, а по кривицама и са државним тужиоцем. За статистичке и фискалне ствари, опет, поставити нарочите чиновнике.

Оправдан прекор могао би бити само тада, када би и код нас судови били уређени, као у Француској, Енглеској и Немачкој, а овако, не може бити ни речи о томе.

Мих. Д. Јовановић
председн. првостеп. суда

РАД ПРАВНИЧКОГ УДРУЖЕЊА

Правничко Удружење је решило да одржи низ својих конференција, на којима би претресло извесна важна и актуелна питања.

Једну такву конференцију одржало је Правничко Удружење 20. априла ове године у сали београдског окружног суда. Предмет ове конференције био је: „О условној осуди“ или „О одлагању извршења казне.“ Конференцију је отворио г. Михаило Јовановић, председник Касационог Суда, краћим говором у коме је нагласио да је г. министар правде решио да изнесе пред Народну Скупштину пројекат закона „О условној осуди“ пре новог пројекта Кривичног Закона. Референт по овом питању био је г. *Dr. Бож. Марковић*, професор Универзитета.

Господин Марковић у свом дужем и исцрпном говору изложио је историју и изнео све важније разлоге, са којих већина писаца заступа установу условне осуде и са којих су, с малим изузетком, скоро сви законодавци или узаконили или спремили пројекте за узаконење ове установе као погодног средства за отклањање штетног дејства кратковремене казне лишења слободе, која је рђава као казна и чије се штетно дејство не да другаче умањити.

У почетку свога говора г. Марковић је истакао, да условна осуда и у нас има своју историју. До 1906. године о њој се знало по неколико приказа или превода. У 1906. год. израђен је предлог закона о условној осуди с мотивима, који су објављени у „Архиву“ исте године. У „Архиву“ за 1909. годину изашла је и једна расправа г. Марковића под насловом „Средства за замену кратковремене казне лишења слободе с нарочитим обзиром на условну осуду“ у којој је и исто-

ријски и теоријски исцрпно расправљено питање о условној осуди, а нарочито сви разлози који говоре за и против. Најзад, у пројекат казненог законика ушла је установа условне осуде и у мотивима за тај пројекат су изнети разлози, који су комисију руководили да прими условну осуду.

Г. Марковић је у своме реферату додирнуо све важније разлоге, који се у поменутих расправама као и у мотивима за казнени законик налазе, па како наши правници имају све то код себе, то да би избегли понављања, а и у оскудици простора, упућујемо читаоце на поменуте расправе и доносимо говоре других говорника.

После г. Марковића говорио је г. *Dr. Душан М. Суботић*, председник трговачког оуда. Он је заузео сасвим супротно становиште од г. Марковића истичући разлоге, који говоре против установе условне осуде. Г. Суботић је казао ово:

Мени је, господо, необично мило, што наше правничко удружење иде оним путем, којим треба да иде. Држање оваквих конференција и предавања може имати само корисних последица услед измене мисли. Питање, о коме имамо да се забавимо од особито је великог интереса за правни поредак у нашој држави. Господин Марковић је изнео опширно историју ове установе и разлоге, који иду њој у прилог. Ја ћу вам пак изнети оне разлоге, који говоре против те установе. И ако стоје факта, да је та установа узета у поједина позитивна законодавства и у поједине пројекте, ипак има научара који су против ње. Ово се питање не може расправити, оценити и решити само за себе, и независно од осталих питања казненог права. Мора се у очима имати цео комплекс казнено-правних питања и једно у вези са другим решити. Ја сам имао прилике досад у два маха да се изразим против ове установе, први пут још у 1906. години, у чланку „Треба ли увести условну осуду“ (Трговински Гласник број 253) и други пут, приликом израде пројекта казненог законика у комисији чији сам члан био (пројекат и мотиви казненог законика стр. 743) у 1910 години. Од тога времена није се у моме научном схватању ове институције ништа десило, што би ме о противном уверило, да бих могао приступити гледишту г. предговорника. И сада остајем при својем раније изложеном гледишту о непотребности увођења ове установе у систем казненог права у опште, и о специјалној

опасности и штетности за наш правни поредак. Покушаћу то и да вам докажем :

У науци казненог права и криминалне политике познате су три установе, којима се међа првобитна судска казна независно од помиловања, а то су : условни отпуст из казненних завода, условно помиловање пре одласка у казнени завод и условна осуда. Условно помиловање и условна осуда нису познати у нашем праву, док је условни отпуст уведен сувише рано, још законом од 22. маја 1869 године: г. Марковић вам је изложио у чему се састоји суштина установе условне осуде. Ради потпуности нашег питања потребно је да вам изложим, у чему се састоји условно помиловање, како би смо цео комплекс питања боље схватили. Условно помиловање, како га је увела Немачка, састоји се у томе, што се примењује на малолетнике до 18 година и за осуде, код којих казна није већа од 6 месеци, а даје га министар правде по истеку рока одређеног за поправку за које се време одлаже издржавање казне.

Ова установа условног помиловања означена је од неких писаца као користан прелаз за увођење условне осуде, које зависи од брижљиве студије искуства са условним помиловањем.

Мишљења су у науци ипак подељена о томе, да ли треба увести једну или другу установу, или у опште ниједну од њих. Полазна тачка за покрет у корист условне осуде истакнуто је искуство да је извршење краткорокних казна штетно. У тој тежњи да се нађе замена овим казнама пришло се установи условне осуде. Међутим у науци је с правом учињен приговор, да манљивост извесног правног средства не даје оправдање, да се од њега сасвим одустане, јер ако краткороке казне не ваљају, то још није доказ да условна осуда ваља. Ако се у корист установе условне осуде не би имало шта друго навести, она би одмах била безусловно осуђена. Та околност, што ову установу имају неке стране државе, од балканских држава и Бугарска, не треба да нас руководи да је и ми примимо. Исто тако није од великог значаја ни факат, да су је сви страни пројекти усвојили, јер је велико питање, да ли ће је и како законодавна тела, која буду те пројекте ценила, примити, пошто у свим тим државама има озбиљних противника ове установе.

Питање о ваљаности ове установе није пречишћено баш ни у самој Белгији, где је она постала; па ни у другим државама не знају се још тачно њени резултати ни њена корисност. Свуд се пошло и полази од претпоставке, да због рђавих казних завода ваља прибећи укидању краткорокних казна. Међутим то није тачно. Званична белгијска статистика нам показује, да се ипак број повратника условно осуђених повећава. У 1901. г. било је 27% повратника те врсте, а то није баш мали број за једну установу у којој се гледао спас за спречавање криминалитета. Услед тога је министар правде издао те године распис судовима, у коме им препоручује, да пажљивије врше примену условне осуде. Статистика од те године тужила се много на шаблонску примену ове установе и на велики обим њене примене. Исто тако извештај за 1912. год. истицао је, да судови нису довољно пажљиви при примени ове установе, већ су је досуђивали готово увек чим је оптужени први пут осуђен, тако да су оптужени почели веровати, да је ова установа њихово право, које мора да им се досуди. Ово се стање није променило ни у 1908. год., за коју статистика показује 25% повратника, и страховиту примену условне осуде: у 57% код затвора и 75% код новчаних казна.

Не стоји много боље ствар ни са условним помиловањем у Немачкој, где се на основу статистичких података од времена увођења ове установе (1895) до последњих дана није могло стећи уверење, да условна осуда може заменити краткороке казне. Њоме се није могао спречити поврат и умањити криминалитет.

После ових констатација ја сам дошао до уверења, господо, да је утицај условног помиловања и условне осуде на криминалитет, врло тешко, управо немогуће утврдити, јер та оцена врло мало подлежи моћи људске науке. Много је теже утврдити, да неко није понова извршио кривично дело што је био условно помилован или условно осуђен, но што је тешко доказати, да је бављење у казамату узрок поновном чињењу кривичних дела. Ми видимо, да је у Немачкој знатно већи број повратника условно помилованих, но што је број повратника у опште осуђених. Али из тога факта Немци нису покушали, да изведу логичан закључак да условно помиловање потпомаже криминалитет. Овај би закључак био опасан

јер је несумњиво да се он противи фактичком стању, немогућности, да та институција потпомаже криминалитет, који је умољен другим погодбама.

На основу статистичких података ја нисам склон да изводим закључке, који би имали математичну тачност, а стајале у сукобу са стварношћу. Али нам у извесној мери могу дати повода за озбиљно размишљање о томе, да ли ове две установе, или једну од њих две треба уносити у систем строгог казненог права.

Питање о условној осуди врло је деликатне природе. Његово погрешно решење, што би било и њено прерано увођење, имало би врло опасног утицаја на правосуђе. Ова установа може да га учини склоним паду. Специјално за наше правосуђе она би га знатно изменила а знатним делом поколебала ону веру, која постоји у строгу правичност и примену закона за свакога, ко је учинио какво кривично дело.

Наш правни осећај захтева, да се осудом кривца утврди његова кривица и изрекне праведна — заслужена — казна, тако да буде очигледно и јасно сваком, и самом кривцу, да предстоји примена казне према сваком, који наруши правни поредак. Извесност казне јесте најсилнији фактор у спречавању криминалитета. Установом осуде вређа се тај правни осећај, и на место примене очекиване казне, ми видимо примену једне блажности у одлагању извршења казне и свршеном отпусту од казне, ако се осуђени добро владао за исвесно тзв. пробно време. Чак и у случају, да се узме, слично норвешком законнику, да пробно време не уништава осуду, већ се сматра као да је казна издржана, ипак остаје још нешто што се при овој установи не слаже са идејом правичности, а то је да *суд, који осуђује, истовремено одлаже примену казне*, јер на тај начин он утврђује, да је казна коју је нашао за правичну, неправична и да њено извршење треба одложити и услови извесним фактом потоњим понашањем осуђеног. Тиме се казни одузима карактер озбиљности, шта то значи, кад судија каже: „Зато што си то учинио заслужујеш казну, коју сам ти изрекао. Али за то што још ниси никако ухапшен, налазим, да је казна, коју сам ти одредио ипак неправична, и за то ћеш је издржати само онда, ако понова учиниш какву кривицу,“ — како то лепо примећује један немачки писац.

Ово двојако поступање од стране судије одводи ме логичном закључку, да је судија, судећи учинио неправду нагнан законом, коју овим одлагањем, на основу другог закона, хоће да поправи. И једно и друго пак ради на основу истог казненог закона. Међутим те две функције представљају два акта разне природе: суђење и помиловање, који се не могу помирити у истој личности. Казна се не изриче, да остане мртво-слово на хартији, већ да се примени, а помиловање се даје под другим околностима. Закон, који на једном месту наређује судији да изрекне казну, а на другом га овлашћује да је не изврши, даје судији дуплу власт: да изриче правду и дели помиловање, што стоји у супротности са принципом деобе власти у држави.

И страни писци питали су се и нису могли да нађу одговор, па га и ја нисам нашао на питање: зашто давати ову власт помиловања судији. То није могло још да се утврди. Судија је најмање подесан орган за то, јер од њега народ очекује пресуду и казну, а не пресуду и одлагање казне. Његова осуда има осуђеног кривца да преда извршној власти, а ствар је ове: хоће ли казну, применити одмах, доцније или је одложити или помиловати. Један немачки писац, пишући против условне осуде рекао је у овом правцу: *das wäre ein höchst bedenkliches Ding* — мешање ове две функције у руци судије. Ја се само придружујем том мишљењу у коме налазим потврде за своје резонување.

Изречена казна не може отпасти на основу закона, већ на основу неке одлуке. Ту одлуку не може доносити онај исти суд, који је већ изрекао једну одлуку супротну тој која треба да се донесе. Та се накнадна одлука има једино схватити као акт помиловања, који припада круни, а не судији.

Моје је тврдо уверење, да је гледиште новог правца у казненом праву, које истиче захтев ове установе последица заблуде, да ће се њоме отклонити штетна дејства краткорокних казни, које се не би више изрицале. Међутим примена краткорокних казна не може се обуставити, јер је она потребна. Има друга ствар, која је по среди: како ће се извршивати њихива примена. Ту је камен спотицања. На који начин, да се изведе то лишење слободе. Условна осуда је последица модерног схватања о индивидуализацији казне, које преноси тежиште казне у уништај антисоцијалне кривчеве воље. Ме-

ђутим и ми, који смо присталице класичног правца у казненом праву индивидуализирамо казну, али захтевамо, на основу свога осећаја правичности и потребе друштвене и државне, да сваки осуђеник и издржи досуђену казну, па ма како она била мала, и ма како се веровало, да кривац неће понова учинити какво кривично дело.

Нарочити обзири оправдавају установу условног отпуста осуђенике из казненних завода, па и условног помиловања, али за установу условне осуде нема стварне потребе; бар код нас не. Ми ни данас још после 54 године важења казненог законика, немамо пристојно и разумно уређених казненних завода, не само за краткорочне казне, већ ни за дуже казне. Све је остало неизвршено. Најлепше жеље законодавчеве остале су мртво слово на хартији. И данас, кад се тек, кобајаги хоће да приступи подизању казненних завода, ми хоћемо још једну до крајности индивидуализирању казну условну осуду, којом ће се кобајаги заменити штетна дејства краткорочних казна, које нису никад разумно ни извршиване, по чему се њихово ни штетно ни добро дејство није могло ни одмерити. Ми у том погледу немамо никаквог искуства, да на основу њега можемо говорити о штетним дејствима краткорочних казна.

Увођење условне осуде изазваће у Србији, код криваца, уверење, да ће се за своје кривично дело моћи извући без казне, и према томе она ће им служити као подстицај за вршење кривичних дела; нарочито ово вреди за малолетнике, ако се створи уверење, да је ова установа поглавито њима намењена.

Специјално код нас постоји опасност од ове установе у томе, што се досадашњим начином помиловања и условног отпуштања из казненних завода, већ створило уверење, да казна није оно зло, које законодавац замишља као логичну последицу кривичног дела, па ће се ово стање под утицајем условних осуда још погоршати тако, да ће настати једно несрећно правно стање, док се установом условне осуде хоће да помогне једном бедном стању.

Интересно је представити слику како ће изгледати примена условне осуде. Пројекат хоће да је примени код суда на затвор до 1 године и код осуда на новчану казну. Према томе, ту ће доћи поглавито: крађе, преваре, ситна дела из

користољубља, лаке телесне повреде и сви иступи. Ако би се проширило и на специјални закон о шумама, онда би овде дошле и чиниле главни део горосече, које би биле предмет условног осуђивања. Одмах се јавља питање, да ли има потребе за условну осуду код ових криваца, и да ли није довољна уставна помиловања, да помогне код ових дела, ако томе има места, а да се не даје без потребе могућност браниоштву на претресу да пледира у корист условне осуде.

У великим културним државама условна осуда има свога специјалног разлога. Тамо има тако много ситних криваца, да се већ не зна, шта с њима да се започне и где да их сместе. Тај случај није код нас; ми још нисмо урадили све шта треба да имамо изведен један казнени систем, а идемо у сусрет једној установи коју изазивају сасвим друге прилике. Тако у америчкој држави Масачузет било је у једно време (1895.) условно осуђених лица, пуштених на пробу 5427. Од тога броја било их је 4082, који су били осуђени због пијанства; остали број од 1345 пада на друга опет ситна кривична дела: 339 због крађе, 213 због повреде тела, 110 због невођења бриге о фамилији, и остало још због других ситнијих дела. Ако посматрамо ову статистику, објављену у књизи *Hintrager, Amerikanisches Gefängnis- und Strafwesen, 1900*, стр. 65/6, видећемо, да се условна осуда тиче поглавито пијаница, јер би за број од 4082 лица требало имати 4—5 казнених завода. И пошто то не може ни богата америчка држава да има, она прибегава условној осуди. Код нас нема још потребе за такво поступање. Поменути *Hintrager* леповели, да се тако дошло до тога, да је условна осуда поглавито у служби против сузбијања пијанства, али да се он није уверио да је ова метода имала резултата (н. н. м. стр. 68.). На друга уверавања, којима се хоће, позивајући се на статистичке податке, да докаже корисност условне осуде, не налазим разлога да се ми можемо ослонити на нашу државу и наш народ.

Чео систем условне осуде носи на себи карактер произвољности, задахнут практичним разлозима у корист оптужених. Ја признајем, да је идеја хуманости пре осуђеницима на своме месту, али је овде у сукобу са хуманошћу, која се дугује друштвеној заједници, чији смо ми чланови. Једино што бих

могао још допустити, то је, да учинимо покушај са условним поштовањем по угледу на Немачку.

Што се тиче специјално наших прилика налазим, да увођењу условне осуде не треба прибегати из бојазни, што су казнионице рђаве и што се осуђеници у њима налазе, јер пројект о коме дискутујемо предвиђа условну осуду код казна до 6 месеци затвора, које се и не издржавају у казним заводима, већ код полицијских власти, а ту не може ни бити говора о казни и затвору. Нека ми је допуштено овде, кад ми се дала прилика да на конференцији видим једног активног министра правде, два бивша министра правде и једног бившег министра полиције, да кажем да су сви они, као и њихови претходници и посланици пропустили да ма шта ураде у корист казних завода за издржавање краткорокних казна до 6 месеци. У нашој држави у том правцу није ништа урађено. Жалосно је видети, како наша држава и несвесно ствара у Београду професионални криминалитет и лиферује га целој Србији. Она узима материјал са београдских улица из пиљарница и биоскопа, школује га за зликовце у кварталским подрумима и томруцима Управе Града Београда, који су познати свима нашим државницима, и после суђења у варошком суду, коме се ти мали зликовци труде да импонују својом дрскошћу, и издржане краткороке казне у истим томруцима Управе Града Београда, ми видимо те малолетнике понова на улици којима смо изложени на милост и немилост.

На ову групу лица, коју ствара Београд не може се применити ни дугорока казна, ни условна осуда. Ту је потребна друга помоћ: специјалан закон о кажњавању и васпитању малолетника. То је много више потребно за Србију него закон о условној осуди или о судском одлагању извршења казне, како је пројекат добио наслов.

У појединости оцене пројекта не могу се упуштати, пошто нам то време не допушта, те остајем при овом начелном расправљању, захваљујући вам на пажњи, коју сте ми поклонили.

После г. Суботића говорио је г. *Д-р Милутић Миљковић* апелациони судија, па онда г. *Д-р Живо Топаловић*, адв. кандидат.

Г. Топаловић је рекао ово: Г. Суботић је погодио прави

пут кад ово питање хоће да решава у комплексу свију осталих криминално-политичких питања. Он има права кад нас ставља пред избор два система: старога класичног система одмаздене казне, правде са слепим очима, која, ношена неким поглавитим осећањем правичности, изрече казне без обзира на то да ли друштву чини добро или зло; и новога система циљне казне, правде увиђавне и далековиде, која, ношена јасном преставом о служби држању друштвеног мира и реда, изрече казне с обзиром на потребу и корист људскога друштва и његових чланова. И ако треба да бирамо онда нам неће бити тешко одлучити се. Ми криминалисти смо формално за сугестивност и запрепашћени резултатима слепога одмазденог правосуђа. Проблем криминалитета постављен је у свој његовој целокупности, посумњало се у основе данашњег кривично-правног правосуђа, упитало се: да ли није погрешно све ово што ми данас радимо, због тога, што се видело не само да криминалитет расте и поред борбе противу њега, не само да су овештана средства борбе отупела и онеспособила се за борбу противу њега, него су се данашње казне претвориле у своју супротност, у *срештва за веитачко повећавање криминалитета*. Кад је та истина постала јасна, онда се морао почети пробијати лед, морала се од стародревних правника и њихових присталица у пракци отимати позиција по позиција. Ми смо сведоци да су после великих духовних окршаја они најпре теориску битку изгубили, па сад и у практичним организацијама губе једну по једну. И ако се не варам г. Суботић је овде у своме начелном сватању усамљен, као сами у Сријему Рајко.

Прво на што се морало посумњати то су кратковремене казне лишењем слободе, које се по природи њиховој и огромности њихова броја морају заједнички издржавати. Г. Суботић се устеже да рече да одлагање казне може кварити деликвенте. Он би то као желео да каже, али мисао увија у стидљиву форму. Ми међутим тврдимо једну напорну истину кад кажемо: кратковремене казне лишењем слободе не само да су бесприсне, него су директно штетне; оне кваре људе, нарочито младеж, оне су школа за злочинце. И да би се од тих разгравајућих казни спасли, да не би државним средствима и државном акцијом помагали развићу криминалитета, морамо тражити спаса од кратковремених казни лишењем

слободе. Тако је постала мисао о условној осуди, постала не због тога што би та установа по себи била неко морално савршенство, него као нужно, далеко мање зло од разорног бављења непоковарених људи у заједничким затворима.

Г. Суботић спори условној осуди карактер казне и ако она значи јавну осуду, у себи увек садржи судски укор, за собом увек повлачи пуну накнаду штете и морално задовољење приватно повређенога. Све то г. Суботићу није довољно. Он хоће задовољење осветничкога нагона, он хоће да гледа како се кривац мучи, па ма то мучење за друштво било непотребно, ма било штетно, ма било у конкретном случају чак и крајње неправично. Сви ти обзир на страну: зуз за зуб, то је врхунац правде!

Важне разлоге наводи г. Суботић за своју тезу. Међу њима и велики либерални принцип поделе власти. Ви сте судска власт и ви имате да речете шта је у даноме случају право. Ту су границе ваше моћи. Ви немате права да се пачате у извршење казне, онда он врши акт помиловања, он узима на се уставне прерогативе краљеве — тако вели г. Суботић.

Та логика није добра. Између условне осуде и помиловања има битне разлике. Прво помиловање је једно ничим неограничено, слободној вољи остављено, дискреционарно право владаочево. Оно није везано ни за какве претпоставке оно није правно целисходно, оно није инструменат кривичнога правосуђа, оно је политичка а не правна установа. Право помиловања може да буде мртво право; владалац може никад да га не употреби. Условна осуда је међутим једна правна институција, везана за законске претпоставке, чије је изрицање једноме одређеноме органу, суду, не само додељено као право, него пре свега као *јавна дужност*. Извесна категорија криваца може условну осуду да сматра као своје *законско право*. А зар не би изгледао смешан онај који би тврдио да има право на помиловање?

Г. Суботић нас не само не саветује добро кад нам вели да изједначимо помиловање и условну осуду, него нас нарочито добро не саветује кад нам препоручује да место условне осуде усвојимо условно помиловање. Он хоће да се акта из суда носе у министарство правде, па да тамо у четири зида један чиновник одлучује да ли коме треба казну одложити,

у место да то чини један колегијум после свестраног испитивања случаја и под контролом јавности, тужиоца и браниоца. Ако се неће да се од ове установе чине злоупотребе онда њу не треба бирократизирати него је поставити на широку демократску основу.

Са много права г. Суботић устаје противу злог стања наших казнионица, нарочито у Београду. Али, зар је зло стање казнионица разлог да у њих гурамо неповерене друштвене елементе, или је пре разлог да их од њих спасавамо?

И ако ја начелно усвајам условну осуду ипак морам да истакнем једну сумњу. Условна осуда је део једнога великога казнено-правнога система, који почива на основима сасма различитим од оних на којима почива позитивно законодавство. Кад се она тако сама, без нужних помоћних институција да би могла опстати, калема на туђе стабло, ја се бојим за њен опстанак. Модерни казнени систем претвара суд у велику социјалну институцију која не само „зна законе“ него познаје живот друштва и друштвених класа до детаља, која се у сваком поједином случају упушта у темељито оснивање карактера злочинчева, проучавајући га у току целог живота. За тако што потребан је један кривични поступак другачији него што га ми имамо; поступак у коме ће учествовати много лица ван суда, незваничних лица, поступак при коме ће се суд далеко дуже и више занимати оптуженим него што је то данас случај. Данас се суди за пола часа. Претреси се нижу један за другим као слике на кинематографском платну. Судија нема кад ни имена оптуженима да попамти, а камо ли тек да им прозре душу, да испита њихов карактер. То фабриковање осуда, тај машински начин суђења са свим одговара једноме систему у коме се пази на дело а не на деликвента, у коме суд поглавито стара да изврши правилну квалификацију радње и изрече казну која тој квалификацији одговара, а окривљени, његов карактер и његова социјална вредност мало га се тичу. Ја се страшим да судови при примени условне осуде не погреше пут. Ја се страшим да добро семе условне осуде не падне на каменито земљиште данашњег казног законика и кривичног поступка и на њему не угине. Ако се рђави резултати у пракси јаве, и ми после извесног времена опет добијемо при-

лике да о овоме питању разговарамо, тада ће се дићи г. Суботић па рећи: не рекох ли вам ја да та ствар не ваља? Ја се за себе још унапред ограђујем и одговарам: нити се сејач преварио у семену, нити је семе било рђаво. Оно је угинуло с тога што је пало на каменито земљиште!¹

¹ Сем ових било је још говорника, од којих ће се накнадно прибавити говори на овој конференцији и објавити у наредној свесци.

СУДСКА ХРОНИКА

Држава има првенствено право наплате за сав порез и прирез из депозита, који је добијен из последње и једине имовине дужникове, а не само за онај део, који долази на ту имовину.

— Одлука Одељења и Опште Седнице Касационог Суда —

Игњат Бајлони и Синови, индустријалци из Београда, представили су Првостепеном Суду за град Београд, да је Управа града Београда послала београдском пореском одељењу из масе пок. Апостола Стефановића, бив. овд. кафеџије 1192·39 дин. из новца добијеног од продаје масене непокретне имовине ради одужења целокупне порезе пок. Апостола; дакле не само оне, коју је дуговао за своје непокретно имање за раније године, па и за целу 1911. годину, када је имање продато на јавној лицитацији, него и оне порезе, коју је пок. Апостол дуговао на радњу и обрт. Како су они, на непокретном имању пок. Апостола раније интабулисани, а међу тим Држава има прећутну залогу само за једно текуће и једно прошло полгође док се имање продало неби, према тач. з. § 8. Стец. Поступка, а не за више, то су тужили државу и тражили су да суд пресуди, да су они пречи од државе за порезу у суми од 943·36 дин. која је сума више наплаћена на име порезе за радњу и обрт пок. Апостола, признајући дакле држави право првенства само за 249·03 дин. колико је пок. Апостол дуговао порезе на непокретно имање, од кога је новац добијен, од почетка 1908. год. па до 15. марта 1911. год. када је продаја извршена.

Државни Правобранилац у своме одговору навео је, да

је држава по чл. 108. зак. о непосредном порезу, преча у наплати ове порезе од тужилачке стране за то, што је све имање дужне масе распродато, и депозит представља једну имовину дужникову, из које се сав порез државни има наплатити.

Првостепени Суд за град Београд усвоји разлоге Државног Правобраниоца и са њих тужиоца одбије од њиховог захтева пресудом од 27. августа 1912. год. Бр. 34514, коју одобри Апелациони Суд пресудом од 20. децембра 1913. год. Бр. 2192, а оснажи Касациони Суд решењем од 12. фебруара 1914. год. Бр. 1169.

Ово питање и раније је било предмет расправе код нашег највећег суда. Општа Седница Касационог Суда од 17. фебруара 1909. год. Бр. 1177 дала је своје мишљење у овом истом смислу, као што је овим спором расправљено.

Питање ово врло често долази у примени, веома је важно и за то ће најбоље бити да од речи до речи овде изложимо онако како је пред Касациони Суд дошло и како је тамо начелно расправљено.

„Претписом г. министра правде од 19. јануара 1909. год. Бр. 15742/08 тражено је, да Касациони Суд даде г. министру своје мишљење о правном значају и домаћају чл. 108. зак. о непосредном порезу, а на име о томе: да ли држава има права првенствене наплате за целокупан порез и прирез извесног дужника и онда, када је продат само један део његовог имања или јој напротив то право припада само онда, када је продато дужниково целокупно имање, а да у случају делимичне продаје имања држава има права првенствене наплате само за порез и прирез, који дугује продати део имања.

Одазивајући се овом тражењу Касациони Суд, у Општој Седници својој састављеној по тач. 2. § 16. свога устројства узео је у оцену и проучио ово питање, па је нашао:

Да је овде у питању разумевање прве алинеје чл. 108. зак. о непосредном порезу, која гласи: „право државно на наплату пореза и приреза, као и на трошкове окс пописа и продаје у свима случајевима првенствено је и искључује све друге повериоце без обзира на њихова обезбедбења.“

Касациони Суд мисли, да би погрешно било узети, да

речи у свима случајевима, које су ту употребљене, значе: без обзира на порески објекат од кога је дуговани порез, било да је овај баш од продатог или ког другог добра дужникова. Да би такво разумевање било погрешно, казује сам горе наведени законски текст у коме се речи у свима случајевима налазе одмах затим објашњење речима: без обзира на њихова (т. ј. других поверилала) обезбеђења. И онда сми-сао овог законског наређења тај је: да држава за дуговани порез и прирез од продатог добра увек има првенствено право у наплати из продајне цене тога добра, било да има на том добру и заложног приватног повериоца или не, и, ако га има, било да је његова залога ранија од пописа за рачун наплате државног пореза или доцнија, или, најпоследње да исто добро није ни узимано у попис за рачун наплате државног пореза и приреза. Да за дуговани порез и прирез и од осталих добара дужникових, држава има првенства у наплати из продатог добра, потребно је да је држава, по времену пописа, била ранија од приватног заложног повериоца на истом добру.

Поред тога, што се овако разумевање управо намеће самим наведеним законским текстом, када се овај пажљиво чита оно једино одговара добром правном поретку којег мора бити, кад је питање о реду у наплати, из новаца од њеног продатог добра. Јер, ако би се као смисао закона узело оно прво, по нахођењу Касационог Суда погрешно разумевање, изашло би, да заложни поверилац, за чији је рачун добро продато, код сигурне своје залогне врло често не добија ништа за своје измирење и да буде упућен на друга добра дужникова и тиме у наплати сасвим изједначен са осталим личним, незаложним повериоцима дужниковим, а то значи да, на штету своју, што више побољшава положај ових у њиховој наплати, то што је из његове залогне измирен и порез која та друга добра дужникова дугују и за која би они били дужни допустити држави првенствену наплату.

Држава за ту наплату пореза и приреза може имати првенства у наплати без обзира на порески објекат од кога долази дуговани порез само онда, када су, ма и за рачун кога приватног, заложног или личног повериоца продата сва добра дужникова, казује, да у случају, кад дужник никаквих

добара више нема, не допушта, да држави *пропадне* порез на корист приватних поверилаца.

Наравно да под продајом о којој је реч у чл. 108. зак. о непосредном порезу, има се разумети само јавна продаја, јер у случају, кад порески дужник сам продаје или на другога преноси своје непокретно добро, вреди наређење чл. 100. зак. о непосредном порезу, по коме је продавац или уступитељ дужан показати да, без разлике пореских објеката, ништа, осем последњег четворомесечја у тој години не дугује држави на име пореза и приреза.“

У Правобранилачком Одељењу министарства финансија има неколико спорова о првенству државе у наплати пореза и приреза из депозита, који представља једину дужникову имовину и сви су ти спорови до сада расправљени у овом смислу, те се може узети да је пракса наших судова по овом питању стална.

Д. Н. С.

Општина је преча у наплати калдрмине од интабулираних поверилаца.

(Одлука Одељења)

У спору општине пожаревачке, противу интабулираних поверилаца дужника Добросава Смиљковића, да суд пресуди: да она има прече право наплате из новаца добивених од продатог имања испред кога је калдрму саградила — првостепени пожаревачки суд пресудом својом од 8. децембра 1910. год. Бр. 29175 одбио је општину од тражења, са разлога, што општини није признато право прече наплате калдрмине од интабулираних повериоца него само право, да може исту без пресуде наплатити.

По жалби тужилачке општине, Касациони Суд примедбама својим од 29. марта 1911. год. Бр. 4767 уништио је горњу пресуду из ових разлога: Неправилно је суд узео да општина за тражбину своју од калдрмине нема првенствено право наплате из новаца добивених продајом имања испред кога је калдрму саградила, већ да из тога новца имају од ње прече право наплате интабулисани повериоци на поментом имању, неправилно по томе, што је утрошеном сумом

за направљену калдрму повећала и вредност самога имања поред кога је калдрма направљена, та повећана вредност садржи се у куповној цени добивеној за исто имање — пошто повећана вредност имања направљеном поред њега калдрмом изазива и повлачи већу куповну цену истога, те је с тога правично и у духу закона да се та повећана вредност претходно издвоји из добивене куповне цене за продато имање и врати општини, која ју је на ту целъ и утрошила, па тек остатак да се дели међу интабулиране повериоце, јер кад би се друкче поступило, повредило би се једно од најбитнијих права начело — да се нико не може неправедно богатити на штету другога. Па с тога, и што ни дужник ни тужени интабулирани повериоци не споре општини у основи право наплате ове калдрмине, коју она по тачци 3, § 465. грађ. пост. има право да наплати и без пресуде, већ јој споре првенство наплате из добивених новаца, — суд је дужан да ово право првенства у наплати оцени према напред изложеном, имајући по § 10. грађ. зак. у виду и начела изложена у §§ 629. и 630. грађ. зак. као и то, да је законодавац у тач. 3. § 8. степ. пост. у начелу признао право првенствене наплате за подобна потраживања државна и општинска према интабулисаним повериоцима.

Првостепени Суд усвојивши ове примедбе другом својом пресудом од 22. септембра 1911. год. Бр. 24426 пресудио је: да општина има прече право наплате калдрмине од тужених као интабулираних повериоца, коју је пресуду по жалби тужених Касациони Суд решењем својим од 18. фебруара 1912. год. Бр. 2312 оснажио.

Ст. М.

Између оца и синова, који је по деоби са њима у заједници живота и рада остао постоји задруга.

Ово је начело потврђено пресудом Апелационог Суда у спору Огњана Васића из Српаца противу брата Јанка, у коме је тражио од њега $\frac{1}{3}$ част од имања, које је приликом деобе с њима за себе задржао с разлога што између оца и синова не стоји задруга по ком односу, тужени сав тај део за себе задржава.

Пресудом Вел. Градиштанског Суда од 7. марта 1912. Бр. 5220 досуђено је тужиоцу $\frac{1}{3}$ част од имања, које је отац по деоби с њима за себе задржао налазећи: да између оца и синова не стоји задруга. Но Апелациони Суд пресудом својом од 10. септембра 1912. год. Бр. 5682 одбио је тужиоца од овога тражења као неумесног.

Разлози: Погрешно је Првостепени Суд досудио тужиоцу право на $\frac{1}{3}$ спорног имања на име наслеђа, које му припада од пок. му оца Вучка, јер тужиоц нема на ово право.

Сведоци потврдили су; да је пок. Вучко отац парничара још пре 28—30 година поделио своје синове (тужиоца Огњана, туженога Јанка и Михаила) а за себе задржао спорно имање, па с овим својим делом да је отишао к своме сину туженом Јанку и са њим живео до смрти §§ 213. и 219. грађ. поступка. Овај факт ни тужилачка страна не пориче но тврди, да је његов отац пок. Вучко оно имање што је деобом добио само имао право да ужива а не и право својине и располагања, али то ничим не доказује.

Прилазећи са својим делом код свога сина туженог Јанка пок. је Вучко са њиме образовао задругу, јер су постојали сви услови за образовање између њих: *заједница имања, крено сродство и заједнички живот* §§ 57., 507. и 532. грађ. зак.

Кад је дакле исказом сведока а у неколико и признањем туженога утврђено, да је тужени Јанко по деоби имања, мешао свој део са имањем свога оца пок. Вучка и са њим живео до смрти, онда тужилац нема права да наследи имање, које је припало пок. Вучку при деоби као сродник ван задруге, кад је пок. Вучко оставио у задрузи сина туженог Јанка, који је по § 528. грађ. зак. пречи у праву наслеђа заоставштине свога оца као задругара, ма да су у истом степену сродства с пок. Вучком.

Неумесно и неосновано нахођење суда, да између и оца и сина не може постојати задруга, и да у овом случају није се могла образовати задруга између туженога Јанка и оца му Вучка, јер закон ни једним прописом не забрањује образовање задруге између оца и синова, већ што више образовању задруге иде на руку признавајући нарочито благодејање задругарима. У времену образовања задруге између туженога

Јанка и пок. му оца Вучка били су се стекли — као што је већ речено сви услови за образовање задруге: свако је од њих имао *особеног свог имања*, у крвном су сродству и сложили се да заједнички живе — § 507. грађ. зак. што и чини појам задруге.¹

Ст. М.

¹ Противу ове пресуде тужилац се није жалио, али у сличном спору, Касациони Суд одлуком својом од 16. јануара 1914. год. Бр. 4036, расправио је ово питање у правцу ове пресуде Апелационог Суда, као и то: да се тај однос задруга између оца и синова — може сведоцима утврђивати (*Полициски Гласник* бр. 15. стр. 119./1914. год.). Тако исто ово питање решавају и наши познати правници — коментари: *Андра Ђорђевић* у свом делу *Наследно право* стр. 120—122 и *Жив. М. Перић* — *Задружно право* стр. 109. што је доказ, да *новија* пракса напушта *старију* праксу, која није допуштала постојање задруге између оца и синова.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

В. Н. Бенешевичъ, *Синагога въ 50 титлуловъ и другіе юридическіе сборники Иоанна Схоласшика. Къ древнѣйшей исторіи источниковъ права греко-восточной церкви. С.-Петербургъ 1904. год. 4°. Стр. VII + 345, Цена 5 рубаља.*

Професор петроградског Правног Факултета г. Бенешевичъ, својим темелним и многобројним радовима на изучавању извора византијског црквеног права стекао је глас врло валаног радника, што између осталог доказује и сам избор његов за професора петроградског Универзитета. Он је већ одавно заслужио степен доктора honoris causa, па ипак тек је 7-ог марта ове године промовиран за доктора црквеног права. Промоција је извршена на јавној седници Правног Факултета Московског Универзитета. За докторску тезу поднео је расправу под горњим називом. Резултати до којих је г. Бенешевичъ дошао својим научним испитивањем о Схоластиковим зборницима могли би се у главном свести у ових шест тачака: 1. Ни један зборник од оних што се приписују Јовану Схоластику није сачуван у првобитном облаку; 2. Издање: collectio canonum L titto, nomocanon L titt., и coll. 22 capr. од стране Voelli et Justelli у њиховом делу: Bibliotheca juris canonici veteris, које је изашло у Паризу 1661. године, ни у колико није задовољавајуће. Потребно је сасвим ново издање Схоластикових зборника, које би задовољило савремене захтеве науке, а без тога врло је тешко коракнути од установљених мишљења и утврђивати нова факта; 3. Канонски део т. ј. collectio canonum L titt. појавио се око 550 године у два редакцијама, и те редакције су непромењено очуване биле све до почетка XIV века; 4. Зборник у 87 глава јавио се око 550 године; 5. Номоканон L titt. саставио је сам Јован Схоластик као и coll. 22. cap.; 6. Зборник новела, којим се служио каснији редактор Номоканона, био је непознати нам зборник Атанасија Схоластика — Epitome.

Бранећи своју тезу г. Бенешевичъ је између осталог нарочито нагласио, да је рад на изучавању извора визан-

тијског црквеног права за последње време застао, и то из три узрока. Једни мисле, да то није посао правника него филолога, а филолози међутим веома су скрупулозни и ништа не помажу правницима. Други сматрају, да у овој врсти посла нема шта више да се испитује; али то је погрешно. Трећи држе, да је све већ што треба урађено, нарочито у области словенских извора, што такође није сасвим тачно. Својим радом проф. Бенешевич је очевидно доказао, да и у овој области има још да се ради. За науку је велика добит и тај један факат, да основни извори црквеног права нису остали непромењени. Доказивају тога факта и посвећено је дело проф. Бенешевича, који је у томе циљу имао у својим рукама и свестрано проучио више од 120 разних рукописа на старим и новим језицима. Писац је сав тај огромни материјал с највећом брижљивошћу испитао, а затим, према резултату, систематисао и поделио у три групе. Критички рад уродио је плодом те је писац открио један до сада непознат зборник, што је велика добит за науку.

Задаћа, коју је себи проф. Бенешевич поставио спада у најтеже задаће саме науке. Детаљно и систематски изучити споменике црквеног законодавства: како су и када један по један од њих постајали, шта је у њима првобитно, а шта пак доцније мењато и додавано — јесте основни посао, на коме се после поуздано и лако подиже система црквено-правне науке. Ретки су радници на овом пољу, јер се од њих захтева врло много знања, искуства и истрајности. Проф. Бенешевич је пошао трагом славних византолога — правника Цахарије од Лингентала и Павлова. Ако бисмо упоредили рад на науци са обрадом земљишта он је један од оних што дубоко ору. Жетелаца увек доста има, а, орача је врло мало. Стога с радошћу поздрављамо појаву овог капиталног дела из области историје црквено-правних извора, као залогу живљењег и плоднијег рада, после малог застоја ваљаних на пољу руске црквено-правне књижевности.

Ч. М.

Б Е Л Е Ш К Е

Уредба о биоскопима. У Аустрији је административном уредбом у септембру 1912. год. прописано какви се услови траже за продукције са живим сликама. Морају се задовољити у погледу зграде захтеви санитетске, грађевинске и противпожарне полиције. Апаратом за извођење живих слика могу руковати само она лица, која су положила прописни испит и која имају сведоштво од надлежне власти о томе а уз то се одликују таквим моралним и физичким особинама које уливају поверење у исправност њиховог рада. Све живе слике претходно се прегледају и само оне слике се могу изводити на платну, за које власт изда одобрење. Због тога свака слика се претходно мора кинематографски показати надлежној за то комисији, коју сачињавају четири члана: по један представник школске и судске власти, затим још два представника хуманих установа, којима је циљ народно просвећивање и старање о деци.

Рекламирање медицинамената и полиција у Немачкој. Модерни травари преплавили су јавна гласила готово у целом свету својим сензационим огласима о лековитости разних лекарија. То је једна нова друштвена невоља, чије је проучавање на дневном реду у свима културним државама. Законодавство није у стању да сустигне све небројене и разноврсне рекламе,

које се сваког дана увек у новим облицима појављују. Таман се прописе норма за превару извесне врсте јави се одмах затим друга нека врста на коју издата норма не показује никакво дејство. Још нису ни општи принципи о томе сформирани, те због тога и код најодвратнијих случајева судија не може готово ништа да помогне. Једине су остале административне мере, помоћу којих се истина ређе предупређује, али зато чешће бар прекраћује злоупотреба. Па при свем том прави кривци ретко кад бивају уловљени. Ових дана је уредник једног научног медицинског часописа у Дрездену оптужен због тога, што је уз свој часопис у виду додатка растурао оглас о некаквом новом леку с упутствима о његовој употреби, која су намењена била само лекарима. Има несумњиво много лекова, који се не би смели продавати без лекаревог рецепта, и за такве лекове требало би установити неки нарочити начин рекламирања, којим би се и продавцима спречила злоупотреба и публици пружио заштита од штетних последица самога лека. Али, за сваки поједини лек пре но што се преко јавности рекламира требало би стручно лекарско мишљење о његовој правој вредности. Међутим, та стручна информација за овакве случајеве веома је отежана.

У Немачкој је продаја лекова ре-

гулисана царском уредбом од 1901. год. Основно је начело те уредбе да се нови лекови и медицинска средства могу продавати само у апотекама при чему је вишој полициској власти остављено право да према приликама и потреби издаје своје нарочите наредбе о продаји лекова. На том основу је на пример Управа Берлинске Полиције забранила објављивање огласа о оним медицинским средствима, која се искључиво у апотекама продају. Главни мотив ове забране био је потпуно оправдан, али приликом примене прописа о забрани она је добила сасвим други карактер. Строгост њену нису осетили они који треба да је осете, него опет — стручна научна гласила и њихови уредници. Довољно је напоменути, да је уредник „Минхенског недељног медицинског листа,“ што и у Берлину има веома много својих претплатника, кажњен био између осталог и за огласе: о сиручу антитуберкулозно, о хлоретилу, стоваину, сублиматним пастилима и другим маће безопасним лековима. И све то бива дакле, у Немачкој при познатој тенденцији свих немачких медицинских журнала да се боре противу вапшарске рекламе модерних травара и при исто толико познатој строгости унутрашње цензуре.

Поменути случајеви дали су повода те је сада поред стручне, медицинске журналистике готово цела немачка штампа најенергичније устала противу наредбе Берлинске Полицијске Управе. Али, ако претпоставимо да ће штампа и успети да обори ову полицијску наредбу, што је врло вероватно, тиме ово питање ипак неће бити начелно решено све докле, докле се не донесе један општи закон, којим би се поред осталог јасно обележила граница надлежности административних органа.

Закон о удовицама у Данској. Тим су именом (Enkelogen) Данци назвали свој нови закон о потпори законите деце сиромашних удовица, који је донет 29. априла прошле године а ступио у живот 1. јануара 1914. г. Малена Данска предњачи великим државама у решавању социјалних проблема. Још 1908. год. она је једним специјалним законом повољно решила питање о издржавању ванбрачне деце и њихових матера. Али, тим истим законом и нехотично се открила једна недоследност. Изгледало је као да друштво већу бригу поклања плодотворним греха него закона. Указана је већа пажња ванбрачној него законитој деци, јер док су матере ванбрачне деце законом од 1908. материјално обезбеђене, докле сироте удовице са *законитом* децом, без редовне државне потпоре, морале су се патити и мучити. Која од њих није кадра била да сама својим трудом заради, морала је ни крива ни дужна просити да децу исхрани, док је мати ванбрачног детета уживала *право* издржавања. Та аномалија је сад овим законом отклоњена. Од нове године у Данској свака удовица, која има законите деце, а сиромашног је стања, ужива државну потпору, и то: по 100 круна на дете испод две године, по 80 круна на дете испод 12 година и по 60 круна на дете испод 14 година. У изузетним приликама потпора се може издавати и до навршетка 18 година. Право потпоре престаје ако се мати преуда или ако неморалан живот проводи, ако ужива какву другу потпору или ако се без свога или дечјег труда обогати да јој је потпора непотребна. Издавање потпоре врши се тромесечно унапред. Половина пада на терет државе, а другу половину сноси општина, у којој удовица стално живи. Несумњиво је, да ће за једну малу државу као

што је Данска, издатци поводом небројених закона за побољшање социјалних прилика представљати велики терет, али, с друге стране, несумњиво је и то, да ће плодови правилно регулисаних социјалних односа оправдати те издатке.

Занон противу пијанства у Енглеској.

Садашња влада у Енглеској приликом изборних агитација обећала је бирачима да ће у овој години донети између осталих и закон о сузбијању пијанства (The Temperance Bill) слично ономе закону, што је прошле године донет за Шкотску. Сумња се да ће овакав закон моћи бити усвојен и у палати лордова због тога, што су многи лордови веома заинтересовани производњом алкохолних пића. Новоме закону би главни циљ био да предузме строге мере противу пијаница; али за успешну борбу с овим опаком злом потребно је корен његов ишчупати, продавца треба нишанити, а не самог пијаницу. По статистичким податцима утврђено је, да у Енглеској услед пијанства сваке године умире 125.000 душа; око 30% душевно болесних јавља се услед тог истога узрока, због кога се један велики део одаје проституцији. Сиromaштина, коју алкохол ствара, стаје државу годишње 10.000.000 фунти стерлинга, а злочини и преступи, чији је извор опет алкохол, 3.360.000 фунти стерлинга, од које суме 360.000 пада на преступе малолетне мушке и женске деце, која живе са својим родитељима — пијаницама. Општа сума новаца, која је у току 1912. године издата на алкохолна пића у Енглеској износи 161.553.300 фун. ст. При овако јасним податцима потреба за што енергичнијим мерама противу пијанства постала је за свакога очевидна.

Новинарски извештаји о судском раду.

У последње време готововну на мс а-

шим новинама налазимо рубрику „Из суда“, у којој се износи рад судова, а нарочито тог извиђања кривичних дела. Намера је у основи врло добра. Услуге од стране судова у овој прилици имају за циљ: да преко јавних гласила упознају свет са законодавством у његовој примени на живот, да улију веру у правосуђе и одговоре друштвеним потребама у корист његовог правилног развитка. Али, код свих ових саопштења опажа се увек једна иста тенденција. Новинарски извештачи у тежњи да им излагање буде што занимљивије, обично сваки догађај представљају увеличаном, сензационим, описујући га махом у виду неког романа, при чему истачу и подвлаче оне појаве, које би код читалаца изазивале што силније узбуђење. Неки опет кад не могу ништа друго праве шале на рачун оптужених. Таквим њиховим поступањем ова корисна рубрика у новинама губи свој озбиљан карактер те циљ њен може бити промашен. Жудња за сензацијама је неодржива. Једном навикнута публика на лектуру, која јој живце дражи, с напрегнутошћу очекује увек све нове и све крупније сензационе вести, те тако новинарски извештач бива принуђен, да, у недостатку занимљивих догађаја, приказује публици и обичне ствари у што рељефнијем облику, чега ради он своје извештаје, које на брзу руку нарађује, зачињава све већим хумором и својом маштом.

Судије, адвокати и сви други, који по природи своје службе или по учешћу у извиђању дела морају присуствовати претресима и којима је рад суда тачно познат не могу бити равнодушни кад виде, да се преувеличавају или неверно представљају догађаји, за чије су расветљење они свој труд улагали. Хумор и машта новинарских извештача ни у ком слу-

чају не смеју наносити штету угледу ни суда ни појединих лица. Питање је сад: има ли могућности да се спрече и избегну неверни и преувеличани извештаји о судском раду при јавности суђења, с једне, и слободи штампе, с друге стране?

О томе су дали већ своја мишљења неки немачки правници. По једнима потребно је што шире отворити врата судска и навићи публику да се она сама, лично, својим непосредним утисцима, упознаје с оним што се у суду ради, а не да се о томе обавештава преко новина. Други, опет, ваљда по општој навици да противу свакога зла предузимају репресивне мере, мисле, да би у борби с репортерским злоупотребима ове врсте требало послужити се правом закраћивања јавности суђења. Минхенски судија Рис, који ужива глас искуснијег практичара — правника, препоручује за овакве случајеве, да се чешће но што је то обично чињено искористује она законска одредба, која даје суду право да (у интересу морала и пристojности) искључује јавност суђења. Даље, тај судија мисли, да би се репортерима мањих, незнатнијих, листова могао закратити приступ у судску салу за време претреса. Затим, предлаже, да председник силом свога доложаја утиче на целу штампу на тај начин што ће

давати и одузимати повластице појединим новинарима према тачности њихових извештаја о судском раду. Па тек на последње место он ставља у дужност органима правосуђа да дају исправке о нетачно представљеним догађајима из судског рада.

Али, несумњиво је, да правилност односа ове врсте зависи поглавито од мудрих прописа закона о штампи, а све друге мере су од мањег утицаја.

Ч. М.

Manuel de la procédure à l'étranger. Под тим насловом приредио је Х. А. Мелер, адвокат у Копенхагену, треће издање своје књиге, у којој су изложени организација судова и грађански судски поступак у свима европским и важнијим америчким државама. За сваку државу дат је, на немачком, енглеском и француском један кратак преглед закона којим је та материја регулисана. За Србију одредбе грађанског судског поступка изложио је веома прегледно и јасно г. Фридрих С. Попс, адвокат у Београду. У последњем одељку он говори и о судској организацији у новим крајевима.

Ова корисна књига савесно састављена биће од велике помоћи страним правницима, и научницима и практичарима.

НОВЕ КЊИГЕ

Слободан Јовановић, *Основи правне теорије о држави*. Друго, пре-
рађено и проширено издање, Београд. 1914. Стр. 321. 4^о. Цена 7 динара;

Епископ Никодим (Милаш), *Стон у средњим вијековима* (Политичко
стање Стона до XIV в.; Латинска епископија; Српска епископија; Вјер-
ска политика дубровачке републике; Република према православној вјери
у Стону; Коначно полатињење народа у Стону). Дубровник. 1914. Стр.
124. Цена 2 круне;

Д-р Милорад Недељковић, *Проучавања о пословном делокругу хипо-
текарних банака*. Сарајево. 1914. Стр. 139. Цена 2 круне;

Д-р М. А. Тодоровић, секр. Мин. Нар. Привреде, *Спољашња Трговина
присаједињених области*. Београд. 1914. Стр. 68. Цена 1.20 дин.;

Радничка Комора, 1912.—1913. год. (Привреда; Положај радничке
класе; Социјална политика; Најнужније мере; Биланс; Радничка Комора
за Србију). Београд. 1914. Стр. 78. Цена 0.50 дин.;

Живко Драговић и Љуб. А. Банић, *Познавање закона*. Цетиње, 1914.
Стр. 262. Цена 3 перпера.

D-r Thomas Givanovitch, Professor an der Universität in Belgrad, *Ueber
den Begriff der Beleidigung*. (Separatabdruck aus dem Archiv für Strafrecht
und Strafprozäess . . . 61. Band, Heft 3-4). Berlin, 1914. S. 7.

Проф. П. И. Ковалевски, *Борба са злочинном путем васпитања, с ру-
ског превео П. К. М.* Београд. Стр. 89. Цена 1 динар.

Јован Радонић, *Политички и културни развој Модерне Хрватске, За-
себан отисак из 297. књ. Летописа Матице Српске*. Стр. 48.

УРЕДНИЦИ:

Др. Чедомил Митровић и **Др. Коста Кумануди**
Зорина ул. 68. — Телефон 1797. Ресавска ул. 35

ВЛАСНИК:

Милић Радовановић,
професор на Универзитету

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“ — БЕОГРАД
Димитрије Гавриловић (пређе А. Станојевић)
Књагиње Љубиле ул. бр. 6.